COLECŢIA MERIDIAN

ION MIHĂESCU

SINTEZE
DE
ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

CRAIOVA

www.digibuc.ro

I. MIHĂESCU

SINTEZE
DE
ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

EDIŢIA III-a

(completată şi revăzută)

Tipografia „SPERANŢA" Craiova, Str. Madona-Dudu 38

www.digibuc.ro

Pentru Mirela și Fraga

— orelor de studiu — gândul acestor clipe de trudnică migală.

www.digibuc.ro

Genurile literare

Literatură se numeşte totalitatea producţiunilor orale şi scrise, care prezintă idei şi sentimente omeneşti într'o formă aleasă. Ea este de două feluri: ştiinţifică şi poetică (sau propriu zisă).

Literatura ştiinţifică este literatura, ce se serveşte de idei, urmăreşte să ne dea cunoştinţe şi foloseşte un stil propriu.

Literatura poetică este literatura ce se întemeiază pe sentimente sau pasiuni, se adresează sufletului şi foloseşte un stil figurat. Literatura poetică se împarte la rându-i în literatură cultă şi literatură populară.

Literatura cultă este aceea al cărei autor este cunoscut, se păstrează în scris şi nu suferă transformări în decursul vremii.

Literatura populară este literatura al cărei autor e anonim şi colectiv, se păstrează prin viu graiu şi suferă transformări în decursul vremii.

Literaturile cultă şi populară au trei genuri: *liric*, *epic* şi *dramatic*.

Genurile *didactic*, *oratoric* şi *istoric* fac trecerea între literatura ştiinţifică şi cea poetică, deoarece — în largă măsură — prin fondul lor, sunt ştiinţifice (întrucât urmăresc să ne instruiască) şi prin forma lor poetice (mai puţin genul istoric).

www.digibuc.ro

Literatura populară, spre deosebire de cea cultă, nu posedă genurile istoric şi oratoric.

A. Genul liric este genul, ale cărui producţiuni conţin sentimente personale ale autorului.

B. Genul epic este genul, ale cărui producţiuni exprimă sentimentele eroilor cu ajutorul unei povestiri.

C. Genul dramatic este genul, ale cărui producţiuni exprimă sentimentele personagiilor cu ajutorul unei reprezentări.

D. Genul didactic este genul, ale cărui producţiuni urmăresc să ne dea sfaturi cu privire la vieaţa practică.

E. Genul oratoric este genul, ale cărui producţiuni rostite urmăresc să ne transmită sentimentele şi convingerile vorbitorului.

F. Genul istoric este genul, ale cărui producţiuni relatează fapte petrecute într'o epocă definită.

A. Genul liric

Genul liric cult.

Genul liric cult cuprinde următoarele specii: oda, elegia, lirica descriptivă, cântecul, romanţa, madrigalul, epitalamul, meditaţia, lirica satirică şi poeziile cu formă fixă: sonetul, glossa, pantumul, rondelul, gazelul şi fresco-ritornela.

Odă se numeşte poezia lirică, în care găsim un sentiment de admiraţie. Ea este de mai multe feluri: eroică, imn, marş, sacră, socială, intimă, filosofică.

Oda eroică este oda, în care sentimentul de

www.digibuc.ro

admirație e adresat unui erou național. (Ex.: „Odă statuii lui Mihai Viteazul" de V. Alecsandri).

Imnul este oda eroică sau sacră însoțită de muzică („Trăiască Regele" de V. Alecsandri).

Marșul este oda eroică exhortativă (care cuprinde, cu alte cuvinte, un îndemn la luptă: „La arme" de St. O. Iosif).

Oda sacră sau religioasă este oda, în care sentimentul de admirație sau venerație e închinat divinității (Ex.: „Rugăciune" de Gr. Alexandrescu).

Oda socială este oda, în care sentimentul de admirație e provocat de o anumită clasă socială („Plugarii" de Oct. Goga).

Oda intimă (familiară) este oda, în care sentimentul de admirație e determinat de o ființă sau de un obiect cu deosebire dragi autorului („Lui Eminescu" de Al. Vlahuță).

Oda filosofică este oda, în care sentimentul de admirație se naște din considerațiuni cu privire la problemele vieții („Cuvântul" de Al. Vlahuță).

Elegia e poezia lirică, în care aflăm un sentiment de tristeță. Ea e de mai multe feluri: intimă, socială, filosofică.

Elegia intimă este elegia, în care sentimentul de tristețe este provocat de o ființă sau un obiect strâns legate de inima autorului (ex.: „Despărțire" de Agatha Bacovia).

Elegia socială este poezia, în care sentimentul de tristeță este determinat de suferințele unei clase sociale („La noi" de O. Goga).

www.digibuc.ro

Elegia filosofică este elegia, în care sentimentul de tristeţă e provocat de anumite consideraţiuni asupra problemelor vieţii („Melancolie" de Eminescu).

Lirica descriptivă prezintă speciile în care se înfăţişează colţuri din natură şi unde sentimentul dominant este seninătatea. Ea cuprinde: pastelul şi idila.

Pastelul este poezia lirică, în care ni se descrie un colţ din natură şi unde aflăm un sentiment de linişte sau seninătate. El este de două feluri: simplu şi ideologic; cel simplu descrie privelişti din natură, fără nicio altă preocupare („Iarna" de Alecsandri), cel ideologic asociază idei filosofice descrierii privelişti lor naturii („Semănătorul" de Ion Pillat).

Idila este poezia lirică, în care ni se înfăţişează un moment de vieaţă în mijlocul naturii („Rodica" de V. Alecsandri).

Cântecul este poezia lirică, excelând prin muzicalitate, în care găsim sentimente minore: de voioşie, gingăşie, uşoară tristeţă, etc. Cântecul este de patru feluri: propriu zis sau de lume, bachic, erotic şi de leagăn.

Cântecul propriu zis este cântecul, în care aflăm un sentiment de voioşie sau uşoară tristeţă („Peste vârfuri trece luna" de M. Eminescu).

Cântecul bachic este cântecul, în care găsim un sentiment de veselie, provocat de o petrecere („Beţia" de Al. Sihleanu).

Cântecul erotic este acela, în care sentimentul de bună dispoziţie s'a născut din pasiunea pentru o femeie („Noaptea de Mai" de St. O. Iosif),

www.digibuc.ro

Cântecul de leagăn este poezia, care cuprinde sentimente de gingăşie, însoţite adesea de o melodie vagă, monotonă (Ex.: „Cântec de leagăn" de St. O. Iosif).

Romanţa este poezia, ce se poate cânta, cuprinzând sentimente de regret şi melancolie pentru o iubire apusă, amiciţie pierdută, etc. (Ex.: „Trei lacrămi reci de călătoare" de Minulescu).

Madrigalul este o producţiune lirică galantă, exprimând sentimente delicate şi tandre („Acelei care va veni" de Minulescu).

Epitalamul este cântecul nupţial rostit în onoarea unor tineri căsătoriţi „Epitalamul lui Thetis şi Peleu" de Catul).

Meditaţia este poezia lirică, în care sentimentul reiese dintr'un şir de reflexii asupra problemelor capitale ale vieţii. („Meditaţie" de Gr. Alexandrescu).

Lirica satirică are următoarele specii: satira şi epigrama.

Satira e poezia lirică, în care găsim un sentiment de ironie la adresa unei persoane sau a unui mediu social. De aceea satira e de două feluri: individuală şi colectivă (individuală: „Confesiunea unui renegat" de Gr. Alexandrescu; colectivă: „Scrisoarea III-a" de M. Eminescu).

Epigrama e o scurtă poezie lirică, în care se biciuesc defectele fizice sau morale ale unei persoane. Ultimul vers al epigramei, pentru a fi reuşită, trebue să conţină aşa numita „poantă", seva de ironie a întregii producţii. („Unui autor dramatic" de Cincinat Pavelescu).

Poezii lirice cu formă fixă: Sonetul, glossa,

www.digibuc.ro

pantumul, rondelul, gazelul şi fresco-ritornela.

Sonetul e poezia lirică cu formă fixă, formată din două catrene şi două terţine, scrisă în endecasilabul italian (11 silabe, ritm iambic), cu rimă îmbrăţişată şi împerechiată în catrene, alternantă în terţine („Primăvara" de Vlahuţă, „Sonetul Veneţiei" de M. Eminescu).

Glossa e poezia lirică cu formă fixă, care are atâtea strofe câte versuri are prima plus una, care este inversa primei. Fiecare strofă desvoltă ideea unui vers din prima, vers cu care se încheie strofa. („Glossă" de Eminescu).

Pantumul este o poezie cu formă fixă alcătuită dintr'un şir de catrene, în care fiecare cel de al doilea vers al strofei precedente devine versul prim al strofei următoare, iar cel de al patrulea devine versul al treilea. Totodată fondul îl constitue două serii de imagini contrastante, care — gradându-se ascendent — culminează în ultimul vers, ce e, în acelaşi timp, versul prim al strofei întâia (Ex.: „Pantum" de Cincinat Pavelescu).

Rondelul este o poezie cu formă fixă compusă din două catrene (strofe de 4 versuri) şi o cvinarie (strofă de 5 versuri), având toate rima alternantă şi aceeaşi (rima nu cuvintele) în toate strofele. Versul al doilea al primei strofe se repetă la sfârşitul strofei a doua, iar ultimul al celei de a treia este la fel cu primul vers al poeziei. (Ex.: „Rondelul rozelor" de Al. Macedonski).

Gazelul este o poezie cu formă fixă formată din distihuri (strofe de 2 versuri). Primele două versuri rimează între ele şi apoi cu versurile

www.digibuc.ro

secunde ale fiecărui distih (Ex.: „Gazel" de Gh. Coşbuc).

Fresco-ritornela este un terţet având al treilea vers epigramatic. („Fresco-ritornele" de Coşbuc).

Genul liric popular

Genul liric popular cuprinde următoarele specii: doina, bocetul, strigăturile şi cântecul de lume.

Doina e poezia lirică populară, în care aflăm un sentiment de dor. Ea este de mai multe feluri:

erotică (sentimentul de dor provocat de iubire: „Bobii", colecţia V. Alecsandri);

familiară (sentimentul de dor provocat de rude, etc. „Doine" din col. „Flori alese" de Densuşianu):

de înstrăinare (sent. de dor provocat de singurătate: „Străin şi singur"—colecţia Denusuşianu-Candrea);

de haiducie (sent. de dor provocat de dragostea pentru natură şi fapte vitejeşti: „Codrule, frunză sârbţire" col. Densuşianu-Candrea);

de cătănie (sentimentul de dor provocat de intrarea în armată a cuiva: „Doina de cătănie" — col. Densuşianu-Candrea);

de sărăcie (dorul de o situaţie materială bună: „Cântecul Plugarului" — colecţia V. Alecsandri).

Bocetul e poezia lirică populară, în care se găseşte un sentiment de adâncă tristeţă, corespunzând în lirica cultă elegiei. („Bocet de mamă" din „Datinele poporului român la înmormântări" — col. T. Burada).

Strigăturile sau chiuiturile sunt scurte poezii

www.digibuc.ro

lirice, în care se biciuesc defectele fizice sau morale ale unei persoane. Ele corespund în lirica cultă epigramei.

Cântecul de lume e poezia lirică populară, în care aflăm un sentiment de uşoară veselie („Stăncuţa" din colecţia V. Alecsandri).

B. Genul epic

Genul epic se împarte în două mari diviziuni: versificat şi neversificat.

Genul epic cult versificat cuprinde: legenda, balada, poema şi epopeea.

Legendă cultă se numeşte poezia epică, în care e povestit un fapt cules din popor şi trecut prin fantezia poetului („Cicoarea" de Gh. Coşbuc).

Baladă se numeşte poezia epică, în care ni se povesteşte, de obiceiu, fapta vitejească a unui erou. Ea cuprinde un singur moment şi prezintă o singură latură de caracter. Balada poate fi: *lirică, epică* şi *humoristică;* lirică este aceea în care interesul şi farmecul nu stau în povestirea însăşi, ci în sentimentele pe care le provoacă sau le cuprinde. (Exemplu: „Moartea lui Fulger" de Gh. Coşbuc); epică sau propriu-zisă e aceea al cărei temeiu constă în povestirea faptului ce cuprinde. (Ex.: „Groza" de V. Alecsandri); *humoristică* este aceea care narează un fapt hazliu („Balada chiriaşului grăbit" de Gh. Topârceanu).

Poema e poezia epică, care cuprinde o povestire amplă, eroi mai mulţi şi înfăţişează numeroase laturi de caracter. („Ex.: „Dan, căpitan de plaiu" de V. Alecsandri). Poema e la rându-i

www.digibuc.ro

lirică şi epică, corespunzând întru totul definiţiilor date speciilor respective dela baladă. (Ex.: lirică = „Luceafărul" de M. Eminescu; epică = „Dumbrava roşie" de V. Alecsandri).

Epopeea e poezia epică, în care — cu ajutorul unei povestiri ce îmbrăţişează viaţa unui popor sau a unui mediu social — ni se înfăţişează tradiţiuni, obiceiuri şi moravuri ale unei anumite epoci. După autor, epopeea e de două feluri: populară şi cultă. (Ex.: populare = „Iliada", „Odisseia", pentrucă diversele lor episoade au fost adunate din popor şi puţin prelucrate; cultă: „Eneida" de Vergilius); după conţinut: eroică şi eroi-comică. (Ex.: eroică = „La Henriade" de Voltaire; eroi-comică = „Ţiganiada" de Budai-Deleanu). In epopee, ca şi în basme, pătrunde un element principal: miraculosul (întâmplări sau eroi supranaturali), cu elemente creştine (Arhanghelul Mihail, Satana, etc.) şi elemente păgâne (zeii).

Genul epic cult neversificat cuprinde: schiţa, nuvela, romanul şi basmul.

Schiţa e producţia epică, în care se povesteşte un singur moment din viaţa unei persoane şi se caracterizează o singură latură de caracter, (Ex.: „Domnul Goe" de I. L. Caragiale).

Nuvela e producţiunea epică, în care se povestesc mai multe momente din viaţa mai multor persoane şi se reliefează numeroase laturi de caracter. Ea e de mai multe feluri:

Istorică (nuvela ce se inspiră din trecutul istoric: „Alexandru Lăpuşneanu" de C. Negruzzi);

socială (nuvela ce povesteşte momente şi în-

www.digibuc.ro

fățișează caractere dintr'un anumit mediu social; „Popa Tanda" de I. Slavici);

psihologică (nuvela ce povestește și analizează stări sufletești: „O făclie de Paști" de I. L. Caragiale);

romantică (nuvela care exagerează faptele eroilor pentru a impresiona pe cetitori: „Buchetiera din Florența" de V. Alecsandri);

patologică (nuvela ce prezintă stări sufletești morbide: „Liniște" de B. Delavrancea);

filosofică (nuvela în care acțiunea pleacă dela o anumită idee ori problemă filosofică: „Sărmanul Dionis" de M. Eminescu);

fantastică (nuvela ce povestește fapte vesele: „Două loturi" de I. L. Caragiale).

Romanul e producția epică, în care ni se înfățișează fapte ce îmbrățișează viața în toate aspectele sale a unui popor sau mediu social. Speciile sale au aceleași definiții ca și la nuvelă. Vom da deaceea numai exemple:

istoric: „Neamul Șoimăreștilor" de Sadoveanu;
social: „Viața la țară" de D. Zamfirescu;
psihologic: „La Medeleni" de I. Teodoreanu;
patologic: „Ciuleandra" de Liviu Rebreanu;
filosofic: „Adela" de G. Ibrăileanu;
humoristic: „Moș Belea" de Gh. Brăescu;
fantastic: „Amândoi" de L. Rebreanu.

Basmul e producțiunea epică, în care se povestesc fapte supranaturale. El e de două feluri; cult și popular. Cult e cel ce nu respectă parțial sau integral motivele populare, punând la contribuție fantezia creatoare a autorului și având o formă cu totul personală. Basmul popular redă,

www.digibuc.ro

la rându-i, fondul basmului care circulă în popor, respectând în acelaşi timp şi limba populară. (Ex. de basm cult: „Făt Frumos din lacrimă" de M. Eminescu; basm popular: „Argheran Viteazul", din col. „Românii din Munţii Apuseni" de Th. Frâncu şi Gh. Candrea).

Genul epic popular versificat

Genul epic versificat cuprinde: cântecele de stea, colindele, oraţia de nuntă, pluguşorul, cântecul bătrânesc sau balada populară, legenda şi basmul popular.

Cântecele de stea sunt poezii epice populare, în care se povesteşte şi preamăreşte „Naşterea Domnului".

Colindele sunt poezii epice populare, care se cântă de sărbătorile Crăciunului. Ele sunt de două feluri: *generale:* cele care se cântă la orice casă şi *speciale:* cele ce nu se cântă decât la anumite persoane. (Ex.: Colind de preot, de ostaş, de fată).

Oraţia de nuntă este poezia epică populară, în care — într'o formă alegorică — se face peţitul miresei. Ele sunt: *de peţit* (oraţiile recitate în momentul peţirii de peţitor sau peţitoare); *de nuntă* (cele spuse de conăceri la masa miresei); *de iertăciune* (cele adresate părinţilor duminecă seara de către miri sau lăutari, în numele lor).

Pluguşorul este poezia epică populară, în care — într'o formă alegorică — se povestesc şi se elogiază muncile agricole, dela semănat şi până la facerea pâinii.

www.digibuc.ro

Cântecul bătrânesc sau balada populară este poezia epică populară, în care se povesteşte un moment din vieaţa legendară a unui erou popular („Toma Alimoş", col. V. Alecsandri).

Balada populară este ca şi balada cultă de două feluri: lirică şi epică sau propriu zisă; lirică este balada în care rolul de seamă îl are sentimentul, nu povestirea (Mioriţa", colecţia V. Alecsandri).

Legenda populară este poezia epică, în care se povesteşte un fapt real trecut prin fantezia poporului. („Mânăstirea Argeşului", colecţia V. Alecsandri).

De remarcat este faptul, că oraţia de nuntă şi pluguşorul, prin forma lor dialogată, fac trecerea între genul epic şi genul dramatic.

Genul epic popular neversificat cuprinde o singură specie: *basmul.* (A se vedea definiţia la pag. 17).

C. Genul dramatic

Genul dramatic are următoarele specii: tragedia, drama şi comedia.

Tragedia este poezia dramatică, în care ni se reprezintă situaţii grave, conflicte zguduitoare ce determină în noi sentimente de milă, groază, etc.

Drama este poezia dramatică, în care comicul se îmbină cu tragicul, sentimentele de tristeţă cu sentimentele de veselie.

Comedia este poezia dramatică în care se întâlnesc situaţii vesele şi care provoacă în sufletul spectatorului o stare de bună dispoziţie.

www.digibuc.ro

Tragedia este de trei feluri:

clasică antică („Hecuba" de Euripide);

neoclasică sau franceză („Le Cid" de Corneille);

modernă sau shakespeare-iană („Hamlet" de W. Shakespeare).

Tragedia clasică antică se caracterizează prin următoarele elemente: corul, cele trei unităţi (de timp, de loc, de acţiune), absenţa actelor şi scenelor, lipsa spectaculosului, (adică a întâmplărilor tari petrecute pe scenă: dueluri, sinucideri, asasinate), intervenţia finală a destinului (a puterilor zeeşti), alegerea eroilor din lumea regilor sau a nobililor, scopul urmărit: înnobilarea sufletească a spectatorilor, etc.

Tragedia neo-clasică franceză are următoarele note: prezenţa confidenţilor şi confidentelor, păstrarea unităţii de acţiune, lupta dintre pasiunile omeneşti, lipsa spectaculosului, împărţirea în acte şi scene ş. a.

Tragedia shakespeare-iană se caracterizează prin amestecul comicului cu tragicul, a elementului vulgar cu elementul de noblete, a culegerii personagiilor din toate rangurile sociale, a redării cât mai fidel a vieţii reale etc.

Drama este de mai multe feluri: *istorico-romantică* („Vlaicu-Vodă" de Al. Davilla);

psihologică („Năpasta" de I. L. Caragiale);

modernă sau dramă de idei („Stâlpii societăţii" de Ibsen).

Drama istorico-romantică se caracterizează prin abundenţa monoloagelor, preponderenţa lirismului, mulţimea confesiunilor, folosirea spectaculo-

www.digibuc.ro

sului, amestecul elementului vulgar cu cel de noblețe, a comicului cu tragicul, alegerea personagiilor din toate rangurile sociale, prezența ideilor și sentimentelor democrate, inspirația din istoria națională, etc.

Drama psihologică este drama, care pune accentul pe stările sufletești.

Drama modernă sau drama de idei este drama care speculează diverse probleme de natură filosofică sau morală.

Comedia este de mai multe feluri:

tragică: comedia în care situațiile vesele sunt împletite cu situații triste („Patima roșie" de M. Sorbul);

de-caracter: unde se analizează amănunțit firea diferitelor personagii („Hagi Tudose" de B. St. Delavrancea, „Avarul" de Molière);

de intrigă: comedia care ne desfată, prin mulțimea întâmplărilor-surpriză. („O noapte furtunoasă" de I. L. Caragiale);

de moravuri: comedia care zugrăvește obiceiurile societății dintr'un anumit timp („O scrisoare pierdută" de I. L. Caragiale).

Genul dramatic popular

Genul dramatic popular cuprinde: Vicleimul, Jocul de păpuși și Mironosițele.

Vicleimul este poezia dramatică populară, în care se preamărește „Nașterea Domnului".

Jocul de păpuși este partea secundară a Vicleimului, în care un personagiu al piesei ironizează caractere și obiceiuri ale vremei.

www.digibuc.ro

Mironisițele sunt o poezie dramatică populară, în care se reprezintă „Coborîrea Mântuitorului de pe cruce".

D. Genul oratoric

Genul oratoric are mai multe feluri de discursuri: demonstrative, deliberative și judiciare.

Orice discurs trece, înainte de a fi rostit, prin următoarele faze: 1. *Invențiunea:* găsirea ideilor. 2. *Dispoziținnea:* aranjarea lor conform planului și 3. *Elocuțiunea, stilizarea* sau *redactarea*: desvoltarea orală sau scrisă a ideilor.

Un discurs rostit sau scris are deasemenea trei părți:

1. *Introducerea* sau *exordiul* care poate fi: insinuant (dacă vorbitorul intră cu precauțiune în subiect) și ex abrupto (dacă abordează imediat tema propusă) și se poate împărți în: *a)* exordiul propriu-zis (partea în care se atrage atenția și simpatia auditorului asupra temei tratate), *b)* propoziținnea (partea în care se anunță subiectul discursului) și *c)* diviziunea (împărțirea temei în ideile ei principale). 2. *Tratarea* constitue sâmburele discursului. Ea are următoarele diviziuni: *a)* narațiunea (partea în care se desvoltă tema propusă, *b)* confirmarea (aceea în care se probează, cu tot arsenalul de argumente, temeinicia tezei susținute de orator și *c)* respingerea (partea în care se combat argumentele adversarilor). 3. *Încheierea* poartă și numele de *peroranție* (deobiceiu când este întinsă și plină de căldură sufletească) și poate avea două părți: *a)* rezumatul

www.digibuc.ro

sau recapitularea celor spuse în tratare şi *b)* pateticul, partea în care se face apel la sentimentele ascultătorilor.

Discursurile demonstrative sunt acele discursuri, care caută să ne înfăţişeze o problemă, în genere să ne înveţe ceva. Ele se împart în: academice, religioase şi ocazionale.

La rândul lor, discursurile academice sunt:

de recepţie: discursul care se rosteşte de fiecare membru al Academiei la primirea lui în înaltul for cultural. [Ex.: „Poporanismul în literatură" — discurs de recepţie rostit de Duiliu Zamfirescu); *răspunsul academic:* discursul prin care un membru vechiu al Academiei răspunde la un *discurs de recepţie.* (Ex.: „In chestia poeziei populare", discurs în care T. Maiorescu răspunde lui D. Zamfirescu), *elogiul academic:* discursul în care se vorbeşte laudativ despre un om sau o operă. (Ex.: „Despre Ioan Câmpineanu", de I. Ghica); *rapoartele şi memoriile academice:* scurte discursuri în care se prezintă chestiuni cercetate special de membrii Academiei. (Ex.: rapoartele academice rostite de Maiorescu cu privire la: „Crâşma lui Moş Precu" de Sadoveanu, „Poezii" de O. Goga); *conferinţa:* discursul amplu, cu bogate informaţii dintr'un domeniu de specialitate. (Ex.: „Educaţiunea în familie", ciclu de conferinţe ţinute în 1861, de T. Maiorescu), *disertaţia:* discursul de mică întindere, în care sunt tratate chestiuni simple cu posibilităţi mijlocii (obişnuitele cuvântări de nivel şcolar cu privire la o problemă literară, ştiinţifică etc.).

Discursurile religioase sunt:

www.digibuc.ro

Predica, omilia, panegiricul şi discursul funebru.

Predica este discursul religios, în care se tratează o dogmă sau o problemă de morală. („Didahii" de Antim Ivireanu).

Omilia este discursul religios, în care se explică frază cu frază un pasagiu din Sfânta Scriptură („La Statui" — omiliile Sfântului Ioan Hrisostomul).

Panegiricul este discursul, în care se elogiază viaţa unui sfânt sau a unei personalităţi. („Panegiricul lui Traian" de Plinius cel Tânăr).

Discursul funebru este discursul ţinut la înmormântarea cuiva. (Ex.: celebrele „Oraisons funèbres" ale lui Bossuet).

Discursul ocazional este de două feluri: discursul patriotic (prilejuit de anumite sărbători naţionale) şi toastul (discursul pronunţat la banchete).

Discursurile deliberative sunt acelea care urmăresc să ducă la fixarea unei atitudini sau a unei hotărîri Ele sunt de două feluri: solemne şi politice sau parlamentare. (Ex. de discurs solemn: „La alegerea lui Cuza" de Kogălniceanu; ex. de discurs politic: Cuvântarea rostită de Simion Bărnuţiu în Catedrala Blajului la 2|14 Mai 1848).

Discursurile judiciare sunt la rându-le:

rechizitoriul: discursul pronunţat într'o instanţă judecătorească pentru a acuza pe cineva (obişnuitele discursuri rostite de procurori) şi *pledoaria*: discursul pronunţat într'o instanţă judecătorească pentru a apăra pe cineva. (Apăra-

www.digibuc.ro

rea rostită de B. St. Delavrancea în favoarea lui Caragiale, la Curtea cu Juri—Ilfov, 11 Martie 1902.

E. Genul didactic

Genul didactic cult cuprinde:

maxima, anecdota, fabula, parabola şi poema didactică.

Maxima, aforismul, cugetarea sau sentenţa (dela cuvântul latinesc „maxima": cea mai mare) este producţiunea didactică, rezultantă a unei experienţe şi culturi remarcabile, în care se găsesc constatări sau sfaturi cu privire la vieaţă. (Maxime au scris: T. Maiorescu V. Eftimiu şi alţii, în limba română, şi La Rochefoucauld în limba franceză (exemplu de maximă: „Oare pârâul ar fi atât de limpede, dacă n'ar fi rece?" de T. Maiorescu).

Anecdota este producţiunea didactică, în care ni se povesteşte un fapt hazliu. (Ex.: „Caii Ţiganului" de Th. Speranţia).

Fabula este producţiunea didactică, în care — cu ajutorul unei întâmplări petrecute în lumea animalelor sau plantelor — ni se dă o învăţătură morală („Toporul şi pădurea" de Gr. Alexandrescu).

Parabola, apologul sau pilda este o fabulă, ai cărei eroi sunt oamenii. (Ex.: „Puntea lui Rumi" de Gh. Coşbuc).

Poema didactică este producţiunea amplă, de obiceiu versificată, care ne dă învăţături morale sau în genere instructive (literare, ştiinţifice etc.).

www.digibuc.ro

Ea este filosofică: („De rerum natura" de Lucretius), ştiinţifică: („Georgicele" de Vergilius), literară („L'ars poètique" de Boileau), morală („Poème de la Religion" de Racine), agricolă („Munci şi zile" de Hesiod), astronomică („Fenomene şi pronosticuri" — Aratus).

Genul didactic popular

Genul didactic popular cuprinde: proverbele, zicătorile, ghicitorile şi snoavele.

Proverbele sunt specii ale genului didactic popular izvorîte din fantezia, experienţa şi ingeniozitatea poporului nostru. Ele dau, figurat, sfaturi cu privire la vieaţă (Ex.: „Pisica blândă sgârie rău" sau „Decât un an cioară, mai bine o zi şoim").

Proverbul e format totdeauna din două imagini sau două idei opuse. Primele culegeri de proverbe au fost făcute în 1845 de Iordache Golescu (nepublicate), în 1857 de Anton Pann în „Povestea vorbei" şi în 1895 de inginerul Iuliu A. Zanne: nouă volume intitulate „Proverbele Românilor".

Zicătorile sunt specii ale genului didactic popular, în care se exprimă direct sau figurat un adevăr eliminându-se ideea sau imaginea opusă. („Ex.: „Prostia din naştere leac nu mai are", „Să-l pici cu ceară").

Ghicitorile sau cimilîturile sunt producţiuni născute din fantezia şi ingeniozitatea poporului, care cer deslegarea unei întrebări alegorice.

Snoava este producţiunea didactică populară,

www.digibuc.ro

în care se povesteşte o întâmplare hazlie, petrecută deobiceiu în mediul sătesc. (Ex.: „Duşmanii Tiganului" din „Satire poporane" adunate de S. Fl. Marian).

F. Genul istoric

Genul istoric cuprinde: istoria sacră şi istoria profană.

Istoria sacră se ocupă cu vieaţa sfinţilor, asceţilor, etc. (Biblia, Noul şi Vechiul Testament, Profeţiile ş. a.).

Istoria profană tratează evenimente din vieaţa popoarelor. Ea este: *civilă* sau propriu-zisă (împărţindu-se după epoci în: antică, medievală, universală, naţională), *economică*, *culturală*, *politică*, *literară*. Fiecare dintre ele poate avea la rându-i următoarele specii: *cronica:* producţiunea ist. ce înfăţişează numai evenimente vechi militare şi politice. (Ex.: cronicele lui Ureche, M. Costin, Cantemir etc.); *monografia:* specia ist. care prezintă în ansamblul ei un eveniment, o epocă, un personagiu etc. („Vieaţa lui M. Eminescu" de Gh. Călinescu);

biografia: specia care povesteşte vieaţa unei persoane de seamă („Miron Costin" de N. Bălcescu);

autobiografia: specia ist. în care un om de seamă îşi povesteşte propria vieaţă. (Autobiografia lui Kogălniceanu);

memoriul: specia ist. în care se face o dare de seamă asupra unui eveniment de o persoană participantă la desfăşurarea lui. (Memoriile Regelui Carol I).

www.digibuc.ro

Poezia populară şi poezia cultă

(Paralelă)

Note definitorii

Poezia populară: autor anonim şi colectiv, se păstrează pe cale orală, suferă schimbări în decursul vremii.

Poezia cultă: autor cunoscut, se păstrează pe cale scrisă nu se schimbă cu trecerea vremii.

Asemănări între poezia populară şi poezia cultă: în ce priveşte *forma*, ambele prezintă: versuri, vocabular variat, figuri stilistice; în ce priveşte *fondul*: conţin sentimente, împărţite fiind pe genuri literare (liric, epic şi dramatic).

Poezia populară

Note caracteristice

Forma.

Măsura: 3—9 silabe (în majoritatea cazurilor).
Ritmul: ritm trohaic (de obiceiu); suficiente greşeli ritmice.

www.digibuc.ro

Rima: ultimă (masculină, împerechiată, asonanţe.
Strofa: unică.

Figuri stilistice: epitete, comparaţii, metafore, personificări.

Vocabularul: în genere sărac, lipsit de varietate, format din termeni neaoşi româneşti şi rare arhaisme, solecisme, idiotisme.

Fondul.

Sentimente neîngemănate cu idei.

Sursa inspiratoare: { vieaţa casnică, haiducia, cătănia.

Particularităţile sentimentelor: simplitate, lipsă de varietate, (deobiceiu sentimente de doi şi jale), superficialitate, absenţa gradaţiei (de aici, şi din cele de mai sus: o impresie minoră asupra lectorului), naturaleţă, sinceritate.

Poezia cultă

Forma:

Măsura: polimetria versurilor (3-16 silabe).

Ritmul: versul poliritmic { troheu, iamb, dactil, amfibrah, anapest, coriamb, (cu preponderenţa iambului).

www.digibuc.ro

Rima: variată { ultimă, mai ales penultimă, complexă, bogată, îmbrățișată, împerechiată, alternantă.

Strofa: variată { distih, terțet, catren, cvinarie, senarie etc.

Figuri stilistice: cele menționate la poezia populară, plus metonimia, sinecdoca, hiperbola, antiteza, contrastul, etc., etc.

Vocabularul: termeni neaoși românești, neologisme, barbarisme, provincialisme, etc,

Fondul,

Sentimente susținute și armonizate cu idei.

Sursa inspiratoare: viața proprie, mediul social, trecutul, civilizația, contemporană, cultura străină sau indigenă etc. etc.

Particularitățile sentimentelor: varietate (toată gama sentimentelor umane), sentimente complexe și profunde, gradație sensibilă (puternică impresie asupra cititorului cu care stabilește o comuniune emoțională), naturaleță, sinceritate.

Legătura dintre poezia populară și poezia cultă: poezia populară a fost și este izvor de inspirație pentru unanimitatea scriitorilor noștri începând cu Dosofteiu (Psaltirea în versuri) și sfârșind cu Tudor Arghezi („Hore" etc.).

www.digibuc.ro

Câteva lămuriri.

Troheul este piciorul format din două silabe, accentul căzând pe prima.

Iambul este piciorul format din două silabe, accentul căzând pe a doua.

Dactilul este piciorul format din trei silabe, accentul căzând pe prima.

Amfibrahul este piciorul format din trei silabe, accentul căzând pe a doua.

Anapestul este piciorul format din trei silabe, accentul căzând pe a treia.

Coriambul este piciorul format din patru silabe, accentul căzând pe prima şi ultima silabă.

Rima *complexă* (de lux) începe din silaba antepenultimă sau ante-antepenultimă având uneori mai multe accente (ramurile-flamurile).

Rima *bogată* este rima, în care potrivirea începe dincolo de ultima vocală accentuată (plină-deplină).

Distih este strofa formată din două versuri, *terţet* (terţină) din trei versuri, *catren* din patru, *cvinarie* din cinci, *senarie* din şase ş. a. m. d.

Solecismele, sunt greşeli de construcţie gramaticală („Păgânii l-a prins" etc.).

Idiotismele, sunt expresii proprii limbii române („S'a adunat marea cu sarea").

www.digibuc.ro

Planul unei analize literare

(pentru poezii lirice)

I. *Introducerea.*

Anunţarea titlului poeziei de analizat, câteva cuvinte despre ea (ca de pildă: un scurt istoric, menţionarea câtorva producţiuni similare), scurte date asupra poetului şi, mai ales, a operei sale.

II. *Tratarea.*

A. Rezumatul poeziei pe strofe, aşa fel făcut, încât:

a) Să se evidenţieze gradaţia sentimentului cu punctele sale de culminaţie (acolo, unde curiozitatea şi impresia produse sunt maxime) şi desnodământ;

b) Să se înfăţişeze, dacă este cazul, descripţiile care susţin tonalitatea specifică poeziei (veselă, tristă etc.);

c) Să se reliefeze sentimentul dominant şi sentimentele secundare, care îl întovărăşesc;

d) Să se arate legătura dintre sentimente şi ideea fundamentală (generatoare).

B. Odată rezumatul făcut, se va arăta:

www.digibuc.ro

a) care este sentimentul predominant;

b) dacă este asociat cu sentimente secundare şi care sunt ele;

c) dacă sentimentul are o gradaţie evidentă, ştearsă sau niciuna;

d) care este punctul culminant şi desnodământul (se vor cita versurile care le ilustrează);

e) ce elemente sprijină şi adâncesc sentimentul (peisagii, idei, alegorii, simboluri, etc.),

f) dacă sentimentul este intens sau superficial;

g) natura sentimentului (vulgar sau nobil, general sau particular ş. a. m. d.);

h) ideea generatoare;

i) dacă ideea generatoare se armonizează cu sentimentul;

j) specia poeziei pe temeiul sentimentului dominant.

C. Analiza *mijloacelor formale* prin care poetul a reuşit să comunice cititorului sentimentele şi ideile sale — felul şi valoarea lor.

1. *Vocabularul.* Se va menţiona dacă:

a) prin noutatea termenilor sau prin originea lor veche ori provincială poezia sugerează o stare sufletească: obişnuită, impresionantă, universală, personală, caracteristică omului cult sau poporului;

b) există pluralitate de termeni (neaoşi-româneşti, provincialisme, arhaisme, neologisme, barbarisme, idiotisme, solecisme) ori nu şi care sunt cei care constitue specificul bucăţii (cu citaţii);

c) sunt termeni ce consumă cu atmosfera sufletească a poeziei (care — cu alte cuvinte — pro-

www.digibuc.ro

voacă sentimentele incluse)—citându-se versurile caracteristice din acest punct de vedere;

d) poetul a folosit termeni eufonici şi care sunt aceia;

e) termenii eufonici au fost căutaţi intenţionat de autor numai pentru farmecul lor exterior sau ei măresc frumuseţea interioară a producţiei şi — pentru primul caz—se va dovedi, dacă poetul a căzut în preţiozitate (adică, s'a lăsat ispitit de vraja cuvintelor şi a trecut pe planul al doilea claritatea şi strălucirea ideii ori sentimentului):

f) termenii eufonici creează versurilor o muzicalitate specifică sau nu;

g) în afară de cuvinte, vocalele şi consonantele înseşi prin jocul între şi dintre ele concordă cu tonalitatea poeziei (cu exemplificări de versuri, arătându-se ce vocale şi consonante întrebuinţează mai mult poetul, care este rolul şi valoarea lor muzicală, sufletească, ideologică).

2. *Figurile poetice.*

Se vor cita figurile poetice caracteristice şi apoi cele mai reuşite (dacă nu sunt aceleaşi) şi se va arăta:

a) In ce fel sprijină ele întreaga construcţie psihică şi ideologică a poeziei;

b) dacă sunt feerice, luminoase, sumbre şi în concordanţă cu poezia (cu citaţii);

c) felul figurilor poetice: vizuale, auditive, statice, motorii etc., simple sau mixte, menţionându-se care dintre ele predomină (cu exemple) şi dacă — de pildă — caracterul lor static sau motoriu, e în consonanţă cu fondul bucăţii;

www.digibuc.ro

d) dacă sunt sau nu originale, banale ori comune, confuze sau clare, plastice sau lipsite de expresivitate;

e) dacă există varietate sau uniformitate de culoare;

f) dacă figurile poetice au fost creeate pentru a lumina şi adânci fondul sau numai pentru a evidenţia frumuseţea lor exterioară.

3. *Măsura.* Se va cerceta:

a) dacă lungimea sau scurtimea versului este în armonie cu sentimentul predominant al bucăţii (de ex.: versul lung, prin el însuşi, e majestuos, grav. etc., pe când versul scurt imprimă vioiciune, tristeţă uşoară — în genere — sentimente minore);

b) dacă măsura este variată şi meritele ei (bogăţie de mişcare, vioiciune sufletească, ş. a. ca în multe poezii de Coşbuc, câteva de D. Zamfirescu etc.);

c) dacă versurile scurte nu sunt (mai ales în poezia cultă) diviziuni ale versului lung (în cazul că un vers îşi complineşte sensul cu versul următor; (ex.: „Pe lângă plopii fără soţ") şi care sunt motivele ce au determinat pe poet la acest procedeu: muzicalitatea, emoţia minoră: duioşia, voioşia etc.

4. *Ritmul.* Se va arăta:

a) felul lui (cu citate);

b) dacă este în concordanţă cu atmosfera afectivă a poeziei (astfel, „troheul... e la Eminescu metrul stărilor de suflet mai optimiste, mai ro-

www.digibuc.ro

mantic idealiste, mai juvenile, al versurilor în care viața se afirmă. Iambul, mai grav, mai încet... e metrul pesimismului, al deprimării, al analizei" [1]);

c) dacă sunt greșeli ritmice (care să vatăme deci emoția) sau numai licențe ritmice care, prin varietatea ritmică, să sporească mișcarea sufletească și să întărească sugestia de naturalețǎ;

d) dacă este o cadență declamatorie, cantabilă sau nu și în ce măsură aceste calități urcă sau coboară valoarea lucrării.

5. *Rima.* Se va observa:

a) care sunt sunetele care constituesc în majoritatea cazurilor rima (vocale și consonante) și dacă particularitatea aceasta sprijină și cum emoția provocată de poezie;

b) felul rimei: din punct de vedere al așezării în strofă al bogăției sau suficienței sale, al mulțimii accentelor;

c) pe baza celor dela punctul *b* se va conchide asupra talentului autorului de a asccia și varia rimele, de a scrie rime bogate și complexe (cu citate).

6. *Strofa.* Se va menționa dacă:

a) mulțimea strofelor nu dăunează emoției, obosind atenția și micșorând intensitatea sentimentului, după cum condensarea în ce privește numărul versurilor, ușurează comunicarea cu lectorul;

1) G. Ibrăileanu. Opinie contrazisă totuși de unii (Dragomirescu, Caracostea etc.).

www.digibuc.ro

d) felul strofei (unică, după cum e cazul, în poezia populară; regulată: catren, etc. sau variată: catrene alternând cu cvinarii, senarii ori strofe neregulate) ajută la menţinerea tonalităţii producţiei.

III. *Ineheierea.*

In concluzie, se va scrie:

a) dacă există armonie între fond şi formă (se vor formula — rezumativ — notele specifice poeziei menţionate la fiecare capitol de mai sus);

b) care sunt sentimentele produse în inima cititorului şi dacă ele au aceeaşi natură ca acelea ale bucăţii;

c) ultima judecată critică asupra poeziei analizate prin comparaţie cu operele similare ale poetului respectiv şi mai ales ale altor scriitori;

d) ierarhizarea producţiei şi autorului.

www.digibuc.ro

Analiza literară a poeziei „Melancolie" de M. Eminescu [1]

(după „planul unei analize literare")

I. Una dintre cele mai caracteristice poezii ale lui Eminescu este „Melancolie", a cărei analiză ne propunem să o facem.

A fost publicată pentru prima oară la 1 Septemvrie 1876 în revista „Convorbiri literare".

In manuscrisele poetului primele versuri din „Melancolie" apar într'un monolog al unui proect de dramă intitulată „Mira", scrisă între anii 1868—69. Perioada de gestaţie a producţiei ţine, aşa dar, aproape zece ani, poezia trecând — în acest timp — prin diverse versiuni, dintre care una e intitulată: „Tristeţă".

Titlul acestei încercări de prin 1871—72 sugerează, ca şi cel de azi, sentimentul dominant al bucăţii.

II. *A: a, b, c, d.*

„Melancolie" cuprinde două părţi distincte:

1) Ca să arătăm cum se pot desvolta punctele din „planul unei analize literare", am socotit util să facem aici analiza literară a poeziei „Melancolie" de M. Eminescu.

www.digibuc.ro

peisagiul sumbru al lumii pustiite şi ansamblul sufletesc deprimant al poetului.

Impresionant prin nota sa lugubră, tabloul este totuşi feeric prin natura elementelor sale şi mai ales prin uriaşa lor întindere:

Printr'o poartă pe care norii au deschis-o în mijlocul lor, trece încet şi albă — ca într'o regală procesiune funerară — luna. Până departe, peste sate şi câmpii, peste cimitire şi ruine, se întinde vălul luminii. Totuşi, lumea se pare că a fost depopulată, viaţa nu se face simţită decât prin vietăţi straniі — simboluri ale părăsirii şi p ăbuşirii; cucuvaie, demon, cariu.

Undeva, în acest peisaj cutremurător, îşi înalţă rămăşiţele arhitectonice o biserică, ale căreі ferestre sunt sparte, uşi desfăcute, pereţi cu picturi şterse. In locul preotului toarce un greier un gând „obscur", drept dascăl toacă un cariu...

Imaginile acestea de singurătate şi deşert material îi servesc poetului în a doua parte a poeziei pentru a sugera degringolada sa spirituală.

Odinioară, plină de ideal, hrănită cu visuri, inima lui—căreia i-a fost dat să sufere nespus—nu se mai recunoaşte. Scepticismul şi deprimanţa de acum înlocuesc încrederea şi entuziasmul de altădată. Ca un „ţintirim cu strâmbe cruci" sau ca o „biserică 'n ruină", sufletul, său e azi o tristă paraginі. Suferinţele prin care i a fost dat să treacă au fost atât de mari, atât de grele, încât nu poate crede, că le-a putut suporta.

II. *B.* — *a, b.* Din această cauză sentimentul dominant al bucăţii este tristeţea profundă aso-

www.digibuc.ro

ciată de sentimentul dominant al bucății este tristețea profundă asociată de sentimentele neîncrederii în viață, al singurătății, izolării și pustiului sufletesc, elemente psihice secundare care susțin și accentuiază nota afectivă menționată.

c. Pentru a realiza comuniunea sufletească dintre el și cititor, autorul gradează măestrit instrumentele de exteriorizare a sentimentului, cu alte cuvinte imaginile la început mărețe, clar-obscure și reci (luna înfățișată ca o regină albă și moarta ce trece în procesiune funerară printre nouri), apoi uriașe, copleșitoare și lugubre cu accentuarea notelor de clar-obscur și îngheț; în sfârșit, de izolare, singurătate și macabru (prezența pe întinderi halucinante a cimitirului, a bisericii în ruină, a câmpiei învăluite în promoroacă, a greierilor, cariului și demonului).

d. In felul acesta, odată cu începerea celei de a doua părți a poeziei, autorul atinge punctul culminant al gradației:

„Credința zugrăvește icoanele'n biserici —
Și'n sufletu-mi pusese poveștile-i feerict,
Dar de-ale vieții valuri, de al furtunei pas.
Abia conture triste și umbre au mai rămas".

Versul ultim definitivează paralelismul dintre „biserica'n ruină" și sufletul poetului, fiindcă și acolo — din splendoarea de altădată — „abia conture triste și umbre au mai rămas".

De aici, încetul cu încetul, prin clarificarea tablourilor folosite, curiozitatea noastră se satisface pas cu pas, până ce întreaga construcție psi-

www.digibuc.ro

hică, sfâşiată fibră cu fibră, îşi află desnodământul, în ultimele versuri:

„Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost,
De-mi ţin la el urechea şi râd de câte ascult
Ca de dureri străine?... Parc'am murit de mult!"

e, f. Plasticizarea stării sufleteşti a poetului ca şi pătrunderea ei în inima noastră au desăvârşit-o imaginile citate, în perfect acord cu sentimentul complex a cărui intensitate şi forţă emotivă o probează transfigurarea pe care scriitorul a reuşit s'o opereze asupra noastră.

g. Cu atât mai uşor s'a realizat corespondenţa emoţională dintre autor şi lector, cu cât suferinţa născută din destrămarea visurilor are un caracter universal omenesc. Discreţia desvăluirii ei prin procedee imagiste, absenţa oricărei lamentări sgomotoase sau nesincere, o înnobilează.

h. Însuşirile acestea au sporit, dealtminteri, nu numai mulţumită sentimentelor, care constitue substanţa poeziei, ci şi ideii generatoare, care concordă cu ele şi care poate fi astfel formulată:

i. Vieaţa e aspră şi nu îngăduie împlinirea nici unui vis. Cu cât îţi făureşti mai multe, cu atât suferi mai puternic. Din această pricină, tonalitatea producţiei o formează scepticismul şi deprimanţa.

j. Conţinând un sentiment de tristeţă, poezia analizată este o elegie şi anume o elegie filosofică. Calitatea ultimă se datoreşte problemei, pe care poetul şi-o pune asupra conţinutului şi finalităţii vieţii (vieaţa, afirmă el, este plină de

www.digibuc.ro

suferințe; ea nu-și are rostul, fiindcă foarte curând îți dai seama, că toate visurile tale sunt zadarnice iluzii care, încetul cu încetul, nu fac decât să te apropie de o iremediabilă moarte sufletească).

C. — Toate elementele formale dovedesc totolată, așa cum vom arăta mai jos, că poetul a știut sau — subconștient — a avut intuiția genială de a orchestra ideile și sentimentele citate pe muzicalitatea termenilor, pe pregnanța tablourilor, pe ritmul și rima adecvate.

1. a. Astfel, vocabularul prin noutatea termenilor (bogăția de neologisme expresive (sugerează o stare sufletească proprie omului cult, care — căutând imagini în fantezia sa livrescă — și punându-și, în aceeași vreme, probleme asupra rostului vieții, dă ansamblului psiho-ideologic o notă universală.

b. Pluralitatea de termeni: arhaisme: țintirim, s'a fost deschis, mur, ș. a., populari: isbește toaca, vrăjește, răgușit, țiu, cură ș. a., neologisme: făclii, arc, contur: mauzoleu, monarc, solitar etc., etc. subtilizează tema bucății și gradează evident diversele ei momente sufletești.

c. Dar, dintre toate cuvintele menționate, sunt o întreagă serie care concordă cu tonurile clar-obscure ale peisagiului și cu caracteristica afectivă a poeziei (deprimanța). Așa, pentru imaginile sumbre și pentru impresia de pustiu, de măreție, imensitate, copleșire și izolare, se pot cita: „nouri, regina nopții, mormânt albastru, mausoleu-ți mândru al cerurilor arc, bogată în întinderi, câmpul

www.digibuc.ro

solitar, ţintirimul singur, strâmbe cruci, o cucuvae sură, biserică'n ruină" etc., care alternează cu luminozitatea reţinută din: „făclii o mie, pânză argintie, promoroacă, luciu văl, văzduhul scânteiază, unse cu var, lucesc zidiri", etc., etc.

Caracteristice pentru ambianţa aceasta psihică şi peisagistă, în care primează tristeţea şi clar-obscurul sunt versurile alegorice:

„Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar" —

unde, ca şi pentru poetul care, fiziceşte trăeşte, dar sufleteşte este destrămat, viziunea se proectează într'un mediu de însingurare — ca să ajungem la imaginile expresive din paradoxul propoziţiei:

„Şi ţintirimul singur cu strâmbe cruci veghiază"—

ce intensifică impresia de moarte sufletească, în care materia viază totuşi, precum şi în:

„Abia conture triste şi umbre-au mai rămas", —

semnificativ şi prin repetiţia lui.

Specifice deasemeni poetului, prin utilizarea lor şi în alte poezii, ca şi prin consonanţe lor cu motivul din „Melancolie" se pot cita chiar cuvinte izolate: mur, în van, solitar (sau sinonimul singur), aiurit de jale ş. a.

d. Bună parte dintre elementele lexicale mai sus menţionate sunt eufonice. Pentru a arăta că şi în acest caz Eminescu caută materialul în toate

www.digibuc.ro

compartimentele vocabularului poetic, citățm: nouri, cuvios, solitar, feeric, tomnatec, iconostas, etc.

e, f. Dar, deși scriitorul a căutat termenii pentru a creea muzicalitatea versului și uneori ușor sensibile efecte onomatopeice, ca — de pildă — în primele versuri, care sensibilizează sgomotul lin al strecurării ușoare:

„Părea că printre nouri s'a fost deschis o poartă
Prin care trece albă regina nopții moartă—"

și cantitatea redusă a celor precis eufonici ca și prezența lor absolut motivată de text, dovedesc că poetul a socotit totdeauna pe prim plan nu frumusețea cuvântului, ci claritatea și strălucirea fondului.

g. Că este așa, vine s'o probeze încă jocul realizat între și dintre vocale și consonante. El sugerează, cum am mai arătat, mângâierea de vată a furișării, apoi dulcea legănare, plutirea amețitoare, monotonia, somnolența, plictisul, senzația de copleșire și nimic. In cele dintâi două versuri citate mai sus se constată prezența repetată a vocalei de durată: *a*, care alternează cu vocala *e*, susținute ambele de consonante tari, cum sunt *r* ori *s* și care împreună întregesc impresia de nesfârșit și permanență în spațiu și timp. Pentru exemplificare, este suficient ca două persoane să pronunțe concomitent, unul vocalele: *a*, *e* și altul consonantele *r*, *s*, ca să rezulte de aici o impresie categorică de legănare, somnolență și monotonie.

www.digibuc.ro

2. La rându-le, figurile poetice aduc un nou sprijin ansamblului sufletesc al poeziei.

a. Prima şi cea mai întinsă parte a ei este o alegorie, impresionantă prin viziunea-i halucinantă, prin urieşescul copleşitor. Toate elementele constitutive: lumea învăluită în promoroacă, confuză deci, existând doar prin cimitire cu „strâmbe cruci", biserici în ruine etc., sunt numai instrumentele comparative ale spiritului său desfibrat.

b. Pentru a adânci deprimanţa, peisagiul nu putea fi decât mohorît, ceţos, învăluit — uneori — într'o lumină difuză: tabloul este acela al unei nopţi cu nouri şi lună, în care:

„Bogată în întinderi stă lumea'n promoroacă
Ce sate şi câmpie c'un luciu văl îmbracă;
Văzduhul scânteiază, şi ca unse cu var
Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar".

Citatul serveşte şi la constatarea, că imaginile sunt de natură statică, specificitate cerută de absenţa dinamismului psihic, deci — din nou — de aprofundarea izolării şi melancoliei. In genere tabloul are acest caracter (static) şi, pentru a evidenţia afirmaţia şi varietatea imaginilor: vizuale şi auditive, mixte şi alternante, menţionăm câteva versuri probatorii:

„Biserica'n ruină
Stă cuvioasă, tristă, pustie şi bătrână,
Şi prin ferestre sparte, prin uşi ţiue vântul:
Se pare că vrăjeşte şi că-i auzi cuvântul.
Năuntrul ei pe stâlpi-i, păreţi, iconostas
Abia conture triste şi umbre au mai rămas".

www.digibuc.ro

d, e, f. Dar, după cum orice cititor al marelui poet a putut observa din lectura operei eminesciene, farmecul creaţiilor nu constă în originalitatea căutată a figurilor, ci în muzicalitatea versului şi în concordanţa dintre imagine şi fond. Într'adevăr, paleta lui Eminescu lucrează cu material obişnuit. Iată de exemplu, o serie de epitete şi metafore, care nu depăşesc cu nimic fantezia unui versificator mediocru: mormânt albastru, mauzoleu-ţi mândru, pânză argintie, luciu văl, obositul creer, regina nopţii (luna), ale vieţii valuri, (metaforă popularizată şi deaceea perimată de o îndelungă uzură). Poetul utilizează totuşi suficient de numeroase figuri. Astfel, o remarcabilă gradaţie ascendentă: „Biserica'n ruină, stă cuviosă, tristă, pustie şi bătrână", o sugestivă onomatopee: „Şi prin ferestre sparte, prin uşi ţiue vântul; Se pare că vrăjeşte şi că-i auzi cuvântul"; simple enumeraţii şi repetiţii: „Năuntrul ei pe stâlpi-i, pereţi, iconostas" şi: „Ca şi când n'ar fi vieaţa-mi, ca şi când n'aş fi fost" — dar, toată această relativ bogată variaţie nu cepreşte atenţia admirativă a lectorului, care nu-i uimit nici de îndrăsneala sau stridenţa culorii — ambele absente — ci de fulguraţiile pornite din adânc prin aurul comorii ce se cere desvelit.

3. a. Şi, precum creatorul „Melancoliei" n'a lăsat până acum nici un element formal să acţioneze la întâmplare asupra fondului, încă şi măsura de şapte picioare (13-14 silabe), cu cezură după a şaptea silabă, dă maiestatea necesară versului prin lungimea şi tonul declamatoriu.

www.digibuc.ro

b. Pentru a păstra unitatea de simţire şi a imprima inimii cititorului acordul de orgă al operei, poetul nu variază măsura, ci dimpotrivă conservă cu deosebită grijă — în acelaşi scop — numărul exact de silabe.

4. a, b, c. Măsura orchestrată de cadenţa iambului [1]) care, după opinia lui G. Ibrăileanu: „e metrul pesimismului, al deprimării, al analizei" sporeşte melodia de imn, pe care cele câteva licenţe ritmice: printre, unse, ţiue, cine-i (troheii au fost transformaţi în iambi) picură, precum nişte diezi, peste gravele acorduri, o undă de duioşie.

d. Însuşirea recitativă a producţiei derivă din totalitatea mijloacelor formale neforţate, ci cerute de necesităţile temei.

5. Dar dacă măsura şi ritmul nu vin să probeze — până la evidenţă — legătura stringentă dintre formă şi fond, rima o face cel puţin în aceeaşi măsură ca şi vocabularul.

a. Astfel, marea majoritate a rimelor se sprijină pe vocalele cu prelungi spaţii de rezonanţă: a, ă, â, u (poartă-moartă, arc-monarh, vântul-cuvântul, obscur-mur, cură-gură) şi *i* lung (mie-argintie) susţinute de consonante vibrante sau grupe consonantice (r, rc, nt, ş. a.), care sugerează măreţia tabloului copleşitor prin întinderea şi durata lui. Sugestia e complinită de contrastul oferit de câteva rime în i asilabic, (feerici-biserici, ţiu-sicriu) care străcoară — pare-se — uşoare

1) Se poate constata din versurile mai sus citate.

www.digibuc.ro

umbre, diafane fantasme prin înfiorătul peisagiu de noapte.

Totul, aidoma profilului psihic al poetului: o impresionantă dramă interioară al cărei soclu de deprimanță e învăluit în transparența dantelată a unor șterse amintiri.

In sfârșit, pentru a completa, rimele ultime, dure, aproape consonantice: fost-rost, ascult-mult, sunt ca un stop de șosea impracticabilă, ca un semn de oprire definitivă a vieții sufletești.

b. Afirmația noastră repetată, că Eminescu a reușit, cu intenție sau fără, să armonizeze fondul cu forma, nepreocupându-se de calitatea intrinsecă a uneltelor, e dovedită și de interesul, numai suficient, pe care-l acordă rimei tehnice. Un cercetător, oricât de grăbit, își dă seama, că nu va găsi decât extrem de puține rime bogate (vântul-cuvântul, creer-greer), niciuna complexă, suficiente rime ultime (masculine: arc-monarc, var-solitar, obscur-mur etc.), alternând cu penultime (feminine: mie-argintie, toacă-treacă) — toate corecte—cu un singur exemplu totuși de asonanță: ruină-bătrână.

c. „Melancolie" nu este deaceea ca unele producții eminesciene, cum de pildă: „Stelele'n cer", „Dintre sute de catarge" etc. unde atenția poetului s'a îndreptat cu prisosință spre formă pentru a realiza prin rimă, ritm și vocabular rare incantații, ci o creație la care geniul eminescian a lucrat asupra fondului.

6. a. Toate elementele formale au concurat după cum am văzut, la ilustrarea temei. Impre-

www.digibuc.ro

una au alcătuit singurele două mari strofe, neregulate — din punct de vedere al cantității — totuși perfect echilibrate pentru a păstra și grada sentimentul și a nu obosi atenția.

b. Și în acest caz poetul a avut intuiția de a nu fragmenta efectul prin catrene, de pildă, ci de a rodi bogat în mintea și inima lectorului impresii și simțăminte, prin strofe pline, dense de sevă emoțională, precum ogorul saturat de o ploaie îndelungă cu picuri mari și repezi.

III. a. După toate cele spuse mai înainte, nu socotim de prisos să mai accentuăm asupra armoniei dintre fond și formă, întru cât scopul acestei analize a fost să probeze acest fapt. Pentru a învedera constatarea noastră, e suficient să semnalăm rezumativ câteva din afirmațiile anterioare. Sentimentul dominant de tristeță profundă ca și ideea sceptică despre rostul idealist al vieții sunt admirabil gradate prin toate instrumentele de exteriorizare poetică: vocabular, figuri, măsură, ritm, rimă, strofă. Din lexicul bogat, Eminescu alege o serie de termeni, care concordă cu tonurile clar-obscure ale peisagiului și cu specificul emoțional: deprimanța. Însuși jocul vocală consonantă sugerează, rând pe rând: fiorul furișării, dulcea legănare, plutirea amețitoare, monotonia, somnolența, plictisul, sensația de copleșire și nimic. Marea strofă a întâia, care este întreagă o alegorie, impresionează prin viziunea halucinantă, prin uriașescul copleșitor. Pentru a adânci tristețea, tabloul este mohorît, cețos, învăluit într'o lumină difuză, construit din imagini

www.digibuc.ro

unanim statice. Măsura lungă a versului îi dă gravitate şi maiestate, iar iambul, metrul introspecţiei, accentuiază melancolia. Rima sprijinită pe vocalele cu îndelungi spaţii de rezonanţă, alternând rareori cu vocale scurte, definitivează profilul psihic al autorului, iar strofa — remarcabilă prin grandoarea ei numerică — menţine unitatea sentimentului dominant.

b. Desigur că lectorul unei atari opere îşi simte inima copleşită de atmosfera sufletească proprie poetului, identificându-se cu el — cel din momentul creaţiei.

Simţământul acesta i-l întăresc reminiscenţe din alte producţii similare eminesciene, în care scepticismul şi pesimismul sunt tot atât de chinuitoare, ca în: „Mortua Est", „Rugăciunea unui Dac", „Scrisoarea I a", „Scrisoarea II-a" etc., dar mai ales ultimele versuri din: „Scrisoarea IV-a" unde irumpe cu aceeaşi intensitate duioasă sufletul bolnav al poetului:

„P'ici pe colo mai străbate câte o voce mai curată
Dintr'un carmen saeculare *ce-l visai şi eu odată;*
Dar tot şueră şi strigă, scapără şi rupt răsună,
Se împing tumultoase şi sălbatice pe strună,
Şi în gându-mi trece vântul, capul mi-arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...

Unde's şirurile clare din viaţă-mi să le spun?
Ah! organele's sfărmate şi maestrul e nebun!"

Precum vedem: aceeaşi destrămare, acelaşi

www.digibuc.ro

paroxism al suferinţii vădit prin pierderea identităţii psihice.

c. Nicăeri, la alt poet în literatura noastră, pesimismul nu e atât de apăsător-sincer ca la Eminescu. Desigur că el e prezent la Vlahuţă şi la alţi admiratori ai săi atinşi de acest „mal du siècle" dar acolo lacrima de pasăre rănită e înlocuită cu lamentări minore sau de-a-dreptul necomunicative.

d. Deaceea, armonizând cu genialitatea sa creatoare forma cu fondul, Eminescu a ridicat poezia „Melancolie" la nivelul unei capodopere, neegalată — în ce priveşte tema şi tonalitatea — decât de alte câteva producţiuni proprii.

www.digibuc.ro

Planul unei analize literare

(pentru poezii epice [1])

I. *Introducerea.*

Anunţarea titlului poeziei de analizat, câteva cuvinte despre ea, scurte date asupra poetului şi mai ales asupra operei sale.

II. *Tratarea.*

A. Rezumatul poeziei pe strofe, aşa fel făcut încât:

a) Să se evidenţieze gradaţia diverselor momente (sau a momentului), cu punctele lor de culminaţie (sau înnodământ) şi desnodământ;

b) Să se reliefeze momentul principal şi să se înşire momentele secundare, care converg spre acţiunea primului;

c) Să se arate legătura între diversele momente;

d) Să se scoată în relief însuşirile sufleteşti principale şi secundare ale eroilor;

1) Elementele fundamentale ale unei producţiuni epice fiind: acţiunea, personagiile şi conflictul, accentul se va pune pe acestea în desvoltarea unei analize literare.

www.digibuc.ro

e) Să se arate motivul conflictului şi personagiile între care este purtat ;

f) Să fie (rezumatul), cu toate acestea, concis pe cât posibil.

B. Odată rezumatul făcut, se va arăta :

a) Dacă acţiunea are o gradaţie sensibilă sau nu ;

b) Dacă este motivată în întregime sau parţial ;

c) Dacă diferitele momente se întregesc unul pe altul, formează un tot unitar şi nu sunt deslânate prin lipsa întâmplărilor, sau prin prezenţa digresiunilor dăunătoare ;

d) Faptele sunt permanent fireşti sau au caracter supranatural, cu intervenţia pe alocuri a miraculosului (în cazul basmelor şi epopeilor ;

e) Natura acţiunii: comică, eroică, întemeiată pe analize sufleteşti, inspirată din istorie, din vieaţa claselor sociale etc. ;

f) Dacă se comunică uşor cititorului impresia, pe care scriitorul urmăreşte s'o lase asupra lui ;

g) Dacă însuşirile psihice ale personagiilor reies din faptele lor (e cazul producţiunilor epice bune) sau din vorbele autorului (o notă slabă pentru producţie) ;

h) Dacă însuşirile sufleteşti sunt în concordanţă cu cele fizice şi cu structura psihică a eroilor ;

i) Dacă sursa este istoria, şi în acest caz, dacă acţiunea şi eroii respectă sau contravin adevărul istoric ;

j) In cazul acesta se vor menţiona mijloacele de realizarea culorii locale şi dacă ele precumpănesc asupra fondului însuşi ca de pildă în nu-

www.digibuc.ro

velele istorice ale lui Odobescu).

l) Dacă acțiunea și eroii sunt inspirate din alte producțiuni românești sau străine, se va arăta partea de originalitate și valoarea ei;

m) Dacă avem un conflict unitar (adică păstrat dela început până la sfârșit între aceleași personagii); numai în acest caz conflictul poate fi puternic și impresia asupra noastră intensă;

n) Felul conflictului: extern (între două personagii) sau intern (în sufletul aceluiași personagiu), intens, impresionant, slab, lipsit de forță comunicativă etc.;

o) Pe temeiul notelor de mai sus se va numi specia producțiunii analizate cu definiția și felul ei (de ex.: nuvelă socială, schiță umoristică etc.).

C. Analiza mijloacelor formale:

I. Vocabularul. Se va menționa dacă:

a) prin noutatea termenilor sau prin originea lor veche sau provincială poate arăta gradul de cultură al autorului și al personagiilor, epoca în care se situează, acțiunea, provincia căreia aparține scriitorul ori eroii lui;

b) Dacă termenii sunt în concordanță cu situația socială și gradul de cultură al eroilor;

c) Se va arăta dacă termenii folosiți de scriitor în restul operei (nu în dialog) sunt firești (scriitorului nu-i este permis să folosească într'o operă pur literară termeni rari, specific provinciali);

d) Dacă există pluralitate de termeni (neaoși românești, provincialisme, arhaisme, barbarisme, neologisme, solecisme, idiotisme, etc., ori nu, și care sunt cei care constitue specificul bucății);

e) Dacă scriitorul a utilizat un stil simplu și

www.digibuc.ro

curgător sau un stil înflorat, potrivit totuşi bucăţii (în cazul contrar, stilul metamorfic poate distrage atenţia şi micşorează calitativ fondul bucăţii);

f) Dacă frazele se alcătuesc în perioade lungi, ritmate chiar sau avem cazul unor fraze scurte;

g) Dacă limba folosită este una de caracterizare a personagiilor;

h) Dacă stilul este oral sau simplu narativ (oral, gen Caragiale sau Creangă).

i) Dacă producţia foloseşte dialoguri şi care sunt însuşirile acestora (de pildă descripţia poate să mărească sau să micşoreze interesul şi valoarea producţiei, dialogul poate fi viu şi în armonie cu fondul sau păgubitor pentru armonia bucăţii;

j) Dacă stilul are sau nu calităţile cerute (corectitudinea, claritatea, proprietatea, naturaleţea, etc.), cu exemplificări.

II. Figurile poetice.

Se vor arăta figurile poetice caracteristice şi apoi cele mai reuşite menţionându-se;

a) Dacă sunt în concordanţă cu fondul şi mai ales dacă sunt cerute de el şi în ce măsură îi sporesc valoarea;

b) Dacă sunt sau nu originale, banale ori comune, confuze ori clare, plastice sau lipsite de expresivitate;

c) Dacă ele constitue o particularitate pentru opera autorului;

d) Dacă figurile poetice au fost create pentru a lumina şi a adânci fondul sau numai pentru a

www.digibuc.ro

evidenția frumusețea lor exterioară;

e) Măsura, ritmul și rima se vor cerceta pe o scară mult mai redusă decât la poeziile lirice și numai la speciile epice versificate, păstrându-se toate punctele dela pag. 30—31.

(Repetăm, se vor analiza pe scurt și numai în cazul că ele luminează producția).

III. *Încheierea.*

Întocmai ca la poeziile lirice (vezi pag. 32).

www.digibuc.ro

Textele rotacizante

(primele manuscrise)

I. Primele manuscrise slavone

Sunt de natură *religioasă*. Le aduc călugării refugiați ce vin în țările noastre din Sudul Dunării, începând cu *secolul XIV*. Ele împodobesc bibliotecile primelor noastre mânăstiri; Voditța, Tismana, Mânăstirea din Peri (Maramureș), Bistrița (Moldova), Neamțu (Moldova) etc.

Primele manuscrise slavone sunt redactate în *mediobulgară* (majoritatea celor aflate în Moldova) și *paleosârbă* (majoritatea celor din Muntenia). Cele mai vechi sunt cele din urmă (secolul XIII). Astfel, o evanghelie, un apostol, două foi în interiorul scoarțelor unui manuscris găsit la Neamțu. Dintre primele avem o Psaltire pe pergament dela 1346. In afară de texte religioase se mai găsesc în mânăstiri: *colecții de legi, romane populare* („Varlaam și Ioasaf" — ms. din secolul XIV „Alexandria" — ms. din secolul XVI etc.), msse. cu caracter *istoriografic* (hronograful lui Manasses ș. a.).

Mânăstirile devin astfel:

www.digibuc.ro

II. Primele focare de cultură

Aici, în afară de arta *caligrafiei* [msse. cu iniţiale înflorate şi miniaturi artistic colorate] în care au excelat Gavril Urikovici, călugăr, care copiază pentru Alexandru cel Bun un evangheliar greco-slav, Atanasie Crimca — mitropolit al Moldovei —, Radu Drăghici (Muntenia), Popa Ion Sârbu [lucrează la Craiova], au funcţionat *primele şcoli* [mânăstirile Bistriţa, Neamţu, Putna, Voroneţ, Slatina, Suceviţa — toate în Moldova; Tismana, Cozia, Bistriţa din Oltenia; Dealul Govora, — în Muntenia ş. a.] au fost *primele biblioteci* [vezi mai sus] primele *legătorii de msse. şi de cărţi, primele ateliere de broderie religioasă.*

III. Caracterele culturii şi artei slavone

Limba primei noastre culturi este *slavonă*, după cum primii oameni de carte şi cei dintâi artişti [caligrafi, miniaturişti, zugravi etc.] sunt *Slavi.*

Caracterele culturii şi artei slavone sunt: *tipicul* [mssele au acelaş conţinut: cel religios], *profesionismul* [toţi oamenii de cultură erau călugări ori preoţi], *cosmopolitismul* [aceeaşi cultură în Ţările Româneşti şi Peninsula Balcanică], *nota savantă* [cultura şi arta aceasta erau gustate numai de oamenii cărţii, puţini la număr şi de strictă specialitate: preoţi ori călugări]. [1]

1) S. Puşcariu: Istoria literaturii vechi.

www.digibuc.ro

IV. Creaţiuni româneşti în limba slavă

Inainte de apariţia primelor msse. româneşti religioase avem câteva manifestări în limba slavonă, creaţii ale cărturarilor români şi slavi. Ele datează din secolul XIV şi sunt, în Muntenia: *Polteleul* [imn religios] călugărului Filotheiu [fost mare logofăt al lui Mircea] şi, în Moldova: *Cuvântările* lui Gr. Ţamblac [17] şi *Sluiba Sf. Ion cel Nou* a aceluiaş.

V. Primele mărturii de limbă românească

Limba culturii, limba omului de carte fiind limba slavonă, româna pătrunde cu greu, timid, la început în scrisori particulare şi târziu în texte religioase ori profane.

Prima mărturie de limbă românească este cuvântul: „*bunilor*“ din titlul unei scrisori a lui Dragomir Udrişte de pe la 1482—1492; urmează în 1484: salv-conductul lui Baiazid dat negustorilor poloni „idiomate valachico scriptus“; 1485: actul de închinare dela Colomeea al lui Ştefan, a cărui redacţie în latineşte s'a găsit şi care are această menţiune: „haec inscriptio ex valachico în latinum versa est“ [concluzia: a fost scris întâi în limba română]; la 1495, 30 Noemvrie, socotelile Sibiului menţionează suma de un florin dată unui preot român pentru alcătuirea unor scrisori în româneşte; 1521: scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung către Braşoveni.

www.digibuc.ro

Primele acte oficiale se dau pe vremea lui Mihai Viteazul în Muntenia şi pe aceea lui Petru Şchiopul în Moldova.

VI. Primele manuscrise româneşti: textele rotacizante

Sunt: *Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţeană Psaltirea Hurmuzachi şi Codicele Voroneţean.* Dintre ele, toate, afară de Psaltirea Hurmuzachi, sunt còpii depe manuscrise mai vechi.

Textele acestea au fost numite: *textele rotacizante* din cauza celui mai important fenomen linguistic ce-l conţin: *rotacizmul.*

Alte msse. cu acest caracter sunt; Catechismul Marţian, Glossele depe marginea textelor slave, Codicele dela Ieud, Tâlcul Evangheliilor etc.

Locul. Toate aceste manuscrise provin din *Maramureş şi Nordul Ardealului.*

Data. Data apariţiei lor: [1]) *secol. XVI;* ea a putut fi fixată prin filigranele hârtiei acestor msse. provenind de la fabricele din Veneţia, Schweidenitz [Silezia] şi Braşov [existente în veacul al XVI-lea].

Studiind însă limba m sselor rotacizante, s'au observat două straturi: unul, mai vechiu şi cu un pronunţat caracter dialectal [cu rotacism, cu n intervocalic: întâniu, cu gi pentru j: gios etc.],

1) Ne referim la primele patru menţionate în fruntea capitolului.

www.digibuc.ro

altul mai evoluat, reprezentând graiul din Sud-Estul Ardealului, regiunea copistului, fără particularităţile notate în paranteză. De aici, concluzia că manuscrisele sunt copii de pe alte manuscrise mai vechi datând din veacul al XV-lea [Părerea lui N. Iorga, Candrea, S. Puşcariu, Drăgan etc.].

VII. Istoricul primelor manuscrise româneşti

Psaltirea Scheiană [numită aşa după numele donatorului ei: Stuidza-Scheianul care a cedat-o Academiei; Bianu i-a dat numele fostului proprietar] are 530 pg. şi a fost scrisă de trei copişti [pg. 1—20 de primul copist, 20—196 de al doilea, 196—530 de al treilea. Cuprinde psalmii lui David şi cântările dela urma lor [a lui Moise, a Sfintei Fecioare]; la sfârşit are simbolul atanasian. A fost publicată de I. Bianu la 1899 şi de I. A. Candrea la 1916. Originalul se găseşte azi la Moscova.

Psaltirea Voroneţeană are lipsă 58 foi dela început. Este bilingvă: ne dă mai întâiu fraza în slavoneşte şi după aceea urmează traducerea în româneşte. A fost găsită la 1882, la Voroneţ, de S. Fl. Marian. A fost publicată în 1911 de Giuglea şi la 1913 de G. Găluşcă.

Codicele Voroneţean cuprinde faptele Apostolilor şi trei scrisori: una a lui Iacob şi două ale lui Petru [a doua neterminată]. A fost găsit de prof. Gr. Creţu în 1871, la Voroneţ şi publicat de I. G. Sbiera în 1885.

Psaltirea Hurmuzachi numită astfel după do-

www.digibuc.ro

natorul ei, Eudoxiu Hurmuzachi.

VIII. Caracterele primelor manuscrise

Paleografic: manuscrele prezintă sistemul numit: *scriptio continua*, după care cuvintele sunt scrise unele lângă altele, fără spaţiu între ele.

Lingvistic: avem două straturi de limbă [vezi mai sus]. Deasemenea găsim următoarele caractere:

A) Din punct de vedere foretic:

Rotacismul: [trecerea lui *n* intervocalic la *r*]: lumiră, gerure, tire, rugăciure, bură... ; *j* dat prin *gi* în cuv. de origine latină: gioc, giude, gios; dz pentru *z*: lucreadze, D-dzeu; *e* precedat de *r* păstrat: rebda, rece, reotate; *n* + *i* în hiat păstrat: înţânia, spuniu, vulponiu, călcâniu; *u* neacc. notat adesea cu *o*: mărtorisim, scolat; *o* neacc. notat cu *u*: cunuscut, feciurel; *ă* = *e* [după ţ şi dz]: el lucreadze; *ă* = *a*: batut, vazut.

B) Din punct de vedere morfologic:

Subst. de decl. II lat. [cu desinenţa: — us, — um] se termină în: —*u* [azi în consoană]: domnu, împăratu.

Genetivul şi *Dativul* se formează cu prepoziţii *de* [pt. Gene.]: Casa de Domnul *a* [pt. Dat.]: Cuvine-se *a* bărbat înţelept.

Genet. şi *Dativ.* la femininele cu pl. în — *e* se termină în: *eei*: apeei, caseei.

www.digibuc.ro

Genet. şi *Dativ.* la femininele cu pl. în — *i* se termină în *tei*: bisericiei.

Perfectul lat. în — *si* se păstrează în forme ca: aduş[u], plânş[u], puş[u].

Condiţionalul este redat în texte prin *perf. subj. lat.*: intraremu, intraretu, intrare [intraverim, intraberis, intraverit...].

Imperfectul n'are la pers. I-a:—*m*: eu auziia;

Imperat. pr., pers, I şi II pl. redau formele latine ale Subj. pr.: blem = ambulemus, bleţi = ambuletis.

C) Din punct de vedere sintatic:

Redarea cazurilor prin prepoziţii [vezi mai sus]; folosirea acuzativului fără pre [pe], după modelul slav; propoziţiunile circumstanţiale sunt determinate de mai multe conjuncţii: astfel, *adversativele* au pe: ce, iară, e însă: „nu grăi aşa, *ce* mai bine te pleacă Dumnezeului meu"—, *condiţionalele*: se, de, deca, dacă: „*Se* nu Domnul zidire casa, în deşertu munciră-se ziditorii" — etc.

D) Din punct de vedere lexical:

Mssele rotacizante păstrează: *a)* cuvinte arhaice derivate din latineşte, cu sensul originar, *b)* cuvinte derivate din latină şi cu înţeles mai apropiat de prototip decât azi, *c)* cuvinte streine [slave şi ung.], *d)* cuvinte compuse după modelul slav.

Din categoria *a)* se pot cita: auă = uvam

www.digibuc.ro

[strugure], arină = arena [nisip], deşider = desiderio [doresc], giune = juvenis [tânăr], măritu = maritum [mire], urăciure = orationem [urare], vipu = victus [grâu, bucate], opu iaste = opus est [trebue] etc.; din categoria *b)* fămeaie [lat. familia] cu înţelesul de familie, giudeţ [judicium] pentru judecată, săruta cu sens de salutare etc.; din categoria *c)* avem termeni slavi: aslamu [zamătă], bezaconie [fără-de-lege], dodei [a supăra], bincotă [vicleşug], ogodi [a plăcea]; termeni ungureşti: bărat [prieten], băsădui [a plânge], celui [a înşela], ghidălui [a urî], tar [sarcină] ş. a.: din categoria *d)* sunt cuvinte calchiate după modelul slav: dulce vrere [traduce pe sl. blagovolenie].

IX. Influenţele care au determinat apariţia primelor manuscrise

Cu privire la datarea şi localizarea primelor masse. [Ps. Sch., Ps. Vor., Ps. Hur., Cod. Vor.] iată părerile filologilor şi istoricilor, care le-au studiat[1]: Despre Codicele Voroneţean, Sbierea crede că originalul a fost tradus în Sudul Dunării în secolul XIII; Bianu şi Şesan datează masele din veacul al XV-lea; Gaster, dimpotrivă scrie că ele apar deabia în secol. XVI, fiind copii depe tipăriturile lui Coresi; tot din secolul al XVI-lea le consideră N. D. Drăganu, traducătorii fiind Saşi, iar traducerea făcându-se în Moldova prin stăruinţele lui Despot-Vodă; a

1) Vezi N. Cartojan: Ist. lit. române vechi.

www.digibuc.ro

ceeaşi dată o dau O. Densuşianu şi Al. Rosseti, care le atribue însă influenţei luterane; I. Bărbulescu, Gaster, Dr. Bălan, le socotesc produse ale influenţei catolice; N. Iorga, Candrea, S. Puşcariu, Al. Procopovici afirmă că textele au fost traduse în veacul al XV-lea în Maramureş, sub influenţa husitismului[1].

D. prof. univ. Al. Rosetti susţinând teoria luterană, opune ultimei păreri următoarele argumente: *a)* husitismul n'a fost niciodată îmbrăţişat de Români, pe când *b)* luteranismul a fost o vreme religia oficială a unei părţi din Ardeal. Astfel, în dieta din 1566 dela Sibiu s'a hotărît ca preoţii români să treacă la reformă şi să dea ascultare lui Gheorghe de Sângeorz şi urmaşilor săi Pavel Tordaş şi Mihai Tordaş. Se decide isgonirea limbii slavone din biserică şi preoţii fac chiar slujbă în limba patriei; *c)* în a doua jumătate a secolului XV, când partizanii teoriei husite susţin că s'ar fi făcut traducerea, husitismul era în declin şi n'ar mai fi putut provoca traducerea în româneşte a cărţilor sfinte; *d)* Husiţii apar în Moldova ca transfugi, aşa dar, ei nu aveau liniştea necesară unor traduceri, care au sensul unei spontane înfloriri literare.

X. Însemnătatea primelor manuscrise

Primele msse. româneşti sunt însemnate, pentrucă:

---

1) Husitismul a ajuns în Ţările Româneşti pe două căi: Ungaria, venind din Cehoslovacia, a pătruns în Ardeal; Polonia — de unde husiţii persecutaţi au fugit în Moldova.

www.digibuc.ro

a) ajută la studiul evoluției limbii;

b) servesc lui Coresi la tipăriturile sale [Apostolul și Psaltirile];

c) prefațează lupta împotriva curentului slavon;

d) prin partea lor linguistică negativă [arhaisme, provincialisme, termeni și sintaxă streine] arată lui Coresi și următorilor ceea ce trebue înlăturat.

www.digibuc.ro

Evoluţia şi importanţa literaturii religioase

I. Cronologia primelor manifestări slavone şi române

Primele msse. slavone aparţin sec. XIII şi XIV [vezi: textele rotacizante, punctul 1].

Primele msse. româneşti aparţin sec. XV ori XVI [vezi textele rotacizante, punctul IX].

Primele tipărituri slavone sunt ale lui Macarie: 1508: Liturghierul, 1510: Octoihul, 1512: Evangheliarul [Târgovişte].

Prima tipăritură românească este: „*Catehismul luteran*" din 1544 [Sibiu],

Dovezi că a fost tipărit: în registrele primăriei sibiene este menţionat un anume Filip Maler, „magister Philipus", că a primit doi fiorini pentru tipărire; la 1546, un preot sas din Bistriţa, Adalbert Wurmloch, scrie unui coleg din Breslau, Ioan Hessus, despre carte.

Primele mărturii de limbă românească: [vezi textele rotacizante, pct. V].

www.digibuc.ro

II. Coresi

Primul mare tipograf român este Coresi. Transfug politic în Ardeal intră în slujba judelui Hans Benkner [care avea o fabrică de hârtie la Brașov] și tipărește aproape 30 cărți în românește și slavonă.

Primele tipărituri Coresiene

[Inainte de marea activitate dela Brașov]:
1557: Octoih, la Brașov; 1 Iulie 1558; Triod-Penticostar, la Târgoviște.

Tipăriturile românești ale lui Coresi (1539—1581)

Catehismul [Intrebare creștinească], 1559.
Tetraevangheliarul, 1561.
Lucrul apostolesc [Praxiul], 1563.
Cazania și Molitvenicul — în același volum— 1564.
Liturghier, 1570.
Psaltire, 1570.
Psaltirea slavo-română, 1577.
Pravila [descoperită într'un codice dela Ieud], 1570—1580.
Evanghelia cu tâlc, 1581.

Cărțile lui Coresi, exceptând Cazania și Molitvenicul din 1564, nu introduc învățături streine ortodoxismului. *Casania* vorbește de naționalizarea serviciului divin, condamnă cultul Sfinților și al

www.digibuc.ro

Sfintei Fecioare, contestă suprema autoritate religioasă a Papei. *Molitvenicul* dela sfârşitul Cazaniei [tradus după acela al lui Gaspar Heltai] cuprinde deasemenea practice calvine: la botez se suprimă „mirul", apa sfinţită, lumânarea... şi alte adaosuri, la cununie se introduce jurământul între miri, etc.

Importanţa tipăriturilor lui Coresi

1. Sunt primele cărţi de lectură religioasă în limba ţării.

2. Au cele dintâi predoslovii şi epiloguri.

3. Slavonismul primeşte cea dintâiu — deşi cea mai timidă — lovitură.

4. Fixează ca limbă literară graiul muntean şi vorbirea din jurul Braşovului.

5. Înfăţişează o limbă mai purificată de arhaisme şi slavonisme, cu o topică apropiată de limba actuală [astfel pentru: opu iaste = trebuinţă este, nisip pentru arină, neam pentru gintu, răspunsu pentru feleleat, găti pentru gotovi etc.].

6. Face posibil studiul evolutiv al limbii.

7. Deşteaptă ideea unităţii naţionale prin difuzarea lor în toate provinciile româneşti.

8. Deschid drumul literaturii juridice bisericeşti prin apariţia primei Pravile [cuprinde pedepse pentru păcatele omeneşti].

9. Adaptează alfabetul cirilic la sunetele limbii noastre. Activitatea lui Coresi se desfăşoară sub influenţa luteranismului [care cerea oficierea serviciului divin în limba patriei] şi a calvinismului [vezi Cazania şi Molitvenicul din 1564].

www.digibuc.ro

III. Palia dela Orăștie

Este tipărită la Orăștie, în 1582, prin intermediul propagandei calvine [cu cheltuiala lui Francisc Geszty]. Cuprinde două mari capitole din Vechiul Testament: Facerea și Exodul [palea = vechiu]. Traducătorii ei: Pavel și Mihail Tordaș, Efrem Zacan, Pestișel Moise și Archirie — făcând parte toți din clerul ardelean — afirmă că au tradus cartea „din limbă jidovească, grecească și sârbească". Iosif Popovici și Mario Roques au dovedit că e o traducere de pe Vechiul Testament al lui Gaspar Heltai [probă, termenii ungurești: șpan = supraveghetor, ung. ispan, iliș = merinde, ung. élés, ocă = cauză, ung. ok, ca și numele proprii cu terminații ungurești: Calahot, Leabimot, Ludimot. Traducătorii s'au servit deasemenea și de un text latin al Vulgatei.

Importanța Paliei

1. Se publică pentru prima oară fragmente din Vechiul Testament.

2. Se întrebuințează pentru prima oară cuvântul: *românesc.*

3. Are o limbă mai evoluată, mai curățită de provincialisme și arhaisme decât limba textelor lui Coresi.

IV. Mitropolitul Varlaam și Udrișteștii Năsturel

Cărțile tipărite de Mitropolitul Varlaam al

www.digibuc.ro

Moldovei sunt: Cazania sau cartea românească de învățătură [1643]. Răspuns la Catehismul Calvinesc[1]] [1645]. La 1618 Varlaam avea deasemenea tradusă „Leastvița" lui Ion Scărariul și apoi „Cele șapte taine" [1645] la a cărei traducere a lucrat și Eustratie Logofătul.

Importanța tipăriturilor lui Varlaam

1. Prima tipăritură intitulată „carte românească" [Cazania].

2. Intâia tipăritură religioasă cu 74 predici, în care pătrund accente lirice și unde se găsesc elemente hagiografice și biografiile sfinților ale căror moaște sunt în Moldova [Sf. Ioan cel Nou, Sfta Paraschiva].

3. Adresându-se Românilor de pretutindeni, întăresc sentimentul unității naționale [Cazania și Răspunsul].

4. Cazania e prima tipăritură în care se face simțită grija stilistică, unde fraza e ornamentată ca de pildă: „Ce este frica războiului? Două oști stau împotrivă cu arme într'armați. Săbiile strălucesc, săgețile acopăr soarele. Sângele se varsă pre pământ ca pâraele. Trupurile voinicilor zac ca snopii în vreamea seacerei".

5. Ia apărarea ortodoxismului [în „Răspuns la Catehismul calvinesc", catechism ce s'a tipărit de Gheorghe din Sec — pe ascuns — în satul

1) Din partea calvinilor se răspunde protestatar și vehement prin: Scutul catechizmușului, cu răspunsu den scriptură svântă, împotriva răspunsului a doi ă țări, fără scriptură svântă (Bălgrad, 1656).

www.digibuc.ro

Prisac, pe lângă Alba-Iulia].

6. Primele documente folkloristice în „Cele șapte taine". [Se vorbește despre vrăji, despre cel ce va lega nunta, despre vârcolaci despre cei ce caută în stele etc.].

7. Pitorescul expresiei populare moldovenești [giuruință, giudețe, hirea], la un loc cu vechi elemente latine [curseiă = alergară, mișei = săraci, nusa = dânsa ș. a.].

Udriște Năsturel (Muntenia)

E cumnatul lui Matei Basarab; la el găsește Varlaam acea carte „plină de otravă de moarte sufletească" [pe numele ei: Catehismul calvinesc] și împreună pun la cale ținerea unui sinod al clerului din cele două provincii.

Opera religioasă a lui Udriște Năsturel este:

1. Prefața la Antologhionul slavonesc din 1643.

2. Prefața dela Evanghelia învățătoare, la a cărei traducere ajută [1642].

3. Traducerea din latinește în slavonește — pentru prima oară — a operei *„Imitatio Christi"* [1647].

4. Traduce în românește — pentru întâia oară — romanul creștin *„Varlaam* și *Ioasaf"*.

V. Nicolae Milescu

N. Iorga îl consideră ca traducător al Bibliei dela 1688. [Vezi mai departe: Biblia lui Șerban].

Opera lui cu caracter religios cuprinde:

www.digibuc.ro

In limba română. 1. Istoria despre sfânta icoană a Prea sfintei noastre stăpâne născătoare de Dumnezeu Maria [legenda unei icoane din Mânăstirea Neamţu].

2. Intrebări şi răspunsuri [probleme dogmatice = natura lui Dumnezeu. Sfânta Fecioară].

3. Vechiul Testament [ms. s'a pierdut].

4. Un molitvenic [rugăciuni de seară].

In latineşte: Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens [Steaua Orientului strălucind în Occident, adică modul cum ortodoxii înţeleg dogma transubstanţierii]

In ruseşte: traduce: 1. Aritmologhion [tratat despre simbolica numerelor].

2. Profeţiile lui Daniel.

3. Sibilele [profeţii asupra diferitelor împărăţii] etc.

Importanţa întregei sale opere religioase

1. Marea varietate a operelor religioase [tratate dogmatice, explicaţii legendare, etc.].

2. Traducerea, pentru întâia oară, a Vechiului Testament.

3. Problema originei romanice puse într'o carte cu conţinut religios [în „Intrebări şi răspunsuri"] [1].

4. Clarificarea celei mai dificile probleme dogmatice — a transubstanţierii — [Enchiridion, operă pe care Arnauld şi Nicole, somităţi cultu-

1) „Dumnezeu se zice pre limba grecească theos, iar pre limba latinească deus, iar românește se chiamă Dumnezeu, care nume este luat dela latinie, în ce chip şi mai jumătate de limbă românească este luată dela latini".

www.digibuc.ro

rale franceze, o reproduc în întregime în cartea lor: „La perpetuité de la foy"].

5. Literatura ortodoxă sporește cu opere nouă și valoroase.

VI. Caracterele literaturii religioase pe vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu

1. *Ideea unității naționale desăvârșite pe cale religioasă.* [Pentru a-i feri pe Ardeleni de ispitele întinse prin propaganda calvină, Matei Basarab le trimite meșteri tipografi, literă și cărți slavone. In predoslovia cărților sale se adresează „drept credinciosului și evlaviosului neam al patriei noastre și altor neamuri înrudite cu noi după credință și având același vestit dialect slavonesc ca limbă, Ungrovlahilor, Moldovlahilor"].

2. *Muntenia și Moldova sunt centrele ortodoxiei din Balcani.* [Matei Basarab zidește biserici, ca Sfta Petka din Vidin, ș. a. peste Dunăre; la curtea ambilor domni vin înalți prelați streini: Mitrofan Kritopulos, Patriarhul Alexandriei, Patriarhul arab Macarie, etc.].

3. *Apar primele cărți de ritual bilingve* [textul în slavă, tipicul în limba română, 1650: „Pogribania", 1652: „Mistirio" și „Târnosania"].

4. *Influența slavă scade prin dispariția centrelor ortodoxe din sudul Dunării.*

5. *Apar primele traduceri după isvoare grecești.*

6. *Cultura latină pătrunde intens în Țările Românești* [prin contactul cu umanismul din Polonia,

www.digibuc.ro

prin raporturile culturale cu Kievul lui Petru Movilă, prin şcoala dela Trei Erarhi unde predau profesori dela Kiev, prin colegiile iesuite de la Cotnari şi Galaţi, prin contactul direct cu Roma, unde primii români studiau la „De propaganda fide"].

VII. Mitropolitul Simion Ştefan

Tipăreşte — după ce tradusese mai ales din izvod grecesc—mărturiseşte el, *„Noul Testament"* [Bălgrad, 1648] pe care îl începuse Silivestru, aici, în Ardeal, trimis fiind de Matei Basarab [Silivestru murind, Simion Ştefan reia întreaga traducere].

Opera e însemnată, pentru că:

1. Pune pentru întâia oară problema neologismelor, pe care trebue să le lăsăm aşa cum le găsim [synagoga, poblicanu, gangrena].

2. Pune problema creerii unei limbi literare unitare.

3. Cere să se tipărească pentru întreg neamul românesc cărţi bisericeşti.

4. Prezintă pentru prima dată teoria circulaţiei cuvintelor [reluată de Hasdeu].

5. Întăreşte ideea unităţii naţionale.

VIII. Mitropolitul Dosofteiu

Cele mai importante opere ale sale sunt:

Psaltirea în versuri (Uniew. 1673). *Acatistul, Dumnezeiasca Liturghie* (la 1679 şi 1683, cuprinzând slujbele la rânduiala duhului, la culesul viilor, la a-

www.digibuc.ro

aducerea primelor fructe în biserică etc.). *Molitvenicul* (cu slujbele dela logodnă, cununie, botez, etc.). *Octoihul* (cu cele opt slujbe ce se fac Dumineca) și *Vieţile Sfinţilor* (1682—1686).

Psaltirea în versuri. Ideea o ia dela *Jan Kochanowski*, care versificase psalmii la 1577. Tot dela el adoptă și varietatea măsurii versului, rimele feminine, rima împerechiată; influențată de *literatura populară*, Psaltirea folosește termeni și comparaţii populare:

„Când s'a vântura dintr'arie pravul
„Vă veţi duce, cum se duce spravul...

Tot poeziei populare i se datorește versul scurt și rima ultimă. Dosofteiu autohtonizează atmosfera biblică vorbind despre „boeria lui Iuda", despre moșii ce se dau cu „urice", de „bucine de corn de bour" etc. Uneori reușește admirabile imagini precursoare ale feericului eminescian:

„Peste luciu cu genune
Trec corăbii cu minune".

O parte din psalmii săi: No. 46, 48, 94, 98, au pătruns în cântecele de stea și Vicleim (Nr. 94 și 98).

Vieţile Sfinţilor. (3 tomuri) au două părţi, două grupe de legende: I-a referitoare la Mântuitor, Sfta Familie și Apostoli; a II-a mai mare, privind viaţa asceţilor și martirilor. Cartea, care a fost opera cea mai citită a vremii, este tradusă apoi după izvoare grecești și sârbești (izvorul de seamă este prelucrarea Mineelor bizantine ale lui Maximos Margunios; datele istorice sunt furnizate de hronografele lui Dorotei de Monembazia și Matei Cigala).

www.digibuc.ro

Importanţa tipăriturilor lui Dosofteiu

1. Deschid oficial lupta împotriva curentului slavon prin tipărirea, pentru prima oară, a cărţilor de ritual în româneşte.

2. Se publică prima Psaltire în versuri.

3. Se publică prima Vieaţă a Sfinţilor (carte de lectură pentru mireni).

4. Se vorbeşte despre originea nobilă, romană, a neamului (Prefaţa la Molitvenicul din 1681 şi Parimiile din 1683: Dragoş... „se trage de pre sânge rudă împărătească").

5. Apără ortodoxismul şi e preocupat de înalte probleme dogmatice ca şi N. Milescu (transubstanţierea e tratată într'o serie de cărţi traduse în ruseşte în timpul exilului din Polonia).

6. Işi cizelează mai mult decât oricare dintre înaintaşi expresia şi în aceeaşi măsură foloseşte inspiraţia de natură populară.

IX. Biblia lui Şerban (1688)

Paternitatea Bibliei dela 1688 este încă şi azi prilej de discuţie.

Hasdeu afirma („Traian", 1870) că Biblia a tradus-o N. Milescu. Dovezi: o notiţă a Mitropolitului Gheorghe de Neamţ şi ştirea publicată de Dimitrie Procopiu în cartea sa imprimată la Hamburg în 1730. Traducerea s'ar fi făcut de N. M., când era capuchehaie la Constantinopol.

Emil Picot are aceeaşi părere ca şi Hasdeu.

N. Iorga deasemenea, mai ales că în 1915 se des-

www.digibuc.ro

coperise un ms. din 1667, traducerea Bibliei.

P. Panaitescu, la fel.

Prof. Const. Solomon dă însă ca traducători siguri pe Ghermanonisis (Episcopul Gherman dela Niş) — menţionat în prefaţă — şi pe Fraţii Tadu şi Şerban Greceanu (citaţi în epilog şi daţi ca traducători şi de scriitorii streini del Chiaro şi Ioan Filstich, traducătorul în nemţeşte al cronicei lui Radu Greceanu). Cât despre ms. găsit la 1915, prof. Solomon crede că este al lui Antonie, egumen de Moldaviţa.

N. Cartojan scrie deasemenea, că traducători ai Bibliei sunt fraţii Greceanu, deoarece — examinând celelalte traduceri ale acestora—se constată „aceeaşi frază armonioasă, clară; aceeaşi limbă plină de miez". In predoslavia sa, Şerban Cantacuzino — Domnul — vorbeşte şi de Mitropolitul Mitrofan.

Importanţa Bibliei: a) Este prima traducere a Bibliei în româneşte; *b)* prezintă din punct de vedere stilistic şi linguistic, sumumul activităţii de două veacuri (o limbă fără arhaisme şi provincialisme, plastică şi o sintaxă „mlădioasă").

X. Fraţii Radu şi Şerban Greceanu

Tipăresc la 1681 *„Mărgăritare"* (Cuvântările Sf. Ioan Hrisostomul) pentru prima oară în româneşte; în acelaş an, din greceşte: *Pravoslavnica Mărturisire* (a lui Petru Movilă); în 1693; *Evanghelia greco-română,* în 1698 o parte din Minee (texte liturgice în care vieţele de sfinţi sunt îmbinate cu imnuri închinate sfântului respectiv).

www.digibuc.ro

Importanţa tipăriturilor

1. Se traduc pentru prima oară cuvântările Sf. Ioan Hrisostomul.
2. Se clarifică anumite probleme de dogmă ortodoxă (prin imprimarea „Pravoslavnicei Mărturisiri").
3. Se ajută la răspândirea Evangheliei.
4. Se întreţine sentimentul religios moral prin publicarea mineelor.
5. Se oferă modelul unei traduceri limpezi şi înflorate.

XI. Antim Ivireanul

Tipăreşte în româneşte cărţi de ritual bisericesc: Molitvenic şi Octoih (1706). Octoih (1712), Liturghier şi Molitvenic (1713), Ceaslov şi Liturghier (1715).

Dă primele *Didahii* (predici) cu caracter liric şi cu interes documentar (zugrăveşte epoca prezentă). Astfel, biciueşte fătărnicia, bigotismul, necredinţa, luxul, lipsa de solidaritate a boierilor, etc.; la biserică, poporenii „fac cu ochiul unul altuia, mai rău decât pe la cârciume". Foloseşte comparaţia plastică: „să arunce mrejile în adâncul necredinţei"; este cel mai de seamă diriguitor moral al poporului. Într'una din cuvântări (cea dela înscăunarea ca Mitropolit) îndeamnă să facă „toate câte sunt adevărate, câte sunt iubite".

Importanţa tipăriturilor lui Ivireanu

1. Ca şi Dosofteiu, porneşte în Muntenia, oficial lupta împotriva slavonismului.

www.digibuc.ro

2. Rostește primele predici cu valoare literară și istorică.

3. Dă impuls tipăriturilor în românește și grecește (prin înființarea de tipografii).

4. Este cenzorul moral, în calitatea sa oficială, a întregei societăți contemporane.

XII. Caracterele literaturii religioase din epoca lui Brâncoveanu

Intreaga activitate religioasă din epoca lui Brâncoveanu se poate caracteriza astfel:

1. Ca și în epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, în epoca lui Brâncoveanu, Muntenia e centrul ortodoxiei (cărți, litere și meșteri ajung până la Alep și Tiflis).

2. Se afirmă influența grecească (între 1690—1716 se tipăresc și cărți bisericești în grecește)

3. Intensificarea influenței grecești înseamnă: *a)* întărirea ortodoxismului și *b)* orientarea spre cultura clasică elină.

4. Se încearcă reînvierea slavonismului, chezășie a credinței și mai ales a etnicității noastre (centrele de cultură din Sudul Dunării dispăruseră din pricina Turcilor).

5. O epocă de tranziție dela lit. religioasă străină (slavă și greacă) la lit. religioasă națională (activitatea episcopului de Buzău Mitrofan, care tipărește cărți bilingve, în slavă și română și aceea a lui Antim Ivireanu).

6. Pe tărâm cultural: afirmarea culturii italiene, intensificarea raporturilor cu Roma umanistă (secretar al Domnului este umanistul Del Chiaro, care scrie o

www.digibuc.ro

cronică despre domnia lui, se trimit tineri bursièri la Roma, la curtea domnească sunt nobili italieni care trăesc în anturajul Domnului, etc.

XIII. Importanţa literaturii religioase

In linii largi, literatura religioasă prezintă următoarea importanţă:

1. Ajută la studiul evolutiv al limbii.

2. Contribue la fixarea limbii literare prin: publicarea textelor în graiul muntean, excluderea termenilor arhaici, străini şi a provincialismelor, desăvârşirea topicei firești şi ornarea expresiei.

3. Intăreşte ideea solidarităţii naţionale.

4. Ajută la pătrunderea culturii eline.

5. Are conducerea spirituală a ortodoxismului, (vezi: epocile Matei Basarab, Vasile Lupu, Const. Brâncoveanu).

6. Este catehismul etic a două secole (vezi, în special, Antim Ivireanu).

7. Este prima hrană literară a lectorului (vezi, Psaltirea, Vieţile Sfinţilor, etc.).

8. Este inovatoare pe anumite tărâmuri (poezie: Psaltirea lui Dosofteiu, gen oratoric: Didahiile lui Ivireanu, filologie: teoria circulaţiei cuvintelor din predoslavia către cititori a lui Simion Ştefan, etc)

www.digibuc.ro

Problema originii romanice în literatura noastră

Literatura religioasă

Afirmarea originii comune a tuturor Românilor o găsim în primele cronici româneşti şi o deducem din întâile manifestări cu caracter religios. Astfel, *Coresi*, determinat de curentele apusene care cereau autohtonizarea serviciului divin şi împins mai mult de promovarea unor interese comerciale (desfacerea hârtiei din fabrica Benckner) decât de strângerea raporturilor spirituale dintre Români, lucrează cu folos la plămada unei limbi literare unitare şi deşteaptă ideea unităţii naţionale prin larga difuzare a cărţilor sale.

Conştiinţa identităţii rasiale e vizibilă în „*Palia*" dela Orăştie unde, pentru prima oară, se folosesc cuvintele *român* şi *românesc*. Ea este categoric şi tendenţios patriotică la *Simion Ştefan*, care luptă pentru tipărirea de cărţi pentru toţi Românii şi construeşte, pe cât posibil, o limbă românească înţeleasă pretutindeni. In prefaţa cărţilor tipărite de Matei Basarab se scrie : „drept credincioşului şi evlaviosului neam al patriei noastre şi altor neamuri înrudite cu noi după credinţă şi având acelaşi vestit dialect slavonesc ca limbă... *Ungrovlahilor Moldovlahilor*". Pe de altă

www.digibuc.ro

parte, în Moldova, Varlaam scrie în Răspuns la catehismul calvinesc:... „pentru cei cu noi de un niam Români pretutindenea tuturor ce se află în părţile Ardealului", iar în Cazanie se adresează „către toată semenţia românească".

Precisă, ideea latinităţii noastre o aflăm mai întâi la istoricii latini şi bizantini (Dion, Eutropius, Ammian Marcelin, Priscus Panites, Procopius etc.). Dela ei o iau scriitorii italieni, care cunosc originea noastră romanică şi din afirmaţiile misionarilor catolici veniţi în Orient. Astfel, în secolul XVI, italianul *De la Valle* află tradiţia originei romane din spusele călugărilor dela Dealu. Cu câteva secole mai înainte, Papa Inocenţiu III scrie lui Ioniţă Asan despre originea nobilă a neamului său. La 1629, Patriarhul Chiril Lucaris al Constantinopolului scrie lui Gavril Bethlen despre: „legătura de sânge şi de simţiri care trăieşte, deşi în mod tainic, dar cu atât mai puternic între Românii din Ţara Transilvaniei şi între locuitorii Ţării Munteniei şi Moldovei".

Primul care vorbeşte despre latinitatea limbii noastre dintre umaniştii italieni este *Poggio Bracciolini* (secolul XIV): „La *Sarmaţii de Nord este o colonie dela Traian*, care chiar şi acum, întru atâta barbarie, păstrează multe cuvinte latine; zic „oculum (ochiu), digitum (deget), manum (mână), panem (pâne)".

In secolul următor, Aeneas Sylvius Piccollomini (1405—1467) arată că: *a)* Românii descind din coloniştii romani, *b)* limba română face parte din familia limbilor romanice şi *c)* numele etnic al Românilor de Vlah vine dela Generalul Flaccus.

Ideea romanităţii trece din Italia în ţările catolice: Ungaria şi Polonia. Cronicari unguri ca *Anton Bon-*

www.digibuc.ro

finiu (1427—1502) scriu că „Vlahii... sunt urmaşii legiunilor şi coloniilor aduse în Dacia de Traian şi de ceilalţi împăraţi romani". Aceleaşi afirmaţii le fac cronicarii poloni Marcin Krommer, Bielski, Piasecki, pe care cronicarii români îi cunosc cu prilejul studiilor lor din Polonia. De aici iau ei ideea romanităţii noastre. Astfel, că în secolul al XVII-lea problema unităţii spirituale şi istorice este larg desbătută de cronicari.

Literatura istorică

Gr. Ureche

In predoslavia cronicei sale, Gr. Ureche afirmă că: „*Dela Râm ne tragem. Dela Râmleni ce le zicem latini*: pâine ei zic panis, carne ei zic caro; găină, ei zic galina; muiere, mulier; femeie, femina; părinte, pater; al nostru, noster şi altele multe din limba latinească şi de am socoti pre amănuntul toate le am înţelege". Flacchia (Vlahia) vine dela numele generalului roman Flaccus.

Gr. Ureche aduce, aşa dar, în sprijinul romanităţii noastre dovezi linguistice.

Simion Dascălul

Compilatorul principal al izvoarelor în care se găseşte şi letopiseţul lui Ureche, inspirat, precum mărturiseşte, de un letopiseţ unguresc (neaflat până în prezent), afirmă că Tătarii au trecut, din cauza numărului lor prea mare, din Moldova în Ardeal. Aici isgonesc pe Unguri din „ocinele" lor.

Craiul Ungariei Laslău (Vladislav) cere împăratu'ui Râmului ajutor. Acesta îi răspunde că, urcându-se pe

www.digibuc.ro

tron, a jurat „să nu pice om de sabia şi de giudeţul lui".

Deaceea temniţele lui sunt pline de răufăcători, pe care bucuros i-ar da să-i ajute lui Laslău. Craiul Ungariei primeşte şi, ca să-i cunoască, „i-a însemnat pe toţi de i-au ars împrejurul capului, de le-au pârjolit părul cu un hier înfierbântat, care semn trăieşte şi până astăzi în ţara Moldovei şi la Maramureş, de se cehluiesc pregiur cap". Cu tâlharii dela Roma, care s'au aşezat în părţile noastre apoi, gonesc pe Tătari.

Impotriva acestei „basne" a „jidereniei" Moldovenilor s'au ridicat mai toţi cronicarii următori: M. Costin, D. Cantemir, Stolnic, Const. Cantacuzino.

Miron Costin

De data aceasta izvoarele utilizate pentru a dovedi romanitatea, unitatea şi continuitatea Neamului sunt multiple: istorice, arheologice, etnografice, linguistice.

Românii se trag din coloniştii pe care Traian i-a adus în Dacia, nu din clienţii temniţelor romane. Dovadă sunt mărturiile istoricilor *Dion*, (care a scris vieaţa lui Traian), *Eutropius* (care ne-a dat biografia lui Adrian), *Silvius Enea*, *Bonfinius* (ungur), *Piasecki*, *Toppeltin* etc. Faptul că noi suntem descendenţii legionarilor romani îl probează şi vestigiile arheologice: *podul şi valul lui Traian*. Mai mult, Traian a adus colonişti şi a construit cetăţi în Ardeal, Muntenia etc., punând castelani, din care se trage şi Dragoş Vodă. Identitatea dintre obiceiurile noastre şi ale Italienilor este un argument hotărîtor al latinităţii Românilor; faptul fiind observat de străini, aceştia

www.digibuc.ro

ne-au numit pe noi la fel ca pe Italieni (Valahi — Vlohi—Valoni etc.) [1]). Deasemenea portul Românilor încălţămintea lor (opincile) seamănă cu încălţămintea soldaţilor romani. Numele cu care ne numim noi înşine: *Români* vine dela *Romanus*. Limba este totuşi o „latinească stricată" de împrumuturile pe care le-am făcut dela neamurile străine: Slavi (mai mult), Unguri şi Turci (mai puţin).

Cât priveşte pe Românii de peste Dunăre, *Cuţovlahii, M. C.* le recunoaşte aceeaşi origine, dar ei sunt „Vlahi şchiopi, fiindcă din oastea romană au rămas acolo numai şchiopii şi bolnavii".

Pentru a face cunoscută originea noastră nobilă şi străinilor scrie în limba polonă: *„Cronica Ţărei Moldovei şi a Munteniei"* şi *„Descrierea Ţărei Moldovei şi a Munteniei"* (poema polonă) şi i se traduce letopiseţul în latineşte: *„Chronicon Terrae Moldavicae ab Aarone principe"*. In prima operă polonă pune *problema latinităţii Neamului*, insistând asupra obârşiei comune a tuturor Românilor şi dând, între alte dovezi, 87 etimologii (57 subst., 30 verbe) exacte ca: sprâncene = supercilia, ochiu = oculus, mănânc = manduco, scriu = scribo, toamnă = autumnus, primăvară = primumver, stea = stella etc. In „Descrierea Ţării Moldovei şi a Munteniei" ţine să dovedească mai ales *ideea Unităţii Neamului:* Odată cu năvălirea barbarilor, coloniştilor se retrag în munţii Făgăraşului, Haţegului, Maramureşului, Gurghiului şi Ciucului. Sub Vladislav, Ungurii bat pe Tătari şi în locul Tătarilor vin Românii, în a doua lor deselecare.

1) Miron Costin este primul care face apropierea între noi şi Italieni.

www.digibuc.ro

Miron Costin are meritul de a fi stabilit primul „coordonatele permanente ale evoluţiei istorice a poporului român" (I. Nistor), adică: *a)* originea dacoromanică, *b)* continuitatea etnică.

Nicolae Costin

Incearcă să încadreze istoria Neamului în liniile largi ale istoriei universale şi porneşte — după modelul polon — dela facerea lumii. Cu acest prilej arată că Dacii (şi deci Moldovenii) se trag dintr'un nepot al lui Noe: Gomor (fiu al lui Jafet).

Aduce, ca şi tătăl său, dovezi istorice (de data aceasta din toate epocile: Herodot, Ovidiu, Cicero, Baronius, Toppeltin, Dlugosz, Bielski etc) şi arheologice pentru a arăta obârşia noastră. Afirmă că până la al doilea descălecat (Dragoş) ţările noastre au fost pustii.

Dimitrie Cantemir

Ca şi Miron Costin, Domnul şi marele cărturar moldovean scrie în limbi străine pentru a face cunoscută originea Românilor; la fel este mişcat de „bătrâneţea Neamului", combate „basna" lui Simion Dascălul şi încearcă să dovedească latinitatea noastră prin limbă şi obiceiuri.

In *„Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlachilor"* arată că suntem urmaşii coloniştilor lui Traian, că avem origine romanică pură (nu ne-am amestecat cu Dacii, care au fost exterminaţi, sau cu barbarii), că ne am continuat în Dacia: „Romanii cari de atuncea (dela Traian) într'însa aşezându-se într'aceeaşi zi până acum necontenit lăcu-

www.digibuc.ro

esc". Românii se coboară din Romani, care la rându-le — se trag din Greci (legenda lui Aeneas); Romanii au fost *purtătorii civilizației* și pentru aceea, noi, urmașii lor, ar trebui să ne mândrim. (E un punct nou pe care-l aduce D. C. aici). Cât privește absența izvoarelor pentru epoca năvălirii barbarilor, D. C. observă, ca și Stolnic. C. Cantacuzino, că acesta e un argument în favoarea continuității (nu în defavoarea ei, cum au scris mai târziu străinii).

Stolnic. C. Cantacuzino (Muntenia)

Ia contact direct cu umanismul italian, prin studiile ce le face la Padova. In a sa *„Istorie a Țării Rumânești"* este mai informat decât M. Costin, folosind izvoare latine, bizantine, italiene, etc. (Nicolae Olahus, Cluvernius, Calimachus Experientis, Tzetzes, Zonaras, Flavio Biondo) reluând probele aduse de acesta, completate cu date nouă. Ca și M. C., Stolnicul este revoltat de „basna" lui Simion Dascălu.

După ce vorbește de „drumurile mari de piatră", de „șanțurile groaznice", cărora încă troianuri le zicem, de podul lui Traian ale cărui dimensiuni le dă, scrie despre colonizarea Daciei și continuitatea elementului romanic: „au adus Romani lăcuitori de i-au așezat aici și dintr'a sa oaste au lăsat Traian câți au trebuit de a-i lăsa, ca să se așeze aici, rămâind lăcuitori acestor țări cari și până astăzi să trag". Problema continuității îmbrățișează o serie de argumente, pe care în bună măsură urmașii le-au știut folosi:

www.digibuc.ro

a) Impăratul Galian nu putea să ridice „cu totul atâta sumă şi noroade de oameni" aşezaţi pe aceste locuri de mai bine de 200 de ani, *b)* o împărăţie aşa de mare ca a Romanilor nu putea să fie redusă pentru apărarea ei la ostaşii lăsaţi pentru paza Daciei, *c)* cârmuitorii statelor întemeiate în vechea Dacie nu s'ar fi învoit uşor să-şi lase stăpânirile pentru a se duce în locuri necunoscute, *d)* nu există nicăeri urme că Romanii din Dacia au plecat cu toţi în alte ţinuturi. Totuşi, Galian şi alţi împăraţi romani, au luat din Dacia ostaşi pentru apărarea imperiului. Strămutaţi în Sudul Dunării, din aceştia s'au născut cu vremea Cuţo-Vlahii.

Românii sunt deci urmaşii coloniştilor amestecaţi cu Dacii şi alte neamuri barbare (capitol. VII—VIII diu cartea lui), ci nu ai tâlharilor dela Roma, fiindcă — se întreabă Stolnicul — : *a)* ce împărat a fost acela, care n'a omorît niciun tâlhar? *b)* câţi ani au împărăţit el, ca să strângă atâta tâlhărime? *c)* cum pot să întemeieze tâlharii sau furii state durabile?

In concluzie, cronicarii arată : 1. *originea romanică*, 2. *continuitatea „nedeslipită" în Dacia* şi 3. *unitatea Neamului*, cu dovezi istorice, linguistice, arheologice, etnografice, geografice.

Şcoala Ardeleană

Problema originii noastre este reluată în secol. XVIII—XIX de către Şcoala Ardeleană. Corifeii ei sunt Samuel Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior. Prin activitatea lor tripartită : teologică,

www.digibuc.ro

filologică şi istorică probează originea noastră romanică.

Ideile care diriguesc întreaga lor activitate privesc *latinitatea limbii şi romanitatea Neamului.*

Latinitatea limbii: Limba română este fiica latinei clasice (S. Micu şi Gh. Şincai) sau a latinei vulgare (susţin P. Maior şi Cipariu). Pentru a dovedi latinitatea limbii noastre se va folosi alfabetul latin (1779: „Carte de rogaciuni"—Samuel Micu, prima carte cu litere latine) şi ortografia etimologică (primele concesii le fac ortografiei fonetice P. Maior, T. Cipariu, A. Pumnul), iar Cipariu tipăreşte gazete cu caractere latine: („Organul luminării", 1847) şi preconizează *relatinizarea* şi *românizarea* vocabularului. Astfel pentru a cunoaşte că prepoziţia *din* vine din lat. de + in, o vom scrie de in (relatinizare); deasemenea, pentru a îmbogăţi lexicul vom face din cuvinte latineşti derivate româneşti, ca de pildă din implicatus—implicat, deoarece şi Italienii au implicato, iar Francezii employé (românizare).

Dar, pentrucă limba n'ar fi suficientă în a demonstra descendenţa noastră, se fac propuneri ca însăşi vieaţa social-politică să se inspire din aceea a strămoşilor dela Roma. Deaceea S. Bărnuţiu în „Dreptul public la Romani" sprijină reîntoarcerea la republica romană.

Alţi reprezentanţi ai curentului latinist în diferite discipline culturale: istorie, oratorie, gazetărie, pedagogie, poezie (Bariţ, Bărnuţiu, Lazăr, A. Mureşanu, B. Deleanu etc.) afirmă drepturile noastre în Ardeal, originea romanică sau cântă marşul de luptă şi redeşteptare naţională [1]).

1) Pentru ansamblul problemei vezi: Istoricul Şcoalei Ardelene şi al curentului latinist.

www.digibuc.ro

Problema originii romanice la sfârşitul secol. XIX, începutul secol. XX şi factorul continuităţii

Fiindcă obârşia noastră latină a fost contestată prin lucrări istorice ori filologice semnate de streini în frunte cu *R. Roesler*, a cărui operă „Rumänische Studien" (Leipzig, 1871) a fost elogios primită şi comentată de cei interesaţi, cele mai de seamă, mai documentate şi obiective pene româneşti au lămurit problema, care — şi azi — rămâne de actualitate.

Incepem cu *Cihac* care, în al său „Dictionnaire d,étymologie Daco-Romane" (Frarcfort S/M 1870—79 (arată că 2/5 din lexicul românesc e slav şi numai 1/5 este romanic.

Impotriva insinuării că limba română n'ar fi structural romanică, se ridică B. P. Hasdeu care, în *„Circulaţia cuvintelor"* (fragment dintr'un stustudiu amplu publicat în prefaţa tomului I din Etymologicum magnum) reia fraza lui Simion Ştefan (din predoslavia către cititori a Noului Testament — 1648 : „Bine ştim că cuvintele sânt ca banii, că banii aceia sânt buni cari îmblă în toate ţările") şi dovedeşte că cea mai largă folosinţă o au vorbele de origine romanică. Argument hotărîtor este o doină din Dobrogea (cea mai înstrăinată provincie românească), în care nu se găseşte nici o vorbă străină. Probă indelebilă că osatura limbii e latină, este deasemenea dificultatea de a rosti o frază formată numai din cuvinte străine — zice Hasdeu.

www.digibuc.ro

Teoria roesleriană care a făcut o serie întreagă de adepți printre istoricii și filologii unguri, neagă continuitatea noastră în Dacia, susținând că „originea românimii trebue căutată în Tesalia, Macedonia, Iliria, Moesia și Sciția, care cuprindeau mai multe elemente romane decât Tracia... Peninsula balcanică a fost, deci, punctul de plecare al poporului român, care treptat, treptat s'a retras în terenurile goale ori mai puțin populate dela Nord și a ocupat definitiv Sudestul Europei". Dovadă că Românii s'au format în Sudul Dunării și că deci n'au continuat în Dacia populația daco-romanică sunt: *a)* lipsa cuvintelor vechi germanice din limba română, *b)* numărul mare de cuvinte grecești din limba noastră, *c)* caracterul bulgar al elementelor slave din limba română, *d)* numărul prea mare de cuvinte albaneze, *e)* identitatea dintre dialectele macedo și daco-român, *f)* toponimia neromanică a Daciei.

Din ținuturile matcă au emigrat mai întâi Aromânii (secol. XI) și apoi Dacoromânii (secol. XIII) care, în felul acesta, au venit în Nordul Dunării (în Transilvania, deci în urma Ungurilor).

Lui Roesler îi răspund mai toți scriitorii noștri de specialitate și, în primul rând, *Xenopol* (vezi „Teoria lui Roesler" — 1883) afirmând că „Dacoromânii și Macedoromânii sunt... două popoare deosebite prin obârșia lor, care datoresc asemănarea lor covârșitoare împrejurării că se trag din amestecul aceloraș elemente". Românii din Nord sunt urmași ai Daco-Românilor; peste Dunăre a trecut numai populația bogată, iar restul a rămas aici, refugiindu-se—de teama barba-

www.digibuc.ro

rilor — în munţi şi păduri. Macedoromânii şi Istroromânii sunt continuatorii populaţiei romanizate din Peninsula Balcanică. Intre stânga şi dreapta Dunării au fost totuşi legături, care au uşurat apropierile linguistice şi propagarea religiei creştine în Nord. Aici, citadela românismului au fost întotdeauna Carpaţii. Xenopol îşi susţine afirmaţiile pe următoarele constatări: *a)* diferenţa în lexic a macedoromânei şi dacoromânei, *b)* deosebirea în exprimarea M. M. C. Perfectului (arom. eu aveam avută = eu avusesem), a Conjunctivului (s — cântam = să fi cântat), a Optativului (s — cântarim = aş cânta) etc., *c)* existenţa în aromână a cuvintelor cu sens mai apropiat de cel latin: amindari (augmentare) = a câştiga, apiriri (aperire) = a se scula de vreme, sân (sanus) = sănătos, etc. ş. a.

Punct cu punct, teoria roesleriană este combătută de *Densuşianu* („Histoire de la langue roumaine", Paris, 1902) care arată că: *a)* lipsa elementelor germanice vechi în limba noastră nu este un certificat al necontinuităţii, fiindcă şi în sudul Dunării ar fi trebuit să fie cuvinte dela neamurile germanice care au năvălit şi acolo, *b)* cantitatea apreciabilă de cuvinte greceşti sperie numai pe cineva care ignoră cele trei epoci (veche-greacă, bizantină, fanariotă) de influenţă linguistică greacă, *c)* caracterul bulgar al elementelor vechi slave se explică prin faptul că Bulgarii au locuit nu numai în Sudul ci şi în Nordul Dunării, *d)* albanezismele din limba noastră se datoresc celor două faze, vechi: traco-iliră şi nouă: străromână, de influenţă reciprocă dintre limba

www.digibuc.ro

română şi albaneză, *e*) identitatea dintre aromână şi dacoromână prin contactul viu şi neîntrerupt veacuri de-a-rândul între cele două ramuri mari ale străromânei, *f*) un popor peste care au trecut atâtea năpraznice valuri barbare nu putea avea toponimie seculară.

Susţinând continuitatea, Ov. Densuşianu — ca şi alţi români — afirmă totuşi că patria noastră primitivă a fost Peninsula Balcanică şi anume: Iliria.

In genere, opinia care întruneşte cele mai multe sufragii înscrise obiectiv, referitor la originea şi formaţia noastră, poate fi formulată astfel:

Patria primitivă a Românilor este Sudul şi Nordul Dunării, până în Evul-Mediu pulsând în Sud o viaţă intens romană, iar după aceea centrul mutându-se de cealaltă parte a Dunării; în Nord, viaţa străromână şi-a urmat fără întrerupere firul, ea fiind întărită prin adm'graţiuni din Sud; şi pe un mal şi pe celălalt al fluviului au fost nuclee de rezistenţă românească, regiuni-matcă din care au roit Românii spre regiunile învecinate cu populaţie romanică mai puţin deasă; între Sudul şi Nordul Dunării au fost până târziu în secolul al XVII-lea raporturi întreţinute prin migraţiuni, mai dese până în veacul al VII-lea.

www.digibuc.ro

Atlasul linguistic şi continuitatea în Dacia

In urma cercetărilor nouă prilejuite de publicarea marelui Atlas linguistic al României (Sever Pop şi Emil Petrovici), d. Sextil Puşcariu ajunge — pe baza frecventei cuvintelor de origină latină—la concluzia că Nordul Dunării n'a fost niciodată părăsit de colonişti. Astfel, în Banat şi Vestul Ardealului se găsesc o seamă de cuvinte, care nu sunt folosite în restul ţării: arină (lat. arena=nisip), Sâmedru, Sânicoară, nea, păcurar (lat. pecorarius=cioban), cuminecătură (lat. communicare = împărtăşanie), cotătoare (lat. cavitare = căutare) cu sensul de oglindă, moare (lat. muria = zeamă), cute (lat. cotem = gresie, curechiu (lat. coliculus) = varză, etc. Dacă n'ar mai fi rămas Daco Romani în Dacia, atunci ar fi o coincidenţă bizară ca Românii care conservau cel mai curat formele latine să se fi aşezat, venind din Peninsula Balcanică, tocmai în regiunile de intensă romanitate de altădată.

Concluzia la care ajunge d. Sextil Puşcariu este următoarea: „de aici (N. Vestul ţării) a plecat mereu surplusul de populaţie romanică spre a coloniza Moldova şi Muntenia cu o populaţie românească mai rară până târziu în Evul Mediu".

www.digibuc.ro

Influenţa cronicarilor asupra literaturii culte

I. Cronica — Izvor obiectiv în opere istorice

Cronica e folosită aici ca izvor de informaţie precisă sau este numai publicată pentru a putea fi utilizată.

Kogălniceanu: Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques; Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens (izvor principal Cantemir).

Letopiseţele ţării Moldovei (anii: 1845-1852); Cronicile României (anii 1872—74).

Arhiva istorică românească (revistă de acte şi documente vechi; anii de apariţie 1840—41; 1845).

Bălcescu şi *August Treboniu Laurian:* Magazin istoric pentru Dacia (revistă istorică; apare în cinci volume între 1845—47; publică acte vechi şi între altele cronica Munteanului Radu Popescu).

Hasdeu: Arhiva istorică a României în 4 volume, anii apariţiei: 1864—1865 şi 1867: publică

www.digibuc.ro

mai ales documente vechi slave, fiind „prima carte de slavistică a Românilor", după cum o califică N. Iorga.

II. Cronica — Izvor subiectiv în operele literar-istorice

Scriitorii menționați mai jos subiectivează sursa istorică prin stilul lor entuziast, prin patriotismul retoric, respectând totuși adevărul istoric.

Bălcescu: Istoria Românilor sub Mihai Vodă-Viteazul = Mihai este eroul chemat să izbăvească Neamul Românesc; Mihai este erou al nostru și al creștinătății; Mihai poate fi comparat cu Hanibal, Caesar, Napoleon, iar lupta dela Călugăreni cu Termopile a Grecilor; Mihai își îmbărbătează soldații prin discursuri, etc.

Puterea armată la Români = ideea centrală: epocile de înflorire ale patriei au coincis cu acelea ale unei armate organizate.

Starea socială a muncitorilor plugari = concluzia: plugarii fiind chezășia permanenței noastre istorice, trebue să le ridicăm nivelul material și spiritual.

Biografii istorice (elogiul vieții lui M. Costin, Neculce, Logofătul Tăut, etc.).

Kogălniceanu: Curs introductiv de istoria națională. Cursul ajunge până la întemeierea Principatelor și e ținut la Academia Mihăileană; ideea: istoria este armă politică în afară și mijloc de naționalizare înăuntru.

www.digibuc.ro

Album istoric și literar (1854).

Hasdeu: Istoria critică a Românilor (cu ajutorul cronicelor, dar mai ales cu acela al fanteziei, cu „făclia criticei în mână" luminează secolul al XIV-lea — „dimineața românismului", a deșteptării naționale).

Ion-Vodă cel Cumplit: conceput după același plan și cu aceleași caractere ca „Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul".

Bolintineanu: Portrete istorice (popularizează figurile marilor voevozi: Ștefan, Mihai, Vlad-Țepeș etc.).

Vlahuță: Din trecutul nostru (informația istorică e un simplu cadru, simplu determinant al patriotismului autorului).

III. Cronica — sursă de inspirație pentru operele literare

Sursa este cronica, dar informația nu-i riguros respectată ci adaptată artistic speciei literare.

a) **Lirica patriotică** (vezi: Evoluția poeziei lirice — Lirica patriotică = Cârlova, Alexandrescu, etc., elementul paseist = admirația pentru trecut; aici, cronica este numai tangențial sursă inspiratorie).

b) **Epica versificată:**

I. H. Rădulescu: epopeea Mihaida.

Bolintineanu = legendele: Daniil Sihastru,

www.digibuc.ro

Mânăstirea Putna, Aprodul Purice, Petru Rareş: izvorul — Cronica lui I. Neculce.

Epopeea: Traianida.

C. Negruzzi: poemul Aprodul Purice; izvor— Cronica lui Neculce.

V. Alecsandri: legende şi poeme: Altarul Mânăstirei Putna, Dumbrava roşie, etc., izvor: Cronica lui Neculce.

Ion Bumbac: Descălecarea lui Dragoş în Moldova (sursa: Cronica lui Huru).

N. Densuşianu: epopeea Negriada.

M. Eminescu: Scrisoarea III-a (descrierea luptei dela Rovine se aseamănă cu aceeaşi descriere din hronograful lui Mihail Moxa).

Gh. Coşbuc: balade istorice: Ştefăniţă-Vodă, Vochiţa lui Ştefan; poeme anecdotice: Cetatea Neamţului: izvor — Ion Neculce.

B. P. Hasdeu: Balade istorice: Vornicul Iancu Moţoc, Ştefan şi Radu, Ştefan Tomşa Vodă şi Vornicul Ion Moţoc.

St. O. Iosif: poemul: Din zile mari — (apoteozarea lui Ştefan cel Mare).

c) Epica neversificată:

Gh. Asachi: nuvele istorice: Dragoş, Petru Rareş, Valea Albă, etc.

C. Negruzzi: nuvele istorice: Sobieschi şi Românii, Regele Poloniei şi Domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu.

Al. Russo: Amintiri (în capit. VI scrie despre Ştefan, Mihai, Al. cel Bun).

Al. Odobescu: nuvelele istorice Mihnea Vodă

www.digibuc.ro

cel Rău, Doamna Chiajna.

Sadoveanu: nuvela istorică: Vremuri de bejenie.

Slavici: romanul: Din bătrâni.

Sadoveanu: romanele: Șoimii, Neamul Șoimăreștilor, Izvorul Alb, Zodia Cancerului, etc.

Al. O. Teodoreanu: limba cu iz cronicăresc (latura humoristică), în romanul: Hronicul măscăriciului Vălătuc.

d) Poezia dramatică:

Asachi: dramele istorice: Alexandru Lăpușneanu, Ștefan Vodă cel Berbant etc., (10 piese istorice).

Hasdeu: drama istorică: Răzvan și Vidra.

V. Alecsandri: dramele istorice: Despot Vodă, Cetatea Neamțului.

B. Delavrancea: trilogia: Apus de Soare, Viforul, Luceafărul.

Al. Davilla: Vlaicu Vodă.

M. Sorbul: Letopiseți (tragedia lui Ion Vodă Armeanul), Săracu-Popă (conflictul Mihai-Andrei Bathory), Neamul Șoimăreștilor (dramatizarea romanului lui M. Sadoveanu).

V. Eftimia: drame istorice: Ringala, Meșterul Manole.

N. Iorga: drame istorice: Cantemir bătrânul, Mihai-Viteazu, C. Brâncoveanu.

L. Blaga: drama istorică: Meșterul Manole.

e) Biografii romanțate:

M. Sadoveanu: Viața lui Ștefan cel Mare.

R. Boureanu: Viața Spătarului N. Milescu.

D. Almaș: Miron Costin.

www.digibuc.ro

Primele influenţe străine exercitate asupra începuturilor noastre literare

(lit. religioasă, populară, cronica, poezia lirică)

Din secol. al XIV-lea până în secolul al XX-lea, literatura română a fost sub influenţa literaturilor *slavă, bizantină, latină, neogreacă şi occidentală.*

Succint, tabloul începuturilor noastre literare se prezintă astfel :

Secol. XIV : primele msse. slavone, cu caracter religios, copiate în mânăstiri.

Secolul XV şi XVI (vezi influenţa husită şi luterană) : primele msse. româneşti (textele rotacizante).

1508 : prima tipăritură slavonă executată de Macarie la Târgovişte : „Liturghierul".

1544 : prima tipăritură românească, la Sibiu : „Catehismul luteran".

Scrisori

1481—92 : scrisoarea boierului Dragomir Udrişte care conţine în titlu cuvântul : „bunilor".

1484 : Salv-conductul lui Baiazid dat negusto-

www.digibuc.ro

rilor poloni ce treceau prin ţara noastră.

1485 : actul dela Colomeea (probabil scris mai întâiu în româneşte, deoarece conţine următoarea însemnare : „haec inscript o ex valachico in latinum versa est"), 1495 : scrierile sibiene ; 1521 : scrisoarea boierului Neacşu din Câmpu-Lung către Braşoveni.

Acte oficiale

In Muntenia apar pe vremea lui Mihai Viteazul, iar în Moldova pe vremea lui Petru Şchiopul.

I. Influenţa slavă

Cultura românească datoreşte acestei influenţe exercitate încă din secolul XIV : *ridicarea primelor mânăstiri* (Nicodim, cu ajutorul lui Vlaicu-Vodă, zideşte Vodiţa şi Tismana), *formarea primelor biblioteci de msse.*, în aceste prime focare de cultură (msse. din secolul XIII—XIV în paleosârbă şi mediobulgară : vezi textele rotacizante), *apariţia primilor caligrafi şi miniaturişti* (Gavril Urikovici care la 1429, copiază un evangheliar greco-slav, Palade, Atanasie Crimca, mitropolitul Moldovei etc., etc.), *a primelor şcoli de copişti şi dieci* (în mânăstirile Bistriţa, Neamţ, Putna, Voroneţ, Tismana, Cozia, Dealu, etc.), *a celor dintâi ateliere de broderie religioasă, prezenţa primelor cărţi de legi şi dicţionare în limba slavă* (Nomocanonul [1]) lui Mihail Vlastaris, dicţionarul lui Mardarie dela Cozia, „a msselor şi cărţilor populare" venite tot

1) Colecţie de legi religioase.

www.digibuc.ro

prin filieră slavă din Bizanţ)Alexandria, Varlaam şi Ioasaf etc.), „a primilor zugravi bisericeşti“ (şcoala moldo-valahă a influenţat iconografia din Rusia meridiănală), „a primelor manifestări româneşti în limba slavă“ (polieleul lui Filotheiu, un logofăt din vremea lui Mircea cel Mare şi cuvântările, în număr de 17, ale lui Grig. Ţamblac), „a primelor tipărituri“ (1508: Liturghierul, 1510: Octoihul şi 1512: Evangheliarul, tipărite de Macarie, la Târgovişte), „a primelor cronici“ în lb. slavă (analele şi pomelnicele dela Bistriţa şi Putna, cronicele lui Macarie, Eftimie şi Azarie).

II. Influenţa bizantino-greacă

Datorăm acestei influenţe: „primele cronici“ (vezi infl. slavă: Macarie şi Azarie s'au inspirat şi au copiat pasagii din hronograful lui Manasses), „primul hronograf“ al lui Mihail Moxalie (după modelul hronografelor bizantine. mai ales al lui Manasses), „primele cărţi de legi“ (Pravila dela Govora este o traducere de slavă după o compilaţie de nomocanoane bizantine, „Indreptarea legii“ dela Târgovişte este o îmbinare de capitole din legiuirile lui Malaxos şi Alexie Aristines etc., Pravila lui V. Lupu este şi ea, în parte tradusă după colecţia de legi bizantine „leges agrariae“), „izvoare la cronicarii noştri“ (D. Cantemia, Stolnic. Const. Cantacuzino), „pătrunderea primelor msse. şi cărţi populare“ (Alexandria, Romanul Troiei, Fisiologul, Archirie şi Anadan, Varlaam şi Ioasaf etc.), „primele şcoli înalte“

www.digibuc.ro

(organizate de Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu, unde predau dascăli de seamă ca: Sevastos Kimenites, Gh. Maioto, Ioan Comnenul etc.), care determină orientarea către filosofia şi literatura clasicităţii eline şi întărirea ortodoxismului, formarea spirituală a câtorva personalităţi româneşti (la Şcoala Patriarhiei din Constantinopole învaţă Duca-Vodă, Stolnic. C. Cantacuzino, D. Cantacuzino, D. Cantemir, N. Milescu), „deschiderea drumului către cultura apuseană".

III. Influenţa latină (catolică)

Se exercită prin şcolile din Polonia, unde umanismul italian pătrunsese mulţumită identităţii de credinţă (din secol. X, prin creştinarea Principelui Miezko I—căsătorit cu o Principesă cehă — şi a supuşilor săi, Polonia intră în sfera de cultură catolică). Legăturile cu Italia sunt vechi, dar din veacul al XVI-lea ele se intensifică. Biserica polonă foloseşte limba latină, actele oficiale deasemenea. Personalităţi italiene vin sau se stabilesc în Polonia, ca Filippo Buonacorsi — — membru al Academiei pomponiene — sau Alessandro Guagnini (ofiţer în armata polonă şi istoric). In şcolile Italiei învaţă tinerii nobili ai Poloniei (ca Ioan Zamoiski, cancelarul, Ioan Kochanowski, poetul etc.).

La şcolile umanistice ale Poloniei, unde baza învăţământului era latina, vin să studieze mai toţi cronicarii noştri. Influenţei latine îi datorăm „formaţia spirituală a cronicarilor, prezenţa unor opere originale" ca dicţionarul valaho-lat. Ano-

www.digibuc.ro

nymus Caransebesiensis din secol. XVI (care dă 5000 de cuvinte în dialect bănăţean), „fiinţarea pe pământ românesc a unor şcoli catolice" (seminarele dela Galaţi şi Cotnari), „scrierea operelor de cultură şi propagandă românească" în această limbă a cancelariilor (Miron Costin, N. Milescu, Dimitrie Cantemir, învăţaţii ardeleni etc.), „renaşterea culturii noastre sub toate aspectele ei" (vezi Şcoala Ardeleană).

IV. Influenţa neo-greacă

Se simte cu deosebire asupra începuturilor noastre literare şi a producţiei liminare a scriitorilor din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

O găsim însă şi la scriitori religioşi ca *Dosofteiu*, în operele lor cu caracter semi-profan. Astfel „Vieţile Sfinţilor" au ca izvor principal prelucrarea neo-greacă a mineelor bizantine ale lui Maximos Margunios.

In „lirica românească" (la Văcăreşti, Conachi, Stamati etc.) influenţa neo-greacă aduce eretismul sensual, frivolitatea, afectul siropos şi într'o oarecare măsură elanul patriotic (la noi a trăit multă vreme autorul „Marseillezei" greceşti, Rigas Velestinlis).

Şcolile în care au fost siliţi să-şi înceapă învăţătura tineri ca Asachi, Eliade, Negruzzi, etc. erau greceşti, de aceea şi începuturile lor literare poartă semnul acestei culturi (Negruzzi traduce la vârsta de 13—16 ani: „Moraliceşti haractiruri" după Darvari, „Memnon" al lui Voltaire după

www.digibuc.ro

originalul grec al lui Evghenie Vulgaris etc). *Textele* dela sfârşitul secolului al XVIII-lea conţin deasemenea „o sumă de grecisme" ca: a afanisi, a afierosi, apraxie, crasis, epistimie, ipochimen, peristasis, evghenistă, etc.

Influenţele occidentale

Pătrund în ţările româneşti începând din secolul al XV-lea:

V. Influenţa husită

Se face simţită în Transilvania prin studenţii unguri şi saxoni, ori prin misionarii goniţi din Polonia şi Moldova. Ei i s'ar datora apariţia primelor msse. religioase în lb. română, cred N. Iorga, N. Drăganu, I. A. Candrea, Al. Procopovici, Sextil Puşcariu, etc. Alţii, ca Ov. Densuşianu şi Al. Rosetti susţin teoria luterană.

VI. Influenţa luterană

Pătrunde din 1519 prin negustorii germani din Braşov şi Sibiu, care reveneau în Ardeal cu cărţi de propagandă dela târgul din Lipsca. In 1533, propaganda se înteţeşte prin venirea lui Honterus la Braşov. Centrele de propagandă luterană, sunt cu vremea, Braşovul, Sibiul şi Orăştia.

Luteranismului i se datoreşte nu numai prima tipăritură: „Catehismul luteran" (Sibiu, 1544) ci şi „primele msse. româneşti", afirmă d. Al. Rossetti (vezi argumentele la: textele rotacizante — partea finală).

www.digibuc.ro

VII. Influenţa calvină

Literatura noastră religioasă datoreşte calvinismului o parte din: „tipăriturile lui Coresi" (Cazania şi Molitvenicul, 1564; vezi Importanţa literaturii religioase, Coresi), apariţia „Paliei de Orăştie (1582, tradusă din ungureşte de pe textul lui Gaspar Heltai), indirect, „solidarizarea ortodoxă moldo-muntеană" prin ţinerea unui Sinod şi apariţia Răspunsului la Catehismul calvinesc al lui Varlaam, „primele versuri lirice" ale lui Halici şi Valentin Frank von Frankenstein (centre calvine erau Clujul şi Orăştia).

VIII. Influenţa polonă

Exercitată un secol mai târziu (XVII) este prezentă în: „operele cronicarilor (Ureche: Bielski; Miron Costin: Paskowski; N. Costin: Strykowski, etc.), prin datele istorice folosite de cultura umanistică din ţările române în „opera Mitropolitului Dosofteiu" (vezi Importanţa literaturii religioase, Mitropolitul Dosofteiu).

IX. Influenţa italiană

Încă din veacul al XIV-lea se poate vorbi de o influenţă italiană exercitată prin intermediul slav. Legăturile Croaţilor cu Italia, ale acestora cu Sârbii şi ale noastre cu centrele religioase slave şi cu monahii refugiaţi de aici, pot fi datate din această epocă veche. Raporturile noastre cu Italia sunt luate şi direct în vremea aceasta.

www.digibuc.ro

Astfel, Alexandru cel Bun trimite în fruntea unei delegaţii pe Popa Grigorie la conciliul dela Florenţa, Ştefan cel Mare ale legături cu senatul Veneţiei, Radu Mihnea îşi face studiile în Veneţia, Petre Schiopul îşi căsătoreşte fetele în acelaşi oraş. Mihai Viteazul are legături politice cu dogele, Petre Cercel — Voevodul poliglot — despre care se afirmă că „parla benissimo l'italiana" scrie în italiană un admirabil „Inno a Dio". El, ca şi Const. Brâncoveanu, se înconjură de consilieri italieni, care aduc odată cu ei luminile Renaşterii şi occidentalizează moravurile şi cultura noastră. Influenţei italiene îi datorăm: „unele romane cu caracter popular, profan (Bertoldo) formaţia spirituală a unor personalităţi" de impresionantă cultură (Stolnicul C. Cantacuzino, studiază la Padova [1]) şi întreţine corespondenţă cu caracter etnografic cu contele Marsigli), „ideea romanităţii noastre" (găsite la Poloni care o primiseră — direct sau prin Unguri — dela Italieni), „ridicarea primelor mari spitale" (Colţea dela Bucureşti construit de Brâncoveanu după îndemnul medicului Pylarino), „îmbogăţirea vocabularului" (înainte de secolul XX, avem cuvinte ca: fine, politică, tragedie ş. a.), „indigenarea unor obiceiuri festive (Vicleimul nostru seamănă cu Natività di Cristo, apărut la Florenţa în 1553 şi poate fi luat dela Italieni, fiindcă niciun popor vecin nu-l are), „occidentalizarea moravurilor de la Curte" (C. Brâncoveanu a avut ca secretar pe

1) La sfârşitul lunei Mai 1943, i s'a aşezat bustul — în cadrul unei solemnităţi — în „sala celor o sută" dela Universitatea dela Padova.

www.digibuc.ro

umanistul Del Chiaro, care a scris şi o cronică despre el), „stilul arhitectonic brâncovenesc" (ieşit din armonizarea stilului bizantin cu stilul baroc italian).

X. Concluzii

In linii largi datorăm primelor influenţe străine:

1. Formarea literaturii religioase (manuscrise şi tipărituri).
2. Apariţia primelor texte profane.
3. Formaţia spirituală a cronicarilor noştri.
4. Publicarea primelor poezii lirice (infl. calvină şi neo-greacă).
5. Primele raporturi culturale cu Apusul Renaşterii.
6. Imbogăţirea vocabularului.

www.digibuc.ro

Istoricul Şcolii Ardelene şi al curentului latinist

I. Imprejurările istorice în care ia naştere Unirea cu biserica papală

a) Unio trium nationum (1437): pact realizat de Saşi, Secui, Unguri; Românii erau trataţi în Ardeal ca iobagi: *b) legile lui Verböczy (începutul sec. XVI);* ţăranul nu se judeca niciodată cu nobilul şi nu putea pleca de pe pământul pe care-l muncea; *c) lipsa de drepturi politice; d) impozite grele; e) lipsa de şcoli pentru copiii Românilor.*

II. La ce se reduce Unirea

Unirea cu biserica papală e desăvârşită la 1700.

Ea se reduce la: *a)* admiterea purgatoriului; *b)* Papa este autoritatea supremă bisericească pe pământ; *c)* Sfânta împărtăşanie se poate face şi cu pâine nedospită; *d)* filioque: Sfântul Duh purcede şi dela Fiul nu numai dela Tatăl.

www.digibuc.ro

III. Urmările Unirii

Cu toate că la început li se promitea Românilor egalitate de drepturi cu celelalte naţiuni conlocuitoare, nu li s'au dat cu vremea decât *burse în străinătate şi permisiunea de a deschide şcoli în ţară.*

Astfel, în ţară — *uniţii* avea centre culturale şi şcoli la: Blaj (primul seminar la 1754, înfiinţat de Petru Pavel Aaron) şi Oradea Mare; în străinătate, la Roma („De propaganda fide") şi Viena (Institutul Pazmanyan şi apoi Institutul Sf. Barbara); *neuniţii* aveau centre la Sibiu şi Braşov şi — orientaţi fiind spre Orient — erau legaţi de viaţa culturală a Kiev-ului.

In ţară se înfiinţează o mulţime de şcoli comunale. Numai *Gh. Şincai* reuşeşte să deschidă, în caiitatea sa de inspector, trei sute de asemenea aşezăminte.

IV. Ce este Şcoala Ardeleană?

Este o puternică mişcare culturală difuzată în toate domeniile vieţii publice cu uriaşe urmări sociale, politice şi culturale. Pornită de oameni ai bisericii şi şcolii, ea e sprijinită aproape un secol în majoritate de cler şi corpul didactic. Spaţial, depăşeşte fruntariile Ardealului (curentul latinist).

Reprezentanţii Şcolii Ardelene sunt: *Samuel Micu* (Klein), *Gh. Şincai* şi *Petru Maior.*

Toţi trei au activitate tripartită: *religioasă, filosofică* şi *istorică;* la Samuel Micu interesează

www.digibuc.ro

mai mult activitatea teologică, în bună măsură şi cea filologică, la Gh. Şincai primează opera istorică, la Petru Maior opera filologică.

V. Reprezentanţii Şcolii Ardelene şi activitatea lor

SAMUEL MICU

A) Activitatea teologică

„Carte de rugăciuni pentru evlavia homului chrestin" — 1779, Viena, e prima carte cu litere latine.

„Acathistul" (1801): în prefaţă spune cum trebue folosit alfabetul latin.

„Biblia dela Blaj" (1795) leagă activitatea Ardelenilor de cea din Ţara românească, (Noul Testament este luat din Biblia lui Şerban).

B) Activitatea istorică

„Brevis notitia historiae Valachorum ab origine gentis usque ad saeculum XVIII".

„Istoria, lucrarile şi întâmplările Românilor" (4 vol.). Susţine: *originea noastră romanică pură, continuitatea în Dacia, unitatea etnică a tuturor Românilor.*

C) Activitatea filologică

„Elementa linguae daco-romanae sive valachicae" (1780) este una din primele gramatici româ-

www.digibuc.ro

neşti. Susţine : *înlocuirea alfabetului cirilic cu cel latin, ortografia etimologică* (să scriem : fen pentru fân, camp pentru câmp, romanesce pentru româneşte, quand pentru când, etc.), *purismul* (isgonirea tuturor termenilor străini din limbă şi înlocuirea lor cu cuvinte de origine latină).

GH. ŞINCAI

A) Lucrări ştiinţifice

Prima *„Istorie a naturii"* şi primul vocabular românesc de ştiinţe naturale : *„Vocabularium pertinens ad tria regna naturae"* (ms. 1808—1810).

B) Lucrări istorice

Cronica Românilor şi altor neamuri (relatează faptele dela 86—1739). Se caracterizează prin : *a)* tratarea evenimentelor an de an în toate provinciile româneşti, legate de istoria neamurilor cu care am venit în atingere ; *b)* afirmarea latinităţii noastre pure ; *c)* a continuităţii în Nordul Dunării ; *d)* a originei romane a creştinismului la Români ; *e)* anticiparea asupra Unirii tuturor Românilor ; mântuirea nu ne poate veni decât din înfrăţire ; *f)* armonia dintre documentarea rigidă şi patriotism.

Tot aici trebue notată lucrarea : *„Responsum ad crisim J. C. Eder in supplicem libellum Valachorum"*, cu caracter polemic, în care răspunde lui Eder (vezi mai jos).

www.digibuc.ro

C) Lucrări filologice

„*Epistola Georgii Sinkai de eadem ad Joannem de Lipszky*" în care vorbeşte de înlocuirea alfabetului cirilic prin cel latin şi propune o ortografie mai simplă decât cea din gramatica scoasă la 1780 cu Micu.

„*Gramatica*" (ediţia II-a, 1805, mai adaptată vorbirii fireşti).

PETRU MAIOR

A) Activitatea teologică

Cele mai de seamă lucrări religioase sunt:

„Didahii" — sau învăţături pentru creşterea fiilor.

„Procanon" — în care afirmă că unirea cu biserica papală nu trebue înţeleasă ca un pas spre catolicizarea Românilor.

B) Activitatea istorică

„Istoria bisericii Românilor a acestor dincoace şi a celor dincolo de Dunăre": susţine originea romanică a creştinismului nostru şi vorbeşte de Românii din dreapta şi stânga fluviului.

„*Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*" începe dela războiul lui Traian cu Dacii şi încheie cu năvălirea Turcilor în Peninsula Balcanică. Are caracter polemic: respinge aserţiunile lui Sulzer şi Engel, care infirmau teoria conti-

www.digibuc.ro

nuităţii; sprijină: continuitatea şi originea noastră romanică pură.

Cartea are la sfârşit două disertaţii: *„pentru începutul limbii române“* şi *„pentru literatura cea veche a Românilor“*. In ele vorbeşte despre: exterminarea Dacilor (Romanii nu s'au amestecat prin căsătorie nici cu neamurile „varvare“ care a trecut pe aici); *despre limba română care e fiica latinei vulgare*; de metoda comparativă pentru depistarea elementelor romanice (comparaţia între limbile neolatine; este un precursor al metodei romaniştilor de peste un secol); preconizează studiul aprofundat al inscripţiilor; recunoaşte prezenţa cuvintelor străine în limbă, a cărei structură gramaticală rămâne totuşi cea latină şi sprijină conservarea elementelor autohton (dac) în lexic şi morfologie (postpunerea articolului, etc.).

C) Activitatea filologică

Afară de cele două disertaţii, menţionăm lucrarea: „Ortografia romana sive latino-valachica una cum clavi“, (Buda, 1819, reprodusă şi în articolele din Lexiconul dela Buda, 1825) cu următoarele principii: „ortografia etimologică“ (timide concesii făcute ortogr. fonetice), „înlocuirea alfabetului cirilic cu cel latin, substituirea termenilor streini prin cei latini“ (şi anume, prin termeni dialectali dacorom. şi macedorom.). „Sistemul ortografic stabilit de Maior se găseşte în linii largi, la baza ortografiei noastre de azi“. Până pe la 1900 el era în floare. Convins că limba noastră reproduce o fază primitivă a limbii italiene, M.

www.digibuc.ro

dă un sistem ortografic apropiat de cel italian. Aşa, recomandă să scriem : ce, ci, ge, gi, chi, ghi, etc.; apoi: é, ó = ea, oa; d = z; e = ă (vezi vechile bilete de bancă: „doue deci lei").

VI. Scriitori şi opere streine cu care polemizează învăţaţii Şcolii Ardelene

La 1781, apare la Viena opera (3 vol. al lui *Franz Ioseph Sulzer*, jurisconsult al lui Ipsilanti (a trăit şi a murit la curtea Domnului): „Geschichte der transalpinischen Daciens", în care se susţineau următoarele: 1) Nu există în limba română urme din limba barbarilor, care au locuit în Nordul Dunării. 2) Slavii n'au locuit nici odată în Transilvania. 3) Românii din Ardeal au venit aici în urma Ungurilor, fiindcă numai aşa se explică de ce n'au drepturi civile, proprietăţi, etc. 4) Fiind de religie ortodoxă, Românii n'au putut veni decât din Moesia, deoarece religia vechilor colonişti în Dacia dispăruse în vremea invaziilor. 5) Românii din Nord au plecat din Sudul Dunării, dovadă apropierea dintre aromână şi dacoromână. 6) In stânga fluviului, Dacoromânii au venit în veacul al XIII-lea, când imperiul româno-bulgar era la apogeu şi putea favoriza această expansiune. 7) Totuşi poporul român este născut din contopirea romano-slavă, elementul roman predominând.

La 1791, prin memoriul intitulat „Representatio et humillimae preces universae in Transylvania valachicae nationis" (redactat de Iosif

www.digibuc.ro

Meteş, secretar aulic al Cancelariei Ardelene din Viena şi înaintat Impăratului Leopold al II-lea), se cer drepturi egale arătând că Românii sunt mai vechi în Ardeal, decât celelalte naţiuni, fiind urmaşi ai coloniştilor romani.

Memoriul capătă un răspuns agresiv semnat de Sasul *Ioseph Karl Eder:* „Supplex libellus Valachorum Transilvaniae... cum notis historico-criticis" (Cluj, 1791)[1]), în care se scria că Ardelenii nu sunt urmaşii coloniştilor romani, iar la 274 Aurelian a trecut întreaga populaţie în Sudul Dunării, de unde Românii au emigrat în secolul XIII în Nordul fluviului. Argumente: *a)* în luptele dintre Românii balcanici şi Greci, nu le-au venit în ajutor Românii din stânga Dunării, ci Cumanii, care singuri existau acolo şi *b)* absenţa germanismelor vechi din limba română. La aceste afirmaţii Petru Maior răspunde: „Comanii" sunt Românii, deoarcee Grecii din invidie au schimbat iniţiala numelui Românilor; cuvinte gotice n'au împrumutat Românii, pentrucă acestea au sunete aspre şi neplăcute urechii.

Gh. Şincai în „Responsum ad crisim Josephi Karoli Eder în supplicem libellum Valachorum Transilvaniae" şi în „Cronica Românilor" probează că Românii din Nord sunt urmaşi ai coloniştilor lui Traian, iar cei din Sud ai coloniştilor trecuţi aici de Aurelian.

In 1794, la Viena, apare cartea lui *Johann Cristian von Engel* (istoric german): „Commenta-

1] Dela titlul pe care Eder îl dă răspunsului său, memoriul Românilor la numele de „Supplex libellus",

www.digibuc.ro

tio de expeditionibus Trayani ad Danubium et origine Valachorum", în care se afirmă, că Românii sunt urmaşi ai Geto-Dacilor şi coloniştilor, care au fost însă strămutaţi în Sudul Dunării de Bulgari, de unde — după ce s'au amestecat cu Slavii — au revenit în Nord în secol. al IX-lea. Numele de Vlahi îl dau Românilor Bulgarii în amintirea fluviului Volga, de unde veniseră ei.

La 7 Decemvrie 1813, Bartolomeu Kopitar (Slav catolic, funcţionar la Biblioteca Curţii din Viena) publică în „Wiener Allgemeine Literaturzeitung" o recenzie a cărţii lui Maior „Istoria pentru începutul Românilor în Dachia", afirmând că, deşi limba română e de origine latină, totuşi — pentrucă Românii nu sunt Romani curaţi, ci urmaşi ai Daco-Romanilor, noi nu putem scrie cu alfabet latin.

Impotriva tuturor celor ce au obiceiu „a vomi cu condeiul" se ridică *P. Maior* argumentând, că Dacii au fost exterminaţi sau au fugit la vecinii lor Sarmaţii şi deci noi suntem Romani curaţi, că în Nordul Dunării neamul nostru s'a continuat fără întrerupere, iar limba pe care o vorbeşte este fiica latinei vulgare, a limbii poporului, mai veche şi mai vie decât latina clasică: influenţa slavă s'a exercitat asupra limbii noastre, dar importanţa ei circulatorie e redusă; în concluzie, putem adapta alfabetul latin limbii noastre.

Lui Kopitar îi răspunde P. Maior în două lucrări: „Animadversiones in recensione historiae De origine Valachorum in Dacia" şi „Reflexiones in responsum Domini racensentis viennenssi

www.digibuc.ro

ad Animadversiones" accentuând asupra faptului că Românii din stânga fluviului sunt urmaşi ai Romanilor rămaşi aici, iar cei din dreapta sunt descendenţi ai coloniştilor trecuţi de Gallienus în regiuni mai ferite de atacul populaţiilor barbare.

VII. Curentul latinist şi reprezentanţii lui

Este punerea în practică a ideilor Şcolii Ardelene, şi aprofundarea principiilor celor trei înaintaşi: Micu, Şincai, Maior.

Curentul latinist are reprezentanţi în toate provinciile româneşti şi chiar în Sudul Dunării (vezi: Gh. Roja, Mihail Boiagi). El se exercită în toate domeniile de activitate culturală.

1. Filologie

Radu Tempea publică la 1797 (Sibiu) o gramatică puristă: „Gramatica românească", în care afirmă că până la 669 Românii au vorbit „romaneşte sau râmleneşte", ei fiind Romani curaţi; de la această dată s'au amestecat cu Bulgarii şi au început să vorbească limba de astăzi; în limbă au intrat prea mulţi termeni străini, dar dacă i-am înlătura pe toţi limba noastră „s'ar confunda cu latina şi italiana" şi poporul n'ar mai înţelege-o.

Paul Iorgovici dă la 1799 „Ovservaţii de limbă românească", unde arată că odinioară limba noastră avea un vocabular mai bogat, dar că — regresând în cultură — lexicul a sărăcit. Pentru a remedia lipsa, propune: *a)* formarea de termeni noui, plecând dele vechile rădăcini latine exis-

www.digibuc.ro

tente în limbă şi *b)* adoptarea de neologisme romanice (e primul care recomandă să luăm şi din lb. franceză; până acum era permis să folosim numai neologismele de origine latină şi italiană).

Samuil Crişan (Körösi) în „Ortografia latino-valachica" aplică întru totul princ'piile purist şi etimologic.

C. Diaconovici-Loga foloseşte ideile derivării formu'ate de Iorgovici în: „Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor (Buda, 1822).

Gheorghe Roja şi *Mihail Boiagi* (Macedonia) încearcă, după procedeele Şcolii Ardelene, să purifice dialectul aromân de cuvintele greceşti.

Timoteiu Cipariu în lucrările: Principia de limbă şi de scriptură" (publicată în parte în 1847 în „Organul luminării", apoi în 1866 în volum), „De latinitate linguae valachicae", 1855 şi „Elemente de limba română depe dialecte şi monumente vechi" susţinute în afară de cunoscutele idei ale Şcolii Ardelene — următoarele: *a)* să îmbogăţim vocabularul cu termeni luaţi din vechea limbă românească, *b)* dacă nu găsim cuvântul în textele vechi, vom recurge la dialecte, mai ales la dialectul aromân, *c)* la origine limba noastră a fost mai bogată în termeni şi forme latine, deci *d)* e necesar să purificăm limba sau să luăm termenii direct din latineşte, românizându-i — aşa cum Francezii francizează iar Italienii italienizează cuvintele latine: lat. impicatus a dat fr. employé, it. impiegato, în rom. ar putea fi implecat şi *e)* să relatinizăm termenii pentru a arăta originea lor precisă: astfel pe: din să-l scriem de in (din lat. de + in).

www.digibuc.ro

Marele merit al lui C. este de a fi publicat pentru prima oară texte vechi (sec. XVII-XVIII), din care pricină a fost numit „părintele filologiei române" şi de a fi făcut unele concesii ortografiei fonetice.

Aron Pumnul (Bucovina). In derâdere sistemul său filologic a fost numit: ciunism, dela derivarea analogică a unei serii de cuvinte. Astfel, — dacă din titionem, rogationem avem în rom. tăciune, rugăciune — atunci şi din nationem, positionem, ocupationem va trebui să dăm: năciune, pusăciune, ocupăciune. Condus de analogie, el aplica şi cuvintelor recent intrate legile vechi ale limbii — aşa: obiept, viptorie ca octo = opt, noctem = noacte (ct = pt); deasemenea neologismele trebuesc traduse în româneşte, astfel, în loc de psihologie vom zice sufletământ, în loc de gramatică — limbământ; este, iarăşi, printre primii susţinători ai ortografiei fonetice.

I. H. Rădulescu: „Gramatica" (Sibiu 1828), „Paralelism între dialectele român şi italian" (1841), „Vocabular de vorbe străine în limba română" (1847), fac parte din curentul latinist, prin următoarele idei: *a)* neologismele să se ia din limba latină şi apoi din limbile surori, mai ales din italiană (să luăm cu îndrăzneală ce ni se cuvine dela „mama şi surorile noastre"); *b)* originea romanică a limbii noastre şi importanţa minimă a slavonismelor („Repede aruncătură de ochi"... 1832); *c)* înlocuirea alfabetului cirilic prin cel latin; *d)* limba românească având vocabularul şi osatura gramaticală romanice, cuvintele străine pot fi uşor eliminate („Vocabular de vorbe

www.digibuc.ro

străine în limba română", 1848, deşi în 1840 îi scria lui Negruzzi": „Să nu izgonim, domnule, ziceţile străine ce s'au naturalizat, căci mai bine îmi place un grec, turc, etc... rumâniţi, decât un rumân grecit, turcit, etc.); *e)* italienizarea limbii începute după 1840 (în loc de miros să zicem odorato, de întuneric tenebre, de frumoasă bellă, etc.); *f)* pentru îmbogăţirea vocabularului să recurgem la textele bisericeşti — ele ne vor ajuta să formăm şi o limbă românească unitară; *g)* de asemenea, prin *derivare* (sistemul Paul Iorgovici) vom forma din rădăcini latine, cuvinte româneşti şi invers, vom reconstitui rădăcini latine dela formele existente în limbă (Francezii au derivat din *lieu:* local şi localité, tot aşa în rom. dela *loc* am putea avea local şi localitate; pe de altă parte, din derivatul opăcit se poate reconstitui forma opac, etc.).

A. Treboniu Laurian

Latinist prin cele două opere capitale: I. „Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae" (Viena, 1840): limba română veche era foarte apropiată de cea latină, ca dovadă el încearcă să reconstituiască graiul din secol. al XII-lea cu ajutorul fanteziei filologice; în concluzie, limba noastră trebue să devină „ideală" şi să se confunde cu latina; II: „Dicţionarul limbii române" (1871—76): partea I-a, cuvinte de origine latină (printre ele strecurate şi cuvinte dovedite azi de origine străină) — cele mai multe fabricaţii proprii ale autorilor

www.digibuc.ro

(Laurian şi I. C. Massim)—partea II-a: glossarul, în care erau termenii străini sortiţi eliminării unii, din eroare trecuţi, erau latini); ortografia dicţionarului era cea etimologică.

2. Pedagogia

Gh. Lazăr: înfiinţează Şcoala de Sf. Sava — prima şcoală românească în Principate (1817) — susţine că şi în limba românească se pot preda disciplinele superioare şi că putem avea şi noi medici şi filosofi români, etc. (prefaţa la Abecedar).

Vasile Fabian Bob, fiind profesor la Iaşi (venit din Transilvania), introduce aici ideile latiniste.

3. Oratorie. 4. Istorie. 5. Juridice

Simion Bărnuţiu: Discursul din Catedrala Blajului (2/14 Mai 1848); să refuzăm unirea cu Ungurii, fiindcă ea ar aduce pierderea naţionalităţii noastre, dispariţia noastră ca Neam — (ca dovezi în contra unirii aduce marile acte ofensatoare pentru ţăranii ardeleni: legiuirile lui Verboeczi, unio trium nationum etc.); în „Dreptul public al Românilor" (1867) cere să revenim la forma de stat romană, preconizează republica, susţine spiritul anticreştin.

Barit G., Istoria Transilvaniei, operă de erudiţie şi pat iotism, ca şi Istoria Românilor a lui *A. Treb. Laurian.*

6. Poezie

In poezia epică reprezentant de seamă este

www.digibuc.ro

Budai-Deleanu: „Ţiganiada", epopee eroi-comică şi poema „Trei viteji"; prima este singura epopee reuşită în lit. românească şi una dintre cele mai bune din lit. universală, fiind în acelaşi timp prima satiră socială; meritul mare al autorului „este a fi ştiut topi toate influenţele străine (Homer, Vergilius, Voltaire, Cervantes, Tasso, Ariosto, etc) şi creea o operă unitară şi originală". Mai toată literatura ardeleană numără apoi mari epici (G. Coşbuc, Rebreanu, Agârbiceanu, etc.).

Vasile Aaron: traduce în versuri părţi din Messiada lui Klopstok; *Ion Barac* scrie: „Istoria prea frumosului Arghir şi a frumoasei Elena" etc.

In poezia lirică avem pe *A. Mureşanu* (vezi subiectul: „Evoluţia poeziei lirice", lirica patriotică).

7. Presa

Primul ziar apărut în Transilvania e: „Siebenbürger Zeitung" (1783 — scos sub imboldul împăratului); la 1791 apare primul ziar rom., de scurtă durată, al lui *Molnar* „filosof român". Incercări infructuoase făcură apoi Alexie Lazăr (1817) şi Teodor Racoce (1817). Primul periodic de oarecare regularitate este „Chrestomatecul român" al lui Racoce, dela 1820 şi „Biblioteca românească" a lui Zaharia Carcalechi, 1821. In 1837, apare la Braşov „Foaia Duminicii" a lui Ion Barac, iar un an mai târziu: „Foaia literară" care îşi schimbă imediat titlul în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" a lui G. Bariţ; tot a-

www.digibuc.ro

tunci apare, dirijată de acelaşi: „Gazeta de Transilvania". La foile acestea publică şi scriitorii din Principate (Alecsandri „Deşteptarea României" în „Foaie pentru minte", Boliac—poezii cu caracter social, etc.).

8. Folclor

Atanasie Marienescu, folclorist, adept al ideilor latinizante ale Şcolii Ardelene, se sileşte să stabilească raporturi de interdependenţă între mitologia românească şi mitologia romană.

VIII. Foloasele Şcolii Ardelene şi curentului latinist

1. Se înfiinţează primele şcoli româneşti: Blaj, Braşov, Făgăraş, Haţeg, Oradea Mare, etc.

2. Se scriu primele manuale didactice: Logică, Gramatică, Aritmetică, Abecedar, etc.).

3. Apar primele scrieri istorice moderne: „Istoria, lucrurile şi întâmplările Românilor", (Micu), „Cronica Românilor" (Şincai), „Istoria pentru începutul Românilor în Dachia" (Maior).

4. Apar primele dicţionare şi gramatici: Dicţionarul în patru limbi dela Buda, 1825, lat.-rom. nemţesc-unguresc, la care colaborează: Micu, Colossi, Corneli, Maior, Teodorovici.

5. Apar primele biblioteci publice.

6. Se determină un curent în favoarea cunoaşterii şi adâncirii literaturii clasice.

7. Se înlocueşte alfabetul cirilic prin cel latin.

8. Se adună primele texte vechi.

www.digibuc.ro

9. In literatură se deschide drumul epicei (Budai-Deleanu).

10. Se întăreşte ideea unităţii naţionale.

11. Din punct de vedere social se pune problema claselor sociale şi se pregăteşte spiritul maselor pentru revoluţia dela 1848.

12. Apar primele ziare: „Siebenbürger Zeitung", „Biblioteca portativă", etc.

13. Se publică material folkloristic şi se stabileşte raportul interdependenţelor mitologice.

IX. Greşelile Şcolii Ardelene şi curentului latinist

1. Greşeli linguistice

Purismul (eliminarea termenilor streini din limbă: vezi, Laurian), ciunismul (A. Pumnul), relatinizarea şi reromânizarea termenilor (Cipariu), italienizarea limbii (I. H. Rădulescu), ortografia etimologică (Micu, Şincai, Maior, Cipariu, etc.).

2. Greşeli istorice

Dacii au fost exterminaţi; Românii sunt de origină romanică pură.

www.digibuc.ro

Literatura populară scrisă

Literatura populară scrisă a pătruns la noi sub formă de manuscrise și tipărituri.

Originară — în majoritatea cazurilor — din Orientul îndepărtat sau din Occidentul European (Franța, Italia), ea ne a parvenit pe două căi: prin Bizanț (cu intermediul Slavilor sud-dunăreni) și prin legături cu centrele de cultură greacă: Muntele Athos, Constantinopole, Veneția — direct sau prin mijlocirea aceloraşi Slavi.

Literatura populară scrisă se împarte în: *apocrifă*, [1]) *astrologică, didactică, romanul popular.*

1. Literatura apocrifă
- *legende apocaliptice*
- „ *hagiografice*
- „ *biblice*
- „ *bogomilice*

Legendele *apocaliptice* desvăluie tainele judecății din urmă și ale vieții viitoare (Apocalipsul

1) Literatura religioasă apocrifă [ascunsă] a fost numită aşa de Părinții bisericii, fiindcă apărea, cu caracter inedit, în diverse colțuri ale lumii, semnată de Sfinți cu autoritate scriitoricească. Stătuse, deci, *ascunsă* multă vreme, pentru a se prezenta într'un moment când legendelor înfățișate li s'ar fi putut acorda creditul necesar.

www.digibuc.ro

Pavel, Călătoria Maicii Domnului la iad, Moartea lui Avraam, Legenda Duminicii).

Legendele *hagiografice* sunt legendele, care povestesc vieți de sfinți, martiri și asceți. (Legenda Sf. Sisinie sau Sisoe, a Sf. Vineri și a Sf. Alexe).

Legendele *biblice* s'au născut din prelucrarea textelor biblice de către rabini și întreţeserea lor cu tradiția populară creștină (Paleea historica, Proorocirea Savilei, Lemnul crucii).

Legendele *bogomilice* [1]) sunt legendele religioase apocrife, în care au pătruns învățături bogomilice. (Legenda lui Adam și Eva, legenda lui Satanail, disputa Mântuitorului cu Satana în pustiu).

Literatura populară apocrifă se găsește la noi, în manuscris, în câteva codice: *Codex Sturdzanus* (ms. copiat între 1583—1620 în bună parte de popa Grigore din Măhaciu), *Codex Todorescu* (secol. XVII), Codicele dela *Kohalm*, dela *Ieud*, etc.

Ea a fost pentru prima oară amplu cercetată în „Cuvente den betrani" (tomul II) de B. P. Hasdeu și definitiv clarificată de N. Cartojan în „Cărțile populare".

---

1) După credința bogomililor, Satana a stăpânit lumea până la venirea lui Iisus Hristos. Deaceea ei nu admiteau de cât o parte din cărțile sfinte: Noul Testament, Psaltirea, Evangheliile ș. a. Propovăduită zelos de popa Ieremia Bogomil (secol. X, Bulgaria), noua doctrină refuză cultul icoanelor, al sfinților, al crucii, existența bisericii, a clerului și predică așceza, vieața sobră etc.

www.digibuc.ro

2. Literatura astrologică
(de prevestire sau noroc)

- *Rojdanicul* (Zodiacul).
- *Gromovnicul* (prevede viitorul după semnele cerului).
- *Trepetnicul* (prevede viitorul după semnele corpului).

3. Literatura didactică

- *Fisiologul* (tratat de morală şi ştiinţe naturale).
- *Floarea darurilor* (tratat despre virtuţi şi viţii).
- *Pilde filosofeşti* (precepte morale).
- *Esopia* (Vieaţa şi pildele lui Esop).
- *Istoria poamelor* (satirizează beţia, luxul, etc.).
- *Hristoitta* (sau buna cuviinţă; un fel de tratat al bunelor maniere).

Romanul popular

- *Orientale:* Alexandria, Varlaam şi Ioasaf, Archirie şi Anadan, Sindipa, Halima.
- *Greceşti:* Romanul Troiei, Imberie şi Margarona, Erotocritul, Fileret şi Antusa.
- *Italiene:* Bertholdo,

www.digibuc.ro

Romanul popular a rezultat din colaborarea dintre popor şi cărturar. Poporul a oferit nucleul epic, pe care cărturarul l-a cules, l-a prelucrat şi l-a centrat în jurul unui erou.

Originea romanului popular trebue căutată în: *a)* Orientul îndepărtat (Asiria şi India) cu câteva veacuri înainte de era creştină, *b)* Vechea Grecie sau Bizanţul, *c)* Occidentul Evului Mediu.

La noi a ajuns în secol. XVI—XVII din Bizanţ, prin Slavii meridionali şi în secolul XVII-XVIII prin influenţa greacă primită dela Constantinopole, Munthele Athos şi Veneţia.

Din prima perioadă (veac. XVI—XVII) fac parte: Alexandria, Varlaam şi Ioasaf, Archirie şi Anadan; din a doua (XVII—XVIII): Sindipa, Halima, Aethiopica (Amorul lui Theaghen şi Haricleea), Romanul Troiei, Imberie şi Margaronia Erotocrit, Filerot şi Antusa (o prelucrare a Erotocritului), Bertoldo.

www.digibuc.ro

Evoluţia poeziei lirice

Începuturile liricei religioase

Primele mărturii lirice româneşti în haină slavă în proză le găsim în „polieleul" [imn de slavă] călugărului Filotheiu [fost logofăt al lui Mircea cel Mare.

Lirica religioasă de natură calvină. Petru Melius şi Szegedi: cântece religioase de nuanţă calvină, traduse din ungureşte [secolul XVI].

Lirica religioasă ortodoxă [secol. XVII]. Miron Costin: Viaţa lumii; Stihuri împotriva Zavistiei, Mitropolit. Dosofteiu: Psaltirea în versuri [1673].

Primele poezii lirice pure

Prima epigramă: 1643 — în Cartea de învăţătură rom. a lui Varlaam.

Odele şi epigramele lui Mihail Halici [1574] şi Valentin Frank von Frankenstein [sfârşitul secol. XVII].

Prima poezie erotică [tradusă din ung.]: Nicolae Petrovay din Petrova [sfârşitul secol. XVII].

www.digibuc.ro

1. Lirica patriotică

(inclusiv balada lirică patriotică)

A) Începuturile liricei — Poeți și poezii

Ienăchiță Văcărescu: „Testamentul" său:

„Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire
Creșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire".

Iancu Văcărescu: La pravila țării, Marșul românesc; V. Cârlova: Ruinurile Târgoviștei, Marșul Românilor; Gh. Asachi: Odă la Patrie; I. H. Rădulescu: O noapte pe ruinele Târgoviștei.

B) Faza intermediară — Poeți și poezii

Gr. Alexandrescu: Umbra lui Mircea la Cozia, Răsăritul lunei la Tismana, Mormintele la Drăgășani, Trecutul la Mănăstirea Dealul.

M. Eminescu: Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La Bucovina, Scrisoarea III-a, Doină.

P. Cerna: Către pace, Zece Mai, După un veac.

Caracteristica începuturilor și fazei intermediare

a) paseismul [exaltarea gloriei străbune și admirația pentru trecutul vitejesc] și

b) disprețul pentru prezentul laș, inactiv.

www.digibuc.ro

Se adaugă acestor două note predominante altele cu caracter precursor:

1. profetismul [Neamul românesc va avea un viitor măreț: Iancu Văcărescu, Cârlova].

2. forța de evocare portretistică [Gr. Alexandrescu].

3. patriotism cu accente umanitaro-socialiste [la P. Cerna mai precise decât la Gr. Alexandrescu].

C) Poeți și poezii reprezentative

A. Mureșanu: Deșteaptă-te Române [Răsunetul].

D. Bolintineanu: Mircea cel Mare și solii, Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Muma lui Ștefan cel Mare, Mihai scăpând stindardul, Maria Putoianca.

V. Alexandri: Sentinela Română, Banul Mărăcină, Ștefan Vodă și Codrul, Visul lui Petru-Rareș, Moțul și Secuiul, Hora Ardealului, Anul 1855, Hora Unirii, Odă ostașilor români, Sergentul.

Coșbuc: Rugămintea din urmă, Trei Doamne și toți trei, Cetatea Neamțului, Povestea căprarului, Dorobanțul, Graiul Neamului, Prutul, Scrisoare dela Muselim-Selo.

Iosif: La arme, Câmpul libertății, Gorunul lui Horia, E mult de-atunci.

Goga: Oltul, Rugăciune, Vorbeau azi noapte două ape.

Mircea Dem. Rădulescu: Sufletul patriei, Eroice, etc.

www.digibuc.ro

Caracteristicile poeților reprezentativi

A. Mureșanu: poezia libertății dela 1848, a insurecției platonice, a exaltării românismului integral.

D. Bolintineanu: profetismul [„Viitor de aur țara noastră are"]... talentul de a evoca figuri istorice, patrioticul sentențios, practic. [Capul ce se pleacă, paloșul nu-l taie...].

V. Alexandri: poezia întregei noastre istorii: 1, epoca romană și cavalerească, Sentinela Română, Banul Mărăcină; 2. războinică: pentru neatârnare și cruce, epocă a libertății naționale și sociale: Moțul și Secuiul, Hora Ardealului; 3. epoca Unirii, a independenței, eroismul legendar: soldatul merge la luptă ca la o petrecere, uitând toată viața de ieri; încrederea în viitorul măreț al neamului: Anul 1855, etc.

Gh. Coșbuc: poezie cu accente umane, țăranul e om, soț, fiu, etc., însinte de a fi soldat: Pașa Hasan; cu note umoristice: Cetatea Neamțului; poezie a unei victorii firesc dorite; în locul entuziasmului virii [Alecs.], dramatismul sfâșietor al omului ce se jertfește ca soldat: Rugămintea din urmă; încrederea în viitor măreț al Neamului, motivată de dârzenia cu care se păstrează limba și tradiția; Gruiul Neamului; vitejia hiperbolică a Românului e armonizată cu forma populară: Prutul.

St. O. Iosif: paseism patriotic: Gorunul lui Horia, E mult de-atunci; lirism exhortativ, îndemn la luptă: La Arme; accente sociale, ca și

www.digibuc.ro

la Goga, în unele poezii patriotice : Gorunul lui Horia, ciclul Icoane din Carpaţi.

O. Goga : acolo unde nota socială vine să se alăture celei patriotice, elementul insurect e înlocuit printr'o mâhnire colectivă, stoică ; La noi.

Mircea Dem.-Rădulescu : Alecsandri al epocei noastre cu aceeaşi fanfară eroică : (vocabular sonor, versuri declamatorii confecţionate pentru ocazii solemne) ; cronicarul versificant al tuturor festivităţilor naţionale dela 1916 până în prezent.

II. Lirica erotică

A) Inceputurile liricei erotice

Poeţi şi poezii

Ienăchiţă Văcărescu : Amărîtă turturea, Spune inimioară, spune. Alecu Văcărescu : Oglinda, Nic. Văcărescu : Versuri. Ioniţă Popa (ms. Academie) — versuri erotice. Matei Milu (Moldova) : Asupra istericalelor. C. Conachi (Moldova) : Jaloba mea, Nume. Iancu Văcărescu : Primăvara amorului. Cârlvova : Păstorul întristat. Inserarea.

Caracteristicele începuturilor

Sensualism, dulcegărie sentimentală, superficialitatea sentimentului, lipsă de sinceritate, tonalitatea minoră a diminutivelor (Văcăreştii, Conachi, Milu).

Note precursore

Reverie, melancolie, cadru idilic, natură confidentă (Iancu Văcărescu, Cârlova).

www.digibuc.ro

B) Poeți și poezii reprezentative

V. Alecsandri: Steluța, Veneția, 8 Mart., Pe mare, Adio.

M. Eminescu: Pe lângă plopii fără soț, Despărțire. Departe sunt de tine, De-or trece anii, Te duci, Scrisoarea IV-a, Dalila, Venere și Madonă, Inger și demon, etc.

Vlahuță: ciclul Iubire, Ce fericiți am fi 'mpreună, In mânăstire, Ce te uiți cu ochii galeși, In Fericire, Dela fereastră.

Gh. Coșbuc: La pârâu, La oglindă,- Rea de plată, Recrutul, Numai una, Cântecul fusului, Fata morarului.

D. Zamfirescu: La lună, S'aud, Plouă, Nu mai plânge.

St. O. Iosif: Noaptea de Mai, Te duci, Cu ochii tăi, Mi-e dor de-un vis.

P. Cerna: Inseninare, Noapte, Șoapte, Pârâul și floarea, Plânsul lui Adam.

I. Minulescu: Romanța cheii, Romanța celei care minte, Poveste scurtă, etc.

Caracteristicele poeților reprezentativi

V. Alecsandri: Iubirea este unul din cele mai puternice sentimente umane, capabil să aline ori ce suferință; iubirea dăinuește și dincolo de moarte, iar durerea provocată de ea, e suportată cu stoicism; iubita este idealizată și mângâiată de toată gama diminutivelor; iubirea are caracter serafic (angelic) ca și în unele bucăți eminesciene; naivă, iubirea alecsandriniană îmbracă — când

www.digibuc.ro

pe rând — vestmântul reveriei, al melancoliei, ori al exuberanței.

M. Eminescu: erotica eminesciană poate fi grupată astfel, *a)* idilică, *b)* introspectivă, *c)* de invectivă [1]), *d)* angelo-demonică;

a) idilice sunt poeziile erotice în care elementul natural, feeric, domină (lacul, codrul), luna, izvorul), cu versuri muzicale și fond lipsit de intelectualism, exuberante; Floare albastră, Fătfrumos din tei, Povestea teiului, Lacul, Povestea codrului.

b) introspectivă: elementul feeric și muzicalitatea sunt reduse, apărând în loc: meditația, melancolia, solitudinea: Departe sunt de tine, Despărțire, De câte ori, iubito, etc.;

c) de invectivă: iubirea nu poate fi desăvârșită, fiindcă iubita e falsă, cochetă, frivolă; misoginismul, invectiva și versul declamator iau locul notelor de mai sus în: Dalila, Scrisoarea II-a, Scrisoarea IV-a;

d) angelo-demonică: iubita are o construcție sufletească de Janus, dublă: când înger, când demon — de aceea poate ferici ori neferici numai cu vraja unei priviri: Venere și madonă, Inger și demon.

Erotica eminesciană are încă următoarele note: individuală [Em. vorbește mai mult de iubirea lui, apusă, desfășurată în trecut], serafică [frumusețea idealizată a femeii, puritatea sufletească a iubitei, după moarte devine stea], absolută [dăinuește și după moarte: Strigoii], creatoare de viață

1] Vezi G. Călinescu: Opera lui Eminescu.

www.digibuc.ro

artistică [Pe lângă plopii fără soț] forma adesea este cantabilă [Rugăciune].

Al. Vlahuță: erotica sensuală; iubirea nu e platonicizată și individualizată (Vl. cântă iubirea tuturor) ca la Em. și iubita nu e idealizată (ea nu are figura impresionantă de cadră); iubirea e sete de vieață, putere creatoare, sentiment gingaș, duios, care trece înaintea oricărui altul, sporind hiperbolic forța spirituală a poetului (cf. Noapte de Cerna, alinând orice durere și mărind apetitul de vieață (ciclul Iubire); poezia este horațiană, epicureană, ca și a lui D. Zamfirescu (cf. Horatius: Ad. Leuconoen etc.): cât ești tânăr, bucură-te de vieață, fiindcă odată trecută tinerețea, trebue să renunți stoic la iubire: Ce te uiți cu ochii galeși, Nu căta [cf. Ad. Taliarchum = Horatius], deaceea însuși adulterul poate fi scuzat [vezi versurile prozaice din Iertare]; o vagă undă melancolică se strecoară, când poetul se teme că iubirea lui nu e împărtășită: Dela fereastră, sau că va fi părăsit: In fericire; spre deosebire de erotica eminesciană, iubirea la Vl. are caracter general [cântă iubirea tuturor oamenilor] cu desfășurări în prezent și viitor; cazul unic al poeziei In întunerec — unde deprimanța eminesciană îmbracă un vers retoric — nu poate fi concludent pentru erotica lui Vlahuță.

Gh. Coșbuc: erotica rurală [dragostea țărăncii și a țăranului]: iubirea e o forță oarbă, care anihilează orice voință, care înlătură orice obstacol [Recrutul: țăranul omoară pe oricine i ar înșela iubita]; în: Numai una, vrea să dea foc satului, dacă e îndepărtat de femeia dorită; erotica coș-

www.digibuc.ro

bucianã analizează evolutiv sentimentul respectiv dela naivele înfiripări din epoca pubertăţii: La oglindă, dela neliniştea şi capriciile din Dragoste înverşbită, Cântecul fusului, şi până la hotărîrea tragică din momentul maturizării sale: Fata morarului; ea este — ca şi la Vl. — putere dătătoare de vieaţă, capabilă să provoace cele mai intense momente psihice; dinamică, iubirea este un element al optimismului coşbucian: erotica lui C. este deasemenea candidă, sensuală, şăgalnică: Rea de plată, iar femeia e iubită pentru frumuseţea ei trupească: Numai una, etc.

D. Zamfirescu: eminescian în formă, în romanţa cantabilă: Malvina; la fel în erotica feerică, unde aduce peisagiul eminescian: lac, lună, codru — vechile elemente melancolizante — iubirea e neîmpărtăşită sau apusă; iubita e cântată vag sau prezentată ca o fiinţă rece: S'aud, La lună, Ploua; rareori e original: în poeziile cu multă graţie şi bonomie: Jos la Tivoli şi în acelea unde se face simţită o dulce euforie epicureană: Nu mai plânge:

St. O. Iosif: în fond, erotica lui Iosif are note eminesciene: absolută [durează dincolo de moarte], platdnică, melancolizantă; caractere specifice: naivitate, gingăşie, absentă ideologică: Noaptea de Mai, Te duci, Cu ochii tăi, Mi-e dor de-un vis, etc., uneori, erotica decorativă sau simbolică: Arborii 'nfloriţi răsună, Glas de primăvară.

P. Cerna: note eminesciene: absolutul iubirii, cadrul natural; caractere originale: esenţa divină a dragostei, fiorul suprauman; iubirea e beţie de vieaţă, — dacă ar fi un zeu, poetul ar

www.digibuc.ro

ferici toată lumea în clipele de beatitudine erotică: Noapte; erotica simbolică: Pârâul și floarea; senzuală: Șoapte; însăși suferința erotică e îndemn la viață (optimismul său): Noapte, Șoapte, Inseninare, Plânsul lui Adam; pentru o clipă dumnezeiască de iubire, poți îndura și mii de morți.

I. Minulescu: erotica senzuală, carnală; o vagă melancolie lasă loc mai adesea unei exuberanțe susținute de violența peisagiului exotic și a vocabularului sonor, pretențios; iubirea e numai intensă delectare trupească, temporară (e poate o beție de viață ca la Cerna, dar circumscrisă momentului); versul declamator, vibrant, limbajul pitoresc, umoristic uneori, alteori melancolic, folosind în general neologismul cu sonorități de gong; Poveste scurtă, Romanța celei care minte, Romanța celei care va veni, Celei mai aproape, Celei învinse, etc.

III. Lirica contemplativă (pastel, idilă)

A) Începuturile liricei contemplative
Poeți și poezii

N. Văcărescu: Cântec de voinicie.
Iancu Văcărescu: Primăvara amorului.
V. Cârlova: Inserare, Păstorul întristat.

B) Poezia precursoare — Poeți și poezii

I. H. Rădulescu: Sburătorul.
D. Bolintineanu: Florile bosforului, Macedonele,

www.digibuc.ro

Caracterele începuturilor

Cadrul-decor al elementului erotic ori patriotic; peisagiul simplu, luminos; imagini în majoritate vizuale, decor în consonanță cu tonalitatea poeziei, natura confidența înamoratului.

Caracterele poeziei precursoare

Natura-decor pentru baladă (intensifică impresia și sensibilizează ideea), dinamismul tabloului realizat prin complexul imaginilor: vizuale, auditive, motorii, cadrul exotic (Bolintineanu).

C) Poeți și poezii reprezentative

V. Alecsandri: (vre-o 40 pasteluri) prima colecție de pasteluri în literatura noastră, pastelul sezonier, grupat pe anotimpuri, simplu, fără preocupări ideologice, olimpian; predilecție pentru aspectele vesele, luminoase, senine ale naturii, imagistica statică, dar policromă, lipsă de mișcare, însă bogăție de coloare; țăranul și natura în aspectele lor decorative, omul e mai mult un ornament al naturii: Iarna, Oaspeții primăverii, Cucoarele, Lunca din Mircești, Malul Siretului, Secerișul, Sfârșit de toamnă.

M. Eminescu: peisagiul feeric; elemente: lac, teiu, izvor, codru, lună; aspecte luxuriante și caricaturale (Călin); peisagiu simbol (biserica ruinată și cimitirul = sufletul în paragină al poetului: Melancolie), peisagiul cadru al eroticei sau

www.digibuc.ro

meditației pentru tonificarea impresiei; varietatea imagisticei: imagini vizuale, auditive, motorii, tonalitate melancolizantă, rare ori exultantă: Lacul, Făt-frumos din teiu, Freamăt de codru, Peste vârfuri, Somnoroase păsărele, Mai am un singur dor, Călin, etc.

Gh. Coșbuc: (circa 20 pasteluri), este alături de Alecsandri cel mai bun pastelist al nostru; pastelul dinamic (imagini motorii), simplu curat (fără preocupări ideologice); toată viața satului este cuprinsă în pastelul său care capătă astfel caracter monografic; aspectele sărbătorești ale naturii (multă coloare, multă lumină, exuberanță); personificarea naturii (natura e prezentată ca o ființă vie, care e înfrățită cu omul); tonalitate olimpiană; Iarna pe uliță, Noapte de vară, Nunta 'n codru, Pastel; nota bonomă, humoristică (Iarna pe uliță); versul polimetric (de diferite măsuri).

D. Zamfirescu: elementele feerice eminesciene cu aceleași atribute (melancolie, peisagiul-cadru); tabloul exotic e sugerat mai de grabă prin titlu sau substantive proprii; deseori, totuși, admirabile schițe de *peisagiu străin:* Levante și Kalavryta, tonalitate exultantă în pastelul simplu, vagă melancolie în cel ideologic; prin introducerea elementului uman, motoric descripția devine idilică predomină imaginile vizuale și motorii); peisagiu autohton: Barza, Primăvara, Vara: peisagiu exotic: Pe Acropole, Dela villa Tuscalana, La villa Aldobrandini, Anienul, Lunile; supranaturalul folcloric ca la Eminescu (Călin) în: O noapte în pădure (stejarii râd, grangurii cântă un imn etc.),

www.digibuc.ro

St. O. Iosif: pastel simplu; tonalitate olimpiană, rareori o vagă tristeță; deobiceiu tablouri rurale din Ardeal; aspectul festiv, duminical al satului: Cucoare, Secerișul; pastelul static: Seceta (ca la Alecsandri) ori dinamic (mai deseori), ca la Coșbuc: Pasteluri, Furtuna, Vara, Cântec de primăvară, Secerișul; evidentă simpația pentru peisagiul rural; uneori, infiltrații peisagiste eminesciene (lună — perdele — greerii = șoareci — păianjeni: Nopți de vară); versul polimetric, onomatopeic: Toamna, Cântec de primăvară, Spumegă marea.

P. Cerna: peisagiul este deobiceiu alegoric, folosit în erotică sau poezia filosofică: Pârâul și floarea, In peșteră; rar, pastelul pur: Cântec de Martie, Primăvara, unde natura e prezentată ca la Coșbuc, personificată; predomină imaginile motorii; uneori, aspectele cosmice, spectaculoase, impresionante: noapte, fulgere, tunete, pădure: Cântec de noapte, ca la Goga, dar fără ca elementele naturale să fie asociate precis de starea psihică a poetului.

O. Goga: peisagiul cadru pentru poezia erotică și mai ales social patriotică: natura răsvrătită, aspectul sublim al tabloului; vers retoric: Oltul, La Noi.

IV. Lirica socială

A) Inceputurile liricei sociale
Poeți și poezii

Varlaam [prima epigramă în „Cazania"]; Mihail Halici [Ardeal], secolul XVII-lea, Ioniță

www.digibuc.ro

Popa, Matei Milu [Moldova, sfârșitul secolului XVIII) primele accente epigramatice. C. Conachi: sentimente umanitare exprimate în proză: „Săracul este Dumnezeu îmbrăcat în haine sdrențăroase".

B) Lirica socială cu caracter subiectiv
Poeți și poezii

I. H. Rădulescu: „Ingratul".
B. P. Hasdeu: „Odă la ciocoi".

Caracterele începuturilor și ale liricei sociale cu caracter subiectiv

Sentimente umanitare, satira de ton vehement, sarcasmul vulgar, expresia trivială; satiră personală, individuală: mărunte conflicte prozaice, versificate (Ingratul); ura pentru clasa ciocoiască (Hasdeu).

C) Poeți și poezii reprezentative

I. H. Rădulescu: poetul este un misionar, el trebue să se inspire din prezent și să pregătească viitorul; un conducător spiritual neînțeles și ignorat de mulțimea ingrată (procesul societate — poet: vezi Eminescu și Vlahuță: „La Schiller"); versificarea crezului utopic al revoluției franceze: „Santa-Cetate": absolută libertate, înfrățire și evangelică justiție.

Cezar Boliac: versificarea principiilor revoluției franceze, egalitatea absolută, ura de clasă,

www.digibuc.ro

ridicarea muncitorului, simpatia pentru țăranul furat și asuprit, abolirea dreptului de proprietate: Fata de boer, Sila, Clăcașii (uneori ironia delicată hărăzită bonjuriștilor, mondenilor, tip Satira duhului meu).

Gr. Alexandrescu: satiră fină, de salon (ton și vocabular); satiră universală, defectele oamenilor de pretutindeni: minciuna, prostia, mândria, pedanteria, lipsa de onestitate, frivolitatea, etc.; satiră cu caracter subiectiv și vehement, vocabular vulgar când vorbește de dușmanii lui: Confesiunea unui renegat (contra lui I. H. Rădulescu); exemple din prima categorie: Cometa, Răspunsul cometei, O profesiune de credință, Satira duhului meu.

M. Eminescu: satira vehementă (ton și lexic); pune probleme subiective: conflictul dintre societate și poet, provocat de superficialitatea și ignoranța primei și de imposibilitatea de adaptare a secundului (Scrisoarea II-a), rareori satiră cu caracter universal (în acest caz, pe planul I-tâiu este ideea, nu sentimentul): Scrisoarea I-a; satira provocată de xenofobie (teama de străini): Scrisoarea III-a, sau misoginism: Scrisoarea IV-a, Dalila; uneori reflexele curentelor sociale sunt pretexte pentru conturarea filosofiei negativiste: Împărat și proletar [comunismul anarhic].

Al. Vlahuță: rolul social, mesianic al poetului [să îndrume mulțimea pe calea dreptății, a binelui, să regenereze forțele morale ale Neamului]: Unde ni sunt visătorii, Semănătorul; satira alegorică 1907, Adevărul) de ton agresiv și tonalitate melancolică; procesul poet-societate: *a)* societatea

www.digibuc.ro

actuală nu are priză pentru artă, *b)* poetul nu trebue să aştepte înţelegerea şi gratitudinea mulţimii, *c)* poetul trebue să se izoleze, să scrie pentru satisfacţia lui personală : Slăvit e versul, Liniște, Delendum.

Dealtminteri, Liniște şi Delendum sunt versificări sonore ale unor resentimente cu caracter autobiografic. In Liniște, e mai accentuat procesul societăţii anti-artistice, trecând pe planul al doilea denigrarea poetului lipsit de talent, în Delendum, raportul este invers; în prima poezie de asemenea vehemenţa şi stridenţa vocabularului nu cunosc evidenţa din Delendum (cf. Criticilor mei, M. Eminescu), unde criticii sunt „spadasinii damblagii" iar poeţii: „guşaţi de Câmpulung, stârpituri făr' de simţire"; în „Liniște" pătrund şi note democratice : compasiunea pentru săraci şi revolta împotriva celor bogaţi :

...„Căci, pentr'un sărac, ce simte, nu e rană
[sufletească
Mai grozavă, decât mila rea şi disprețuitoare
Cu care-l privesc bogaţii din deşarta lor
[splendoare".

Satira lui Vl. şoväe între vehemenţa lexicală eminesciană şi fineţa lui Alexandrescu,—ea este deprimantă (în deobşte. ca satira lui Em.). Semănătorist. Vlahuţă disprețueşte oraşul şi simpatizează satul şi lumea nevoiaşă, necăjită ale cărei dureri dramatizate le cântă în: Vifor, Homo homini lupus; profetic (păstrând şi notele anterioare) în: Hristos a înviat, tendenţios, uma-

www.digibuc.ro

nitar (prin simpatia hiperbolică pentru țăran) în Dreptate; ecouri din umanitarismul lui Gr. Alexandrescu, din blastemarea acelui „biciu groaznic" care este războiul, pătrund în legea tunului (cf. Umbra lui Mircea la Cozia).

Gh. Coșbuc: nuditatea reflexelor sociale (nu sunt prilej de meditații filosofice), luptă de clasă, apărarea drepturilor țăranului, revolta împotriva oprimării și injustiției, vehemența tonului, retorismul stilului: Noi vrem pământ:

„Să nu dea Dumnezeu cel sfânt,
Să vrem noi sânge, nu pământ!
Când nu vom mai putea răbda,
Când foamea ne va răscula
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormânt".

In *Tricolorul* aceeași ură împotriva ciocoiului; în *Doina*, ca în multe din poeziile lui Coșbuc, socialul nu poate fi separat de național, deși aici predomină primul element:

„Pe deal Românul ară
Slăbit de-amar și frânt...
. . . . . .
...Pribegi de bir și clacă
Copii fără noroc"...

C. este și el un inadaptabil; regretă ca și Iosif ori Goga satul ardelean, din care a plecat. In armoniosul *Fragment* jalea înstrăinatului e concretizată în ultimele două versuri:

www.digibuc.ro

„Iar azi tu plângi într'una... Ori poate așa
[cred eu,
Căci azi tu mi-ești departe și tu și Dumne-
[zeu".

D. Zamfirescu: paseismul (compară cu Em.: unul, D. Z., merge până la antichitatea greco rom, celălalt, Em., până la 1400; primul admiră trecutul pentru vieața lui artistică, celălalt pentru cea morală; unul rămâne tot timpul senin, olimpian — D. Z. — celălalt e un realist dublat de melancolii romantice; Em.[1]); nota socială nu devine la D. Z. o caracteristică a operei decât în producția epică, totuși rarele teme sociale din lirica sa pregătesc și anunță maturitatea substanței sociale, ca de ex. Harpista; alimentat ca la Em. de xenofobie, vocabularul agresiv irumpe în Invectivă.

St. O. Iosif: procesul poet-societate: O vieață; prin proiectarea acelorași figuri simbolice anticipează asupra lui Goga: Lăutarul, Cobzarul (el este păstrătorul cântecelor bătrânești) ca și prin ethos-ul tematic, prin îmbinarea până la imposibilitate de delimitare a naționalului cu socialul, prin sentimentul inadaptabilității, prin mesianismul poetului, prin tonalitatea melancolică, prin paseism, prin compasiunea pentru ființele umile, pentru desmoșteniții soartei: Invins, Adio, Noapte sub stele, Icoane din Carpați, Către tinerii poeți, Artiști, Nucul; uneori, o revoltă surdă, latentă, stoică: Răzmirița.

P. Cerna; lirismul social de nuanță umanitară, utopică (egalitatea absolută a claselor so-

1) M. Dragomirescu: Critica.

www.digibuc.ro

ciale, insurecția, armonizarea idealului național cu cel umanitar: Către pace, Poporul).

O. Goga: aceleași note, aceeași jale a desrădăcinării ca la Iosif: Bătrânii, Reîntors, De ce m'ați dus de lângă voi, Casa noastră, cu deosebire că Goga le aprofundează, le multiplică și intensifică impresia: un dispreț vădit pentru oraș: Prăpastie, și o ironie sarcastică pentru streinul impilator: Pajurei cu două capete; O. G. face monografia sufletească a satului ardelean, înfățișând țăranul în colectivitate și mărind numărul figurilor simbolice din poezia lui Iosif: preotul, învățătorul, învățătoarea, lăutarul (păstrători ai datinelor, credinții, limbii, istoriei și cântecelor străbune): Apostolul, Dascălul, Dăscălița, La groapa lui Lae, Lăutarul. Simpatia pentru cei mulți și obidiți, răzvrătirea, cântate în versuri robuste, retorice, cu orchestrația unui lexic consonantic, în care abundă sunetele: z, r, s, g; Clăcașii, Coșarul, Plugarii.

A) Începuturile liricei filosofice
Poeți și Poezii

Miron Costin: Viața lumii.

Iancu Văcărescu: Ceasornicul îndreptat, Adevărul, Simpatia ș. a.

V. Cârlova: Ruinurile Târgoviștei, Rugăciune.

I. H. Rădulescu: Poetul murind, La moartea lui Cârlova, La Schiller.

Caracterele începuturilor

Idei confuze (mai mult din pricina topicei ne-

www.digibuc.ro

fireşti şi a vocabularului strein; M. Costin şi I. H. Rădulescu), deşertăciunea vieţii pământene (M. C. şi I. H. R.), melancolia anilor de ingratitudine sau suferinţă (Poetul murind, Ruinurile Târgoviştei), abstractizarea ideii (vezi şi Gr. Alexandrescu); un pas spre concretizarea ei prin imagini materiale fac I. H. R. şi V. Cârlova, deşi găsim şi aici expresia imagistică perimată: „negura uitării, aripile vremii": creaţia este suferinţă, izolare (I. H. R.: La Schiller), cufundarea în trecut e singura mângâiere (V. C.).

B) Poeţi şi poezii reprezentative

Gr. Alexandrescu: armonizarea idealului social cu idealul naţional (Anul 1840), încrederea în progresul universal (acelaşi) conturarea sentimentului de tristeţe personală (reflex al neînţelegerii şi ingratitudinei mediului) în cadrul meditaţiei: Miezul nopţii, Adio la Târgovişte; sentimentul înfrăţirii g-rale (1840); ideologie abstractizată de abundenţa subst. şi comparaţiilor de acest gen: durere, pace, soarele fericirii, omul ce'n viitor trăeşte, mulţumire, entuziasm, ori de comparaţii sentenţioase: răul se face fire, inima se 'mpietreşte, etc. (Anul 1840).

M. Eminescu: lirismul filosofic eminescian poate fi redus la următoarele formule: inutilitatea oricărei acţiuni umane, de vreme ce ea este sortită morţii, de vreme ce formele vieţii sunt imuabile (Scrisoarea I-a, Impărat şi proletar, etc.), anihilarea voinţei—sursă a dorinţei şi deci a durerii, atitudine pasivă în faţa vieţii (spectator ca

www.digibuc.ro

la teatru), voluptatea suferinței, setea liniștei eterne (Rugăciunea unui Dac), lipsa de sens a omenescului (n'au sens nici moartea, nici viața ; Mortua est), o singură beatitudine : cufundarea în lumea prototipurilor universale [1]) : Mai am un singur dor ; sistem ideologic concretizat de tablouri feerice, chiar când sunt sumbre ; tonalitatea melancolică, deprimanța reliefată de un lexic ce creează stări de monotonie și de oboseală, asociate cu peisagii singulare, decrepite : Melancolie ; așa dar, ideologism concret.

Al. Vlahuță : tematica eminesciană ; interogații dramatice asupra problemelor vieții, morții, credinții, finalitatea strădaniei umane soluționate didactic, tendențios (mulțimea sentențelor și a sfaturilor morale : Inaintea morții mele moartea dragostei de viață), viața trebue trăită pentru contemplarea frumusețiilor naturale : Din prag, deși orice strădanie spre mai bine e sortită morții : In amurg : ideologie analitico-didactică (noțiuni explicate analitic și prin definiții : Cuvântul), clarificată de stări psihice dramatice : Din prag, Dormi în pace, La icoană, antitetice ; antinomia : pesimism—optimism, mai convingătoare fiind prima stare în care e evidentă influența eminesciană ; optimismul lui Vlahuță e confecționat ad-hoc, de natură intelectuală nu afectivă (e rațional nu simțit).

Ca și Em., Vlahuță își pune următoarele probleme : a morții, a vieții, a existenței divine în poeziile : Din prag, Dormi în pace, La icoană, re-

1) C. Călinescu : Opera lui Eminescu.

www.digibuc.ro

zolvându-le simplu. Astfel, viața trebue trăită, pentru că natura e frumoasă: Din prag; Dumnezeu există, fiindcă cine altul ar fi putut creea splendoarea peisagiilor și menține ordinea în univers: Dormi în pace; existența sa e sădită în conștiința noastră, care n'o poate nega decât în clipe de desechilibru mintal: La icoană.

D. Zamfirescu: lirismul filosofic al lui Eminescu pastișat și parafrazat: aceleași imagini, aceeași cadență chiar: Pribegii, Fiica haosului — așa dar aceleași note: oboseală, decepționism, solitudine: Palinoide (cf. cu Glossa) Desgust, Fugind de tot; o umbră de optimism prezintă prin o timidă încredere în viitor: Sosesc.

Gh. Coșbuc: în poezia ideologică G. C. este stoic, resemnat: Moartea lui Fulger; viața totuși trebue trăită, așa cum împlinim o datorie: „O luptă-i viața; deci luptă cu dragoste de ea, cu dor" (Gazel); revolta împotriva legii imuabile a morții e inutilă; în fața infinitului cosmic, a creației divine omul nu înseamnă nimic; oricine ar fi el — rege, om de rând etc. soarta îi este aceeași; un eminescian ușor deviat, puțin evoluat spre seninătate; stoicismul amar din: Ce vrei cu plânsul? este o antenă a deprimanței eminesciene; deaceea și olimpianismul coșbucian e de natură externă creat prin mijloace stilistice ori prozodice, rare ori tematice: în pastel, e optimist prin personificarea naturii într'o suită de tablouri dinamice; în erotică prin robustețea, bonomia și nota șăgalnică a sentimentului, în formă prin ritmul săltăreț, măsura nouă, versul onomatopeic.

P. Cerna: Lirica filosofică optimistă: utilita-

www.digibuc.ro

tea oricărei acțiuni umane, sensul sublim al jertfei (Iisus), încrederea în progresul sufletesc al omenirii (Către pace), însăși durerea e sete de viață (In peșteră), seninătatea în fața durerii și bravada primejdiei (Floare și genune), gratitudinea mulțimii pentru jertfa adusă ei [Trei sburătoare]; ideologie concretizată prin simboluri naturale [In peșteră, Floare și genune, Trei sburătoare].

Lucian Blaga: poezia filosofică a lui Blaga se caracterizează prin egotism [natura subordonată sufletului, eului], abstractivism, tragismul neliniștii, panteism, sete de absolut, de transcendent, inspirație folklorică, misticism, imagism sintetic, [imagini vizuale—auditive—motorii]. „Blaga a reușit să redea: natura și misterul, legenda și somnul, credința și metafizica sclavi natal" [P. Drăghici. Vezi și Evoluția curentelor critice și literare: curentul impresionist—expresionist].

www.digibuc.ro

Evoluția nuvelei în literatura română

I. Nuvela istorică

C. Negruzzi, Gh. Asachi, N. Gane, Al. Odobescu, M. Sadoveanu

C. Negruzzi: Al. Lăpușneanul (publicată în Dacia literară la 1840), Regele Poloniei și Domnul Moldovei, Sobieski și plăeșii.

C. N. este creatorul nuvelei istorice, rămase model în literatura noastră.

„Alexandru Lăpușneanul ar fi devenit o scriere celebră ca și Hamlet dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale" (G. Călinescu).

Pentru a arăta calitățile epice ale acestei nuvele, facem un tablou comparativ între ea și nuvelele de același gen ale lui Odobescu (Mihnea-Vodă-cel-Rău și Doamna Chiajna inspirate de aici).

www.digibuc.ro

Asemănări între nuvelele istorice ale lui Negruzzi şi Odobescu

1. Au acelaş izvor de inspiraţie: cronica.

2. Acţiunea e împărţită în 4 capitole, fiecare cu câte un motto (exceptând Doamna Chiajna).

3. Viaţa eroilor e studiată în două mari momente: al grandoarei şi al decadenţei.

4. Acţiunea se desfăşoară în secolul al XVI-lea, secol turburat de lupte politice.

5. Eroii sunt Domni şi boieri.

6. Conflictul isbucneşte între Domni şi boieri, ultimii învingând totdeauna.

7. Domnii sunt stăpâniţi de setea domniei absolute, boierii de iubirea patriei.

8. Domnii manifestă vagi tendinţe democratice.

9. Au coloare locală.

www.digibuc.ro

Deosebiri

Negruzzi

1] Acțiunea nu ia din cronică [Gr. Ureche] decât nucleul informativ epic—restul e creație personală.

2. Momentele sunt strâns legate între ele și pline de viață.

3. Personagiile au toate structura lor sufletească proprie, bine definită.

4. Personagiile se caracterizează prin fapte, nu prin povestirea autorului.

5. Conflictul este unitar și puternic.

6. Nuvela este un model al speciei literare.

7. Coloarea locală nu este una din preocupările de seamă ale scriitorului.

8. Stil sobru, expresie clară, limbă fluentă.

9. Este prin excelență talent narativ.

Odobescu

1. Urmărește cronica pas cu pas: nu imaginează și nu completează nucleul istoric prin momente noui [excepțând episodul Radu Socol-Anca în „Doamna Chiajna"].

2. Momentele sunt disparate și întrețăsute cu descrieri, obiceiuri, datini [vânătoarea, înmormântarea, cununia domnească, p a l a t u l domnesc], etc.

3. Dintre personagii nu trăesc decât eroii principali.

4. Personagiile sunt ad probandum, nu ad narrandum [se caracterizează prin enumerarea faptelor de către autor, nu prin povestirea lor.

5. Conflictul e lipsit de unitate și forță.

6. Nuvelele sunt „fragmente istorice romanțate".

7. Coloarea locală este una din preocupările de seamă ale scriitorului.

8. Stil colorat, expresie variată, [arhaisme, t e r m e n i populari, neologisme].

9. Este prin excelență talent descriptiv.

Deși romantic prin inspirație, prin utilizarea spectaculosului [asasinate, otravă, etc.], prin împărțirea acțiunii în două capitole: grandoarea și decadența ș. a., Negruzzi crează cea mai bună nuvelă istorică, tocmai pentru „echilibrul între

www.digibuc.ro

convenţia romantică şi realitatea individului" [G. Călinescu].

Gh. Asachi: Domniţa Ruxandra, Dragoş, Valea Albă, Bogdan-Voevod, Petru-Rareş.

— nuvele care încep să apară dela 1841 şi care nu reuşesc să limpezească o fantezie nebuloasă, să înfrângă tendinţa de a mitologiza cronica; autorul nu are deasemenea viziunea personagiilor şi nu poate concentra conflictul. Limba însăşi — prin izul arhaic şi provincial — e lipsită de cursivitate [vezi: Conducători spirituali de generaţie: Gh. Asachi, nota de jos].

N. Gane: Domniţa Ruxandra, Petru Rareş, Stejarul din Borzeşti: sunt tributare lui Asachi până la pastişă [primele două];

— nuvele care impresionează prin construcţia de „bien bâti" a eroilor, lisibile prin forma lor limpede, lipsite însă de elementul permanenţei din pricina exagerărilor romantice, a efectelor căutate.

M. Sadoveanu: Ivanciu Leul, Cozma Răcoare, Vremuri de bejenie, Botolan.

— deseori S. se inspiră din trecut, un trecut deobiceiu neprecizat, pentru a mări poezia depărtării în timp (E. Lovinescu), a misterului; acţiunea, eroii şi conflictul au caracterele operei de geniu: larg suflu epic, robusteţă primitivă, unitate şi tumult (conflictul). Intre natură şi om este o perfectă identitate:

„Câteodată, braţele lui puternice o cuprindeau, o strângeau, o înnăbuşeau, o zdrobeau. Ea gemea de durere, ofta de plăcere şi-i săruta ochii odinioară aşa de sălbateci. Nucii tremurau la suflări uşoare de vânt şi, peste dragostea lor, tremurau reţele de soare şi umbră.

www.digibuc.ro

...In sufletul lui Ivanciu se aprindeau dorurile vechi; strângea coastele calului în pinteni, lua frânele fugarului Elvirei în mâni, șuera ca altădată, și caii se așterneau cu pântecele la pământ, fugeau ca nălucile spre zarea dreaptă; în zborul nebun, vântul le șuera pe la urechi; pletele lui Ivanciu fâlfâiau, se amestecau cu părul lung și mătăsos al Elvirei... Pe sub streșini de codru, zborul fugarilor se muia... Oftări de vânt înfiorau bolțile dese; cântăreții desișurilor porneau melodii subțiri, în cununile codrului, la soare. Elvira ostenită, își răzima capul de pieptul lat al lui Ivanciu, se lipea de dânsul, îngâna încet, în taina pădurii frânturi de cântece... (Fragmente din nuvela Ivanciu Leul).

Natura — ca a doua inimă a eroilor — își ritmează bătăile molcom ori accelerat după aceea, primă, a omului.

Eroi lui S. sunt de tipul lui Cozma Răcoare:

„Când zic: Cozma, parcă văd, iată, parcă văd înaintea mea un om întunecos, că are pe un cal murg: mă țintesc doi ochi ca oțelul, văd două mustăți cât două vrăbii.. Straşnic Român! Călare, cu flinta în spate și cu un cuțit de-un cot ici, în chimir, la stânga"..

Pasagiile citate ilustrează și limba poetică a lui Sadoveanu, limbă al cărei secret dela Eminescu, în tonalitatea ei de orgă, nu l-a mai posedat nimeni.

II. Nuvela romantică

C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, Al. Vlahuță, D. Zamfirescu

Deși nuvelele istorice, prin caracterele notate mai sus, pot fi considerate romantice, totuși —

www.digibuc.ro

fiindcă notele acestei şcoli cad pe plan secundar acolo, din cauza fondului de inspiraţie istorică, am clasificat producţiile citate la primul punct.

Sunt însă o serie de nuvele care nu au substanţă istorică, abundă în situaţii melodramatice (surprinzătoare şi voit impresionabile), abuzează de finaluri tragice, fiind — în sfârşit — sub raportul creaţiei, subiective nu obiective. Pe ele le-am grupat sub titlul de *nuvele romantice:* valoarea lor este mediocră prin lipsa de naturaleţă, de verosimilitate şi prin sensibila prezenţă a autorului în spatele unor eroi fals prezentaţi. Astfel avem la:

C. Negruzzi: O alergare de cai, Zoe, (vezi mai sus).

V. Alecsandri: Buchetiera din Florenţa, Dridri (vezi mai sus).

M. Eminescu: Cezara, admirabilă prin picturalul florei primitive şi curajul temei erotice (iubirea carnală, instinctuală, animalică, adecvată peisagiului).

Cezara este tipul „femeii agresive" pe când Ieronim e bărbatul visător, melancolic, introspectiv, meditativ, misogin (ca şi poetul Eminescu).

Al. Vlahuţă: Mogâldea, Predare, In străini, Mătănii; deşi cele mai multe social-etice, totuşi prin caracterul lor intenţionat lacrimogen, prin dramatizarea neverosimilă a realităţii — rămân romantice.

D. Zamfirescu: Amintiri din vremuri, Singurătatea, Locotenentul Sterie; final melancolic, eroi meditativi, eroine diafane, ftizice, nescripţii idealizate; feericul eminescian (lac, lună, codru), idealizarea frumuseţei feminine (ca la Eminescu).

www.digibuc.ro

III. Nuvela psihologică

Caragiale, Al. Vlahuță, D. Zamfirescu, B. Delavrancea, Em. Gârleanu, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Cezar Petrescu Ionel Teodoreanu

Caragiale: *O făclie de Paști*, admirabilă prin gradația sentimentului fricei și amănunțita lui analiză; echilibrul, proporția acestei disecții sunt atât de studiate, încât procedeul are caracterul de preciziune al tehnicei: expresia e minunat drămătuită și potrivită fondului.

Păcat este o nuvelă slabă prin romantismul ei și prin scabrosul unei iubiri incestuoase.

Al. Vlahuță: Părintele Nil, Un bătrân.

— armonioase realizări epice a căror sursă e amintirea; echilibrul sufletesc, lipsa oricărei tendințe, finalul natural, sunt note clasice pe care rar opera lui Vl. le realizează.

D. Zamfirescu: Furfanțo, Frica, John, James, O muză.

— Nuvela lui D. Z. nu excelează în analize sufletești, nici grandoarea sentimentului al cărui punct culminant să provoace — ca la Caragiale — șocul impresiei noastre; lipsită de subtilitatea nuanțelor, „frica" nu urcă până la demența din „O făclie de paști", după cum curajul eroului lui D. Z. (din „Frica") nu-i organic — actul lui fiind nici chiar o bravură, ci o bravadă;

www.digibuc.ro

precursoare prin utilizarea peisagiului şi numelui exotic, ne interesează prin tablou, prin tendinţele ei etico-sociale (manifestate aici în Furfanţo) şi prin grăbita, spumoasa schiţă a claselor sociale (clasa de sus: Frica, John James, O muză).

B. Delavrancea: Bunicul, Bunica, Hagi-Tudose, Domnul Vucea, Bursierul.

— plinătatea substanţei epice este la D. condiţia unei desăvârşite intuiri a personagiului; autorul are, ca puţini alţii, dubla viziune a eroului, a individualităţii şi a climatului său social; mai mult, D. sesizează psihologia vârstei, a copilăriei (Bunicul, Bunica, Domnul Vucea), a adolescenţei (Bursierul, Trubadurul), a maturităţii, (Linişte, Paraziţii, ş. a.), a bătrâneţei (Bunicul, Bunica). Combustia pe care le-o dă paginilor epice intervenţia lirică a autorului, este absentă în „Hagi-Tudose", una din rarele creaţii obiectivate ale lui D. Hagi-Tudose, Harpagonul literaturii noastre, este de o realizare singulară, fiindcă nu cunoaşte decât o patimă: banul, pe când Avarul lui Molière sau Shylock al lui Shakespeare mai posedă una accesorie: dragostea (primul), ura rasială (celălalt). Din această pricină e posibil să credem în realitatea acestei anormale sgârcenii, care i-a cancerat însuşi instinctul de conservare, crescută până la copleşirea întregei lui fiinţe. Avariţia Hagiului e repulsivă, macabră şi totuşi înduioşetoare. Hagiul nu-i rău, nu-i abil, nu-i complicat sufleteşte. Patima lui e himerică şi exclusivă. Simplitatea ei este impresionantă.

De cele mai multe ori însă, arta nuvelei psihologice a lui D. stă mai mult în sugestie decât

www.digibuc.ro

în narațiune sau ample analize sufletești; câteva linii de dialog, o serie de suspensiuni — care obligă fantezia cititorului la colaborare — sunt artificii noi ce întregesc: naivitatea copilului, duioșia și îngăduința bunicilor, avariția maladivă a Hagiului, răutatea sadică a Domnului Vucea, etc.

In evoluția sa literară, D. trece ușor dela romantism la realism și apoi la clasicismul din Bunicul și Bunica.

Emil Gârleanu: Nucul lui Odobac, Bătrânii, Intunerec, Innecatul, Frunza, Calul, Furnica.

— Singura nuvelă cu mult nerv epic este Nucul lui Odobac, unde evoluția conflictului dintre generații (bătrâni și tineri) o determină nucul simbolic din curtea bătrânului Odobac. Deși sâmburele narației este o alegorie (nucul reprezintă trecutul, solidaritatea cu timpul apus), bucata e impresionantă prin intensa trăire a eroilor, prin sbuciumul real al lor și sfârșitul tulburător. (Eroii acestei nuvele au vigurozitatea primară a celor ai lui Sadoveanu).

Istoriograf al boierimii în declin în alte nuvele (Bătrânii, Intunerec, etc.), G. creionează numai situații din care se detașează dificil fantomatice personagii și peste care plutește unda melancoliei. (Boierii sunt idealizați, ca la D. Zamfirescu, țăranii sunt însă înfățișați obiectiv; oameni necăjiți, bătuți de griji; Innecatul, Ochiul lui Turculeț.

Maestru în arta miniaturii, autorul umanizează flora și fauna noastră domestică în scene simple de o rară concentrare epică; tablourile, lipsite de amănunt, sunt suplinite de lirismul du-

www.digibuc.ro

ios al autorului. [Calul, Frunza, ş. a. din: „Din lumea celor care nu cuvântă").

Nuvelist minor prin dimensiunea redusă a naraţiei şi absenţa de intensitate emoţională, G. rămâne totuşi în nuvelistică prin Nucul lui Odobac şi câteva schiţe miniaturale (Frunza, Calul, Furnica).

I. Al. Brătescu-Voineşti: Neamul Udreştilor, In lumea dreptăţii, Niculăiţă Minciună, Bietul Tric, Puiul, Privighetoarea.

— Schiţa sau nuvela lui Br. V. este o rezultantă a observării vieţii; ea exploră mediul boieresc şi burghez, rareori pe cel sătesc (Niculăiţă Minciună. Acţiunea e simplă şi foarte concentrată, iar stilul e sobru şi limpede. Dramatice şi verosimile, momentele sunt susţinute de un dialog viu, înfăţişând vieaţa aşa cum e; eroii săi care — în deobşte sunt inadaptabili — se elimină singuri, iar prăbuşirea lor determină lirismul autorului. Tendenţionismul etic vădit în compasiunea noastră pentru cei înfrânţi, în admiraţia pentru stoicismul acestora se asociază mai mult de duioşie decât de revolta morală, deaceea valoarea artistică a bucăţii sporeşte în loc să scadă.

Eroii săi sunt culeşi din observaţia atentă a vieţii: timizi, naivi, maniaci, îndrăgiţi de linişte şi singurătate, delicaţi, cu pasiuni artistice (Pană Trăsnea, Scarlat Delureanu, Rizescu etc.), puţin sociabili, abulici, inadaptabili; eroinele sunt femei tandre, de o serafică decenţă, supuse, de o discretă pasiune erotică.

Miniaturismul lui Br. V. se vădeşte în simpatia pentru animale, copii, fiinţe nevoiaşe (Pu-

www.digibuc.ro

iul, Scrisorile lui Vlaicu Cerescu, Bietul Tric, Privighetoarea).

Din opera lui lipsesc aproape cu desăvârșire descrierile și floarea de stil.

M. Sadoveanu: Haia Sanis, Cântecul amintirii, Păcat boieresc, Tu n'ai iubit.

Indiferent specia, nuvelă ori roman, punctul de plecare este totdeauna *iubirea*, o iubire pătimașă, de o robustețe și un neastâmpăr animalic, iubire care deslănțue acte cutremurătoare (asasinate, sinucideri, pierderea simțului de conservarea familiei a persoanei, bătăi crunte). Deaceea finalul va purta totdeauna sigilul unui destin implacabil, totuși — în locul banalei lacrimogenități—S. pregătește lectorului fin inhibiția duioșiei visului neîmplinit. Ceeace caracterizează întreaga operă sadovenistă este tocmai alergarea neobosită după realizarea unei aspirații, din care însă contingențele sociale construesc o himeră. Departe de a fi inadaptabili ori abulici, eroii lui S. sunt înfrânți de fatalitatea vieții. Viguroși, primitivi ca potențial sufletesc, ei luptă pentru fericire până la completa lor nimicire [vezi și nuvela socială Sadoveanu). Instinctuali, boierii iubesc întocmai ca țăranii fără să se gândească la urmări, la jertfa pe care totdeauna femeia o face (Ionică Baluș din „Cel întâi", Cuconul Gheorghieș din „Doi feciori"); închiși în ei, nu-și apropie sufletește femeia, iubită numai pentru frumusețea ei trupească (Leon din „Printre gene", ori Macovei din „Tu n'ai iubit").

L. Rebreanu: Catastrofa, Răfuiala.

— Se caracterizează prin bogăția materialului epic, prin repedea succesiune a momentelor,

www.digibuc.ro

prin finețea analizei psihologice, prin dramatismul conflictului, prin tragismul finalului, prin sobrietatea stilului (vezi și Evoluția romanului, Liviu Rebreanu).

Cezar Petrescu: Râsul, Fugarul, Zair.

— Subiectele lui C. P. folosesc, chiar când mediul lor e cel rural, senzaționalul, fantasticul, construind eroi anormali ori inadaptabili (Omul din vis, Fugarul ș. a.) cu finaluri patetice și o verbozitate ce diluează materia epică.

Ionel Teodoreanu: Ulița copilăriei, Iarbă, In casa bunicilor.

— Nuvelă alimentată de amintiri, populată de copii și adolescenți precoci, exuberanți, picturali, ori de bătrâni duios de romantici, excelând în analize sufletești delicate, agrementate de o policromie fermecătoare (vezi nuvela socială, Delavrancea) și de un dialog sprinten.

Originalitatea lui I. T. stă mai mult în formă decât în fond. „Metaforel", calificativ oferit lui Dănuț [La Medeleni], este și distincția care se cuvine autorului.

O caracteristică a imagismului teodorenist este întrebuințarea epitetului, pe lângă un adjectiv, ca de pildă: „fanfaron agresivă,... imperios febril... grațios ușoare,.. iute jucăușă" etc.

In genere, ca și la Sadoveanu suportul epic este *iubirea*, iubirea instinctuală, naturală a adolescenței poetizată de visele vârstei:

„Avea în trupul ei o nebunie ca de mânzi pe iarbă tânără. Il desmierdă cu mâinile și cu tot trupul, parcă scăldându-se în el și parcă și pe el în ea scăldându-l: când sărutându-l cu o gură de zmeură și de garoafe, când sărutân-

www.digibuc.ro

du-i ochii cum te joci cu prunele în gură fără să le muști, sorbindu-i genele; când sărutându-l pe ureche, c'o respirație care-i lăsa 'n urechi un zvon de mare fierbere; când sărutându-i nările c'o gură de fruct umed; când sărutându-i gura, lung, de parc'ar fi topit în ea căpșune; când sărutându-i ceafa și spinarea 'n jos, nebună în fiorii lui, ca zurgălăii, în galop de sănii muscălești" Fata din brazi).

I. Ț. este poetul cel mai autentic al adolescenței; nimeni altul n'a știut să redea mai bine fiorul puberal.

IV. Nuvela patologică

B. Delavrancea: Liniște (obsesia liniștei și a purității sângelui); Trubadurul (somnambulismul și obsesia numărului doi).

In nuvela patologică, D. este un precursor înrudit cu marii romancieri ruși și în deosebi cu Dostoewski (Idiotul, „Frații Karamazov, etc.), autorul aduce în povestirile sale un întreg șir de eroi anormali. Aproape că nu există unul a cărui construcție să fie justă, toți deviază dela linia firescului. Insăși Sultănica e o „luată de Iele", o „posedată", accesele ei puberale frizând demența (aceeași manifestare — atenuată aici — o găsim în „Sburătorul" lui Eliade).

Mai realizată pe planul verosimilității decât „Trubadurul", nuvela „Liniște" depășește pe cealaltă prin claritatea expunerii și împletirea dintre omenesc și fantast.

Cezar Petrescu: „Păianjenul negru", bucată inspirată din „Păianjenul" lui Hanns Heinz Ewerz n'are nici cruditatea senzațională a acesteia, nici

www.digibuc.ro

concentrarea epică necesară emoției, ci numai reclama unui titlu care-i stă puțin strâmb; păcătuește mult prin discursivitatea stilului.

„Aranca, știma lacurilor": obsesia enigmei; supără gradilocvența expresiei.

V. Nuvela socială

Delavrancea, Vlahuță, D. Zamfirescu Slavici, Calistrat Hogaș, Rebreanu, P. Istrati, Agârbiceanu, Sadoveanu

In nuvela socială se pune problema claselor sociale. Ea are legături cu școala realistă franceză. Deobiceiu, manifestă o vădită simpatie pentru clasa țărănească și milă pentru desmoșteniții vieții.

Delavrancea: Iancu Moroiu, Sultănica, Parazitii, Zobie, Milogul.

Nuvela socială a lui D. este o necruțătoare satiră la adresa unei societăți care trăiește ceasul ei apocaliptic; copii schingiuiți, părăsiți, bolnavi; adolescenți de a căror educație nimeni nu se îngrijește, părinții fiind ocupați cu jocul de cărți, combinații adulterine, etc. Satul însuși e viciat, e deformat moral din pricina contactului cu orașul care se face prin intrusiunea „papugiilor bucureșteni" de teapa lui Drăgan Căprarul („Sultănica"). Analiza aceasta a unei societăți morbide este însă ca examenul unui medic misantrop; exagerată și lipsită de diagnostic. Tocmai aceste calificări îi dau însă unicitatea și-i sporesc interesul. Eroii săi sunt toți inadaptabili; lirismul

www.digibuc.ro

scriitorului îi învestmântă în simpatie, pe care — la rându-i cititorul le-o acordă, după cum urăște eroii voliționali, viciați, ai păturii superpuse (Georges Panicu, Lizi Gottlib).

La atât se reduce tendenționismul etic al lui D. (ca și la Brătescu-Voinești).

In Zobie și Milogul naturalismul substitue romantismul celorlalte producțiuni. El se vădește prin descrierea unor scene repulsive, prin preciziunea amănuntelor vestimentare și fizice, prin îmbinarea vulgarului cu pateticul.

Dar ceea ce constitue farmecul și originalitatea lui D. sunt următoarele note: policromia, metăforismul, monologul interior. D. se caracterizează prin setea de homeric policrom, prin voluptatea muzeală [1]) a descripției. Imagismul lui e precursor (lui Teodoreanu) precum este și introspecția (lui Camil Petrescu, Gib. Mihăescu):

„Pădurile îndepărtate, cu tulpini fumurii, par cercelate cu flori de zarzări și de corcoduși... Amurgul serii se întinde ca un zăbranic sur... (Sultănica). Chipul Sultănicăi parc'ar fi zugrăvit: alb și cu două răsuri pe obraji. Ochii negri ca mura,... gene de catifea"... „Zorile ș'au desfășurat apele lor portocalii". (Zobie).

Delavrancea și Jules Renard sunt precursorii imagisticei și miniaturismului teodorenist: „Plopii... fumuri ascuțite de argint. Pălvelîștea era tremurătoare, și greerii ca picături de rouă în ațe de păianjen" (Teodoreanu).

Figura de panopticum a lui Zobie, Quasimodo al literaturii române, e o fotografie fără retuș: „Capul lui mare ca o baniță să reazămă p'un gât

1) I. Vianu: Arta prozatorilor români.

www.digibuc.ro

înfundat în umeri. Picioarele şi mâinile-i cată a-napoda... Iar guşele, înflorite ca la curcan, şi le-aruncă pe spate, şi le mişcă moale şi gras în mersul lui şontăcăit pe piciorul drept... Pieptul desvelit e blănit cu păr roşcat ca de vulpe".

Pătrunde aici — poate — şi influenţa figurilor de coşmar, pe care Daumier, pictorul francez en vogue la sfârşitul secol. XIX le popularizase.

Plasticitatea şi pitorescul limbii suferă uneori din pricina utilizării provincialismelor chiar de către autor: p'un, să (se), bleauri, feştilă, deşti etc.

Al. Vlahuţă: Socoteala, O vieaţă, La arie, Ion.

Ca şi în lirica socială, Vl. este în bună parte din nuvele un luptător, un misionar, fiindcă aceasta e menirea artistului, el trebue să aibă „puterea de pregătire şi de purificare a sufletului lui, de reculegere şi concentrare în tot ce are el mai bun, mai umanitar şi mai sfânt"; unele dintre schiţele sale sunt simple pledoarii ale principiilor sale moralo-sociale (O amintire). Scriitorul trebue să umanizeze raporturile dintre cameni, să armonizeze clasele sociale, să îndrepte pe cei răi şi să susţină pe cei buni şi slabi. Vlahuţă creează astfel nuvela eminamente etic, nuvelă care pleacă dela principii morale şi ajunge la observarea vieţii, ilustrează deci principiul parabolic cu întâmplări mai mult ori mai puţin reale. Este şi aici, ca şi în poezia lui socială ori filosofică, maniera didactică de a demonstra un adevăr, o sentenţă. Lipsită de creaţia momentului epic, de intuirea personagiului născut iar nu făcut ad-hoc

www.digibuc.ro

pentru necesitățile unei dogme, nuvela lui Vl. place totuși prin lirismul comunicativ al autorului, prin căldura stilului.

Interesantă este comparația dintre unele nuvele și poeziile sale satirice, de pildă nuvela O viață și poezia Delendum, unde aceeași ură caracterizează vechile răni ale societății: „In lumea lor (a boierilor), de stârpituri sulimenite, de figuri de ceară și de șolduri vătuite. ...Dela moșnegii căniți și ceremonioși cari mă fixau cu niște ochi mici, lacomi și sticloși de fiară flămândă închisă în cușcă, și până la băețașii cu glas și figură de fată, cari mă făceau să râd cu melancoliile și declarațiile lor stupide"... (O viață), Vl. nu este cum am spus, un creator. Eroii lui sunt aceiași în proză sau în poezie; vocabularul deasemenea; acela al unui pamfletar amator de efecte ieftine, autor al unei mărfi de popularizare.

I. Slavici: Scormon, Vecinii, Gura Satului, Popa-Tanda, Budulea taichii.

Nuvela lui Sl. este esențialmente etică: binele este totdeauna răsplătit, răul e pedepsit (Budulea taichii, Moara cu noroc, Popa-Tanda). Știind să folosească meșteșugit substanța epică, Sl. ne prezintă mediul transilvan sătesc cu eroii săi muncitori, perseverenți, răbdători, naivi, credincioși, fataliști. Sămănătorist, Sl. este — spre deosebire de Sadoveanu — scriitorul care selectează elementele sufletești ale ruralismului, cântând numai pe cele frumoase și spațial limitându-se la satul ardelean (pe când Sadoveanu înfățișează pe cel moldovean). Din această pricină realismul

www.digibuc.ro

său eclectic are o nuanţă romantică.

Meritul lui Sl. este de a fi semnat câteva bune nuvele psihologice sau sociale, cu situaţii verosimile, cu eroi viabili şi cu acţiuni dramatice (Moara cu noroc, Budulea Taichii, Popa-Tanda), agrementate de umor ţărănesc. Expresia cursivă a scriitorului a ajutat de asemenea la unificarea limbii noastre literare, el fiind unul din strălucitele condeie ardelene dela sfârşitul secol. XIX şi începutul secol. XX.

D. Zamfirescu: Alessio; are suficientă acţiune, ştiind să dozeze măestrit interesul: nuvela suferă din pricina efectelor de melodramă regizate într'un cadru tehnicolor.

Subprefectul=nuvela cu cea mai bogată substanţă epică; pune problema raporturilor dintre boier şi muncitorul pământului său, accentuând tendenţios asupra răutăţii sadice a primului. Maxenţian este precursorul lui Tănase Scatiu.

Ca la mai toţi scriitorii noştri realişti, la care duioşia romantică era încă prezentă, şi la D. Zamfirescu, deci, se simte simpatia pentru figurile umile: ţărani, barcagii, cântăreţi ai străzii. Eroii lui sunt nişte desmoşteniţi şi învinşi ai vieţii. Ei trăesc totuşi într'un cadru feeric, care măreşte melancolia şi poetizează finalul.

Calistrot Hogaş: Floricica, Pe drumuri de munte, Cuconul Ioniţă Hrisanti, Părintele Ghermănuţă.

Personagiile lui Hogaş sunt deobiceiu călugări, ţărani şi ţărance dela munte, ciobani, negustori de sat şi boieri. Călugării (părintele Ghermănuţă, părintele Iovinadie) sunt asceţi desăvâr-

www.digibuc.ro

șiți, credincioși deplini, evlavicși, cumpătați, afară de cazul când degustă băuturi delicioase și tari, naivi, ospitalieri. Viața de singurătate și privațiuni a schitului e tangențial comparată cu cea de belșug a mânăstirilor; spre primo, admirația autorului tinde necondiționat. Țăranii Bedreag, Ghiță, Honcu, Huțan, sunt niște uriași, curați la suflet și la trup, gospodari, glumeți, mulțumiți de viața pe care o duc în mijlocul unei naturi mirobolante. Calitățile lor fizice sunt homerice: „mușchiulatură sculpturală... statuari... cu glas de tunet"; țărăncile au o frumusețe de cadră. In antiteză cu aceste portrete colorate fericit este acela al boierului absenteist (stătuse 12 ani la Paris), ale cărui atitudini și gesturi subtilizate contrastau ridicol cu simplitatea și naturalețа mediului (D. Georges) ori ale Cucoanei Marieta — boieroaică de oraș — bătrână și romanțioasă. Cu totul altfel sunt boierii dela țară, care au păstrat contactul cu glia (Conu Ioniță Hrisanti), protopopul Gheorghe): gospodari, buni, liniștiți, naturali, bonomi. Ideea care domină întreaga operă a lui H. este: reîntoarcerea în mijlocul naturii, regăsirea liniștii, renașterea sufletească a individului. Confundat, identificat cu natura sublimă pe care o descrie H. (ape tumultuoase de munte, piscuri înverzite, cascade și torente, păduri seculare), omul este, în felul acesta și mai aproape de Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este pretutindeni (panteism). Clasic prin cultură:

...Uraganele umplură jghiaburile largi ale munților și ca niște imense puhoae vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale, viforul șuera, gemea și urla în răstimpuri cu glas acum

www.digibuc.ro

de frunze spulberate, acum de codri zdruncinaţi, acum de munţi cu furie zguduiţi pe temeliile lor de cremene eternă..." [Singur].

şi procedee literare (pondere sufletească, simplitate, sublimul descripţiei, coloarea artificioasă a limbii), H. este şi un humorist gen Creangă, prin veselia sa „organică, temperamentală". Totuşi „Hogaş este un Creangă trecut prin cultură" (T. Vianu), fiindcă tot râsul său e prins de suportul comparaţiilor clasice:

..„privirea-i acum melancolică şi visătoare, acum vie şi tăioasă ca ascuţişul unui briciu ar fi alcătuit un model viu pentru o pânză, unde clasicismul să-şi dea mâna cu decadenţa, Michel Angelo cu Boticelli!".. [La Tazlău].

Deseori, în paginile sale comparaţiile se servesc de termeni ca: Prometeu, cariatidă, Venere antică, saltelele biblice ale regelui Solomon, regina Saaba, Meduza, Fidias, Horaţiu, Praxiteles, etc.

Vocabularul de care se foloseşte C. H. perfectează armonia dintre neologism şi provincialism (moldovenism). Astfel, alături de termeni ca: orchestraţie wagneriană, statuă ecvestră, simfonie, sublim, solemn, fantezie, amfiteatru, fantasmagorie, ogival, hipnotic, libaţiune ş. a. găsim: hărb, horn, stroh, cămeşă, gălătuşi, zglăvoace, gogâlţ, strâmturile gâtului, răzlog, jăchilă — moldovenisme intermediare între cele mai mult intrate în uz, mai uşor traductibile ale lui Sadoveanu şi cele mai legate de provincia respectivă, gen Creangă. C. H. nu ezită să alăture termenii primi de cei secunzi şi să creeze asociaţii hibride, ca

www.digibuc.ro

de pildă: mămăligă heteroclită, îi luă Achile cu jărdia de la spate, etc.

Pe Hogaș îl putem apropia de Sadoveanu prin individualizarea naturii, prin preferința pentru peisagiile înălțimilor, prin zugrăvirea mediului rural: țărani, boieri, intelectuali, prin urieșescul eroilor (Sgribincea, Hutan, Honcu); deosebirile sunt totuși imense: S. înfățișează natura ca pe o ființă vie, care îi e dragă și care se cere mângâiată; S. este mai liric, mai romantic — pe când H. rămâne obiectiv și clasic, cu toată predilecția pentru aspectele sublime; S. face o monografie a satului moldovean H. schițează numai câteva tipuri simpatice; primul creează acțiuni și personagii, cel de al doilea notează credincios pe cele întâlnite în viață.

De Creangă se apropie Hogaș prin hazul țărănesc, comicul spontan, homericul comparațiilor: „mantaua mea imensă, cu care aș fi putut acoperi întregul nostru emisfer" și apetitul pantagruelic.

L. Rebreanu: Golanii, Culcușul, Proștii.

— Nuvela socială ca și nuvela psihologică sunt la Rebreanu exerciții pentru romanul de de mai târziu. Și aici, ca și în producțiunile de largă respirație epică, R. înfățișează obiectiv, științific, o serie de tipuri reale: țăranul naiv, timid, inadaptat, fatalist: „golanii" sunt oamenii dela periferia orașului, în lupta lor pentru viața zilnică, trudiți, neînțeleși, urmăriți de pretutindenea, goniți într'o veșnică „chasse à l'homme". Fondului acesta mizer, suburban și rural, artistul a știut să-i potrivească o formă la fel de ne-

www.digibuc.ro

lucrată, ca de pildă: hodinăm, înţelenit, sfărmăcios, zăpăceală, vărsat, fălcile, ci âmpoţit, răbufnit etc.

Ion Agârbiceanu: Dela ţară, In clasa cultă.

— Nuvele în care zugrăveşte mediul rural ardelean: ţărani, proprietari, învăţători, preoţi (mai ales), medici etc. Microcosmul satului de peste munţi: pur, muncitor, răbdător, apăsat de nevoi, neînvins totuşi din pricina credinţei lui nesdruncinate în Dumnezeu. Nuvela este morală prin fondul ei, care nu exploră niciodată pasiunile profane, prin proectarea câtorva tipuri-simbol ale perseverenţei şi încrederii în sine („Fefeleaga") prin sensibilizarea ideii de venerare a Bisericii şi a legăturii ţăranului cu etica ortodoxă, prin ajutorul preotului, pildă vie de vieaţă evangelică.

Panait Istrati: Kira Kiralina, Moş Anghel, Trecut şi viitor.

— Nuvele încălzite de larg suflu umanitar pentru muncitorii porturilor româneşti, pentru ţărani. Ca şi Sadoveanu, P. I. înfăţişează în colori reale vieaţa materială şi sufletească a clasei de jos; paginile sale sunt însă mai subiective, mai tendenţios favorabile — poate pentrucă sunt şi ecoul întâmplărilor proprii! Istrati manifestă apoi o ură netă pentru clasa de sus a boierilor, negustorilor, ciocoilor etc., „clasă superpusă" şi spoliatoare. Opera lui, catehism al umanităţii, este o pledoarie pentru înfrăţirea omului cu omul, pentru egalitatea dintre clase şi mai ales pentru ridicarea muncitorului.

M. Sadoveanu: Crâşma lui Moş Precu, Hanul Ancuţei, La noi în Viişoara, Hoţul, Petrea

www.digibuc.ro

Străinul, Ion Ursu, Bordeeni, Comoara Dorobanțului, Faceri de bine, O zi ca altele.

— M. S., mai mult decât alți scriitori, examinează viața țărănească sub toate aspectele ei, reușind în *Crâșma lui Moș Precu* o monografie a satului moldovenesc cu viața lui morală și materială, cu superstiții, obiceiuri, pioșenie, datini, conflicte mărunte, raporturi erotice etc. și cu o lume veselă, pusă pe chefuri, cu o nemăsurată sete de vin, vicioasă: țărani și preoți sensuali, cu inclinațiuni bacchice, văduve și mici intelectuali ai satelor care prețuesc desfătările ușoare; în sfârșit, procesul urbanizării satului prin furișarea modei feminine (pălărie, farduri ș. a.). Pentru toate păcatele eroilor săi, S. manifestă când indiferență, când largă îngăduință (distincție a omului de geniu ca și la Caragiale).

Eroii săi sunt aproape în unanimitate ființe misterioase; nu știi de unde vin, au atitudini și rostesc fraze enigmatice: Niță Lepădatu (Bordeienii), Moș Precu (Crâșma lui Moș Precu), Zaharia lui Zadoina, (Crâșma lui Moș Precu), Petrea Străinul (Petrea Străinul), Sandu Faliboga (Bordeienii) etc. Toți sunt robuști, dârzi și se folosesc de arme primitive: baltag, harapnice, buzdugane, hamgere, potrivite cu structura lor fizică.

Țăranii—în genere—sunt mulțumiți de viața care o duc (Crâșma lui Moș Precu, La noi în Vișoara), sunt muncitori veseli, (Crâșma lui Moș Precu), ori resemnați (Bordeienii). Toți sunt plini de o sănătate pe care nu se mai satură cheltuind o. Când simpatia autorului e vădită, bucățile inundă de duioșie pentru „fratele țăran" obidit,

www.digibuc.ro

muncit şi nedreptăţit, pentru sufletul lui mărinimos de animal fidel (Sluga), pentru necazurile lui provocate de o administraţie inumană (O umbră, Intr'o zi de primăvară, ş. a.). Nota caracteristică a tuturor eroilor rurali ai lui S. este însă libaţia bacchică, această otrăvită pârâză de paing spre care sunt toţi atraşi. Crâşma este locul de întâlnire al ţăranului. Pentru monotonia şi truda lui zilnică, comunicativitatea şi sociabilitatea ce o creează vinul sunt singurele recompense, iar crâşma unica evadare din cotidian.

Boierii îşi văd de treburi, de moşie; se pricep să-şi aleagă oamenii, îi ştiu struni, le înţeleg necazurile, îi ajută distant; niciodată nu şi-i apropie prea mult sufleteşte (Jorj Avrămescu din Bordeienii); uneori sunt stăpâniţi de aceeaşi „patimă roşie" a iubirii (Păcat boeresc), sunt impulsivi şi bat cu harapnicul pe ţărani (boierii Ionică Lupaşcu din „Sluga" şi Costea Forăscu din „Hoţul"); boierii tineri (Ionică Lupaşcu, ş. a.) nu sunt buni cu ţăranii ca cei bătrâni.

Burghezii, funcţionarii mărunţi dela marginea micilor oraşe (picherul Rusu din Haia Sanis) sunt impulsivi, grijulii de cinstea familiei, ori senzuali, aventurieri, lipsiţi de scrupule, mincinoşi, gheşeftari — tipi de „papugii bucureşteni" (Ştefan Bucşan din Haia Sanis).

Mahalaua oraşelor provinciale este zugrăvită într'o serie de nuvele ca: *Petrea Streinul*, *Ion Ursu*, *Faceri de bine*, *O zi ca altele*, *Ruine*. Toată vermina societăţii citadine dela periferie e bine prinsă în „Pdtrea Streinul". De obiceiu, autorul nu prezintă decât decrepitudinea morală determi-

www.digibuc.ro

nată de traiul mizer al meseriașilor (Ruine), gospodarilor (O zi ca altele) ori micilor negustori dela marginea târgușoarelor (Faceri de bine); o viață monotonă, desmorțită de intrigi mărunte, gelozii ridicule, neînțelegeri pentru avere. De un crud realism, nuvela Petrea Streinul ne înfățișează mediul promiscuu al borfașilor, oameni — prin suferințele lor adânci, împinși spre fapte nelegiuite de un destin trist. Vina crimelor ce le săptuesc n'o poartă ei, ci fatalitatea. Greșala pe care o comit este aceea de a se fi rupt de glie, de a fi tăiat legăturile firești cu „pământul bătrânilor lui". Toate necazurile familiare ale lui Ion Ursu (soția îl înșeală și trăiește cu nănașu popa), care — neputând învinge dușmănia pământului ce refuza să-i dea hrana trebuincioasă — intră într'o fabrică la oraș, ca și chinurile ocnașului Petrea Streinul sunt determinate de ruperea de țarina strămoșilor, de emigrarea spre oraș. Ancestral prins de glie, țăranul dobândește puteri din seva ei; odată desprins de fluidul pământului, plugarul își pierde echilibrul sufletesc și ajunge un inadaptabil, un naufragiat.

Autorul însuși participă liric — prin expresii ironice — la desavuarea evadării din sat a țăranului. Astfel, despre cei care pleacă, scrie: s'a dus „unde a înțărcat dracul copiii" Opera definitivă, vol. II, 125), sau... „dase plugul pe covrigărie" (despre un jălbăr negustoresc, în op. cit. 102).

Pentru S. chezășia etnicității și mai ales originalitatea poporului nostru stă în sufletul țăranului. De aceea se străduе să aibă: „înțelegerea

www.digibuc.ro

eresurilor, a datinelor, a descântecelor, a vieții intime a poporului nostru, așa de deosebită de civilizația orășenească" (Creanga de aur, pg. 11).

Pentru e creea atmosferă, autorul folosește o limbă plină de pitoresc, de coloare și varietate făurită cu mijloace expresive simple; termeni neaoși românești, moldovenisme, neologisme, puține arhaisme și cam tot atâtea creații lexicale proprii: opust, horbotă, tărași, țuhali, cujbă, păpușoiu, șăguiau, sară, țolinci, horn, cociorvă, zurgălăi, vacul, trâmbe, șleah, ningău, arvoneau, melancolie, atent, clădire, monotonie și sinonime: hudiță — uliță, omăt — nea, etc.

Și totuși, cu acest vocabular colțuros S. dă stilului un lustru poetic și creează armonii imitative unice:

Apa, până atunci liniștită, deodată se întindea se repezea sclipind întunecos în moară și dădea, șiroind o izbitură mare în spetezele roților. Butucii scârțâiau și se urneau, pe când valurile dădeau năvală. Fusurile prindeau a se răsuci, râșnițele hârâiau — și grăunțele de păpușoi se revărsau ca o apă pe gurile coșurilor. Oamenii aprindeau focul în moara afumată și se așezau împrejur, pe când apa se învolbura vâjâind la roțile de afară, și pe când înlăuntru hadaragul toca regulat în teică, tac-tac, tac-tac" (op. cit. 26).

Dragostea pentru ființele umile a lui S. se extinde apoi și asupra copiilor („Mormântul unui copil"), miniaturistica sadovenistă fiind mai duioasă și mai poetizată decât a lui Brătescu-Voinești: „Câinele", „Lupul"; pagiei de antologie ar putea oferi pentru unicitatea grației, a gingășiei sufletești și a omenescului — finalul din „In pădurea Petrișorului" (moartea căprioarei rănite de

www.digibuc.ro

vânător amintește resemnarea din „La mort du loup" — poema lui Vigny); miniaturismul folcloric (iepuri care vorbesc, măgărușii ce se răsfață etc.) e înfățișat în bucăți ca: „Povestea cu iepurii", „Ianoș năsdrăvan".

VI. Nuvela filosofică

Lucrările de acest gen în literatura românească sunt rarissime. Noi menționăm numai *Sărmanul Dionis* al lui M. Eminescu, unde sunt trecute în narație idei kantiene și schopenhaueriene. Kant socotea timpul și spațiul ideii apriorice, idei cu care ne-am născut, pe care conștința nu le-a primit din experiență. Din această pricină ne putem situa oricând și oriunde în timp și spațiu cu ajutorul cărților de astrologie. De aceea Dionis se poate transpune în Dan, fiindu-i astfel posibilă trăirea cu cinci secole în urmă.

Ideea metempsihozei, a trecerii aceluiași individ printr'o serie de indivizi asemănători în cursul a nenumărate generații, este cea de-a doua concepție filosofică a nuvelei eminesciene.

Transformarea Dionis-Dan și Dan-Dionis face farmecul povestirii.

Bucata, interesând prin datele ei autobiografice (viața mizeră a lui Dionis, tendința lui spre visare și spre studii oculte, misoginismul sunt elemente ale vieții proprii: ca și Eminescu, Dionis era un autodidact și amator de msse. vechi; era și el „iubitor de singurătate" etc.), prin lirismul ei cald, suferă din pricina insuficientei caracterizări a personagiilor (dintre toate trăiește

www.digibuc.ro

numai Dionis) şi a lipsei conflictului.

Uimitor de originală este viziunea fantastică a naturii. Aceeaşi însuşire în toată proza sa epică:

„Insulele se înălţau cu scorburi de tămâie şi cu prund de umbră. Dumbrăvile lor întunecoase de pe maluri se zugrăveau în fundul râului, cât părea că din una şi aceeaşi rădăcină un raiu se înalţă în lumina zorilor, altul se adânceşte în fundul apei. Şiruri de cireşi scutură greu omătul trandafiriu a înfloririi lor bogate pe care vântul îl grămădeşte în troene"...

VII. Nuvela humoristică

Caragiale: Domnu Goe, Proces-Verbal, Telegrame, Vizită, Bubico; Creangă: Moş-Nichifor Coţcariul; C. Hogaş: Părintele Ghermănuţă, Cuconul Ioniţă Hrisanti; Gârleanu: Pisălogul, Palavragiul; Brătescu-Voineşti: Un reghiment de antilerie, Metamorfoză, Călătorului îi şade bine cu drumul, Bassarabescu: Vulturii, Cât ţine liturghia; humorul senin; mediul; mica burghezie; Brăescu: Amintiri, Clubul decavaţilor: comicul cazon şi urban: mediul militar, boieresc şi intelectual; Pătrăşcanu: Ce cere lumea dela un deputat: ironia sarcastică, mediul politicianist; Topârceanu: Scrisori fără adresă; comicul intelectualizat, fin, humorul descripţiei poetice; Cazaban: Oameni cum-se-cade, Intre frac şi cojoc; ironia pamflet, mediul burghez; Al. O. Teodoreanu: Hronicul măscăriciului Vălătuc: mediul istoric; humorul — parodie a scrisului cronicăresc; Mircea Damian: Eu sau frate-meu? Două

www.digibuc.ro

s'un căței ; ironia sarcastică ; mediul urban ; Damian Stănoiu : Călugări și ispite, Pocăința stareţului ; mediul monahal, humorul natural, etc. etc.

In linii generale, humorul reiese din numele personagiilor (Mogorogea, Dom' Mitică, Lache, Miţa), din vocabularul eroilor sau chiar al autorilor (pupoiu, tălpoiu ; Creangă : așa care va să zică, nu pot pentruca să spun : Caragiale), din jocul de cuvinte (ca de ex. în nume de persoane : Niţă Ghiţescu și Ghiţă Niţescu), din contrastul produs între situaţia socială a eroului și gesturile ori expresiile sale (popa Oșlobanu aruncă cu sfeșnicul în biserică), din nepotrivirea dintre intenţie și rezultat, din vorbirea quasi-vulgară a unor eroi (împăraţii, diavolii, animalele basmelor lui Creangă vorbesc ca dascălii ce învăţau catihetul) din digresiuni la Caragiale : explicaţiile inutile, parantezele ce le fac eroii etc.

Creangă, întocmai ca și Caragiale, are un stil oral (parcă în momentul acela ar vorbi cineva). Amândoi au o limbă de caracterizare a personagiilor, o limbă autentică (ar putea fi așa), nu naturală. Deasemenea, nici unul nici altul nu se folosesc de descrieri interioare și exterioare ; și unul și altul au simţul muzical al cuvântului.

Intre humoriștii mai sus citaţi sunt desigur considerabile deosebiri în ce privește tendinţele operelor respective.

Natural, ca și vieaţa, humorul lui Creangă nu poate avea nicio concluzie morală. Ce învăţături morale s'ar putea scoate din „Amintirile" sale, dacă nu acelea care didactic vorbind, strică armonia raporturilor dintre copii și părinţi ? Ridi-

www.digibuc.ro

culul ce îmbracă pe erou este la Creangă vestmântul clownului care, conştient de însemnătatea numărului său, culege aplauze, pe când ridiculul cu care Caragiale îşi gratifică personagiile este pedeapsa — drept e unică — ce s'ar vrea cât mai repede consumată. Şi astfel, pe când nimeni nu invidiază tipul prins în viesparul caragelian, oricine şi-ar dori o copilărie ca a lui Ionică a lui Ştefan a Petrii Ciubotarul. Creangă nu face procesul societăţii contemporane; Caragiale, da. Primul vorbeşte mai mult de copii, cel de-al doilea de toate vârstele, de aproape toate clasele sociale (intelectuali: avocaţi, profesori, ziarişti; burghezi, mahalagii, etc.), exceptând pe ţărani şi pe boieri. Caragiale înfăţişează un oraş semi-oriental ca trăire sufletească: este societatea românească din a doua jumătate a sec. XIX, care nu şi-a putut asimila complet cultura apuseană, cu toată galeria de figuri donquichoteşti: Mamiţa, Domnu Goe, Madam Popescu, Edgar Buzdrugovici, nenea Mandache, Costăchel Gudurău, Mache, Lache, Dom' Mitică, etc.

C. ironizează cultura pastişă, cultura franceză neasimilată, importul de moravuri, instituţii şi limbaj streine prin prezentarea: intelectualilor, a oamenilor politici, a marilor proprietari (Costăchel şi Iordăchel Gudurău în „Telegrame"; Leonida Condeescu, primarul oraşului Mizil în „O zi solemnă"); a femeilor din protipendadă („Five o' clock„), a vieţii mondene („Haghlife"); a burgheziei şi mahalalei („Boborul"; a instituţiilor democratice indigenate — cum e cazul gărzii civice (Baioneta inteligentă); a educării odraslelor micii

www.digibuc.ro

și marei burghezii (D-l Goe, Vizită, Lanțul Slăbiciunilor); a pasiunei materne pentru animale (Bubico); a stilului biurocratic confuz, deslânat și ambiguu (Proces-Verbal); al paperasseriei biurocratice (Urgent); a comodității ori automatismului administrației noastre (Petițiune); a maniei de a exagera, de a denatura faptele și de a trece ca primul „inter pares" a gazetarului (Ultima oră); a politeței generoase și interesate sau a comunicativității tipului știe tot, spune-tot (Amicul X); a politicianului de duzină, exclusivist — care vrea să-și impună opinia (Atmosferă încărcată), rezultat și el al furtunei democratice pornite din Franța ca și intelectualul retoric dublat de politicianul demagog (Tempora) sau ca micul funcționar care vede „lacunele" unei bune ocârmuiri (Situațiunea, O lacună). Alături de temele acestea furnizate de fondul culturii ori vieții sociale streine neasimilate, C. ridiculizează adulterul feminin și naivitatea senilă (Cadou, Diplomație, Mici economii); lăcomia vulgară a mahalagioaicei (La moși) etc.

Dom' Mitică, personagiu simbolic, reprezentând mahalaua bucureșteană, despersonalizat prin anonimatul său ca și Lache ori Mache, are toate defectele și calitățile unei epoci și ale unei clase sociale: inculit, politician de profesie, sociabil, lipsit de discreție, de o comunicativitate jenantă, abil, poltron, servil, obraznic etc. Prin el, autorul pecetluește mahalaua bucureșteană.

Schițele și momentele lui Caragiale sunt capodopere ale genului humoristic și pentru concentrarea lor în timp și spațiu (acțiunea), nu numai

www.digibuc.ro

pentru completa definire a caracterelor.

Dar dacă Ion L. Caragiale a zugrăvit societatea dela sfârşitul secolului trecut, majoritatea scriitorilor citaţi înfăţişează ridicolul ei din preajma şi mai ales după războiul din 1916. E drept însă că niciunul n'o face atât de desăvârşit, ca I. L. C., nu reuşeşte o frescă atât de integrală a moravurilor epocei numite.

VIII. Concluzii

Gala Galaction, T. Arghezi

Proza românească de după războiul mondial cunoaşte doi artişti ai cuvântului: Gala Galaction şi Tudor Arghezi.

Gala Galaction: Bisericuţa din răzoare, Copca rădvanului, Dela noi la Cladova, In grădinile Sfântului Antonie, etc. — Nuvela lui G. G. se caracterizează prin rezerva pasionalului sau ascunderea lui sub focul bengalic al stilului. Scriitorul *foloseşte des metafora trecând-o prin filtrul cunoştinţelor:*

„Bojdeuca din fund avea pe acoperiş nişte răsaduri de un verde fraged desfătător, iar pe negrele-i paravane, înalte până subt acoperiş, pojgăirea argintie a crengilor salciei lăsa, clipă de clipă, iluzia graţioasă şi veşnic variată a unor broderii vrednice de Ţara Soarelui şi a broderiilor.

...Am privit cu nesaţiu amestecul felurit şi minunat al atâtori colori şi nuanţe, al atâtor draperii vegetale, ondulând şi dansând sub melodia vântului... (Biserica cu plopi).

Figurile poetice ale lui G. G. sunt însă alese pentru a concretiza stări de conştiinţă, stări su-

www.digibuc.ro

fleteşti. Prin profesia sa, autorul este un moralist, dar unul dublat de estet, aşa cum proza noastră nu mai cunoaşte. Nuvela lui urmăreşte exaltarea vieţii morale, creştine, redeşteptarea virtuţilor înneeate în subconştient.

G. Galaction ca şi T. Arghezi cunosc jocul şi armonia cuvintelor noi. Neologismul primeşte prin ei calităţi poetice devenind instrument metaforic.

Tudor Arghezi: Poarta Neagră, Ce ai cu mine, vântule? Bilete de papagal.

— Schiţele, nuvelele şi „biletele de „papagal" ale lui Arghezi nu-şi circumscriu inspiraţia unui domeniu. Poetul nu manifestă nicio predilecţie; el cântă frumuseţea policromă a păsărilor, legumelor, florilor, (cocoşii, găinile, gâştile, ceapa, roşia, crizantema etc.), pasiunile omeneşti ale deţinuţilor, naivitatea ori spiritul precoce al copiilor:

„Un fir de aur face conturul petalei roşii şi o margine roşie înconjoară petala de aur. Faţa metalică e căptuşită cu catifea violetă de odăjdii. Vine din cer, sau din pământ? din apele soarelui, din lacrima stelelor, din pulberile minerale, această arătare? Însăşi mâna lui Dumnezeu caută tulpina, negreşit, ca să întocmească miracolul fraged, răsturnând obicinuinţele materiei convertind sângele şi arama, strămutând unele într'altele stihiile încremenite, făcând lână însufleţită, zmalţuri trăitoare, cocă vie de jar fără dogoare şi flacără de răcoare" (Crinsanteme).

In stilul său se strecoară adesea săgeata ironiei saloniere ori agresive, Arghezi, fiind cel mai de seamă poet al pamfletului românesc. Iată cum zugrăveşte un tânăr care de... 16 ani face liceul: „Băiatul lui (al unui negustor) e un animal vo-

www.digibuc.ro

luminos, falcă, bucă şi burtă. Capul ca tărtăcuţa, gura de zece ori mai lată decât creştetul ţuguiat şi de mintea lui, fericită de imbecilitate duioasă, nu se prinde nimic. Il bâzâie ca pe o şuncă musca, şi râde. Zece profesori n'au putut să scoată din el altcevà: un zâmbet bălos" (Firma).

Aşa zisul „trivial" al expresiei argheziene se încadrează nu în „imoralitate", ci întregeşte arta morală a scriitorului de geniu, care nu pune probleme de etică, luând atitudine, ci trăind — în naraţie şi lexic — binele şi răul.

Adevărata vrajă a poeziei argheziene rezidă într'o secretă distribuire a cuvântului în frază, în provocarea unor intime rezonanţe, în spontaneitatea şi ineditul imaginei.

www.digibuc.ro

Evoluţia romanului

I. Primele romane în literatura română

1704: Istoria ieroglifică (primul roman istorico-social) de D. Cantemir.

1850: în Gazeta de „Moldavia" apare primul roman social: „Tainele inimii atribuit lui M. Kogălniceanu (opinia lui N. Iorga).

1855: romanul „Serile de toamnă la ţară" publicat în România literară de Alecu Cantacuzino.

1855: romanul „Batişte Veleli" roman istoric, scris de V. Alexandrescu-Urechiă şi publicat tot în revista lui Alecsandri.

1855: romanul „Manoil" al lui Bolintineanu, apărut tot în „România literară".

II. Romanul lui D. Bolintineanu

Manoil (1855). Elena (1862)

Sunt romane sociale, cele mai bune dintre producţiunile de debut ale genului; fixează aspecte sociale din preajma anului 1850 (societatea de după revoluţia dela (1848). Îi lipsesc însă autorului capacitatea inventivă a personajului (toate

www.digibuc.ro

sunt calchiate pe acelaşi model) şi instrumentul observaţiei precise a vieţii. Acţiunea sa desfigurează realitatea şi o melancolizează romantic. Bolintineanu este însă un precursor al lui *Duiliu Zamfirescu*; unele dintre eroinele sale amintesc pe cele ale lui D. Z. Elena, de pildă, precede pe Tincuţa; ca şi aceasta, e o femeie fină, delicată, suferă de ftizie, se căsătoreşte cu un om brutal, iubind în tăcere pe Alexandru.

III. Romanul lui N. Filimon

Ciocoii vechi şi noi (1863)

Şi N F. este un precursor al lui D. Zamfirescu. Notele caracteristice operei sale sunt: inventivitate epică susţinută de observarea tehnică a epocei (amănunte ştiinţifice cu privire la vestminte, obiceiuri, vocabular) — pentru care motiv romanul este totodată creaţiune evocatoare şi document instructiv; multă coloare locală; personagii vii, reale, lipsite „de umanitate", în sensul că mai toate sunt privite cu antipatie; prima şarjă epică împotriva ciocoismului (vezi şi Tănase Scatiu"); împărţirea eroilor în două clase: simpatizaţi şi antipatizaţi (primii: Banul C., fiica lui, Maria, şi Gheorghe Serdaru; secunzii: Chera Duduca, Andronache Tuzluc, Dinu Păturică etc...), Xenofob, romanul poate fi legat de „Scrisoarea III-a" şi „Doina" lui Eminescu; operă realistă prin exactitatea şi abundenţa amănuntelor istorice şi etnografice, ca şi prin pictura moravurilor, „Ciocoii vechi şi noi" suferă şi influenţa roman-

www.digibuc.ro

tică prin participarea efectivă a scriitorului (ura împotriva ciocoiului) și retorismul formei.

IV. Romanul lui D. Zamfirescu

D. Zamfirescu a scris următoarele romane: *In fața vieții*, *Un drum greșit*, *Lume veche și lume nouă*, *Lydda*, *Ciclul Comăneștilor*: *Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *In război*, *Indreptări*, *Anna sau ceea ce nu se poate*.

Romanele care nu intră în ciclul Comăneștilor sunt sociale, dar slabe și mai ales nu sunt caracteristice pentru creația lui D. Z. Primul, *In fața vieții* (erou Eugen Soleanu) a determinat atacul ironic, just, al lui Dobrogeanu Gherea (vezi: Pesimismul dela Soleni), care critica maniera „pesimistă", eminesciană de a prezenta acțiuni și eroi deprimanți. Romancierul nu rămâne în debit criticului, — ci fapt bizar — îi dă replica printr'un roman: *Lume veche și lume nouă*.

Cel dintâiu roman fiind exercițiul de debut al eminescianului Zamfirescu, și exercițiul de observare a societății moderne, cel de al doilea: *Un drum greșit* e o incursiune în mediul boierilor; de o parte, bătrânii (Statu Lupu) iubitori de tradiție și plini de bun simț, de alta, tinerii (Constant Lupu) conduși mai mult de simțuri, împinși spre o viață de desfătări, nu spre una a datoriei. Tot aici găsim încercarea de a înfățișa peisagii idilice, ba chiar prezentarea pentru prima oară a unui Comănestean, Victor (fără vreo legătură cu ciclul Vieții la țară). In sfârșit, cel de al treilea roman e o interminabilă cronică re-

www.digibuc.ro

portericească şi pamfletară, de unde desprindem totuşi profilul delicat al Henrietei, care seamănă cu Tincuţa de mai târziu (vezi Vieaţa la ţară şi Tănase Scatiu) prin discreţia suferinţei şi duioşia jertfei sale; unde găsim deasemenea faţă în faţă boierimea de ieri, liniştită şi muncitoare cu mediul nou, tânăr, al socialiştilor.

Ciclul Comăneştilor însă este o creaţie amplă şi de diverse rezonanţe.

Ideea romanului ciclic o ia D. Z. dela Zola (istoria epicizată a familiei Rougon-Macquart). Ca şi scriitorul francez, Z. studiind o familie, studiază poporul întreg; întocmai ca Zola, observând viciile ce macerează societatea contemporană, arată mijloacele de îndreptare. Aici stă şi etica lui Zamfirescu, păstrând totuşi nota ştiinţifică, realistă. Tendenţios este autorul numai când, prezentându-şi eroii, îi clasifică în buni şi răi, deci, în demni de simpatia ori antipatia noastră. Boierii sunt astfel muncitori, sinceri, delicaţi, drepţi, prietenoşi cu ţăranii lor, totuşi distanţi, legaţi printr'o indestructibilă comunitate de interese şi comuniune sufletească (să păstreze şi să muncească pământul strămoşesc, să lupte pentru înfăptuirea idealului naţional) raportori desigur idealizate, pe când ciocoii sunt răi, neoneşti, brutali, înstrăinaţi de glia strămoşească; ţăranii sunt înfăţişaţi în colectivitate, întrucât — după propria părere a autorului — sufletul lor simplu, lipsit de complicaţii, nu putea oferi suficient material pentru individualizări.

Totuşi două profiluri verosimile avem în Baciul Micu şi Lefter, duşmanul neînfricat al lui

www.digibuc.ro

Scatiu.

Dintre personagii, deplin realizate sunt Tănase Scatiu (impulsiv, lacom de avere, crud, cinic, trivial) și Saşa Comăneşteanu „cea mai armonioasă figură feminină din literatura noastră", celelalte sunt șterse, vagi. Acțiunea este deasemenea (exceptând vol. Tănase Scatiu) redusă la proporțiile unei nuvele; lipsa de trăire intensă a personagiilor, absența pasiunilor cutremurătoare, discreția lor amintesc procedeele neoclasicilor francezi, care scriau pentru lumea delicată a saloanelor. Legătura dintre volume e numai exterioară (un personagiu nu se completează trecând dintr'un volum într'altul). Ideea generală a operei stabileşte raportul de ansamblu și ea poate fi formulată, după înseşi indicațiile scriitorului astfel: *Ciclul urmăreşte armonizarea socială și împlinirea idealului național al Românilor* (In 1914, când apărea a IV-a ediție din Viața la țară, autorul scria că tot ciclul Comăneştilor are de scop să întoarcă „dragostea Românilor către pământul din valea Dunării și cu ei să iau Ardealul").

Evolutiv, ciclul examinează următoarele raporturi: în *Viața la țară*, acelea dintre boieri și țărani (raporturi idilice), în *Tănase Scatiu:* cele dintre țărani și arendași, în *In război:* boieri-țărani, făuritori ai marilor acte istorice, în *Indreptări:* raporturile dintre Regat și Ardeal (simbolic, Regatul prin Alexandru Comăneşteanu se uneşte cu Ardealul, prin Mia Lupul), și, în sfârșit, cu *Anna*, aspectul societății moderne, frivole, plictisite. Anna suferă mult influența romanului Ana Karenin al lui Tolstoi; critica socoteşte în-

www.digibuc.ro

seşi personagiile lui Z. ca o pastişă tolstoiană. Astfel, Alexandru Comăneşter nu este „o umbră a lui Wronski" din romanul rus.

Autorul a urmărit procesul *desintegrării boierimii*, desintegrare provocată nu din lipsa de solidaritate a acestei clase ori din prăbuşirea ei morală ca la Slavici, ci adusă de firească evoluţie a societăţii româneşti. Treptat, treptat, boierii părăsesc pământul, moşia strămoşească din pricina noilor îndeletniciri cerute de aspiraţiile intelectuale ale boierimii noastre (Matei Damian e medic, deci trebue să profeseze la oraş şi să ia numai rareori sau spre bătrâneţe contactul cu glia; Alexandru — fiul său — e ofiţer şi obligat să ducă o vieaţă mondenă şi să vândă din pământul moştenit).

Ideologic, ciclul poate prezenta următoarea schemă:

Vol. I-II: ideea armonizării sociale (ţăranii sunt înfrăţiţi cu boierii);

Vol. III: perfectarea armonizării sociale şi înfăptuirea idealului naţional;

Vol. IV: pregătirea marelui act al Unirii prin unirea sufletească a Românilor din Regat cu cei din Ardeal;

Vol. V: deoarece vieaţa mondenă nu poate ferici din lipsa unui ideal, Alexandru Comăneşteanu se pregăteşte pentru marele act al desrobirii tuturor Românilor.

Privite din punctul de vedere al influenţelor exercitate asupra lor, volumele sunt: *clasice* — Vieaţa la ţară — prin fondul afectiv ponderat, prin latura bucolică a cadrului, prin calitatea şi

www.digibuc.ro

eleganța stilului; *romantice* — Viața la țară și Tănase Scatiu — prin idealizarea boierilor munteni (Viața la țară), prin finalul melodramatic (Tănase Scatiu: Dinu Murguleț, boierul identificat cu inima țarinei și a țăranului, e primit în triumf, când își reia în posesie moșia, pe când Scatiu — ciocoiul venal — e ucis); *realiste*: Tănase Scatiu și cele trei volume următoare (și într'o măsură redusă romantice prin lirismul autorului): boierimea degenerată din Regat, din cauza pătrunderii elementelor eterogene, fanariote va regenera prin amestecul cu sângele curat al Ardelenilor; folosirea scenelor de amănunt pentru a reda imaginea de ansamblu (câteva patrulări redau atmosfera războiului etc.), scenele fictive care par verosimile (Tănase Scatiu: setea de pământ, brutalitatea lui), scenele disgrațioase, repulsive (ogarii care sfâșie piepturile tovarășilor atacați de lupi, în vol. Indreptări), autenticitatea documentului (copia fidelă a ordinului 54-a semnat în războiul de independență de Generalul Cernat), prezența personagiilor istorice (Vulter Mărăcineanu, Maiorul Șonțu).

Cu toate scăderile menționate, ciclul Comăneștenilor rămâne în literatura noastră la loc de frunte prin: finețea analizelor sufletești, creația câtorva singulare personagii (Saşa, Scatiu), „primele pagini de analiză subsilă a extazului erotic" (Saşa-Matei, Tincuța-Mihai), redarea atmosferei mondene, cadrul idilic, eleganța formei.

www.digibuc.ro

V. Romanul lui Slavici

Din Bătrâni (în două volume: I Luca, II Manea), Cel din urmă Armăş, Mara, Din două lumi.

— Romanul lui Sl. este istoric (Din bătrâni) ori social-psihologic (celelalte opere).

„Din bătrâni" este o încercare de roman ciclic, istoric. Fanteziste în toată construcţia lor, cele două volume n'au niciun suport istoric, deşi voesc să fie istorice.

Sl. are temerara idee de a zugrăvi epoca lui Justinian (vol. I), epoca năvălirilor barbare, a întemeierii primelor organizaţii politice (secolul IX, vol. III), pentru care izvoarele sunt foarte reduse. Incercarea, din punct de vedere documentar n'a reuşit; pe plan epic, deasemenea fiindcă îi lipsea autorului facultatea de a închipui oameni şi acţiuni potrivite vremii. Situaţiile sunt neverosimile, nemotivate (în vol. II, Ana ajunge sfântă, nu se ştie cum!; Mircea luptă pentru ridicarea neamului său, dar... fără vărsare de sânge); conflictul e inexistent, iar romanul nu are un personagiu central. Autorul decât încearcă să romanţeze istoria întregului Orient (european şi asiatic), din secol. VI—IX, centrul acţiunii fiind Ţara Românească. Absenţa însuşirilor epice şi o limbă puţin greoaie fac dificilă lectura şi lipsită de interes. Romanul a fost totuşi premiat de Academie, care a refuzat această distincţie lui D. Zamfirescu.

„Cel din urmă Armăş" înfăţişează ideologic dispariţia vechei boierimi din pricina lipsei ei de

www.digibuc.ro

solidaritate.

„Mara" este cel mai reușit roman al scriitorului. El prezintă pe Românii din Ardeal — așa cum îi găsim și în nuvelistica sa (vezi nuvela socială — Slavici), monografic, precizând totodată raporturile dintre ei și națiunile conlocuitoare. Operă „pro domo", „Mara" place totuși prin bogăția momentelor, pitorescul vieții transilvane și agreabilul portret al eroinei. Etic, psihologic și social sunt epitete care convin romanului, ca și nuvelei. Lumea Ardealului poate fi model de trăire familiară. Pasiunile mari, deslănțuite, sguduie rar temelia ei și, atunci, pentru a demonstra încă odată că binele e răsplătit și răul pedepsit. Humorul natural, țărănesc à la manière de Creangă e lipsit de exuberanța și dimensiunile acestuia.

Simplitatea, s'ar putea spune sărăcia expresiei lui Slavici, provocată de absența varietății sau a nuanței termenilor, contribue la menținerea romanului (precum și a nuvelei) — alături de celelalte note specifice citate — pe linia mediocrității. Stilul lui este acela al scriitorului, care exclude provincialismele pentru a realiza o limbă unitară. Lipsit deaceea de pitorescul termenului dialectal (transilvan) pe care-l cunoștea, folosește termenul general deposedat de coloare.

VI. Romanul lui Vlahuță

„Dan" — roman psihologico-social pune problema artistului față de societate, temă pe care Vl. ca și Em. o desbătuseră mai înainte în poezie. Artistul e neînțeles și practic depășit de mediu,

www.digibuc.ro

pentrucă acesta — trăind în lumea lui de visuri — nu-i înarmat cu minciună, răutate şi inichitate, instrumente ale fericirii pământene. Drama lui Dan este drama autorului; nefericirea lui conjugală a alimentat paginile romanului. Lirică, opera are duioşii romantice şi impulsiuni de satiră.

Dimensiunea epică redusă ca şi conturul şters al personagiilor, din care numai eroul trăeşte, şi acela autobiografic, fac din „Dan" o simplă înregistrare a istoriei literare.

VII. Romanul lui Sadoveanu

Scriitorul cel mai fecund din literatura noastră, S. este şi romancierul poet al contemporaneităţii.

După mediul din care se inspiră, romanele sale se pot împărţi în :

1. *Ciclul orăşenesc :* Floare ofilită, Venea o moară pe Siret, Locul unde nu s'a întâmplat nimic, Trenul fantomă, Insemnările lui Neculai Manea etc.

2. *Ciclul rural :* Baltagul, Nopţile de Sânziene, Ochii de urs.

3. *Ciclul istoric :* Şoimii, Neamul Şoimăreştilor, Fraţii Jderi, Zodia Cancerului.

4. *Ciclul exotic :* Uvar.

Integrându-se curentului semănătorist S. caută să dea o literatură specific rurală ori naţională. Ori care ar fi natura inspiraţiei, substanţa o formează totdeauna o meticuloasă analiză psihologică. Conflictul tuturor producţiunilor epice sa-

www.digibuc.ro

doveniste îl provoacă *dragostea pătimașă*, care deslănțue acte sguduitoare: crimă, sinucidere etc.

Rurală și istorică la început, sursa se extinde apoi, în spațiu, asupra tuturor claselor sociale; în timp, asupra epocei istorice neprecise. Fondul rămâne însă *erotica primitivă instinctuală*. (Simplitatea, discreția și eleganța erotică apar rar; așa e cazul romanului „Nunta Domniței Ruxandra")

Faptele din trecut sunt redate ca reținute de o vagă amintire, „amintirea luând uneori proporții de vis, de baladă".

Când substanța epică o formează actualitatea (Floare ofilită, Strada Lăpușneanu. Venea o moară pe Siret etc.), originalitatea și vraja sadovenistă dispar; nu mai aflăm aici uriașa proectare a naturii, a unei naturi individualizate, comunizată psihic cu omul, primitivă și plină de energie.

Pictor al naturii prin excelență S. vrea să dovedească afinitatea ancestrală dintre om și natură. Spre deosebire de Hogaș, care alegea aspectele sublime ale naturii (piscuri, torente etc.), S. preferă codrii, apele limpezi și iuți ale munților, verdele câmpiei. Comparați cu Eminescu, Hogaș se apropie mai mult de poetul „Luceafărului" prin artificiozitatea naturii, la ambii natura fiind o creație personală; la S. e numai prezentarea picturală a unor elemente naturale selecționate.

In genere, opera lui S. e caracterizată printr'o acțiune dramatică în primele producții, mai apoi evocatoare și lirică; eroii sunt oameni primitivi în gesturi și preferințe, chiar când sunt intelectuali (deobiceiu sunt pescari și pușcași și

www.digibuc.ro

iubesc viaţa patriarhală), voliţionali.

Spre deosebire de Brătescu-Voineşti, boierii din creaţiile lui S. sunt reali, umanizaţi, în sensul că sunt mai aproape de tipul uman standard: iubesc viaţa şi nu renunţă uşor la plăcerile ei. Acelaşi senzualism îi macerează ca şi pe ţărani.

Semănătoristă, opera lui S. este influenţată deasemenea de romantici şi realişti. Prima şcoală se întrevede în următoarele note: tragismul desnodământului, comuniunea om-natură, noblețea şi generozitatea haiducilor, misterul care învăluie eroii, „poezia depărtării în timp". Realismul e prezent în: bogăţia detaliilor, fotografia fără retuş a mizeriei umane, aspecte sociale moderne (Venea o moară pe Siret, Floare ofilită, Insemnările lui Neculai Manea, etc.).

Legat prin simţul poetic al limbii de primul nostru poet epic, Ion Neculce (al cărui elogiu îl face chiar în discursul de recepţie la Academie), S. joacă pe clapele cuvintelor când furtunoase variaţii wagneriene, când melodioase serenade.

VIII. Romanul lui Liviu Rebreanu

Romanele lui L. Rebreanu se pot clasifica astfel:

sociale: Ion, Răscoala;
istorice: Crăişorul;
psihologice: Pădurea spânzuraţilor, Jar;
patologice: Ciuleandra;
filosofice: Adam şi Eva;
senzaţionale: Amândoi.

www.digibuc.ro

Ion (apărut la 1920, impune pe nuvelistul Rebreanu ca romancier) este romanul țăranului divizat sufletește în „glasul pământului" și „glasul iubirii", Ion înfățișează „frumusețea tragică a luptei între lăcomia de pământ și împlinirea idealului erotic". Comparat cu eroul lui Zola din „La Terre", cu Buteau, Ion este ca și acesta răscolit de pofte josnice, pe care înțelege să și le împlinească cu temeritatea și ferocitatea animalului. Spre deosebire de Buteau însă, Ion are un ideal: posesia brazdei strămoșești, asigurarea unei vieți tihnite urmașilor [1]).

Prin acțiunea sa dinamică (predilecție pentru scene sângeroase, tari), completată prin episcade secundare ce întregesc tabloul satului ardelean, prin varietatea socială a personagiilor (țărani, Unguri, învățători, deputați, preoți, ziariști etc.) și complexitatea lor psihică (Ion e șiret, egoist, darnic, lacom, șugubăț, crud. bețiv, onest, conștient, impulsiv etc.), prin putința de a jongla cu mase ușor identificate sufletește, prin forța conflictului dublu: extern (Ion-Vasile Baciu, Ion Gheorghe) și intern (setea de pământ — setea de iubire), romanul rămâne o creație unică în literatura noastră, mai ales că el nu suferă influența niciunui curent literar străin sau autohton.

Tema din *Pădurea Spânzuraților*, care mai fusese pusă și în „Catastrofa", (nuvelă al cărei erou era Ardeleanul David Pop), și anume, lupta dintre datorie (Ardelenii juraseră ca ostași credință împăratului austro-ungar) și iubirea de neam nu

1) Vezi M. Dragomirescu, Critica.

www.digibuc.ro

constitue sâmburele romanului. Interesul lui rezidă în obsesia spânzurării, pe care o are Apostol Bologa din momentul condamnării la moarte a Cehului Swoboda. Pe acest filon lirico-epic se grefează problema de conştiinţă (datoric-naţionalism), susţinută şi de iubirea pentru Ilona, o Unguroaică.

Răscoala este de asemenea o creaţie de larg suflu narativ. Zugrăvind societatea românească din preajma anului 1908, cu o bogăţie de amănunte familiare şi individuale, R. construeşte acum o operă unică: ea nu are niciun erou principal; eroul este colectivitatea rurală mişcată de autor ca o singură fiinţă şi prinsă în tot ce are sau a-vea mulţimea ţărănească specific la acea vreme. Distribuind roluri la aproape o sută de persoane, difuzându-le în chiar sâmburele marei acţiuni sau în episoade secundare, R. ştie să le adune magic într'un tot, înfăţişând odată cu dorinţele revoluţionarilor dela 1907 sufletul ţăranului român de totdeauna stăpânit de foamea pentru pământ.

In *Adam şi Eva* ni se vorbeşte de cele 7 încarnări ale lui Toma Novac (începând cu epoca vechei civilizaţii indiene şi terminând cu vremea noastră), a şaptea fiind încoronarea goanei după tipul feminin, care-i va întregi viaţa spirituală.

Opera este interesantă prin epuizarea celor două probleme filosofice: problema metafizică (speculaţii în jurul originei vieţii şi a sufletului, finalitatea lor) şi problema teosofică (omul e o fiinţă trecătoare în care Dumnezeu şi-a picurat nemărginitul, căzut din ordinea divină în cea na-

www.digibuc.ro

turală ; după șapte reîncarnări, omul tinde să revină la prima).

Original prin temă, volumul nu-i reușit din pricina sărăciei și superficialității problematicei și a lipsei de perfectă închegare a acțiunii ; cele „șapte cercuri de penitență" nu sunt șapte momente evolutiv sudate, ci șapte nuvele cu un conflict fără unitate.

Ciuleandra este — pe plan narativ — tot o bună nuvelă din pricina puținătății epice. Agreabilă, prin prezentarea figurei distante, suave a Mădălinei care—deși profilată ca o umbră peste acțiunea romanului—impresionează și se fixează în amintirea lectorului. Spectrul „ciuleandrei" nu e însă convingător. Enigma ce înconjoară personagiile și morbideța eroului principal (Puiu Faranga) fac totuși farmecul romanului.

Crăișorul are, pe plan epic, aceeași insuficiență ca și Ciuleandra. Artistică este evocarea lui Horia, simbol al eroismului, al abnegației, idealismului și modestiei. Impresionează prin dramatismul atenuat al acțiunii, prin proectarea unei figuri a eposului românesc.

Pe plan literar, *Amândoi* reține nu prin senzaționalul ei, care nu-i decât o vogă a anilor trecuți; ci prin zugrăvirea vieții de provincie și mai ales prin prezentarea Salomiei „soră în farmec și mister a Mădălinei din Ciuleandra".

In concluzie, romanele lui R. se caracterizează prin : acțiune puternică și reală, personagii volitionale, eroinele au multă grație, o delicioasă feminitate și catifelate apelative : Ilona, Mădălina, Lina, Salomia, obiectivate, desnodământ tragic

www.digibuc.ro

(destinul ca un fatum antic hotărăşte soarta eroilor), psihologism şi morbideţă, realism (veracitatea momentelor, abundenţa amănuntelor), — în genere — monografia sufletească şi materială a societăţii româneşti din secolul XX.

Despre limba lui R. am vorbit la nuvelă. Fondul ca şi forma operei sale aderă dealtminteri la concepţiile sale poetice. Iată ce scria marele romancier la 1926 în „Ideea europeană":

„Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsaţia vieţii. Când ai reuşit să închizi în cuvinte câteva clipe din viaţa adevărată, ai săvârşit o operă mai preţioasă decât toate frazele din lume... Prefer să fie expresia bolovănoasă şi să spun într'adevăr ce vreau, decât să fiu şlefuit şi neprecis".

IX. Romanul lui Cezar Petrescu

Opera lui Cezar Petrescu, face procesul societăţii româneşti contemporane: o societate în dizolvţie, ale cărei valori au fost răsturnate. (De aici provine senzaţia de regret şi sentimentul demoralizant). Roade ale catehismului semănătorist, romanele lui C. P. denigrează oraşul acaparator şi nivelator (creator de oameni standard, mecanizaţi: *Întunecare* ca şi recentul *Ochii strigoiului* pun problema inadaptabilităţii (visătorul a fost după războiu înlocuit cu omul de afaceri; inima entuziastă a individului ante-belic a fost substituită de un automat al blazării). *Calea Victoriei* înfăţişează prăbuşirea omului de ieri în contact cu oraşul, aspidă a personalităţii şi poeziei,

www.digibuc.ro

Aurul negru narează degringolada economiei țărănești din cauza industrializării (la fel *Comoara Regelui Dromichet*) etc. Semănătorismul modernizat al lui C. P. se vădește, din întreaga operă, în: regretul vremurilor apuse, evocarea trecutului, sentimentul desrădăcinării, simpatia pentru aspectul rural, patriarhal (La paradis general, Oraș patriarhal).

Acțiunea romanelor sale îngemănează epicul cu liricul; ea exploră — în deobște — mediul citadin. Nu-i uitat nici senzaționalul (Baletul mecanic). Aici însă — mai vădit decât în restul operei — apare ideea generatoare a întregei creații: *oamenii sunt biete manechine mânate de o forță neștiută spre un destin, pe care aspirațiile lor l-au dorit altfel.* Din această pricină finalurile sunt totdeauna tragice, iar tonalitatea e deprimantă.

Acțiunea suferă însă de absența proporției din cauza digresiunilor provocate de un stil prolix, nu lipsit de farmec: stilul liric, fluent, colorat și ironic al gazetarului intelectualizat. Episoadele secundare nu sunt centrate, ca la Rebreanu, acțiunii principale.

Personagiile sunt inadaptabile, ca mai toți eroii romanelor noastre începând „cu Toma Nour" din „Geniu pustiu" și sfârșind cu lucrările contemporanilor. Societatea în care trăesc e coruptă; ei — fiind suflete oneste — nu i se pot integra, deaceea fericirea nu le e posibilă. Rămase la principiile și formația afectivă antebelică: retrograde și visătoare, ele nu reacționează, sunt resemnate și se prăbușesc spiritualicește, ori adaptându-se, ori nimicindu-se. Deaceea mai toți eroii săi sunt

www.digibuc.ro

melancolici şi dispuşi spre introspecţie (Radu Comşa, Nicolae Apostol, Zaharia Dudu etc.). Acestea şi caracterele de mai sus duc la constatarea că eroii săi seamănă până la identitate unul cu altul. Se pare că romancierul C. P. a creeat un personagiu tip, de pe care celelalte au fost copiate.

X. Romanul lui Ionel Teodoreanu

Ca şi Cezar Petrescu, I. T. are un tip unic de eroi; masculin: Dănuţ, feminin: Olguţa ori Monica.

I. T. este, însă, mai mult decât oricare altul poetul copilăriei şi adolescenţei. Istoriceşte *acţiunea* romanelor sale se inspiră din contemporaneitate; *geograficeşte* din mediul urban.

Suficient epică, acţiunea are ca temă principală iubirea: naivă (Monica), senzuală, perversă (Ioana Pallă), pur pasională (Olguţa) etc. Farmecul ei îl constitue vălul de taină ce-o înconjoară, redat prin abundenţa imaginilor, ca şi sublimul şi extazul erotic. Dialogul viu şi spiritual dinamizează lectura. Fineţea analizelor sufleteşti. tragismul melodramatic, procesul de inadaptare, şi apoi de reintegrare la mediu, examenul societăţii postbelice (desagregarea vechei boierimi moldovene în La Medeleni, etc.) sunt notele epicei teodoreniste. Ca şi la Cezar Petrescu episoadele secundare distrug unitatea epică prin descentralizarea acţiunii şi sfarmă proporţia prin întinderea digresiunii (astfel, în La Medeleni: procesul de viol dela Curtea cu Juri din Iaşi ori tabloul

www.digibuc.ro

vieții literare și judecătorești a Iașului).

Personagiile sale reprezintă copilăria, adolescența cu tot ce are ea mai caracteristic: naivitate, impertinență, inventivitate, spontaneitate, humor: intelectualii maturi sunt melancolici, spirituali, sensuali. Frumusețea fizică, potențialul psihic și cerebral sunt hiperbolice. Plini de viață autentică, discreți, reținuți (în durere), gravi, melancolizați, cinici ori nonșalanți — eroii săi respectă tiparele realității. In lupta cu mediul, specificul lor este inadaptabilitatea inițială care evoluează spre o lentă adaptare (rămânerea la stadiul inițial duce la finaluri melodramatice ca în Secretul Anei Florentin, La Medeleni, etc.).

Originalitatea lui I. T. stă însă în metaforism, în fixarea portretelor și a situațiilor—*tangențial* — prin imagini, a extazului erotic și a misterului prin același procedeu metaforic.

XI. Romanul lui Tudor Arghezi

Ochii Maicii Domnului, Cimitirul Buna-Vestire, Lina.

Acuzat de „pornografie", T. A. reeditează cazul lui Caragiale învinuit de imoralitate în comedii, același Caragiale care apără în ziaristică biserica, școala, familia și armata. Arghezi, „pornograful" schițelor sau tabletelor de papagal, este în romane mai moral decât oricare dintre scriitorii noștri. Viața de familie, sentimentul filial ori matern, virtutea feminină, perseverența în muncă onestă, simplitatea și puținătatea aspirațiilor sunt calități etice, pe care niciun romancier

www.digibuc.ro

— în creaţii atât de reduse numeric — nu le posedă.

Etica lui T. A. nu este intenţionată, ci naturală ca şi etica vieţii; din aspectele multiple ale cotidianului, romancierul a ales utilul şi l-a armonizat cu frumosul. Arta arghezian ă este aceea rară, a geniilor: să facă artă adevărată cu material uman obişnuit, să transfigureze întâmplări banale, să scrie o colorată poemă şi în acelaşi timp o duioasă predică.

Plină de acţiune, cu eroi care învinge viaţa (Lina) prin muncă neostoită, cinste şi nemărginită încredere în sine, opera lui A. este eminamente optimistă şi morală.

Cu atâtea caractere originale romancierul păstrează aici — ca şi în restul prozei — (vezi: nuvela) specificitatea stilului înflorat şi pamfletar.

XII. Concluzii

Secolul XX este festinul romanului şi praznicul mizer al nuvelei. Numărul mare al scriitorilor exersaţi în acest gen şi profunziunea operelor respective formează şi diriguesc gustul marei cititoare spre naraţiunea larg dimensională.

Gh. Mihăescu (Rusoaica, Donna Albă, Zilele şi nopţile unui student întârziat) prezintă acţiuni puternice, tumultuoase, furnizate de o iubire împătimită; *Ion Minulescu:* (Corigent la limba română, Roşu, galben şi albastru, 3 şi cu Rezeda 4, Cine-i autorul acestui roman senzaţional? etc.) a cărui operă frondistă în sensualismul ori cinismul ei de ambuscat (Roşu, galben şi albastru)

www.digibuc.ro

sau în sarcasmul senzaționalului (Cine-i autorul acestui roman senzațional?, operă care șarjează gustul vulgar al publicului de ultima oră), nu prezintă decât interesul unei lisibile bizarerii literare; *Matei I. L. Caragiale* (Craii dela Curtea-Veche) folosește fantasticul narației și imagistica policromă; *Camil Petrescu* (Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război; Patul lui Procust) este romancierul introspecției, al meditației și confesiunilor lirice; *Hortensia Papadat Bengescu* (Drum ascuns, Fecioarele despletite, Rădăcini etc.) excelează în prezentarea stărilor sufletești feminine și în subtile analize psihice; *Octav Dessila* (Noroi, Turbă, Iubim ș. a.) romancier al iubirii idealizate, abuzează de melodramatism, cu acțiuni pline de viață, cu un stil deficitar totuși; *C. Ardeleanu* (Diplomatul, tăbăcarul și actrița; Am ucis pe Dumnezeu, Domnul Tudor, Viermii pământului, Pescarii etc.) exploră mediul social al clasei de jos, dovedindu-se bun cunoscător de oameni, prezentând acțiuni sguduitoare și manifestând simpatie pentru eroii săi umili; *Gh. Călinescu* (Enigma Otiliei, Cartea nunții)—deși critic de genială intuiție — publică două romane cu rare calități epice și etice; *Dan Petrașincu* (Sângele, Monstrul) este tânărul romancier al stărilor sufletești anormale, pictorul și analistul subconștientului, instinctului; *Mircea Streinul*, (Ion Aluion, Prăvălia diavolului, Drama casei Timoteu, Soarele răsare noaptea) are o bogată imaginație epică și e un neîntrecut emul al lui Rebreanu în romanul de inspirație autohtonă (Drama casei Timoteu), dar cu mercantile incli-

www.digibuc.ro

naţii spre senzaţional; *Radu Tudoran* (Un port la răsărit, Anotimpuri, Flăcări), e romancierul nostru de mâine, reţinând prin aceeaşi nelinişte carnală, acelaşi galop al sângelui ca în Straniul interludiu al lui O'Neill, prin acţiuni de urieşească proporţie şi printr'o clasică, horaţiană idee generatoare formulată în Anotimpuri de Manuela: „Singurul fel de a găsi fericirea, este s'o cauţi în fiecare întâmplare"; *G. M. Zamfirescu* (Maidanul cu dragoste, Sfânta mare neruşinare, Bariera) înfăţişează vieaţa dramatică a mahalalei bucureştene cu multă înţelegere şi simpatie; apoi: Mircea Eliade (Maitreyi, Isabel şi apele diavolului), *Damian Stănoiu* (Demonul lui Codin, Duhovnicul maicilor, Preot fără voe), *Victor Ion Popa* (Velerim şi Veler Doamne), *N. D. Cocea* (Fecior de slugă, Nea Nae); *N. Crevedia* (Buruieni de dragoste, Bacalaureatul lui Puiu), *General Manolache* (Sfânta dreptate, Catrinel); *Octav Suluţiu* (Ambigen, Mântuire) etc., etc., îndreptăţesc observaţia noastră dela început.

www.digibuc.ro

Paralelă între comedia lui Alecsandri şi comedia lui Caragiale

Asemănări

1. Ambii scriitori caracterizează aceeaşi epocă: a doua jumătate a secol. al XIX-lea.

2. Marele viciu al epocei este acelaşi: asimilarea incompletă a culturii apusene.

3. Comicul este redat prin aceleaşi mijloace: *a)* numele personagiilor (Alecsandri: Monsiu Franţ, Vulpe, Lipicescu, Năucescu, Colivescu, etc.; Caragiale: Coana Efimiţa, Crăcănel, Ipingescu, Agamiţă Dandanache); *b)* vocabularul personagiilor (Coana Chiriţa: „să facă patiserie la bal"; Conu Leonida vrea o „lege de mărături"); *c)* situaţii creeate de contrast; *d)* gesturi (Coana Chiriţa e prea volubilă, prea voit tinerească pentru corpolenţa ei); *e)* atitudini fizice (echilibrul nestabil al Cetăţeanului turmentat); *f)* costume (rochiile lungi cu volane, funde şi panglicuţe colorate ale femeilor, costumele bariolate ale bărbaţilor) etc.

4. Personagiile sunt simboluri ale anumitor vicii (Vulpe: şiretenia, Lipicescu: aderenţa la

www.digibuc.ro

orice situaţie sau individ-trambulină; Tipătescu: autoritatea abuzivă; Pristanda: servilismul biurocratic, etc.).

5. Amândoi scriitorii încarcă de ridicol personagii luate din vieaţă.

6. Coloarea locală (obiceiurile, gesturile, costumele epocei).

DEOSEBIRI

ALECSANDRI

1. Caracterizează epoca de până la 1870.

2. Comicul nu poate fi gustat pretutindeni la fel, fiindcă scrie în graiul moldovean (băbacă, locmale, odabaciu, trii, belte, balmuş, privighitor, etc.).

3. Foloseşte uneori comicul vulgar (a apucat-o istericalele pe babă; nu pune laba).

4. Intrebuinţează comicul uşor (redat prin mijloace simple şi exagerat.

5. Abuz de „cântecele" comice (de cuplete).

6. Comicul plat care nu foloseşte pentru intensitate repetiţia.

7. Comicul de efecte puerile al qui-pro-quoului [1]) (Leonaş ameninţă pe Ghiriţa că se va ucide cu un pistol de... ciocolată, Leonil se îmbracă în rochie şi este luat de Nicu drept Marghioliţa din Piatra din casă, etc.).

8. Comicul apelativelor: numele personagiilor nu sunt numai superficial ridicole, ci ele sunt şi

1) Procedeu care se reduce în a lua o persoană, un lucru drept altul.

www.digibuc.ro

fişe categorice de identificare psihică (numele lui Lipicescu, Vulpe, Slugărică, Colivescu, Clevetici, le dă pe faţă caracterul].

9. Comicul limbagiului deformant al străinilor e prea şarjat şi mult prea utilizat (Moise Evreul, Monsiu Franţ, Iane Grecul, etc.).

10. Personagiile nu sunt toate supuse ridicolului (vezi: Boieri şi Ciocoi unde Stâlpeanu, Elena şi Radu nu sunt ironizaţi, pe când cu ceilalţi depăşeşte măsura obiectivităţii).

11. Personagiile sunt luate din clasele sociale (ţărănească, răzăşească, boierească, ciocoiască, negustorească, străină, intelectuală).

12. Comicul este tendenţios; autorul vrea să moralizeze şi deaceea-şi pedepseşte personagiile.

13. Personagiile ilustrează sentimentele şi ideile autorului; deaceea ele nu au o vieaţă proprie, nu se pot mişca în voie, (ideea din „Boieri şi Ciocoi": nobleţea nu stă scrisă pe „pergament" ci în inima individului, idee a revoluţionarilor paşoptişti).

14 Din această pricină personagiile nu corespund realităţii; ele sunt exemplare demonstrative ale sentimentelor autorului.

15. Al. are simpatie vădită pentru unele personagii şi antipatie pentru altele.

16. Unele personagii sunt simboluri ale virtuţii, altele ale viciului. (Stâlpeanu, Radu, Elena = virtutea; Hârzobeanu, Vulpe, Tarsiţa = viciul).

17. Comicul este momentan, fiindcă eroii lui Al. trăiesc numai în clipa reprezentaţiei: amintirea noastră nu îi raportează la niciun exemplar contemporan.

www.digibuc.ro

18. Intriga este simplă, aproape lipsită de un punct culminant. (Cu excepţia câtorva comedii: Iorgu dela Sadagura, Boieri şi Ciocoi).

19. Comedia lui Al. este comedia epocii, fiindcă defectele sunt ale vremii.

20. Comedia lui Al. întruneşte numai specificul unui comic: de caracter (Iorgu dela Sadagura), de intrigă (Sfredelul dracului), de moravuri (Boieri şi ciocoi).

21. Al. a urmărit prin teatrul său să formeze evolutiv educaţia actorilor şi a publicului, deaceea a pornit dela monoloage şi scenete, ca să ajungă la comedia socială. Meritul său este al deschizătorului de drumuri, al fondatorului primului repertoriu românesc.

22. Al. nu este atât un creator, cât un foarte bun localizator al comediilor franceze en vogue (ciclul Coana Chiriţă: în balon, la Iaşi, în provincie, în voiaj, localizate din Les provinciaux à Paris de Picard, La comtesse d'Escarbagnas de Molière, Les folies amoureuses de Regnard şi din ciclul M-me Angot al lui Jean d'Aude; Lipitorile satelor din Un usurier de village scrisă de Charles Bataille şi Amédée Roland — localizarea fiind uneori paştişă (Agachi Fluturi e copia lui L'avare en gantes jaunes a lui Labiche).

23. Pentru a putea fi gustată, comedia lui Al. nu cere nicio pregătire intelectuală; forma corectă a neologismelor stâlcite de Coana Chiriţa (flacorn pentru flacon, armazoancă pentru amazoană) e de mult cunoscută.

www.digibuc.ro

CARAGIALE

1. Caracterizează mai ales epoca dintre 1870-1885, evoluată în cultură și moravuri.

2. Scrie în graiul muntean, uniformizat ca limbă literară a tuturor Românilor.

3. Folosește comicul furnizat de suburbie, dar îl transfigurează.

4. Comicul are efect dublu: caracterizează individul și mediul din care vine (individul lingușitor și servilismul biurocratic sunt caracterizate prin propoziția repetată a lui Pristanda: „Curat... coane Fănică"; în „Conu Leonida" comicul verbal este într'adevăr și la Caragiale exagerat).

5. Nu există acest fel de comic ieftin, nenatural și disociativ (strică unitatea acțiunii); lui, îi opune C. pe acela al emfazei, al oratoriei bombastice, semidocte (vezi Alecsandri, punct. 5).

6. Comicul circular al propozițiunilor ciclice (Ai puțintică răbdare, stimabile; Rezon, Nea Nae).

7. Comicul dificil și puternic al ansamblului (actul ultim, scena finală din „O scrisoare pierdută"): manifestația politică dirijată de Caţavencu.

8. Comicul apelativelor e mai căutat și mai adâncit; numele personagiilor nu dau decât fine sugestii asupra defectului principal al eroului (Caţavencu = Caţa-Caţa: oratorul politic de răspântie; Agamiță Dandanache: sub aparența diminutivală, insinuantă, inofensivă a lui Agamiță, asperitatea catastrofei dandana-iste; Conu Za-

www.digibuc.ro

haria Trahanache = senilitatea comodă, care trăgăneză decizia etc., personagiile despersonalizate prin nume: Veta, Nea Nae reprezintă o clasă întreagă, mahalaua).

9 E folosit rar, respectă verosimilul, naturalul şi efectele sunt imense (vezi Alecsandri, punctul 9).

10. Personagiile sunt toate comice, toate expuse ridicolului.

11. Personagiile sunt luate din mediul micii burghezii (mahalaua şi intelectualul semi-doct).

12. Nu are alt scop opera decât desăvârşirea artistică; pedeapsa dată eroilor săi e râsul, veselia noastră.

13. Fiecare personagiu are vieaţa lui; C. creiază astfel individualităţi scenice, deoarece nu-i animat de altă grijă decât de aceea de a fi verosimil.

14. Ceea ce deosebeşte mult pe C. de Al. este ascuţimea şi profunzimea observaţiei, ca şi realitatea psihică a eroilor.

15. C. manifestă faţă de personagiile sale o indiferenţă suverană, semn distinctiv al „artistului superior".

16. Toate personagiile sunt „imorale", în sensul că toate au defecte (neoneşti, abuzivi, adulterini, vicleni, mincinoşi, beţivi etc.).

17. Comicul este etern, pentrucă eroii lui C. trăiesc, după reprezentaţie, mai intens în amintire; ei câştigă vieaţă fiind raportaţi la exemplare întâlnite.

18. Intriga e complexă, acţiunea sensibil gradată, **înnodământul sesizat de spectator.**

www.digibuc.ro

19. Comedia lui C. este comedia tuturor timpurilor; comicul său este universal, pentru că sentimentele care însufleţesc personagiile sunt specifice sufletului uman de pretutindeni (Astfel, în „O scrisoare pierdută" toate personagiile supt mişcate de *ambiţie*: ambiţia de a-şi conserva renumele de femeie cinstită — Coana Zoiţica, ambiţia de a asculta sugestiile centrului — Conu Zaharia, ambiţia de a domina oameni şi situaţii — Tipătescu etc.).

20. „O scrisoare pierdută" a lui C. întruneşte comicul general: de moravuri (sunt înfăţişate obiceiurile, viciile societăţii), de intrigă (necontenita pierdere şi aflare a scrisorii), de caracter (fiecare personagiu este un caracter, o individualitate).

21. C. vine pe drumul deschis de Al. şi dă modele de piese comice; el rămâne iniţiatorul comediei moderne şi cel mai de seamă dramaturg al nostru.

22. C. nu localizează niciodată; el este un creator; sursa lui e vieaţa.

23. Pentru a putea fi gustat, comicul lui C. pretinde adesea o cultură generală minimă (nu oricine ghiceşte în „legea de murături" a lui Conu Leonida termenul moratoriu şi-i cunoaşte sensul, nu prea mulţi ştiu ce 'nseamnă „bampirul" lui Pristanda, etc.).

www.digibuc.ro

Drama istorică

Drama istorică românească are calităţile şi defectele teatrului romantic. Le vom menţiona la fiecare din cei patru autori următori: V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, B. Delavrancea, Al. Davilla.

V. Alecsandri

Cetatea Neamţului, Despot-Vodă Fântâna Blanduziei, Ovidiu

Cetatea Neamţului este prima dramă istorico-romantică, slabă prin acţiunea ei ştearsă, prin lipsa de relief a personagiilor şi inconsistenţa conflictului. Simplă încercare de a dramatiza eroismul plăeşilor din Cetatea lui Ştefan nu are decât meritul de a evoca o frumoasă pagină istorică.

Despot-Vodă este cea de a doua şi cea mai reuşită, ca trăire scenică, dintre piesele cu caracter istorie ale lui Alecsandri. (Fântâna Blanduziei nu e o dramă, ci o comedie istorică, gen antic). Totuşi şi aici acţiunea lâncezeşte (ca de pildă actul III). Ca operă dramatică momentele au în genere viaţă suficientă, întărite fiind şi de gesturile surpriză, de spectaculosul romantic (otrava care nu-şi face efectul,

www.digibuc.ro

moartea simulată a lui Despot, asasinarea lui, etc.). Ca operă poetică drama place prin căldura versului şi plasticitatea limbii, prin coloarea locală. Cu toate acestea, *Despot-Vodă* nu este o lucrare isbutită, fiindcă ficţiunea poetică nu se armonizează cu adevărul istoric (Ciubăr-Vodă este ignorat de istorie), faptele eroilor nu converg spre un tot unitar, ci sunt simple inele dintr'un şirag desfăcut, deaceea nici caracterizarea eroilor nu e posibilă (însuşi Despot nu trăeşte decât prin prezentarea lirică a scriitorului impresionat de ascensiunea „aventurierului"), iar conflictul e diluat din pricina mutaţiei sale (Despot Lăpuşneanu; Despot-Ciubăr). Piesa suferă deasemenea de viciile teatrului romantic: anacronismul psihic ori ideologic al personagiilor (autorul le împrumută ideile sale paşoptiste şi sentimentele umanitare, cavalereşti), antiteza dintre situaţii şi eroi, dintre situaţia socială primară şi ascensiunea sa (Despot, aventurierul, ajunge domnul Moldovei) abuzul de monoloage, (monologul liric: lecţii de patriotism, monologul etic: lecţii de umanitate), deghizarea (Despot iese din închisoare în costumul lui Ciubăr-Vodă), utilizarea spectaculosului (aducerea pe scenă a masselor ce vociferează, simularea morţii, final „coup de foudre"), amestecul trivialului cu pateticul, al tragicului cu comicul, folosirea otrăvii şi antidotului pentru întărirea impresiei, abundenţa confesiunilor, etc.

Fântâna Blanduziei nu este — graţie atmosferei senine în care se desfăşoară acţiunea şi mai ales a sfârşitului ei fericit (un happy end de regie modernă: Horaţiu, dându-şi seama că e bătrân, renunţă la Getta şi redându-i libertatea, îi permite să ia în căsătorie pe Gallus) — o dramă romantică, ci mai de grabă o

www.digibuc.ro

comedie antică brodată pe fond istoric. Piesa merită şi pentru alte motive calificarea aceasta, fiindcă e lipsită de aproape toate artificiile şcolii franceze notate mai sus.

Ovidiu nu are calităţile piesei precedente, ci defectele din Despot Vodă. Este o dramă romantică istorică; ea nu poate supravieţui din pricina inadvertenţelor istoriee (Ovidiu iubeşte în piesă pe Iulia, nepoata lui August; Ovidiu e graţiat de împărat, etc.) şi mai ales a predominării liricului. Efluviile patriotice şi profetismul duios de „ultimă oră" al eroului (Ovidiu murind vorbeşte de naşterea poporului român) sunt efecte uşoare care nimicesc nota gravă a piesei şi care au, azi, o urmare contrarie celei scontate ieri.

B. P. Hasdeu

Răzvan şi Vidra.

Acţiunea nu este închegată, piesa fiind împărţită în cânturi şi fiecare cânt fiind o acţiune aparte; legătura dintre ele se face mintal de către spectator, care leagă momentele ascensiunii lui Răzvan. Totuşi faptele abundă.

Conflictul nu sbucneşte în afară; este inexistent ca luptă exterioară între voinţe diferite. De natură interră, el se dă în sufletul lui Răzvan, între nobleţea înăscută a eroului şi setea de mărire ce i o pisură în inimă, clipă de clipă, Vidra.

Personagiile nu se caracterizează atât prin fapte, cât prin vorbe. Totuşi ele trăesc fiecare o vieaţă a lor proprie. [Răzvan e viteaz, cavaler, patriot, drept, i[illegible]ent etc.; Vidra — ca şi Doamna Chiajna din nuvela lui Odobescu — are firea femeii virile din tea-

www.digibuc.ro

trul shakespearean: ea seamănă cu Lady Macbeth prin foamea ei de mărire, prin puterea ei de insinuare, prin fermitatea aspiraţiilor şi creşterea intensivă a proectelor sale; Sbiera este boierul lacom, arivist, fricos şi rău; Răzeşul, Moş Tănase sunt tipuri de ţărani răbdători, viteji, iubitori de adevăr, sinceri, categorici]; eroii se împart însă în două clase: buni [Răzvan, Răzeşul etc.], spre ei îndreptându se simpatia autorului, şi răi, antipatici [Sbiera, Başotă ş. a.].

Antitetice sunt personagiile şi prin posibilităţile lor intelectuale şi morale în raport cu situaţia lor socială [Răzvan, deşi ţigan, ştie carte, face poezii, e iscusit la vorbă, generos şi viteaz, pe când Başotă, Sbiera — boieri — etc. sunt inculţi şi laşi].

Personagiile sunt creaţiuni subiective, în sensul că autorul le face dependente de ideile sale. Astfel, Răzvan este un democrat, un voevod care iubeşte poporul şi luptă pentru libertatea lui. [Nu-i acesta singurul adevăr istoric nesocotit; Răzvan domneşte în realitate mai multe luni şi moare în ţeapă, pe când în piesă e Voevod numai o zi şi moare în luptă].

Piesa are deasemenea defectele creaţiunilor romantice: primatul formei asupra fondului [deaceea e împărţită în „cânturi" nu în acte], mulţimea monoloagelor, gesturile cavalereşti [Răzvan liberează din captivitate pe duşmanul său Sbiera etc.], tonul declamator ş. a. Din aceste motive, piesa a fost considerată mai mult „o poveste istorică" decât o dramă [Caragiale în cronica sa teatrală]. Totuşi, pe lângă meritele mai sus citate, piesa lui H. trăeşte prin caracterizarea dragostei de neam privită sub „cele două aspecte specifice ale poeziei populare: înstrăinarea şi haiducia",

www.digibuc.ro

B. Delavrancea

Apus de Soare, Viforul, Luceafărul, poeme dramatice după cum o arată şi simbolica numelor: Apus de-Soare [Ştefan cel Mare], Viforul [Ştefăniţă], Luceafărul [Petru Rareş].

Acţiunea din *Apus de Soare* e lipsită de momente viabile. O singură clipă de trăire intensă are drama: uciderea paharnicului Ulea. Absenţa momentelor aduce cu sine pe aceea a dozării ascendente a impresiei şi atenţiei spectatorului. Punctul culminant al piesei se confundă cu desnodământul. Interesul scenic e astfel minim, substituit fiind de vraja retorică a limbajului.

Personagiile sunt creaţiuni simbolice: Ştefan, soarele Moldovei, Ulea, boierimea opoziţionistă. Din această cauză, dintre toate nu trăeşte decât Ştefan, hiperbolizat în calităţile sale sufleteşti: superbie majestuoasă, democrat, iertător, bonom, onest, drept şi verosimil, în acelea pe care i le recunoaşte istoria; impulsiv, viteaz şi autocrat. Nota dominantă a caracterului lui Ştefan, este dorinţa de a domni şi după moarte în urmaşii săi. Caracteristica aceasta aparţine tuturor domnilor epocei, deaceea piesa are un caracter universal.

Conflictul este aproape inexistent. El este intern, nu extern. Intern, fiindcă se dă între trupul istovit de boală, de bătrâneţe şi inima încă tânără, plină de avânt şi capabilă de acte semeţe a lui Ştefan; extern — pentrucă voinţei Domnului se opune, anemic însă, paharnicul Ulea.

Coloarea locală e sugerată numai de costume şi decoruri. Limba e graiul muntean nu moldovean, cum

www.digibuc.ro

s'ar fi cuvenit; gesturile, ideile ori sentimentele nu aparţin epocei. Totuşi, dacă Apus de Soare nu-i o reuşită lucrare teatrală, ea este o admirabilă poemă dramatică prin evocarea figurii marelui domn moldovean şi mai ales prin stilul liturgic, bogat în suspensiuni care creiază o atmosferă de calm şi transfigurare.

Viforul este, ca valoare scenică, mult mai realizat. Momentele se succed uimitor de repede, dinamizând acţiunea. Intâmplările tragic—shakespeareiene: uciderea lui Arbore, a celor şase boieri, a lui Ştefăniţă şi nebunia Oanei impresionează puternic spectatorul. Gradaţia spre înnodământ şi desnodământ e simţitor ascendentă şi descendentă.

Personagiile sunt caracterizate prin faptele lor, nu vorbele autorului. Ca elemente psihice, însuşirile lui Ştefăniţă: invidios, afemeiat, beţiv, vicean, crud, laş, etc., sunt teatral mai valoroase decât acelea ale lui Ştefan din Apus-de Soare.

Conflictul este extern. El isbueneşte între boieri şi Domn şi, ca mai totdeauna cei mulţi, boierii, înving, pentrucă de partea lor e raţiunea şi iubirea de patrie. [Arbore şi toţi boierii din sfatul ţării nu doreau războiu cu Riga Poloniei — împotriva voinţei Domnului — fiindcă ţara era secătuită de pe urma luptelor necontenite].

Un nou element vine să mărească farmecul dramei: elementul bufon reprezentat prin Mogârdici şi Cărăbăţ, doi eroi de import britanic [Shakespeare].

Luceafărul. Din punct de vedere al acţiunii este superior lui Apus-de-Soare, inferior Viforului. Defectul principal al operei este acela de a fi înfăţişat pe Petru-Rareş nu într'un moment culminant al domniei

www.digibuc.ro

sale, ci în desfăşurarea cronologică a ei. Din pricina aceasta Luceafărul e simplă pagină de cronică dramatizată.

Personagiile sunt mai pline de vieaţă decât cele din Apus de Soare. Conflictul pe care însă îl provoacă [boierii care nu vor să lupte se opun Domnului care aspiră la gloria lui Ştefan], nu e puternic, fiindcă el cade pe plan secundar, deoarece se subordonează luptei interne date în sufletul lui Rareş între dorinţa de a păstra neştirbit patrimoniul marelui său părinte şi aceea de a se menţine la domnie, cu ajutorul boierilor, deci de a renunţa la războaie.

In concluzie, trilogia lui D. are următoarele defecte [majoritatea datorite romantismului]: abundenţa monoloagelor, subiectivismul [eroi care simt ca în epoca dela sfârşitul veacului al XIX lea, simpatie pentru unii — antipatie pentru alţii, eroi care filozofează — ca de exemplu: „lucrurile cad sub simţurile noastre, aşa cum sunt"], patriotismul retoric, antiteza între clasa celor buni şi clasa celor răi [în Viforul, mai ales], folosirea otrăvii pentru grăbirea desnodământului, idealizarea figurii lui Ştefan şi Petru-Rareş, folosirea muntenismelor, când coloarea locală cerea moldovenisme.

Meritul mare al autorului este însă acela de a fi putut evoca figuri măreţe din trecutul nostru cu ajutorul unei limbi, care păstrează totuşi candoarea şi poezia textului evanghelic. Trilogia nu este o capodoperă scenică, e însă una poetică. Piesele câştigă — în calitatea lor de poeme dramatice — citite, nu reprezentate.

Al. Davilla. — Vlaicu Vodă,

Netăgăduit că cea mai bună dramă istorică este Vlaicu-Vodă. Tangenţial, ea conservă câteva note ro-

www.digibuc.ro

mantice: inspirația din istoria Neamului, diviziunea personagiilor în două clase [buni: Vlaicu, Dragomir, Miked, etc.; răi: Clara, Pală, Kaliany ş. a.], coloarea locală, folosirea spectaculosului. Dar acestea sunt caractere care convin oricărei producțiuni istorice reuşite, fără să conducă la presupunerea că ea acumulează şi defectele romantice. Monoloagele interminabile, subiectivismul, anacronismele istorice, acțiunile surpriză nu fac parte din arsenalul artificios al acestei piese. Totul este natural; acțiunea este bogată în întâmplări şi urcă normal spre punctul culminant [încercarea de asasinare a lui Vlaicu]; conflictul e unitar şi puternic, condus fiind de energia neobosită a Clarei şi iscusința diplomată a lui Vlaicu. Personagiile acționează viu şi sunt precis caracterizate. Vlaicu, e un caracter complex „întruparea Principelui lui Machiavel" [G. Călinescu], fiindcă nu-l sperie niciun obstacol şi are resurse sufleteşti pentru orice piedică, ştie să fie umilit, supus, aparent laş, linguşitor, dârz, curajos, categoric [fără menajamente] şi patriot mai presus de orice. Doamna Clara — analogic ar putea fi apropiată de Doamna Chiajna — e stăpânită de setea domniei; femee de temperament impulsiv, cu deciziuni repezi, Clara Doamna ştie intrigă şi nu ezită să pună la cale asasinate. Ea reprezintă elementul străin, intrus, credința schismatică, pe când Vlaicu e păstrătorul datinei, al credinței şi garanția etnicității noastre. Ideea generatoare a piesei e următoarea: ortodoxismul şi datina străbună au fost şi sunt chezăşia permanenței noastre istorice; depozitari ai lor sunt poporul şi boierii.

www.digibuc.ro

Evoluţia curentelor critice şi literare

Curente critice propriu zise:

— doctrina sau principiile critice dirijează creaţia poetică.

1. *Curentul traducerilor.*
2. „ *tradiţionalist (istoric popular).*
3. „ *estetic.*
4. „ *ştiinţific.*
5. „ *semănătorist.*
6. „ *poporanist.*
7. „ *nouei critice estetice.*
8. „ *critic impresionist.*
9. „ *criticei noui.*

Curente literare:

— doctrina sau principiile critice trec pe plan secundar: primează creaţia poetică pe care critiça nu face decât s'o lămurească, s'o susţină.

10. *Curentul simbolist.*
11. „ *neo-tradiţionalist.*
12. „ *anarhic.*

www.digibuc.ro

13. „ *modernist.*
14. „ *impresionist-expresionist.*

I. Curentul traducerilor

(Epoca de predominare 1829—1840)

Şeful curentului: I. H. Rădulescu.

Reviste reprezentative: Curierul Românesc [1829], Curierul de ambe sexe [1836], Gazeta Teatrului [1835].

Scriitori formaţi la acest curent: I. H. Rădulescu, Cârlova, Iancu Văcărescu, Gr. Alexandrescu, Gh. Gorjan, Gr. Pleşoianu ş. a.

Principii: Formarea unei literaturi delectabile, cât mai bogate; izvorul de inspiraţie: traducerile; tendinţa de a strânge într'un mănunchiu pe toţi scriitorii din toate provinciile româneşti; tendinţa de a forma o limbă literară, unitară şi armonioasă [expresii eufonice].

Urmări: Formarea primului public cititor şi a primilor scriitori; crearea unui curent umanitarist sub influenţa legăturii spirituale cu Apusul.

II. Curentul tradiţionalist

(istoric-popular)

(Epoca de predominare 1840—1860)

Şeful curentului: M. Kogălniceanu.

Teoreticieni ai curentului: M. Kogălniceanu pentru partea istorică, Al. Russo pentru partea populară.

Reviste reprezentative: Alăuta Românească [ultima fază când a fost condusă de M. K. 1 Iulie—

www.digibuc.ro

-1 Sept. 1838].

Dacia literară [1840], Propăşirea [1844], Steaua Dunării [1855], România literară [1855-Alecsandri], Revista Română [Odobescu, 1861-63], Revista nouă [Hasdeu, 1887—1895].

Scriitorii formaţi la acest curent: M. Kogălniceanu, Bălcescu, Al. Russo, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, C. Negruzzi, I. Ghica, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu.

Principii: Traducerile sunt „o manie ucigătoare a gustului original", deci să ne inspirăm din trecutul neamului şi din poezia populară.

Criticismul c ltural şi naţionalizarea culturii. [Critica în reviste a tuturor manifestărilor culturale, nu numai literare].

Urmări: Inmulţirea operelor cu caracter original; fixarea primelor principii de selecţionare a operei: principiul etnic nu estetic, strângerea legăturilor spirituale dintre toţi Românii, îmbogăţirea limbii literare; publicarea primelor colecţii de poezii populare, determinarea unui curent de simpatie pentru clasa ţărănească, curăţirea limbii de extravaganţele latiniste.

Predecesori pentru latura istorică: Cârlova şi Alexandrescu; pentru latura populară: Ienăchiţă Văcărescu [Amărîtă turturea], Iancu Văcărescu [Ielele, Piaza bună, Piaza rea], N Văcărescu [Cântec voinicesc], Stămati, Asachi [colecţii de poezii populare].

III. Curentul estetic

(Epoca de predominare 1867—1900)

Şeful curentului: T. Maiorescu.

Reviste reprezentative: „Convorbiri literare" (Mar-

www.digibuc.ro

tie 1867).

Scriitori formaţi la acest curent: Iacob Negruzzi, Bodnărescu, Gane, Şerbănescu, Xenopol, Panu, Slavici, Eminescu, Creangă, Zamfirescu, Caragiale, Popovici Bănăţeanu, Bassarabescu, Nanu, Brătescu-Voineşti.

Principii: Poezia trebue să aibă în fond sentimente ori pasiuni (pentrucă numai ele, spre deosebire de idei, au caracter universal omenesc, numai ele pot aduce repausul inteligenţei, „liniştea contemplativă"); sentimentele trebuie să fie gradate, sincere şi să nu se îmbrace în mai multe cuvinte decât e necesar.

In ce priveşte *forma* poezia trebuie să conţină imagini sensibile (figuri de stil).

In linii generale curentul estetic cere:

a) excluderea oricărei preocupări streine de artă (politică, ştiinţă, etc);

b) simţământ natural — întemeiat pe adevăr, pe sinceritate;

c) obiectivarea sentimentului artistic (opiniile şi subiectivismul poetului trebuesc eliminate din opera de creaţie);

d) naţionalism în marginile firescului;

e) înţelegerea ideilor ce omenirea întreagă datoreşte civilizaţiei apusene;

f) formă adecvată fondului (stil echilibrat, distins, bogat; folosirea neologismului de acolo de unde luăm şi ideea);

g) criticism cultural.

Urmări: Se fixează primele criterii estetice de judecarea operei literare;

Se înlătură imixtiunea disciplinelor streine de opera de artă;

www.digibuc.ro

Se îmbogăţesc sursele de inspiraţie prin libertatea absolută dată scriitorului de a-şi alege sursa, cu condiţia de a fi natural şi obiectiv.

Cultura românească află, încetul cu încetul, fondul original care să pornească din nucleele apusene.

Limba câştigă în supleţă şi varietate. Poezia română numără trei reprezentanţi de frunte: Eminescu (lirică), Creangă (epică), Caragiale (dramatică).

IV. Curentul ştiinţific

(Epoca de afirmare: 1881—1894)

Şef al curentului: Dobrogeanu-Gherea.

Doctrinari: Nădejde, Morţun.

Reviste reprezentative: „Contemporanul" (1881—87) condus de Nădejde şi Morţun.

„Literatură şi ştiinţă" (1893—94) condusă de Dobrogeanu-Gherea.

Scriitori formaţi la acest curent: Dobrogeanu-Gherea, Nădejde, Vlahuţă, Delavrancea.

Principii: Opera de artă nu este impersonală sau obiectivă, fiindcă emoţiile sunt personale.

Opera de artă este rezultanta celor trei elemente: la race, le milieu, le moment (Taine).

Criteriile de valorificarea unei opere de artă sunt: determinarea influenţei operei asupra publicului, mărimea influenţei determină mărimea operei; cunoscută fiind valoarea se vor fixa elementele care au produs-o (fond şi formă).

Urmări: Apariţia literaturii cu caracter social, tendenţios, intensificarea sentimentelor democratice, a compasiunii pentru clasa de jos şi a dezacordului

www.digibuc.ro

dintre pătura conducătoare și cea condusă.

V. Curentul semănătorist

Reacțiune împotriva criticei estetice.

Șeful curentului: N. Iorga.

Doctrinari: Vlahuță, Coșbuc, Iorga, Chendi, Scurtu, Aurel Popovici, D. Tomescu (Craiova).

Epoca de predominare: 1903—1906, anii de conducere ai lui Iorga.

Revista reprezentativă: „Semănătorul" apărută la 2 Dec. 1901 cu sprijinul lui Haret și condusă de Vlahuță și Coșbuc.

Periodice din aceeași constelație ideologică:

„Luceafărul" apare la Budapesta la 1 Iulie 1902, apoi la Sibiu la 15 Oct. 1906: conducători: Goga, Al. Ciura, Tăzlăuanu.

„Făt-Frumos" (Bârlad, 15 Martie 1904) sub conducerea lui Tutoveanu, Adam, Gârleanu, Nanu, Mândru.

„Ramuri" (1 Dec. 1905, Craiova), sub conducerea lui C. S. Făgețel.

Neamul românesc literar, Flcarea darurilor, Linia dreaptă, Cuget clar, (toate de N. Iorga).

Scriitori formați la acest curent: Chendi, Coșbuc, Iosif, Sadoveanu, Sandu-Aldea, Gârleanu, Goga, Nanu, Mândru, Gh. Tofan, D. Tomescu, Agârbiceanu, etc.

Principii: Punctul de plecare este ideea naționalizării culturii a lui Kogălniceanu; de aici: dragostea pentru trecutul neamului, patriotismul, pasiunea pentru tradiție, apoi simpatia pentru țărani („dragostea pentru fratele țăran", N. Iorga), mai mult chiar, idealizarea și compasiunea pentru țăran, antipatia pentru

www.digibuc.ro

peisagiul şi viaţa citadină, de unde inadaptabilitatea eroilor.

N. Iorga, în articolele sale program scrie: „Am recunoscut o necesitate firească, aceea de a da neamului românesc o literatură care să pornească dela el, dela ce e mai răspîndit şi mai caracteristic în el".

Urmări: la naştere o literatură cu pronunţat caracter naţional. Pe teren social: evenimentul dela 13 Martie 1906 din piaţa Teatrului Naţional, când poliţia a tras în masa studenţească electrizată de idolul ei, N. Iorga (protesta împotriva reprezentaţiilor în franţuzeşte date pe scena Naţionalu'ui de societatea de doamne „Obolul").

VI. Curentul poporanist

Epoca de predominare 1906—1919

Este reacţiunea împotriva semănătorismului.

Şef al curentului: G. Ibrăileanu.

Doctrinari: Sanielevici, Bujor, Stere, Scurtu, G. Ibrăileanu, Ralea.

Reviste reprezentative: „Evenimentul literar" (20 Dec. 1893) condus de Stere; „Curentul nou" (15 Nov. 1905) condus de Sanielevici, „Viaţa Românească" (Martie 1906, Iaşi) condusă la început de I. Bujor şi Stere, apoi de G. Ibrăileanu şi în sfârşit de Viişoianu şi Ralea.

Principii: Confundă, ca şi semănătorismul, etnicul (dragostea de pământ, de ţăran) cu esteticul, cerând încă dela 1893 (Ev. lit.): iubire nemărginită pentru popor, apărarea intereselor şi ridicarea lui materială şi morală: la 1903, Sanielevici

www.digibuc.ro

precizează în „Curentul nou": e nevoie de o literatură rurală, sănătoasă, morală și echilibrată (nu romantică și idealizând „beția" și adulterul țăranilor ca literatura lui Sadoveanu dela „Semănătorul", care era acuzat injust de Sanielevici, că e împotriva votului universal și face propagandă antisemită). Ibrăileanu reduce principiile la o atitudine de simpatie pentru popor — constatând, la 1920, că mișcarea nu-și mai are sensul, deoarece „țăranul a început să adopte forme de viață străină și să vorbească pestriț" (cu vremea scriu astfel, aici, scriitori, care n'au nimic comun cu programul de mai sus: Ionel Teodoreanu, Al. O. Teodoreanu, Jean Bart, Topîrceanu, etc.).

Scriitori formați la acest curent: Stere, Jean Bart, Ibrăileanu, Spiridon Popescu, Oct. Botez, Ralea, Ionel Teodoreanu, Al. O. Teodoreanu, Topîrceanu ș. a.

Urmări: Apariția unei literaturi vădit favorabilă păturii populare, orientarea scriitorilor spre opera literară obiectivă (ultima fază a curentului).

Pe teren politic: vot universal, expropriere în favoarea țăranilor, drepturi politice Evreilor.

VII. Noua critică estetică

(epoca de predominare 1907—1911)

Reacțiunea împotriva poporanismului.

Folosește principiile estetice maioresciene, susținute prin ideile filosofiei contemporane.

Șef al curentului: M. Dragomirescu.

www.digibuc.ro

Reviste reprezentative: „Convorbiri critice" (1907-1911), „Falanga" (1910; apoi 1926—1930).

Principii: Revenirea la principiile esteticei maioresciene; artă pentru artă, obiectivarea creaţiei artistice, libertatea absolută în alegerea subiectelor, formă adecvată/fondului.

Curentul neo-estetic se caracterizează prin: *integralism* (opera este produsul celor trei facultăţi ale sufletului omenesc: sentiment, inteligenţă, voinţă — cu predominarea uneia, după genul respectiv: liric, epic şi dramatic), *raţionalism* (stabilirea de norme fixe pentru judecarea unei opere literare, construirea unei adevărate „ştiinţe a literaturii" pornind dela aceleaşi trei facultăţi ale spiritului uman şi continuând până la epuizare, compartimentarea tripartită a artei), *analiză* (disecarea atentă a operei în toate elementele componente), *ierarhizare* (clasificarea operei).

Scriitori formaţi la acest curent: Ion Trivale (critic), Cerna, Dragoslav, Corneliu Moldovanu, M. Sorbul, Iosif, C. Pavelescu.

Urmări: Critica primeşte noi instrumente de pătrundere a unei bucăţi literare, creându-se în bună măsură, în corpul didactic, profesional, un curent de aprofundare şi migăloasă analiză a formei, a fondului şi a armoniei lor.

Deşi prezentaţi cu certificate hiperbolice, istoria literară reţine în galeria poeţilor minori câteva nume ale „Şcolii noua": Corneliu Moldovanu, Cerna, C. Pavelescu etc.

www.digibuc.ro

VIII. Critica impresionistă

Epoca de predominare 1919—1930

Reacție împotriva școalei maioresciene și a oricărei critice științifice.

Șef al curentului: Eugen Lovinescu.

Revista reprezentativă: „Sburătorul".

Scriitori formați la acest curent: Hortensia Papadat-Bengescu, I. Barbu, Camil Petrescu, Gh. Brăescu, T. Vianu, Celarianu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Anton Holban, Lucia Demetrius, Dan Petrașincu, Virgil Gheorghiu, Eugen Jebeleanu etc.

Principii: Punctul de plecare este critica impresionistă a lui Faguet și Lemaître: critica literară nu poate porni dela formule rigide, ea este elastică, suplă, întemeiată deci pe propria impresie, pe simțul nuanțelor, pe analize subtile.

Opera literară are caracter sincronic (sursa ei este contemporaneitatea socială, științifică, etc.), așa dar urban, occidental, anti-tradițional.

Urmări: Recrudescența criticei prin apariția unor condee formate la școala lovinesciană (T. Vianu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, etc.), îmbogățirea literaturii cu nume și opere de o factură nouă, apariția literaturii moderniste (I. Barbu, Vinea etc.), sincronizate cu școlile literare străine.

www.digibuc.ro

IX. Critica nouă

Reprezentată prin G. Călinescu, Perpessicius, Şerban Cioculescu, Vl. Streinu, T. Vianu, Pompiliu Constantinescu nu se întemeiază pe rigide principii ştiinţifico-estetice, ci pe intuiţia artistică alimentată de o bogată lectură.

X. Curentul simbolist

In afirmaţiile sale precursoare este o reacţie împotriva esteticei maioresciene. Reprezentantă a acestei faze este revista lui Al. Macedonski: „Literatorul" (Buc. 20 Ian. 1890) şi „Revista Literară" (1885—1886) a aceluiaşi, cu colaborarea — între alţii — a lui Ştefan Petică, Cincinat Pavelescu, Radu Rosseti, etc.

Ideologic, mişcarea se leagă de Franţa, unde Remy de Gourmont este teoreticianul noului curent dela „Mercure de France".

Doctrinari: Macedonski, O. Densuşianu, L. Demetrius, I. Minulescu, N. Davidescu.

Exponentul mişcării e Ion Minulescu.

Reviste reprezentative: Forţa morală" (28 Oct. 1901—17 Fevr. 1902), „Linia Dreaptă" condusă de Demetrius (15 Aprilie—15 Iunie 1901), „Viaţa nouă" (1 Fevr. 1905) condusă de O. Densuşianu. „Revista celorlalţi" 1908, condusă de I. Minulescu, „Viaţa socială" 1910, sub direcţia lui Cocea, „Versuri şi proză" 1911, a lui I. M. Raşcu.

Scriitori formaţi la acest curent: Minulescu, Arghezi, Pilat, Al. T. Stamatiad, G. Bacovia,

www.digibuc.ro

Ervin, A. Maniu, El. Farago, Davidescu, Emil Isac, M. Cruceanu, etc.

Principii: „Poezia este forță evocatoare și de aceea visul este substanța ei, lumea externă nu e decât un simbol al lumii noastre interne". — Poetul trebuie să pună accentul pe viața afectivă, să redea tot ce are sufletul mai profund, mai greu accesibil. — Mijlocul este o limbă suplă „care să exprime nu numai raporturile logice dintre fraze și cuvinte, ci mai ales raporturile dintre impresii". Ritmul trebuie să respecte flexibilitatea sensibilității. Concluzia: versul liber.

Notele caracteristice ale nouei școli sunt așa dar: exaltarea eului, explorarea subconștientului, intelectualizarea figurilor, inspirația din viața urbană, absolută libertate în artă, muzicalitate, verslibrism.

Urmări: Sporirea surselor inspiratorii (citadinism, occidentalism), sincronizarea literaturii cu viața socială, îmbogățirea vocabularului cu termeni noi, accentuarea interesului pentru mișcările literare străine, pregătirea atmosferei pentru arta modernistă.

XI. Curentul neo-tradiționalist

Epoca de predominare 1926—1940

Reacțiune împotriva modernismului.

Revista reprezentativă: „Gândirea", 1921 Cluj având ca redactori pe Cezar Petrescu și I. Cucu.

Periodice din aceeași constelație ideologică: Junimea Literară; Gândul Nostru, Iași; Năzuința,

www.digibuc.ro

Craiova; Datina, Tr.-Severin; Flamura, Craiova, etc..

Scriitori formaţi în jurul acestui curent: Pillat, V. Voiculescu, Blaga, V. Papilian.

Principii: Curentul neo tradiţionalist este o revenire la vechile teme ale „Daciei literare" şi mai ales ale semănătorismului care, prin contactul cu poezia străină (Fr. Jammes, R. Maria Rilke) reînviază prin asocierea etnicului cu sentimentul religios.

Deaceea, notele caracteristice ale noului curent sunt; inspiraţia din tradiţia şi istoria Neamului amplificată cu peisagiul urban, adâncirea şi asimilarea ortodoxismului; sentimentul solidarităţii în timp cu poporul, în spaţiu cu pământul; vocabular occidentalizat.

Urmări: Literatura cunoaşte o renaştere spirituală prin publicarea unor opere de seamă, care nu sufăr influenţa străină şi nu sunt totodată tendenţios morale ori patriotice. (Vezi operele scriitorilor citaţi). Limba se îmbogăţeşte cu termeni arhaici şi neologisme.

XII. Curéntul anarhic

Provocat de intuiţionismul bergsonian [1]), curentul anarhic cunoaşte următoarele forme *cubismul* (reprezentanţi: André Lhote, André Salmon, Max Jacob, Guillaume Apollinaire) definit ca o „re-

1) Henri Bergson, filozof francez, defineşte intuiţia; „O specie de simpatie intelectuală prin care ne transportăm în interiorul lucrurilor pentru a surprinde ceeace ele au unic şi inexprimabil".

www.digibuc.ro

dare sensibilă a tuturor fețelor unui obiect", *dadaismul* (reprezentanți: Tzara, André Breton, Philippe Soupault) redus la formula lui Tristan Tzara: „Mettez tous les mots dans un chapeau, tirez, au sort, voilà le poème dada" (vezi mai jos citatul din Ilarie Voronca), *futurismul* afirmat în cultura italiană odată cu manifestul din 1909 al lui Marinetti: „Noi vogliamo distrugere i musei, le biblioteche, le academie d'ogni specie", care tinde să transpună în literatură viața motorului, nou animal instinctiv a cărui voință o cunoaștem", *suprarealismul* (reprezentanți: André Breton care îi scrie programul în 1924, Paul Eluard, Benjamin Péret, etc) e o reactualizare a dadaismului, formulat ca o „dictée de la pensée en l'absence de tout controle exercé par la raison, en dehors de toute préocupation esthétique ou morale".

In arta românească, și în deosebi în literatură, se pot delimita cu greu hotarele acestor forme ale curentului anarhic care, la noi ca și în străinătate, se reduce la: negarea tuturor legilor firești ale poeticei și gramaticei, ilogismul, dezechilibrul sufletesc aparent, dezordinea lexicală.

Curentul anarhic e reprezentat în România prin revistele:

„Contemporanul" (1923, condus de I. Vinea), Integral, 75 H. P. Punct, Unu ș. a. susținut fiind de I. Vinea, Ilarie Voronca, Saşa Pana, C. Nisipeanu, Perahim etc., ilustrând cu fidelitate citatele străine ca — de pildă — versurile acestea ale lui Il. Voronca:

„Prin cauciuc împarte salariul submarin avion,
Sub umbrelă oferit în gradație miracol intermediar

www.digibuc.ro

ventilator face gimnastică pe un abonament de cl. II-a forestier vagon-lits sare dela etaj desinfectant".

Menţinându-se în primii ani pe linia şcolii anarhice, revista „*Meridian*", Craiova, condusă de Tiberiu Iliescu, a evoluat spre modernism şi a fost o vreme singura reprezentantă a curentului.

XIII. Curentul modernist

Atenuând caracterele curentului anarhic, curentul modernist revoluţionează poezia prin notele nouă ce-l caracterizează: ermetismul (sensul hieroglific al ideii), verslibrismul, sintaxa invertită, barbarismul expresiei, libertatea prozodică, inspiraţia tehnico-ştiinţifico-urbană. Reprezentanţi ai curentului: Ion Barbu, Cicerone Teodorescu, Virgil Gheorghiu, Eugen Jebeleanu, Dan Botta etc.

Teoreticieni şi susţinători sunt: Lovinescu, Gh. Călinescu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu etc.

Urmări: Accentuarea libertăţii în artă, sincronizarea cu literatura străină, eliminarea elementelor străine de artă din inspiraţie, indigenarea unor barbarisme.

XIV. Curentul impresionist-expresionist

Reprezentant al poeziei impresioniste şi expresioniste este Lucian Blaga.

Impresionismul este şcoala literară, care cere să redai impresia, aşa cum materialmente ai primit-o.

www.digibuc.ro

Curentul pleacă din Franța fraților *Goncourt*, teoreticienii acestei arte noi (Cuvântul de *impresionist* vine dela un tablou al lui Claude Monet intitulat: Impression au soleil levant — 1874). Impresioniștii încearcă să redea prin ajutorul unor imagini cât mai simple, mai primitive, un sentiment cât mai puternic.

Expresionismul este, după cum îl definește Blaga în Filosofia stilului: „redarea lucrurilor sub speciae absoluti, adică făcând abstracție de noțiunea lor tipică de specie". Expresionismul e caracterizat de avalanșa abstractizărilor, a foamei de absolut, de transcendent, a primatului eului.

Curentul vine din Germania la începutul secolului XX. In pictură, procedeul a fost realizat prin plăcile de coloare și prin simplificarea — până la confuz — a formelor (Heckel, Nolde, Kokoshka).

Pentru evoluția celor două curente în opera lui Blaga se pot cita: „Poemele Luminii" (impresionism), „Pașii profetului" (expresionism).

In afară de curentele literare menționate, tânăra noastră literatură cunoaște influența a trei școli străine care nu pot fi precis circumscrise în timp și în opere. Vreme de un secol și jumătate au fost difuzate la majoritatea scriitorilor și lucrărilor de seamă. Astfel:

I. Clasicismul

Iată câteva din accepțiunile cuvântului clasic:

a) Clasic vine dela lat „classicus = care e în

www.digibuc.ro

primul rang, din prima clasă. In prima jumătate a secolului al XVIII-lea, clasic însemna scriitorul studiat în clasă.

b) Clasic este orice spirit luminat, format la izvoarele culturii greco-romane.

c) Clasic este orice scriitor care a pătruns „esența lucrurilor, care reprezintă fundamentalul, universalul în opera sa, care poate fi luat drept model".

Din aceste trei accepțiuni, cea de a doua este sinonimă cu aceea de umanist: scriitorul reîntors la preocupările filosofice, artistice și științifice ale lumii greco-latine.

După primul sens, clasic este, orice scriitor român studiat de manualele școlare începând deci cu Văcărești și terminând cu Lucian Blaga sau Tudor Arghezi.

După a doua definiție sunt autorii de mai jos, care intră în grupa c. cu adaosul lui Conachi, Văcărești, Cârlova, Asachi.

Scriitorii clasici din grupa c. care să împlinească și condițiile de mai jos sunt: I. H. Rădulescu („Sburătorul"), Gr. Alexandrescu (fabule satire, epistole), Kogălniceanu (proza oratorică), C. Negruzzi (nuvela istorică), Alecsandri (pasteluri), I. Ghica (Scrisori), Odobescu („Pseudokineghetikos"), T. Maiorescu (critice, discursuri), Caragiale (întreaga operă), Creangă (toată opera), Eminescu (toată opera), D. Zamfirescu (poeziile de inspirație clasică), Cerna (poezia), Coșbuc (poezia). Iosif (poeziile în care lamentațiile romantice sunt absente), Brătescu-Voinești (proza epică), Hogaș (proza epică), Sadoveanu (toată opera),

www.digibuc.ro

Rebreanu (toată opera) etc.

Notele noastre nu au însă caracterul de categoric, de exclusivitate, în sensul că o operă clasică poate avea în același timp și caracter romantic ori realist.

Pentru a fi clasică o operă trebuie să se supună următorului catechism: să fie izvorîtă dintr'o imaginație supravegheată, înfrânată, compusă fiind cu grijă, să fie echilibrată, rezonabilă, să aprofundeze fondul, să fie morală, să folosească un stil simplu, sobru.

Literatura clasică va înfățișa: veșnicul, inefabilul, ușor sesizabilul, va cere imitarea naturii, realizarea verosimilului și va avea drept principiu călăuzitor rațiunea, iar în formă va pretinde: ordine și claritate.

II. Romantismul

Școala care reacționează în Franța împotriva clasicismului se chiamă romantică.

Istoricul școlii: La 1807, Schlegel publică la Paris „Comparaison entre la Phèdre de Racine et celle d'Euripide" în care, atacând teatrul clasic francez, face apologia romantismului anglo-german. Emulați, poeții francezi determină — pe tărâm literar — o revoluție comparabilă cu cea dela 1787 pe tărâm social, revoluție tradusă nu numai printr'o spiritualitate originală, ci și printr'o nouă modă vestimentară și culminând în bastonada dela reprezentația piesei lui Hugo „Hernani" 1831. (Le romantisme c'est la révolution française faite littérature — Hugo).

www.digibuc.ro

Caracterele nouei şcoli: individualismul (l'étalage du moi), dominaţia sensibilităţii, a fanteziei asupra raţiunii, de unde reveria, meditaţia, analiza stărilor sufleteşti personale, bogăţia de coloare, stilul retoric, fraza declamatorie, muzicalitatea.

In poezia epică şi dramatică notele specifice sunt: inspiraţia din istoria naţională, antiteza între situaţii şi personagii, păstrarea unităţii de acţiune (celelalte două sunt neglijate), spectaculosul (folosirea maselor, a decorurilor în colori vii, a scenelor tari: sinucideri, asasinate, etc.), folosirea pentru culminaţia sau desnodământul acţiunii a otrăvii şi antidotului, abundenţa monoloagelor şi confesiunilor, deghizarea, eroi simbol (binele-răul): împărţirea eroilor în două clase: I) clasa celor ce reprezintă binele, II) clasa celor ce reprezintă răul; amestecul trivialul cu pateticul, a tragicului cu comicul, subiectivismul afectiv şi ideologic (autorul împrumută personagiilor ideile şi sentimentele sale, democratismul; fondul subordonat muzicalităţii formale (în poezia versificată).

Scriitori şi opere romantice: V. Cârlova: Păstorul întristat, Ruinurile Târgovişteî, I. H. Rădulescu: Visul, Sanţa-Cetate, Mihaida, Căderea dracilor, etc., Gr. Alexandrescu: poeziile erotice: Când dar o să guşti pacea, Aşteptare, etc., Umbra lui Mircea la Cozia, Anul 1840, romantism vădit în reverie, melancolie, meditaţie; N. Bălcescu ca şi Kogălniceanu sunt reprezentanţii istoriei romantice evocatoare; Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul, Histoire de la Vala-

www.digibuc.ro

chie, de la Moldavie, et des Valahes Transdanubiens și mai ales Curs introductiv de istoria națională dela Academia Mihăileană; Bolintineanu (în Manoil și Elena): atitudini cavalerești, lamentații, situații neverosimile, etc.; C. Negruzzi e romantic prin inspirație, antiteze, folosirea otrăvii în nuvela istorică, V. Alecsandri în întreaga operă, Al. Russo în Cântarea României. Poezia poporală. Studie naționale etc.. Odobescu: nuvela istorică, în parte numai, ca și la Negruzzi și cele două poezii de debut: Odă României, Intoarcere în țară pe Dunăre, Istoria Arheologiei (romantică în tendința de a naționaliza știința), Hasdeu în întreaga operă, cu excepția lui Etimologicum Magnum, deși fantezia sburdă și aici; Eminescu prin melancolia, reveria, meditația și muzicalitatea întregei opere poetice; Vlahuță, întreaga operă lirică și epică; Delavrancea, întreaga activitate literară pătrunsă în același timp de note realiste.

D. Zamfirescu, romantic mai ales în romanele de debut (In fața vieții, Lume veche, lume nouă), în câteva nuvele (Subprefectul, Amintiri din viața lui Depărățeanu etc.), în idealizarea boierimii din romanul ciclic; Iosif, în poezia erotică, epică și dramatică; Sadoveanu în inspirația din trecut (natura confidentă); Goga: în poezia de iubire, (ca și la Iosif: lamentații erotice), poezia patriotico-socială (natura asociată de stările sufletești).

III. Realismul (naturalismul)

Este școala literară care cere să înfățișăm oa-

www.digibuc.ro

menii şi faptele aşa cum sunt: frumoşi ori urîţi, nobili sau vulgari. Noua şcoală nu are nici o preocupare morală; dimpotrivă, ea tinde să arate cu vremea, ceea ce e mai caracteristic, mai isbitor, deci anormal în faptele omeneşti. Tendenţioasă, se pare a fi compasiunea pentru desmoşteniţii soartei, pentru figurile repulsive (o notă pe care am găsit-o şi la romantici, dar acolo era folosită ca prim termen al antitezei psihice: I. hidoşenia fizică presupunea frumuseţe psihică, pe când: II. perfecţiunea trupească era strâns legată de urîţenia sufletească).

Un bun realist e un perfect observator al vieţii. Epica realistă foloseşte în mare măsură documentul autentic, detaliul tehnic, acumulează amănunte pentru a reda viziunea ansamblului, uneşte vulgarul cu pateticul etc. Istoria este un alt izvor de seamă al nouei şcoli. *Fraţii Goncourt*, teoreticienii curentului, scriu; L'histoire est un roman qui a été, le roman, est de l'histoire qui aurait être.

In Franţa, realism — naturalismul domină perioada 1850—1890. La noi, pe temeiul caracteristicelor de mai sus, avem următorii scriitori realişti: Bolintineanu (romanele: Manoil, 1855 şi Elena 1862, prin pictura moravurilor societăţii de după revoluţia dela 1848, cu preponderenţa notelor romantice), N. Filimon (în nuvela socială: Nenorocirile unui slujnicar, 1860, şi în romanul Ciocoii vechi şi noui, 1862, realiste prin bogăţia detaliilor etnografice şi preciziunea istorică), V. Alecsandri, cu multă îngăduinţă, în comedia socială Boeri şi Ciocoi prin surprinderea ori occi-

www.digibuc.ro

dentala transcriere a unor moravuri specifice epocii și neamului: arivismul, aroganța boieriei de pergament etc., I. Ghica (în Scrisori către V. Alecsandri, prin evocarea documentată, întemeiată pe informație, a unor epoci dispărute: vremea lui Caragea, școala de acum 50 de ani, călătoria cu diligență, Căpitanul Laurent etc.). Al. Odobescu (într'o măsură minimă în nuvelele istorice — prin pasiunea pentru înfățișarea netă a datinelor și obiceiurilor ori prin notarea veridică a cunoștințelor din Câteva ore la Snagov, Călătoria din Paris la Londra. Istoria arheologiei), Mihai Eminescu (în „Scrisori" prin proectarea defectelor care macină o societate în prefacere).

I. L. Caragiale, în comedii și schițe: zugrăvirea mediului burghez și mahalagesc al epocei dela sfârșitul secolului al XX-lea, cu intuiția integrală a individului și mediului în trăirea sa internă și manifestarea exterioară. B. Ștefănescu-Delavrancea, în nuvelele sale, prin preciziunea portretelor fizice și amănuntelor vestimentare, prin predilecția pentru aspectele mizere și repulsive, prin amestecul de vulgar și patetic, prin transcrierea fidelă a dialogului dialectal: termeni provinciali, de suburbie bucureșteană ca: feștilă, deșt, bleauri, etc. Al. Vlahuță, deși mai mult romantic prin efuziunea lirică, e totuși un nuvelist realist mulțumită compasiunei pentru cei umili, cei inadaptabili și pentru prezentarea egrosimilă a oamenilor și situațiilor, D. Zamfirescu în câteva nuvele și mai ales în romane, prin scenele de amănunt care voesc să creeze imaginea ansamblului, prin verosimilitatea tragică a scenelor

www.digibuc.ro

tari din Tănase Scatiu, prin autenticitatea documentului: ordinul de zi 54-a al Generalului Cernat, prin prezența unor personagii istorice ca Valter Mărăcineanu, Maiorul Șonțu din In război, prin scenele disgrațioase: ogarii sfâșie pieptul tovarășului atacat de lupi (Indreptări), etc., Gh. Coșbuc în cele două volume în proză și câteva din poeziile sale: Cântecul fusului, Recrutul, Noi vrem pământ, prin informația științifică, reală, prin viziunea psihologică și veracitatea descripției; I. Slavici în nuvelele în care surprinde viața materială și sufletească a satului ardelean: Budulea Taichii, Scormon, Vecinii, Popa Tanda; Ion Al. Brătescu-Voinești prin autenticitatea situațiilor din nuvele, Mihail Sadoveanu în nuvelele și romanele în care zugrăvește societatea modernă: Păcat boieresc, Haia-Sanis, Crâșma lui Moș Precu, Str. Lăpușneanu, Floare ofilită etc. Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Dumian Stănoiu, Liviu Rebreanu, etc., realiști prin proectarea exactă a stărilor sociale contemporane; romantici, prin unda de duioșie, de vagă melancolie strecurată în finalul epic.

www.digibuc.ro

Conducători spirituali de generaţii

(Indrumători culturali)

Conducători spirituali de generaţii sunt minţile luminate care, printr'o activitate dispersată în multiplele ramuri ale culturii sau printr'una restrânsă (literară) dar intensivă, au reuşit să impună unei generaţii, să creeze prozeliţi, să merite calificaţia de precursori, să permanentizeze în cultură ori literatură un şir de nume proprii şi să definească o nouă spiritualitate (altă şcoală literară, alt crez literar).

I. Promotorii Şcolii Ardelene:

Samuel Micu, Gh. Şincai şi P. Maior sunt conducătorii spirituali ai generaţiilor ardelene din secolul XIX. (vezi: Şcoala Ardeleană şi curentul latinist, foloasele lor).

II. Iancu Văcărescu

1. Sprijină şi dă îndrumări tinerilor poeţi (V. Cârlova, Gr. Alexandrescu etc.).

www.digibuc.ro

2. Este unul din fondatorii principali ai „Societăţii literare" dela Braşov (1827) şi ai „Societăţii filarmonice" (1833). Prima avea înscrise în program opt puncte, prin care se urmărea nu atât reforma Statului, cât mai ales instruirea maselor populare prin: şcoală, presă, literatură, teatru — statute pe care le formulează Eliade şi pe care tot el le înfăptueşte.

3. Creează primul repertoriu teatral prin traducerea operelor epocei: Regulu de Collin, Ermiona sau mireasa lumei ceilalte de Ziegler, Britanicu de Racine, Ceasul de seară şi Grădinarul orb de Kotzebue, Bertrand şi Raton de Scribe etc.).

4. Scrie primele poezii filosofice: Ceasornicul îndreptat, Adevărul, Simpatia, Judecata.

5. Descoperă pentru poezia lirică surse nouă de inspiraţie: poezia populară, tema folklorică, motive străine: francez, italian, german. (Piaza rea, Piază bună. Ielele = infl. populară, şi romantică germană; Primăvara amorului = influenţa italiană şi franceză etc.).

6. Creează versul polimetric şi încearcă armonia imitativă (Ielele).

7. E precursor al Unirii. Milcovului îi spune: „De unde-ţi vine numele pâraiu fără putere, ce despărţirea neamului tu îndrăzneşti a cere?".

III. Gheorghe Asachi

1. Conduce primul teatru naţional al Moldovei, pentru care prelucrează prima piesă reprezentată: „Mirtil şi Hloe" — 1815 şi căruia îi dă

www.digibuc.ro

primul repertoriu original (dramele istorice: „Dragoș", „Petru Rareș", „Turnul Butului", „Voichița de Romania" etc.).

2. Creează prima societate filarmonică și prima școală filodramatică în Moldova (pentru formarea primului lot de actori profesioniști).

3. Tipărește prima gazetă și prima revistă literară în Moldova (Albina Românească" 1 Iunie 1829 și „Alăuta Românească" 14 Martie 1837).

3. Ajută și îndeamnă pe tineri să studieze în străinătate.

4. Creează primele școli superioare în Moldova (școală normală, clasă de ingineri hotarnici, Academia Mihăileană — 1835).

5. Prezintă soluții cu privire la instrucția maselor populare și tipărește primele manuale școlare (articolele: Relație istorică asupra școalelor naționale din Moldova", „Problema instrucției publice" — manualele: Aritmetică, Algebră, Geometrie).

6. Aprofundează clasicismul antic și accentuează inspirația străină (Homer, Anacreon, Horațiu, Petrarca, Goethe, Young, Gray etc.).

7. Oferă sursă nouă de inspirație prin încercarea tuturor speciilor poetice (ode, elegii, satire, epigrame, cântece, balade, legende, sonete etc.), meritând titlul de precursor în ce privește legenda (Alecsandri), prin versificarea mitului popular („Turnul lui But pe muntele Pion", „Jijia", „Sirena lacului" etc. [1]).

1) Arhaizarea legendei române o vom găsi mai târziu fantastică, extravagantă în „Dacia preistorică" a lui N. Densușianu. Tot astfel face Asachi, afirmând în versuri că doina este Diana, muntele Tețin vine dela Cicero, Cetatea Catelina dela Catilina, Prutul dela Brutus etc.

www.digibuc.ro

8. Indică sursele de îmbogăţirea vocabularului: termenii textelor vechi bisericeşti, provincialisme, neologismul francez şi italian românizat.

IV. I. Heliade Rădulescu

1. Prin determinarea aşa numitului curent al traducerilor [1]) formează primul public cititor şi primul lot de scriitori.

2. E precursor prin publicarea primei balade reuşite şi a celui dintâiu pastel valoros încorporat în baladă (Sburătorul) ca şi prin imprimarea primelor fabule merituos prelucrate (Foile şi cărbunele, Măceşul şi florile, etc. după Viennet).

3. Pătrund cu el—în proza românească — primele accente humoristico sarcastice (Domnul Sarsailă, Nea'ntr'o parte, Prefaţa gramaticii dela 1828 etc.).

4. Dă impuls teatrului românesc prin crearea Societăţii filarmonice şi a primei societăţi filodramatice (şcoală „de muzică vocală, de declamaţie şi de literatură").

5. Luptă pentru formarea unei limbi literare unitare şi armonioase (să se ia cuvinte din textele vechi, din limba latină şi limbile surori, din dialecte şi provincii ţinând seamă de calitatea lor eufonică).

6. Sprijină ortografia fonetică şi alfabetul latin.

7. Face să apară primul ziar în Muntenia „Curierul românesc" (8 Aprilie 1829), prima revistă literară „Curierul de ambe sexe" (1836) şi: prima „Gazetă a teatrului românesc" (1835).

---

1. Vezi: Evoluţia curentelor critice şi literare — curentul traducerilor.

www.digibuc.ro

8. Dă prima încercare de filosofie a istoriei „Istoria critică universală".

9. Scrie primele tratate de versificație în românește „Regulile sau gramatica poeziei" și „Curs întreg de poezie generală". Incercări făcuseră și Miron Costin în „Viața lumii", Ienăchiță Văcărescu, în Gramatica dela 1787 și C. Conachi în „Meșteșugul stihurilor românești".

10. E unul din inițiatorii Societății Academice Române, despre care scria încă dela 1827.

V. Mihail Kogălniceanu

1. Creează un curent literar întemeiat pe principii etnice (vezi: Evoluția curentelor literare — curentul istoric popular).

2. Pune bazele istoriei moderne (prin studiul concomitent al culturii, comerțului, obiceiurilor, stării sociale, etc., pentru caracterizarea completă a epocei).

3. Publică pentru prima oară Letopisețele și Cronicele Moldovei și Munteniei (1845—1852; 1872).

4. Realizează primele mari reforme politice (împroprietărirea țăranilor, desființarea privilegiilor boierești, secularizarea averilor mânăstirești, recrutarea generală, desrobirea Țiganilor, întărirea proprietății individuale).

5. Este primul orator politic de seamă (discursuri: Răpirea Bucovinei, Congresul dela Berlin, Imbunătățirea soartei țăranilor, etc.).

www.digibuc.ro

VI. T. Maiorescu

1. E creatorul primul curent estetic literar (vezi: Evoluția curentelor critice — curentul estetic).

2. E primul Mecenas al scriitorului român (el și „Junimea" ajută pe Eminescu, Slavici, Xenopol, Panu, Creangă, Brătescu-Voinești).

3. E creatorul oratoriei academice.

4. Scrie primele volume de critică literară.

VII. N. Iorga

1. Determină în literatură curentul semănătorist (Vezi: Evoluția curentelor literare Semănătorismul).

2. Este șeful spiritual al generației naționaliste dela începutul secol. XX.

3. Este reprezentantul cel mai de seamă al causeriei oratorice.

VIII. Eug. Lovinescu

1. Este șeful curentului critic impresionist (vezi: Evoluția curentelor literare — curentul impresionist).

2. Sprijină toate curentele literare de factură occidentală (simbolism, avangardism, expresionism, futurism. etc.

3. Emulează majoritatea tinerelor talente, care prind aripi în salonul său literar (Sburătorul).

4. Creează un nou stil critic prin intelectualizarea și plasticizarea imagistă a expresiei.

www.digibuc.ro

IX. G. Ibrăileanu

1. Vezi: Evoluţia curentelor critice şi literare — curentul poporanist.

2. E conducătorul spiritual al generaţiei de scriitori moldoveni de după marele război (1916).

XI. Concluzii

Conducătorii spirituali ai culturii româneşti au următoarele merite:

1. Determină apariţia unei literaturi specific româneşti sau sincronizează literatura noastră cu cea occidentală.

2. Măresc varietatea tezaurului lexical şi fac apt oricărei mulări poetice.

3. Luptă pentru armonizarea socială.

4. Sunt diapazonul mişcărilor naţionale şi ecoul intimelor aspiraţii populare.

www.digibuc.ro

Formarea limbii române

(Dovezi linguistice de latinitatea limbii)

Definiţia limbii române: Limba română este urmaşa limbii latine vulgare vorbite în provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de Sud, Dardania, Moesia superioară şi inferioară).

Latina vulgară sau latina populară ori latina vorbită este o vorbire compozită, în care au pătruns elemente arhaice, provincialisme, termeni rustici, graiul mahalalelor, termeni eterogeni veniţi din medii şi epoci diferite, (Al. Rosetti).

Caractere ale latinei vulgare orientale transmise limbii române

FONETICA

Accentul. Cantitatea vocalică (accentul melodic) din latina clasică e înlocuită în latina vulgară prin calitate (accentul dinamic), vocalele devenind astfel din lungi şi scurte (lat. clas.) închise şi deschise (lat. vulg.). Toate vocalele lungi devin închise, cele scurte deschise, cu excepţia lui a, care nu prezintă nicio diferenţă de timbru, a

www.digibuc.ro

vocalei i (scurt) care a dat e (închis) şi a lui u (scurt) care a dat o (închis).

Timbrul vocalei care subplanteză din secolul al III-lea accentul melodic se transmite limbii române.

Locul accentului s'a schimbat din latina clasică în cea vulgară în următoarele cazuri, *trecând depe antepenultimă pe penultimă*: a) în cuvintele care au o „muta cum liquida" (cons. b, c, d, g, p, t + r, l. de ex. în: integrum = întreg; b) acolo unde i sau e tonic erau în hiat: parietem = parièt̀em = părète, arietem = ariè̀tem = arete; c) în cuvintele care sincopează vocala (vocala sincopată urmează sau precede — de obiceiu — un m, n, l, r, y sau w [1]): viridus = vírdus = verde, calidus = caldus = cald; d) acolo unde un y sau w (i şi u consoane) dispar fiind în hiat: Febr'arius = Febrarius, quattuor = quator = patru, mărturii aflate în inscripţii; e) în verbele ori substantivele compuse: incipit = incipit = incèpe, pè'facit = perfàc't = prefàce, trifòlium = trifòiu, etc.

Vocalele. Vocalele *accentuate* din lat. clasică au suferit următoarele transformări în lat. vulgară:

a [cl.] a dat **e** [cerasius = ceresius = cireş, malum = melum = măr], **o** [quadrus = codru], **u** [discalciare = disculciare = desculţare];

e [cl.] a dat **ie** [fenomen latin vulgar transmis tuturor limbilor romanice, afară de sardă, catalană şi portugheză] când nu era urmat de o

1) Appendix Probi — unul din izvoarele latinei vulgare — dă numeroase forme sincopate: angulus non anglus, oculus non oclus etc.

www.digibuc.ro

nazală: perdere = pierdere, felem, fiere, pellis, piele;

e se confundă cu i [şi invers] în inscripţii [bineficio pentru beneficio, testemoniu pentru testimoniu etc.], deaceea i sau e din clasică a dat în vulgară totdeauna **e**: signum = semn, lignum = lemn, etc.;

o a trecut la **e**: glomus = glemus = ghiem; **o** la **u** [înainte de nd, nt]: frontem = frunte, montem = munte;

u a trecut la **o**: pluvia = plovia = ploaie; **y** la **u**: lynfer = luntre.

Confuzia dintre **u** şi **o** este atestată de inscripţii: punere pentru ponere, frunte pentru fronte, oxor pentru uxor.

Diftongii (accentuaţi). Inscripţiile atestă monoftongarea diftongilor [dulcissimae = dulcisime, filiae = filie].

Ae, oe au dat **e**: coena = cină, plaena = plină; **au** s'a menţinut [în rom. sardă, siciliană, bearneză]: laudo = laud.

Vocalele *neaccentuate* din clasică au suferit următoarele transformări:

a trece la **e**: comparare = comperare = cumpărare, cannabis = cannebis = cânepă;

e se sincopează: veteranus = vetranus = bătrân;

i se sincopează: calidus = caldus = cald, viridem = virde = verde;

o dă **u**; impromutuare = împrumutare [în româneşte orice **o** aton latin a dat **u**];

u trece la **i**: manducare = mandicare = mâncare, monumentum = monimentum = mormânt;

www.digibuc.ro

u se sincopează: oculus = oclus = ochiu, populus = poplus = plop [prin metateză]; [uneori **u** se păstrează: lingula = lingură, tremulat = tremură, picula = păcură];

Diftongii neaccentuați se monoftonghează; **ae, oe = e,** iau **au** inițial pierde pe **u,** când în silaba următoare este un alt **u**: auscultare = ascultare, auricula = auricla = oricla = ureche.

Transformările suferite de vocale în limba română.

Uneori vocalele se păstrează ca și în latină nealterate:

A: casa = casă, altarium = altar, facere = face;

e: legem = lege, vervicem = berbece;

i: filum = fir, vicinus = vecin;

o: focus = foc, cornus = corn;

u: cuneus = cuiu, gula = gură.

De cele mai multe ori suferă transformările pe care le-am văzut mai sus și pe cele ce urmează specifice limbii noastre:

A + n [a + n cons. sau a + m + cons.] = **â**: blandus = blând, panem = pâne, canem = câne, imperator = împărat.

E [deschis, din lat. vulg.] + m + cons. = **â**: tempero = stâmpăr, [evoluția: e = i = â sub influența lui ă din silaba următoare]:

E inițial = **a**: ericium = ariciu, eccum + istum = acest;

E [deschis și închis] urmat în silaba următoare de **a** = **ia, ea**: fera = fiară, herba = iarbă, petra = piatră, credat = creadă, cera = **ceară.**

www.digibuc.ro

E [închis] a dat **ă** [după o consoană labială]: veteranus = bătrân, melum = măr.

E [deschis ori închis], urmat de n = i: bene = bine, plenus = plin.

E [închis] urmat de nt a dat i [când în silaba următoare era o vocală palatală [1]): dentem = dinte, mentem = minte, lentem = linte, sau **â** [când în silaba următoare era o vocală labială [2]): conventum = cuvânt, pavimentum = pământ.

I precedat de un s, z, rr, t = **â**; rivus = râu, risum = râs, sinus = sân, divina — zâna, attitio = aţâţ.

O [închis ori deschis] urmat de a sbu e în silaba următoare = **oa**: porta = poartă, hora hoară = oară, rota = roată.

Consonantele. In genere limba română e mai conservativă în ce priveşte consonantele de cât celelalte limbi romanice. Astfel: foc, cap, larg, negru = focus, capus, largus, niger, în franţuzeşte iau următoarele forme: feu, chef, large, noire.

Ca şi celelalte limbi romanice limba română evoluiază pe linia transformărilor suferite de latina vulgară.

„Betacismul" sau confuzia lui **b** cu **v** este atestată în inscripţii încă dela 159 după Hristos: bixit pentru vixit, comparabit în loc de comparavit, verbex pentru vervex, dar şi venemerenti pentru benemerenti etc.

V iniţial = **b**: verbex = berbece, vietus =

1) Vocale palatale: e, i.
2) Vocale labiale: a, o, u.

www.digibuc.ro

biet; alteori se conservă: video = văd, vetulus = vechiu.

V trece la **b** [după r] = corvus = corb.

V intervocalic se sincopează; rivus = râu, novus = nou, November = Noembrie, novella = nuia, divina = dina = zână, pavimentum = paimentum = pământ;

B intervocalic se sincopează: caballus = caalus = cal, abellena = alună.

C + a, r = **g**: cavula = gaură, cras, — cratis = gratis = grație;

D + i, e + vocc. = **z** [atestat epigrafic din secolul VI—VII]: dies = zie, zes [zi], hodie = ose [azi];

G intervocalic cade: magis = mais = mai, ego = eo = eu;

H intervocalic cade: prehende = prendo = prinde;

H inițial cade: habere = abere = avere;

J + a = **z**: Ianuarius = Zanuarius [atestat în inscripții], jacere = zacere;

L inițial s'a păstrat: lana = lână, locus = loc, luna = lună;

M inițial s'a păstrat: mensa = masă;

N urmat de s cade: ansa = asa = așa, densus = desus des;

T începe să se altereze încă dela 140 d. Chr., evoluând spre **s** = observatione = observasione, sapientie = sapiensie.

Grupe de consonante

MB a dat **mm**=ambiduc=ammiduc=amândoi;

www.digibuc.ro

NN [n geminat] s'a păstrat: annus = an, genna = geană;

ND a dat **nn** = mandicare = mannicare = mâncare;

LN a dat **nn** = balneum = banneum = baie;

GN a dat **mn** = cognatus = cumnat, lignum = lemn, signum = semn;

CS a dat **s** = maxilla = măsea, exit = ese;

CT a dat **pt.** = directus = drept, factum = fapt, nocte = noapte;

DR a dat **r** [în silabe atone] = quadragessima = quaragessima = păresimi;

RS a dat **ss** = dorsum = dossum = dos, dos, sursum = sussum = sus;

TL a dat **cl** = astula = ascla = aşchie;

NCT a dat **nt** [fenomen cunoscut de limbile romanice]: sanstus = santus = sânt [sfânt].

Consonantele finale, M nu se mai auzea încă din latina clasică, în prozodie mai întâiu când era urmat de o vocală sau h şi mai târziu chiar în faţa unei consoane: umbra [m] levem: în inscripţii **m** a căzut: annoru, septe;

S dispare de timpuriu [fenomen cunoscut de rom. şi ital.].

T dispare şi el [pos pentru post, cantat = canta].

Soarta consonantelor în limba română

Alterarea consonantelor în limba română se datoreşte vocalelor **i** sau **a** următoare. Transformările de mai jos sunt specifice limbii române, dar — bună parte din ele — au început încă din

www.digibuc.ro

latina vulgară:

C + ia, iu = ț: brachium = braț, încalciare = încălța, socius = soț;

C + io, eo = c: peciolus = picior, urceolus urcior;

CI și GI = chi, ghi: clavem = cheie, clamare = chema, glemus = ghem, în celelalte dialecte ale limbii române, cl, gl au rămas la faza intermediară: cl' gl'.

D + i, e = z: decem = zece.

D + ia, io, iu [neac.] = z: assediare=așeza, medius = miez;

D + eo, iu [neaccentuat] = j: deorsum = jos.

L + i, e s'a muiat, apoi a căzut: gallina = găina, libertare = iertare, leporem = epure;

N + i s'a muiat apoi a căzut: cuneus = cuiu calcaneum = călcâiu; [fenomenul este propriu dacoromânei; în celelalte dialecte ale limbii române l și n s'au păstrat muiate];

LL + a a suferit un dublu tratament: I. când urma silabei accentuate a căzut: stella = stea, margella = mărgea, II. când preceda vocala accentuată s'a păstrat: caballarius = călariu.

L intervocalic a trecut la r: solem = soare, mola = moară, salem = sare, felicem = ferice:

N intervocalic a trecut la r: fenestra = fereastră.

S + e, i = șt.: crescere = crește, pastionem = pășune, ostium = ușă;

T + e, i [neac. = c: fetiolus = fecior, titionem = tăciune;

Qu [inițial] + a = c: quando = când, quantum = cât;

www.digibuc.ro

Qu [medial] + a = **p**: equa = iapă, aqua = apă;
Qu + ae, e = **ce, ci**: quaereo = cer;
Gu + a = **b**: lingua = limbă.

Morfologia

Caracteristicile latinei vulgare în morfologie, lexic şi sintaxă sunt simplificarea si perifraza.

Substantivul. *Prin căderea consonantelor finale, genurile (masculinul şi neutrul mai ales) se confundă.* Astfel, prin apocoparea lui **m, s** neutrele de a II, III, IV capătă aceeaşi formă cu masculinele de a II şi a IV; pe de altă parte, pluralul neutrului în **a** [N, Ac. Voc.] uşurează confuzia substantivelor ca: folia, arma, radia cu substantive de declinarea I.

Latina vulgară tinde să elimine neutrul, tendinţă păstrată de limba română care a întărit totdeodată pe acela [tot al latinei] de a reda prin acest gen numai lucrurile neînsufleţite.

Confundându se genurile, se confundă şi se reduc declinările, din cinci rămânând trei; la declinarea I-a trec şi substantivele neutre de a II-a şi a IV-a [folia, nurus, socrus], cele de a V-a [glacies = glacia = ghiaţă, facies = facia = faţă], câteva de declinarea III-a [glans = glandia = ghindă]; *la declinarea II a* trec masculinele şi neutrele de a IV-a [fructus], neutrele în us de a III-a; *declinării a III a* îi aparţin în vulgară şi câteva substantive de a V-a [dies].

Prin căderea consonantelor finale se confundă cazurile. Aşa, la declinarea I-a: Nom = A = Voc

www.digibuc.ro

= *Abl.*; la a II a, Nom = Ac iar mai târziu când **o** dela Dat şi Abl = **u**, avem: Nom = Ac = Dat = Abl.

In felul acesta limba română manifestă ca şi la latina vulgară tendinţa de a suprima ori a întări specificitatea [denumirea lucrurilor neînsufleţite] neutrelor, de a avea două flexiuni cazuale: Nom. şi Gen., de a păstra numai trei declinări [I = a, ea, II = u sau consonantă, III = e), de a conserva unele cazuri din latina clasică: Dativul dela I-a şi a III a: unei case = casae, unei morţi = morti; Nom. pl.: capre = caprae, Vocativul dela II-a: Dumnezeu = Domine Deus, Genetivul singular dela a III-a: Marţi = Martis Diem, = Joi = Jovis Diem etc.

Articolul. In latina vulgară articolul adjectival şi posesiv e format prin perifrază: (a) cel = ecce + illus, (a) cea = ecce + illa, (a) cei = ecce + illi, (a) cele = ecce + illae, al = ad + ilum, a = ad + illam, ai = ad + illi, ale = ad + illa.

Articolul hotărît este format din demonstrativul ille: — l = ille, — lui = illuius, illui, — i = illi, — a = illa, ei = illei, lor = illorum.

Adjectivul. Adjectivele cu trei terminaţii se confundă cu cele ce au două terminaţii, astfel că rămân în latina vulg. ca şi în lb. română numai adjective cu două şi o terminaţie.

Comparaţia se face — la noi — ca şi în latina vulgară prin *perifrază*; comparativul cu magis [longa magis, în inscripţii] şi superlativul cu maxime sau per [prea].

Pronumele. Pronumele *personal*, posesiv etc,

www.digibuc.ro

reprezintă întru totul pe cel din latină: eu = ego, mine = mene, formaţie analogică după cine = *quene, noi = nos, nouă = nobis, el=illum, lui = illui etc.

possesiv: meus, mea = vlg. meu, mea (prin căderea finalelor **s,** m), tău, ta = vlg. teus, tea [prin analogie cu meus], său, sa = seus, sea [ca şi la tei];

reflexiv: şi, îşi = sibi;

demonstrativ: în lat. vulg. **is** şi **hic** nu mai au aceeaşi largă întrebuinţare, iar ille are funcţie de pronume personal şi articol, demonstrativul formându-se în vulgară prin perifrază: eccum + *istus = acest, eccum + ista = aceasta, eccum + illus = acel, eccum + illa = acea sau derivând formele populare [din română] din **iste**: istum = est = ăst, ista = iasta = astă, isti = esti = ăşti, istae = aste;

relativ şi interogativ: qui şi quis din clasică se confundă; care = quale, cine = *quene, ce = quid, cât = quantus;

nedefinit: se formează prin perifrază; niciunul = neque + unus, vreun = vere + unus, nimica = nec + mica, nişte = nescio + quene; alteori latina vulgară simplifică, reducând două forme la una: tot = totus [omnis a fost eliminat], altul = alter [alius a dispărut].

Numeralul. Se păstrează formele din latină: unu, doi = unu [s], dui [vlg.], trei = tre [s], patru = quatt [u] or etc.

Adverbul. Se formează de obiceiu prin perifrază: atunci = ad + tunc, acum = eccum + modo, abia = ad + vix, adineaorea = de + in

www.digibuc.ro

+ illa + hora, apoi = ad + post, aşa = ad + sic.

Prepoziţia. Ca şi adverbul: asupra = ad + supra, dintre = de + inter, peste = per + extra, din = de + in; prepoziţii simple: pe = per, în = in, de = de etc.

Conjuncţia. Că = quod, şi = si, când = quando etc.

Verbul. In limba română verbul păstrează fidel formele schimbate ale latinei vulgare, uneori redând aidoma pe cele din clasică.

Numărul conjugărilor: patru în româneşte ca şi în latineşte cu aceleaşi terminaţii la *infinitiv*.

Formele de conjugare: în urma căderii consonantelor finale şi a tendinţei de simplificare a latinei vulgare dispar deponentele şi semideponentele; o altă caracteristică a latinei vulgare fiind analiza, apar la toate timpurile pasivului forme perifrastice.

Alte caracteristice ale latinei vulgare: formarea prin perifrază a perfectului compus, a viitorului cu volo, apariţia de noi verbe auxiliare: volio, fio, habeo, schimbări de conjugare [conj. a II-a la a III-a; a II-IV-a = albere = albire = rom. albire, a III-a la a II-a etc.], caracteristici transmise limbii române.

Moduri personale: Indicativul prezintă în lat. vlg. unele modificări determinate de analogie: coquo = coco = rom. coc [prin analogie cu *dico*], cantas = cânţi [cântă e însă forma normal derivată] prin analogie cu auzi = audis, das, stas = dai, stai, prin analogie cu ai [habes] etc.;

Subjonctivul se formează cu conjuncţia **să** =

www.digibuc.ro

si [în vechea limbă românească] **să** avea sensul de dacă: „Se nu Domnul zidire casa, în deşertul munciră-se ziditorii"; s'au păstrat în limba română formele dela persoana III-a singular şi plural din clasică: cantet, cantent = să cânte;

Condiţionalul: se formează cu: **aş** [habuissem]: în vechea română condiţionalul prezent era perfectul subjonctivului din latină: intraremu [textele din secolul al XVI-lea prezintă această formă ca şi pe următoarele: eu se intrare, se aşu merge];

Imperatţvul: îl dă pe cel din latină: dic = zi, fac = fă, sta = stă; la plural încă din secolul al XVI-lea se întrebuinţa conjunctivul prezent persoana I a şi a II-a: blem = ambulemus, bleţi = ambuletis [să umblăm, să umblaţi].

Moduri nepersonale: In lat. vulg. *participiul pr.* este înlocuit prin ablat. gerundivului [laudando = lăudând];

part. trecut: pe lângă formele în-atus,-itus: laudatus, scriptus apar altele în-utus, analogice [placutus = plăcut];

infinitivul: păstrează cele două forme din latină, forma lungă având rol substantival.

Timpurile. *Imperfectul* redă timpul corespunzător latin: lăuda = lauda[b]a[m] *[lăudăm* se explică analogic: laudabamus];

Perfectul: Formele în: — *ui* sunt frecvente în lat. vulgară: bibui, cadui, stetui, credui [băui, căzui, stătui, crezui]; formele în — *i* se explică uşor [prin sincoparea lui *v* intervocalic]: cantavi = cântai; perf. lat. în — *si* [xi] se păstrează în secol. al XVI-lea în forme ca: adus [u]. plâns

www.digibuc.ro

[u], pus [u];

Perfectul compus format prin perifrază e atestat din latina vulgară: cantare, habeo, habeo, scriptum;

M. M. C. Perf. indic.: In latina vulgară m. m. c. p. indic. se întrebuinţează rar; în româneşte acest timp e redat prin m. m. c. p. subj. latin: laudavissem = lăudase;

Viitorul: Incă din vremea lui Plaut se întrebuinţează pentru formarea viitorului: volo + infinitivul [volio cantare = voiu cânta];

Formarea cuvintelor. Latina vulgară cunoaşte următoarele procedee în ce priveşte formarea cuvintelor: *a) prin schimbarea funcţiunii gramaticale,* substantiv din adjectiv: capitaneus = căpătâiu, fontana = fântână, septimana = săptămâna; *b) prin derivaţie* [prefixe] *ad*: abate, afuma [adbattere, affumare], *cum*: cumpăra, cumpli, *de*: degera, *ex*: sburare, [exvolare], *în*: încălţa; cu sufixe: — *aie* [lal-alia]: apărae, fumărae — ar [latarius]: bucătar, lingurar, — *at* [lat-atus]: dinţat, buzat, — *atate* [lat-itas]: ieftinătate, singurătate, — *atec, atic* [lat-aticus]: fluturatec, nebunatic, — *inţă* [—entia]: biruinţă, dorinţă], — *ior* [lat-eolus,-iolus]; albior, bolnăvior, — *os* [lat-osus]: frumos, — tor [lat. *torea]; ascultător etc.; *c) prin compunere*: adj. + subst. = ad + mediam + diem = amiazi, mediam noctem = miază-noapte: subst. + subst. = domine + deus = Dumnezeu: subst. + verb = carnem + ligat = cârneleagă, caseum + ligat = câşlegi.

Sintaxa. Ceea ce caracterizează latina vulgară şi apoi limba română veche este folosirea

www.digibuc.ro

prepoziţiilor pentru a preciza cazurile, confundate — precum am arătat — din pricina dispariţiei terminaţiilor cazuale:

De era folosit pentru genetiv: ornamenta de imperatricis; textele noastre din secolul XVI menţionează o construcţie asemănatcare: casa de Domnul [în loc de casa Domnului];

Ad determina dativul ca şi în vechea românească: cuvine-se a bărbat înţelept [cuvine-se bărbatului înţelept];

In reda în latina vulgară ablativul timpului ca şi în română: in annis = în anii;

Cu reda în latina vulgară ablativul instrumentului ca şi în română: merg cu carul.

Limba română şi limba spaniolă au păstrat singure construcţia latină: bibere aquam = bea apă [fără partitivul de: boire de l'eau etc.]; în limba română se găseşte deasemenea construcţia cu ablativul [cu rol de locativ], menţionată şi la Plaut: hac noctu = noaptea etc., [pentru celelalte particularităţi ale latinei vulgare vezi capitolul [norfologia, adjectivul, articolul, verbul etc.].

Lexicul. In lexicul latinei vulgare deosebim mai multe categorii de cuvinte: *a)* dispărute din cauza sinonimiei, *b)* cu sens schimbat, *c)* inexistente în latina clasică.

a) din clasicul: mare şi aequor, limba română conservă pe mare, din terra şi pavimentum reţine pe cel de al doilea, din sidus şi stella păstrăm pe stea, din domus şi casa pe ultimul (din cauza caracterului ei rural, nevoiaş);

b) paganus însemna în latina clasică sătean,

www.digibuc.ro

în latina vulgară şi limba română păgân [a evoluat spre înţelesul acesta, fiindcă ţăranii s'au creştinat în urma oraşenilor]. clasicul cognatus = rudă a primit în vulgară şi română sensul de cumnat, clasicul focus = cămin, în vulgară şi română foc, cl. recens = proaspăt, în vulgară şi în română = rece [fiindcă *o aqua recens* este proaspătă şi rece în acelaş timp];

c) cuvinte străine pătrunse în latina vulgară: galleta — găleată, angelus = înger, broscus = broască, dromos = drum, micros = mic etc.

Dovadă că limba română este de esenţă romanică, avem în afară de larga circulaţie a cuvintelor de origine latină [vezi teoria circulaţiei cuvintelor la B. P. Hasdeu] care arată părţi ale corpului [ochiu — oculus, ureche — auricula, mână — manus, picior, cap etc.], ale casei [casă — casa, uşă — ostium, fereastră — fenestra], ale familiei [părinte — parentem, unchiu — avunculus, frate — fratrem, tată, mamă, etc.] şi un număr de 85 de cuvinte păstrate numai în limba noastră, ca: adăpost — ad + depositum, ager— agilis, ajutor — ad + jutorium, cerceta — circitare, cântec — canticum, ferice = felix, mare = mas, ris — marem, oaie = ovis, plimba = perambulare etc., etc.

Apropieri între limba română şi italiană

O altă dovadă că limba noastră are structura romanică şi că ea a păstrat cel puţin câteva secole legătura cu romanitatea occidentală, sunt apropierile dintre ea şi limba italiană.

www.digibuc.ro

1. Ca și în limba română, în italiană nu cantitatea, ci calitatea (timbrul) vocalelor are rol.

2. *U. O.* s'au conservat, nu s'au confundat cu o ca în restul romanității (furca, sard, furca).

3. *Consonantele* în genere s'au păstrat mai bine ca în celelalte limbi romanice (*s* s'a conservat surd nu sonor: casa, it. casa etc.);

4. *Consonantele finale* au căzut (m. ș. t.).

5. *Grupul cl* a fost tratat la fel: cheie, it. chiave.

6. *Pluralul masculinelor* se formează cu — *i* (munți, it. monti, fr. monts);

7. *Frecvența substantivelor în ora*: capuri, focuri; it. capure, focure;

8. *Frecvența cuvintelor formate cu ex. extra*: descălța, it. scalveca; străvechi, it. strabello (prea frumos) etc.;

9. *Frecvența sufixului arius*: căldărar, it. caddararu:

10. *La verbe*, persoana nu se indică prin pronume (eu, tu, el) ci prin forma verbală.

www.digibuc.ro

Locul limbii române între limbile romanice [1)]

Limbile romanice au fost împărţite — precum urmează — de filologii mai jos citaţi:

W. Meyer-Lübke: româna, dalmata, retoromana, latina, italiana, sarda, provensala, franceza, spaniola şi portugheza;

Friedrich Diez: grupa estică: italiana şi româna; grupa sudvestică: spaniola şi portugheza; grupa nord-vestică: provensala şi franceza;

Bartoli: grupa apenino — balcanică: italiana, dalmata, româna şi elementele latine din graiul Albanezilor, Neogrecilor şi Slavilor.

Dintre limbile romanice, lb. română a avut legături mai intense cu lb. italiană.

Dar şi între limbi despărţite geograficeşte întâlnim asemănări.

Astfel limbile rom. şi sardă au tratat aidoma grupele latine:

Qua şi gua: în aceste două limbi nu se conservă elementul velar (k şi g) ca în celelalte lb.

1) Vezi discursul de recepţie la Academie al d-lui S. Puşcariu (1920), cf. Ov. Densuşianu; Histoire de la langue şi Al. Rosetti: Istoria limbii române. (I).

www.digibuc.ro

romanice, ci cel labial (p şi b): Quattuor = patru (rom.), battoro (sard), equa = iapă (rom.), ebba (sard.); aqua = apă (rom.), abba (sard.); excepţiile dela regula de mai sus urmează aceeaşi cale ca în ambele limbi: qualem = care (rom.), cale (sard.), quande = când (rom.), cando (sard.), etc.; în fonetică, voc. u s'a păstrat la Sarzi, Români, Albanezi şi Dalmaţi, n'a trecut la o ca în celelalte lb. romanice: furcă (rom.), furca (sard.), forca (it.), fourcha (reto-rom.), forca (prov.), fourche (fr.), horca (sp.), forca (port.); la Români şi la Sarzi, s'a păstrat deasemenea în lexic o seamă de cuvinte lat. care nu se găsesc în celelalte lb. romanice: admissarius = armăsar (rom.), ammesardzu (sard.), ad + supra — asupra (rom), assubra (sard.); carrare — cără (rom.), carrare (sard); certare = certa (rom.), keltare (sard.); frigus = frig. (rom.), frius (sard.), în celelalte limbi romanice: frigidus; haedus = ied (rom.), edu (sard.); rupere (pt. rumpere) = rupe (rom.), rupere (sard.); scire = şti (rom.) iskire (sard.), în celelalte limbi romanice sapere. Asemănările acestea nu sunt însă — crede S. Puşcariu — decât întâmplătoare. Bartoli afirmă, că tratarea identică a grupelor qua şi gua în sardă şi rom. se reduce „la un fenomen dialectal de origine osco-umbrică şi formele cu labială au fost aduse în Sardinia şi Dacia-Moesia de coloni italieni care aveau încă pronunţarea aceasta dialectală" [1]).

O limbă unitară, preromanică, pentru tot te-

1) S. Puşcariu: Locul limbii române între limbile romanice (pag. 18).

www.digibuc.ro

ritoriul roman n'a putut exista decât până în secolul IV; din acest idiom s'au născut limbile neoromanice. Până în acest secol, legăturile dintre strămoşii Românilor şi acei ai Italienilor au fost intense. Dovadă: amuţirea consoanelor finale s şi t (trei, noi, voi, dai (rom.); trei, noi, voi, dai (it.), diftonogarea lui e scurt înainte de n (în paroxitone), conservarea plurarelor în ora, vitalitatea prefixului lat.: extra, identităţi lexicale: astare = a sta (rom.); astare (it. a fi de faţă): coliclus = curechiu (rom.), colechio (it.); gemitus = gemăt (rom.), gemito (it.); infigere = infige (rom.), înfigere (it.), l intervocalic = r (în rom. şi dialectele italiene: lombard, genovez emilian [1]).

Comunitatea lingvistică italo-străromână s'a întrerupt la finele secol. IV, când imperiul roman se împărţi în: imperiul de apus şi imperiul de răsărit. Din acest veac, cele două ramuri romanice evoluează separat. Asupra limbii romanice apusene influenţa o seamă de factori cu totul deosebiţi: religia (catolică aici, ortodoxă în Est), cultura latină în Vest, greacă şi slavă în Est, popoarele germanice şi poporul arab în Apus, popoarele grec şi slav în Est).

In comparaţie cu celelalte lb. romanice, lb. noastră este cea mai conservativă — în ce priveşte anumite elemente lexicale şi fonologice. Astfel **u** scurt a fost menţinut la noi, Sarzi, Albanezi şi Dalmaţi, **o** — fie scurt ori lung, — a dat aceleaşi rezultate (locus = loc, pomum =

1) Vezi subiectul anterior: Formarea limbii române.

www.digibuc.ro

pom); e scurt însă s'a diftongat nu numai când era urmat de o consoană (ca în majoritatea lb. romanice), ci şi de consoane (pectus = piept) — dovadă că anumite tendinţe — în germene în lb. preromanică—s'au generalizat, evoluând separat în lb. română. Limba noastră păstrează deasemenea nealterate consonantele afonice: p, t, c, s, f — spre deosebire de lb. romanice din Vest (ripa = râpă, rota = roată, focus = foc, casa = casă). Conservatismul consonantic al lb. române apropie mult lb. noastră de lb. latină.

In morfologie, româna este singura lb. romanică, în care se mai păstrează vocativul în e (Doamne, nepoate), dativ. fem. de decl. I şi II casae = unei case, morti = unei morţi), folosirea ca enclizâ a pron. demonstr. ille (toate fenomene caracteristice preromanei). Spre deosebire iarăşi de celelalte lb. romanice, lb. română formează viitorul cu volo ori cu habeo, dar e mai fidelă preromanei, când foloseşte prezentul pt. viitor („viu mâine la tine"), întrucât preromana pierduse desinenţele — bo şi am dela viitor (cantabo devenise canto); limba noastră nu cunoştea perfectele în dedi, la fel răspândirea particulei che (it.), que (fr. sp. port.), sufixul — ittus (necunoscut), adverbele — mente (necunoscute Dalmaţiei şi unei părţi a Italiei Sudice); ca în Italia Sudică româna întrebuinţează adjectivul ca adverb. In lexic, multe dintre cuvintele lat. au fost înlocuite la noi prin cuv. streine — în deosebi slave (una din deosebirile de seamă dintre lb. romanice de vest şi lb. română). Astfel, au fost înlocuite în rom.: amare cu a iubi, amicus — prie-

www.digibuc.ro

ten, carus — scump, centum — sută, certus — sigur, finis — sfârşit, infans — copil etc. (Unii termeni: frigidus, solus, tabula lipsesc şi în dalmată, alţii ca: laborare, tempestas, pater, sponca lipsesc în dalmată, alb. şi it. de Sud). In schimb avem termeni din lat. populară [vulgară], păstraţi numai la noi: adjutorium = ajutor, blanditia = blândeţe, deprehendare = deprindere, languidus = lânged, placenta = plăcintă, Romanus = Român. In afară de aceşti termeni, sunt alţii — tot de orig. lat. — care se găsesc la noi. Dalmaţi şi Albanezi: deinter = dintre [rom.], menonj [alb.], cerebrum = creier [rom.], kril [alb = cap], etc., etc. Dar dintre cuvintele lat. păstrate la noi unele au un înţeles, pe care, în lb. romanice nu-l găsim: anima = inimă [rom.], „suflet" la Romanii din Vest, excaldare = a scălda, în Vest: a opri; insignare = a însemna, în Vest: a învăţa pe cineva etc., etc.

Deosebirea cea mare dintre lexicul lb. române şi acel al lb. romanice din Vest stă însă în influenţele pe care le-au suferit cele două grupuri: asupra limbii noastre se exercită infl. albaneză, slavă, medio — şi neogreacă, turcească, maghiară etc., asupra lb. romanice din Vest: limba latină, germană, arabă, etc.

Din cele de mai sus şi din cercetările lingviştilor făcute asupra circulaţiei cuvintelor reiese, că lb. română, „nu e mai romanică, nici mai puţin romanică, decât limba italiană, franceză sau oricare alta, ci pur şi simplu romanică fără com-

1) Ov. Densuşianu: op. cit. pg. 232.

www.digibuc.ro

parativ...[1]).

Românii de azi continuă a vorbi limba romană din Estul Imperiului. Limba noastră este deci singura reprezentantă a ramurei latine de Est. Ea se apropie mai mult de dialectele italiene, de dialectele retice [friulian şi ladin] şi vegliotă — ultima fiind considerată „comme un parler intermédiare entre le roman d'Italie et celui de la Péninsule balcanique". Concordanţa dintre română şi vegliotă merge până la intime procese fonetice: cs, ct = ps, pt [în rom. şi vegliotă], gn = mn [rom şi vegl]. Intre Italia septentrională şi Moesia ori Panonia existau legături, făcute prin intermediul Dalmaţiei. Limba română separată însă din secol. V—VI de restul lumii romanice se desvoltă în cadrul balcanic, luând — încetul cu încetul — înfăţişarea ei de astăzi. Deosebirile cele mai de seamă, pe care fonetica lb. române le prezintă faţă de fonetica celorlalte limbi romanice sunt: afonizarea vocalelor finale [eri de ex.] împreună cu o scurtare atât de mare la sfârşitul cuv., încât nu mai pot servi ca element de sprijin al silabei (la Istrieni i afonizat a căzut: bur pt. bun şi buni; păzea, imperativ pt. păpăzeşte), nazalizarea vocalei înainte de cons. nazale, masarea energiei de rostire la începutul cuv. (deaceea cons. şi grupele de cons. iniţiale s'au păstrat intacte: barba, vinum, blandus, branca, = dar sebum = seu, rivus = râu), amuţirea consoanelor finale (s, m, t, nt), funcţiunea de sunete vicarii a lui ă, â având un rol asemănător cu al franc. e mut (în cazuri de perplexitate: ăă...), prezenţa vocalelor eterorganice (ă, â — pe care

1) Ov Densusianu: op. cit. pg. 232.

www.digibuc.ro

streinii nu le pot pronunța, deși unii le au: Portughezii, un le dialecte ital. meridionale. Bulg. și Alb.: ă: Turcii și Rușii: â), acomodarea și diferențierea regresivă (sunetul următor modifică pe cel precedent, velarele se prefac în labiale sub inf. unui t sau s următor: octo = opt, coxa = coapsă, a, e, o, se transformă din cauza lui n și m + ocluz. în â, i, u: campu = câmp, bene = bine bonus = bun etc.

Alți Români de peste hotare

In afară de ramurile românești notate în P. Balcanică, mai avem Români în următoarele regiuni: în Banatul sârbesc: 150.000, între Dunăre, Moravia și Timoc: 350.000, peste Nistru 800—900.000, în Bulgaria (în partea de Nord sunt grupați în jurul Vidinului continuând marele grup din Serbia, depe valea Timocului — apoi în regiunea: Vratsa, Plevna, Sistov, Rusciuk; grupe răslețe se găsesc în interiorul Bulgariei și până în Balcani): 130.000; în Ungaria: peste 1.500.000, în Slovacia câteva sute, în America 300.000. In migrațiunile lor păstorești Românii au pătruns adânc în P. Balcanică. Dovadă stă toponomia (Negrișor, Corona etc. în Serbia, Bunovici, Dimitor în Bosnia, Hrminija adică România, munte la Serajevo etc. etc.) și lexicul din graiul Bulg., Sârb, Croat, Gr., Slov., Rut., Rus, Pol., Ung., unde găsim cuvinte ca: mugur, ciutură, turmă, curastră, jună, etc.

www.digibuc.ro

Influenţele exercitate asupra limbii române

I. Influenţa greacă

Se exercită în patru perioade: *perioada romană, perioada bizantină, perioada fanariotă, perioada modernă.*

Din prima perioadă fac parte cuvinte ca: înger, botez, blestem, argea, broască, cauc, drum, amăgi, mângâia, mărgea, mic, farmec, urmă, spân, samar, zeamă etc. [1];

Perioadei bizantine (cel mai târziu secolele VI—VII) îi aparţin: agonisire, argat, arvună, cămilă, condeiu, crin, mircs, prisos, proaspăt, temeiu, văpsire etc.

Din perioada treia (secol. XVIII) fac parte termeni ca: filotim, firitisi, ipochimen, plirofcrisi, etc.

---

1) Diculescu care elimină câţiva din termenii aceştia daţi de Ov. Densuşianu, ca de pildă: argea, considerat trac, bute şi cauc — probabil latine —, consideră mult mai mare împrumuturile lexicale din greceşte, socotind ca provenind de aici pe: busuioc, spate, plămân, splină, mestecău, dafin, cimbru, cărăuş, geană, mire, etc., etc.

www.digibuc.ro

In sfârşit, a patra perioadă este cea modernă, când, s'au împrumutat o serie de neologisme ca: euritmie, euforie, palinodie, dramă, tragedie, comedie etc. (unele cu totul noi, altele mai vechi, toate intrate pe căi străine: franceză, italiană etc.).

In *toponimie*, Diculescu consideră greceşti: Parâng, Tâmpa, Frata, Bârsa, Dipşa.

In *onomastică*, sufix.— ache: Mihalache, Vasilache etc.

In *derivaţie*, sufixele: — *ie*: urgie, mânie; — *easă*: preoteasă; — *ez*; lucrez, pătez; — *eiu*: teiu, steiu;

In *fonetică*, v. gr. a trecut la u; trufie, papură, martur etc.

II. Influenţa albaneză

(Din perioada romană şi până cel mult secolul X)

Albanezii sunt consideraţi de către unii istorici şi filologi Iliri [Thunmann, Bopp, I. G. von Hahn], de alţii când Iliri când Traci [Tomaschek Schuchard, Hasdeu, Pauli, Jirecek, Iorga, Puşcariu, Philippide, Densuşianu].

Oricum, între lb. albaneză şi română sunt multe asemănări, multe coincidenţe şi transmisiuni lingvistice.

Asemănarea dintre albaneză şi română atinge şi o parte din lexicul latin. Astfel, avem şi în lb. rom. şi în cea albaneză: consocer = cuscru, kruschk [alb.], horrere = a urî, urrenj [alb.], im-

www.digibuc.ro

perator = împărat, mbret [alb.] etc.

Limba noastră a primit o serie de cuvinte care au venit din albaneză sau sunt moştenite din fondul comun traco-iliric: buză, ceafă, grumaz, moş, ghiuj, brâu, căciulă, fluier, mânz, ţap, urdă, brad, mazăre, sâmbure, baciu, barză, viezure, abur, vatră etc. (în total 52); din româneşte au pătruns în albaneză vreo 40 termeni; manăr, (mielul pus la îngrăşat), strumullar (strămutare), kurthë (cursă), mil'uar (mioară), ş. a.

Identităţi între cele două limbi: în fonetică: amuţirea lui *b* intervocalic şi contragerea celor doi *a*: caballus = cal, kal (alb.); *l*, *n*, prefăcuţi în *i*: milia = mie, mijë (alb.), venio — vin, vij (alb.); *a* neaccentuat trecut la *ă* (în dialectul tosc al albanezei aproape toate cuvintele se termină în ă); în *morfologie*: folosirea articolului enclitic, dubla articulare (miku i mirë = prietenul cel bun; în fr.: le bon ami etc,); lipsa articolului după prepoziţii (në kal = la cal; în fr. chez, sur + le la), *o* precedă numeralul cardinal *sută*, formarea numeralului cardinal ca în limbile slave cu prepoziţia *spre* dela 11—19.

O. Densuşianu consideră ca influenţate de limba albaneză: pers. I II-a dela habeo = *am* (influenţa lui kam alb.), pers. III-a dela acelaşi verb: *a* (influenţa alb. ka); în *fonetică*, trecerea lui *c* la *g* în: aprig, stâng, vitreg; în derivaţie, sufixul *zĕ* (spetează, gălbează etc.).

Concluzia firească a acestor coincidenţe lingvistice este următoarea: în perioada română şi chiar ceva mai târziu (Jokl şi Balotă cred că până după secol. X), Stră-românii au trăit în **apropiere sau chiar laolaltă cu Albanezii.**

www.digibuc.ro

III. Influenţa germană veche

In ce priveşte influenţa germană veche (secol. III—VI) filologii ap dus şi duc discuţiuni în contradictoriu. Aşa, Densuşianu, Rosetti, Skok ş. a. dau ca împrumuturi germanice: nasture, cu tropul (dela trop), a cutropi, străinut. Giuglea şi Gamillscheg[1]) alătură acestora pe: stinghe, strungă, a băga, fulg, pungă, tufă, rapăn. targă, zgribulit etc. Diculescu însă socoteşte la 300 numărul lor: batuc, bartă, grindă, harnic, mârţoagă, etc.; în toponimie: Gilort, Lotru, Bahlui, Vaslui ş. a.; în onomastică: Badea, Bindea, Manea, Ulea etc.

IV. Influenţa slavă

Termenii slavi încep să pătrundă în limba noastră în secolul VIII, când legile fonetice se desăvârşiseră. Influenţa slavă e atât de puternică, încât filologi ca Weigand şi Ov. Densuşianu afirmă că limba noastră e „un fel de romano-slavă" (Weigand), sau că „invazia slavă a determinat transformarea romanei balcanice în lb. română" (Densuşianu). S. Puşcariu — care nu împărtăşeşte aceste păreri — afirmă totuşi că influenţa slavă s'a manifestat „nu numai în sens orizontal, simbioză dela popor la popor, ci în mare parte în sens vertical, dela Slavul cuceritor la Românul autohton".

1) Gamillscheg crede că în total ar fi 26 de germanisme vechi.

www.digibuc.ro

Slavii şi Românii au cohabitat vreme de secole. Ei ne-au influenţat sub raportul rasei, al limbii, al organizării sociale şi de Stat, sub raportul cultural şi bisericesc [1]). Dovezi de cohabitarea slavo-română sunt toponimia şi onomastica. In *toponimie* avem dela Slavi: Iaz, Izlaz, Izvorul, Cerna, Dâmboviţa, Dumbrava, Slatina. Ostrov, Rast, Slănic, Bălgrad, etc., în *onomastică*: Dragu, Drăgan, Dragomir, Laţcu, Mirea, Mircea, Stan, Vlad, Vlaicu, Voicu, etc.

Cele mai vechi împrumuturi le avem din *paleoslavă* sau vechea slavă (o limbă artificială care are la bază dialectul bulgar vorbit în secol. IX în jurul Salonicului, limbă care ia naştere în traducerile făcute din gr. de Ciril şi Metodiu): babă, bob, blid, cleşte, coajă, grădină, lene, livadă, plug, etc.

Ţinând seama de *criteriul cronologic* termenii slavi au pătruns în limba noastră în trei epoci: epoca veche, (secol. VII—XI), epoca primelor organizaţii naţionale (secol. XI—XIII), epoca nouă (secol. XIV—XIX) în care distingem influenţa slavei de Sud: bulgara şi sârbo-croata, a slavei de Nord-Est: ucraineana şi rusa şi a slavei de Nord-Vest, polona.

Influenţa slavă pătrunde în *lexic* şi exprimă: *raporturi sociale*: boier, slugă, răscoală, pribeag ş. a.; *familiare*: nevasta, nene, ibovnic, etc.; *particularităţi fizice şi morale*: bicisnic, destoinic, gângav, pleşuv, milostiv, blajin, cârn, gârbov etc.; *părţi ale corpului*: trup, stomac, obraz ş. a.; *felul*

1) C. C. Giurescu: „Istoria Românilor", I, pg. 238.

www.digibuc.ro

îmbrăcămintei: cergă, cojoc, şapcă, samar; *părţi ale locuinţei*: grădină, grajd, ogradă, pivniţă; *noţiuni agricole*: brazdă, snop, plug; *militare*: puşcă, războiu, steag, strajă, trâmbiţă; *faună*: bivol, ştiucă, gâscă, prepeliţă; *floră*: lobodă, mac, pelin, răchită, măslin, ovăz; *stări sufleteşti*: dăruire, iubire, miluire, păcătuire, etc., etc.

In *derivaţie*, avem dela Slavi următoarele *prefixe*: ne —, po —, pre —, prea —, răs =, răz—, ză —, (nemilostiv, netrebnic, neghiob; pocăi, poticni, ponegri; prelucra, preface, presăra; prea frumos, prea bun; răsgândi, răsfrânge, răsfira, răstălmăci [1]); zăurdi, zăuita etc., etc.).

Dintre numeroasele *sufixe* citâm pe cele de mai jos:

— *anie*: citanie, cazanie, păţanie;

— *că*: Româncă, Basarabeancă, Craioveancă, boieroaică, ţărancă, lupoaică;

— *eală*: cerneală, cheltuială;

— *enie*: ciudăţenie, cumineţenie, muţenie;

— *ic*: frătic, bărbătic, pătic;

— *ie*: podgorie, armie, soţie, perie;

— *iş*: acoperiş, pietriş, ascuţiş;

— *nic*: amarnic, fătarnic, josnic;

— *og*: slăbănog, pintenog;

— *ot*: clocot, tropot, sgomot;

— *şa*: Capşa, Focşa, Tomşa... etc., etc.

In *fonetică* influenţa slavă este extrem de redusă. Ar putea fi date ca tributare slavei diftongarea lui e în limba vorbită (yel, yeste), trecerea

1] Al. Rosetti acordă aceeaşi valoare prefixelor: răs, — şi răz —,

www.digibuc.ro

ui z la j: mijloc, = mediu (prin analogie cu vechiul bg, mezda).

In *morfologie* ne-au rămas dela Slavi: Voc. femininelor în o (soro, Leano), numeralul *sută*, formarea numeralului cardinal dela 11—19 cu prepoziția *spre*, formarea numărului zecimilor prin multiplicare: 20—90; numărătoarea unităților zecimilor: șasezeci și trei (sesti desti trije); numeroase adverbe: iute (iyute) de iznoavă (v. bg. izu + novu), razna (v. bg. razino) etc.

In *sintaxă* se pot cita ca probabile: desvoltarea flexiunii reflexive (m'am născut, m'am dus, etc.), formarea viitorului al doilea și a condiționalului trecut (prin analogie cu lb. bulg.).

Influența *Slavă de Sud (bulgară și sârbă* veche, medie și modernă) se exercită din secol. XI XV.

In *lexic* avem termenii: călugăr, cădelniță, catapeteasmă, popă, craiu, paharnic, voevod, ciocan, haină, liliac, morcov, odor, oiște, potecă, stejar, stup, etc.

In *toponimie*: Vrancea, Vrânceni, Grădiște ș. a.

In *derivație*, sufixele: - *aș*, - *iș*, - *uș* [1]): fluieraș, păunaș, frunziș, mărăciniș, pietriș, măgăruș, lunecuș, etc.

Influența limbii române asupra limbii bulgare este însă mult mai puternică. Ea se exercită în patru epoci: *preromană*: Koleda, oltar, peganin; *paleoslavă*: Craciun, rusalja, paun, samar; *expansiunii în Peninsula Balcanică a Românilor din Sudul Dunării*: spuză, tufă, coroană, coardă, turtă; *epocă nouă*... cumnat, omidă, șopârlă, etc. Limba

1] Ov. Densușianu: Hist. de la langue roum. pag. 362.

www.digibuc.ro

bulgară a primit deasemenea influenţe în *fonetică* din partea noastră; *a* neacc. trecut la *ă* (stradă), *e, o* neacc. = *i, u* (voda, dete se rostesc vudă, dite) etc.; se găsesc urme româneşti şi în *morfologie*: postpunerea artic. la subst. proprii (Njagul, Stankul etc.).

In *concluzie*: limba română a influenţat puternic lb. bulgară atingând însăşi structura internă a limbii.

Influenţa *Slavei de Nord Vest* (polonă) se exercită în secol. XIV asupra lexicului şi în secol. XVII asupra culturii (prin cronicarii ce învăţau în Polonia). Avem următoarele vestigii în lexic: căuş, hrişcă, mocirlă, şold, sdreanţă, etc,—asupra limbii polone, limba noastră a avut deasemenea o apreciabilă influenţă, lăsând — din epoca migraţiunilor — următoarele urme în vocabular: nonasko (naş, nănaş), gelatka (găleată), kosar (coşar), kolyba (colibă), kiak (chiag), etc.

Influenţa *Slavei de Nord Vest* (ucraineană şi rusă) se exercită în secol. XVIII: polcovnic (colonel), cazan, ceaiu şi o serie de neologisme franceze intrate prin intermediul ocupanţilor ruşi: administraţie, aghiotan, general, reghiment, ş. a.

V. Influenţa ungară

Ov. Densuşianu crede că influenţa ungară asupra limbii române se face simţită din veacul al X-lea. După N. Drăgan primii termeni maghiari vor fi pătruns cel mai de vreme în secolul al XII-lea, iar în ce priveşte vechimea împrumuturilor reciproce, Românii sunt aceia care au da-

www.digibuc.ro

primele cuvinte (secol. XI—XII): staul (ung. stál, istál, stár, istár), mal (ung. mál) etc.

In *vocabular* avem de la Unguri: alcătuire, aldămaş, alean, bardă, belşug, fel, făgădui, gazdă, gând, gingaş, lacăt, meşter, mântuire, neam, oraş, pildă, şir, şoim, uliu, uriaş, viclean.

In *derivaţie*, ne-au rămas câteva sufixe:

— *şag*: rămăşag, furtişag, bişeg;

— *şug*: meşteşug, prieteşug, vicleşug;

— *ău*: codău, birău, făgădău, mestecău;

— *ăluesc*: trebăluesc, probăluesc, etc.

In *toponimie* avem următoarele nume ungureşti Humor, Bacău, Ciahlău, etc.

La rându-le, Ungurii au primit în toponimie dela noi: Maroş, (Mureş), Szamos (Someş), Koros (Criş), Olt (Olt), Brasso (Braşov) etc.

VI. Influenţa pecenegă

Influenţa *pecenegă* (secol. XI—XIII) a lăsat foarte puţine urme: Peceneaga, Picinega: Picinegu (localităţi în jud. Buzău, Brăila, Tulcea, Muscel).

VII. Influenţa cumană

In lexic avem: ambar, bardac, habar, haram, maidan, taman (probabile); ca sigur cumane dă Ov. Densuşianu pe următoarele: beciu, toiu, scrum; toponimie avem: Comana, Comăneşti, Comanul, Valea lui Coman, Teleorman şi în onomastică: Coman, Comănescu, Comşa; în derivaţie; probabil sufixul: — *ui*: Călui, Desnăţui, Geamartalui etc.

www.digibuc.ro

Dela *Tătari* şi *Nogai* (secol. XIII) avem probabil următorii termeni: arcan, capcană, ccbuz, haraba ş. a.

VIII. Influenţa turcă

Influenţa turcească (secol. XVI—XVIII) ne lasă în *lexic* vorbele: aba, amanet, basma, cântar, ciorbă, chirie, cusur, dulap, fudul, halva, leafă, odaie, saltea ş. a.

In *derivaţie*, sunt următoarele sufixe:

— *giu*: barcagiu, iaurgiu, laptagiu, mahalagiu:

— *lâc*: caraghiozlâc, crailâc, giamîâc:

In *onomastică*: Balaban, Buicliu, Dudac, Deşliu, Djuvara, Tohan, ş. a.

IX. Influenţe moderne

Au pătruns mai ales în epoca noastră (secol. XIX—XX) prin: presă, comerţ, tehnică, societatea cultă.

Din limba franceză [avem: [1]): automobil, agronom, bancă, deputat, electrică, figură, funcţionar, inspector, milionar, proprietar, serviciu şi alţi termeni de origine recentă: caduc, etala, escală, megafon, peluză, savura, torid etc.

In *derivaţie*, un şir de sufixe:

— adă (fr. — ade): arcadă, busculadă, cascadă, limonadă;

— al (fr. — a[l]): săptămânal, vamal;

— ant (fr. — ant): arestant, premiant;

1) Aduse în veacurile XVIII—XX prin refugiaţii francezi, cercurile ruseşti, bonjurişti şi literatură.

www.digibuc.ro

— anță (fr. — ance): siguranță, cutezanță, ordonanță, toleranță;

— ard. (fr. — ard.): bastard, patriotard, salonard;

— ațiune (fr. — ation): confederațiune, fabricațiune, radiațiune;

— ență (fr. — ence): conferență, existență; independență;

— ist (fr. — iste): bonjurist, junimist, mașinist, etc.

Din *lb. italiană* avem: stacatto, piccolo, madonă ș. a.

Din *lb. spaniolă* avem: conchistador, toreador, matador, etc.

Din *lb. germană* avem două serii de termeni: *a)* cei luați dela Germanii stabiliți în România: gang, steamp, șteoalnă, spalt, șină, bizeț, ghivent, halbă etc. și *b)* cei pătrunși prin școală, în veacul al XIX-lea și începutul celui al XX-lea: Führer, lied, ersatz, leit-motiv, blokhaus, bivuac, dulmaa, acordeon, publicist;

din *limba engleză* avem: concern, dandy, derby, dumping, foot-bal, interview, meeting, nursă, snob.

X. Concluzii

Din cele de mai sus se desprind următoarele concluzii:

1. Influențele n'au atins structura internă a limbii române (fonetica, morfologia, sintaxa).

2. Influențele au fost reciproce, uneori limba română având asupra limbii de contact o înrâu-

www.digibuc.ro

rire mai puternică (asupra bulgarei, de exemplu).

3. Cantitativ, influențele au un rol important (Cihac constată în dicționarul său din 5765 de cuvinte: 1165 de orig. lat.; 2361 slave, 965 turc., 635 neogrc., 589 ung. și 50 albaneze).

4. Calitativ, importanța influențelor e redusă (circulația cuvintelor străine e minimă în raport cu aceea a cuv. de origine latină).

5. Îmbogățesc vocabularul, îi sporesc varietatea și-i dau o deosebită plasticitate prin prospețimea termenilor.

6. Nu iau parte la festinul legilor fonetice, la care participă numai cuvintele de origine latină.

7. Fiind totuși plămădite de secole cu lexicul romanic, nu pot fi excluse și nici înlocuite.

www.digibuc.ro

Scriitori şi opere cu caracter democrat şi progresist [1]

Incă dela începuturile ei, literatura română vădeşte — prin opere şi scriitori — sentimente umanitare. Iubirea de aproapele este prezentă în operele religioase ale lui Varlaam, Dosofteiu, Ivireanu etc. La cronicari, „democratismul" acesta de formă umanitară e depăşit, accentuată fiind nota de simpatie şi compasiune pentru clasa muncitorească. Iată câteva rânduri din I. Neculce despre Dabija-Vodă:... „când şedea la masă şi vedea niscaiva oameni săraci, dvorind prin ogradă", le trimitea „câte două trei blide de bucate din masa lui şi pâine şi vin" şi această frază a cărei violenţă amară o justifică naţional-democratismulsău: „Aşa socotesc eu cu firea mea cea proastă: când o vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe fier şi Turci în Ţarigrad să nu fie, şi lupi să nu mănânce oile în lume, atunci poate nu vor fi nici Greci în Moldova şi Ţara Muntenească, nici or fi boieri, nici or putea mânca aceste două ţări cum le mănâncă".

Deasemenea, demn de luat în seamă este şi sentimentul de omenie exprimat de Dimitrie Cantemir în „Descriptio Moldaviae":

„Aceşti ţărani, toţi ori şi din ce limbă ar fi, sunt foarte asupriţi cu munca stăpânilor lor, căci lucrul nu le este lor aşezat cu hotărîre, ci numai singur în voia stăpânului stă câte zile să-i lucreze

1) Progresist este scriitorul care doreşte progresul, adică îmbunătăţirea situaţiei materiale şi spirituale a populaţiei nevoiaşă prin reforme şi inovaţii care depăşesc contemporaneitatea.

www.digibuc.ro

ei... Agonisindu-şi ţăranul cât de multă bogăţie, stăpânul său nu poate să-i ia nicio parte dintr'însa... Dar dacă vrea să-i facă strâmbătate, îl bate atâta, până când ţăranul îi dă singur ceea ce-i cere".

Totuşi, precum vedem, interesul purtat celor nevoiaşi e numai accidental.

Deabia cu apariţia Şcolii Ardelene şi a curentului latinist se pun probleme democrate şi progresiste, noua pleiadă de scriitori luptând pentru ridicarea materială şi spirituală a clasei de jos, pentru un tratament mai omenos aplicat ţărănimii, pentru realizarea doleanţelor revoluţionare: libertate şi egalitate.

Ei au pregătit — spiritualiceşte — revoluţia dela 1848; din opera lor şi a scriitorilor străini, în deosebi francezi, şi-au cules ideile generoase făuritorii, de mai apoi, ai Principatelor Unite democrate.

Reprezentanţi de seamă ai condeierilor insurecţi care premerg — unii — răscoalei dela 1821, alţii celei dela 48 — sunt: *Gh. Lazăr*, *Simion Bărnuţiu* şi *Andrei Mureşanu*. Primul, prin şcoala deschisă la Sf. Sava (1818), lăsa să pătrundă noile doctrine sociale reformatoare, el însuşi predicând democratismul şi încurajând cu vorba şi fapta mişcarea lui T. Vladimirescu. Deasemenea în cuvântările ţinute la 1819 (către Mitropolitul Dionisie Lupu) şi 1822 (către Domnitorul Grigorie Ghica) îndeamnă la luptă pentru izbăvirea neamului de robie, dar mai ales elogiază munca neostoită a poporului „din revărsatul zorilor dimineţii până târziu în noapte, până la şoaptele lunii

www.digibuc.ro

purtând greutăţile zădufului zilii".

Trâmbiţă a revoltei este însă S. Bărnuţiu în cuvântarea dela 2 | 14 Mai 1948 din Catedrala Blajului. El predică desfiinţarea iobăgiei, „renaşterea Europei prin libertate", sprijinirea doleanţelor populare, fiindcă el (poporul) este singur „ce nu se abate dela natură", consecvent cu tradiţia deci, singurul „care a lucrat de dimineaţa până seara flămând, ars de sete şi bătut".

Imnul desrobirii, al libertăţii avea să-l cânte, în 1848, în poezia „Răsunetul", Andrei Mureşanu.

Caracterul prim al acestor lucrări este, cum se poate uşor constata, naţional. Acesta include pe cel social, fiindcă acei ce simţeau mai mult oprimarea şi aveau puterea s'o înlăture erau pretutindeni în provinciile româneşti: masele ţărăneşti.

Inainte de a trece la iluminaţia ideilor sociale, adică la generaţia paşoptistă, citäm trei poeţi — dintre care doi — tangenţial ating problema umanitarismului, ultimul — deşi integrat spaţial epocei dela 48 — îi aparţine prin poezie nu şi prin fervenţea politică.

E vorba de *C. Conachi*, boierul care realizează plastic această comparaţie: „Săracul este Dumnezeu în haine zdrenţăroase"; în al doilea rând de *V. Cârlova* care, în „Marşul oştirii Române", sfătueşte pe ostaşii biruitori să se poarte omeneşte cu învinşii, nu numai cruţându-le vieaţa, ci şi ajutându-i; *Gr. Alexandrescu*[1]) este democrat

1) Din pricina bogăţiei de material, acolo unde operele sunt mai cunoscute şi mai la îndemâna cititorului. voiu indica numai titlurile, adăugând — de va fi cazul — succinte consideraţii.

www.digibuc.ro

şi progresist prin ura împotriva războiului calificat ca „biciu groaznic", flagel al omenirii *(Umbra lui Mircea la Cozia)*, făcut cu cei ce nu profită niciodată de jertfele ce-i aduc *(Meditaţie)*, prin binele ce doreşte omenirii întregi — chiar duşmanilor *(Rugăciunea)*, prin dorinţa de a se împlini idealul de egalitate şi fraternitate al omului liber *(Anul 1840)*, prin şarja împotriva demagogiei autocrate *(Câine şi căţelul, O profesie de credinţă)* de *Teodor Diamant*, care organizează — după ce explică în 1834 în trei articole din ziarul lui I. H. R. — un falanster pe moşia lui Bălăceanu. Experienţa n'a avut însă sorţi de izbândă.

Cezar Boliac este un revoluţionar practic şi dârz. El cere: emanciparea totală a femeilor, culturalizarea masei populare, comunizarea proprietăţii, desfiinţarea claselor sociale.

C. Negruzzi: Al. Lăpuşneanul (ura Domnului împotriva boierilor şi interesul purtat clasei ţărăneşti pentru importanţa ei numerică), *Scrisoarea VIII-a* sau Pentru ce Ţiganii nu sunt Români (este pentru desrobirea Ţiganilor în numele umanităţii şi progresului), *Scrisoarea XXII* sau Istoria unei plăcinte (ridiculizează originea clasei cicoţieşti), *Scrisoarea* XXV sau Omul de ţară (admiraţie pentru virtuţile clasei ţărăneşti şi datoria cârmuitorilor de a le ridica nivelul spiritual), *Cântece populare ale Moldaviei* (studiu în care elogiază frumuseţea poeziei noastre populare.

Al. Russo: Jicniţerul Vadră (comedie). Versurile: „Din Focşani la Dorohoi. Ţara-i plină de ciocoi — au trimis pe autor pentru o lună domi-

www.digibuc.ro

ciliu forţat la schitul Soveja); semnează *proclamaţia* îndreptată împotriva lui Mihail Sturza şi unde se cere, între altele, şi emancipărea ţăranului; *Amintiri* (cap. VII:... „norodul român, apăsat, dar neuitător de trecut, acel norod care se vede numai când soseşte primejdia şi greul"...); *Cugetări* (Partea întâia, cap. I: vorbeşte despre prăpastia dintre boieri şi popor săpată de uitarea tradiţiilor; Partea II, cap. XIV: „Ştiinţele, artele, religiile, precum şi limbile au pornit din sânul norodelor; în urmă au sosit poeţii, învăţaţii"); *Desrobirea Ţiganilor* (elogiul reformei); *Poezia poporală* (necesitatea scriitorului român de a se inspira din poezia populară bogată în frumuseţi şi surse artistice).

Dar, problemele care aveau să-l frământe ani întregi, aceea a „sclaviei", a emancipării şi împroprietăririi ţăranilor, a egalităţii de drepturi, le socoteşte ca prime arme de luptă ale noului ziar: *Steaua Dunării* (1855–59):

„Să ne înţelegem de pe acum asupra chestiunilor sociale, precum emanciparea şi îndrituirea claselor muncitoare; desfiinţarea sclaviei, această pată neagră a omenirii; modificarea sistemului fiscal; răspândirea instrucţiei primare"...

Ridicarea materială a ţărănimii este cerută de însăşi interesele generale ale Neamului: „căci ce ar fi naţia, ce-ar fi ţara, dacă ţăranii noştri ar fi nenorociţi?"

Pentru această clasă obijduită şi muncitoare solicită el bunăvoinţa noului Domn: *fii bun, mai ales pentru aceia, pentru cari mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi"* („La alegerea lui Cuza").

www.digibuc.ro

K. nu era, precum vedem, numai un spirit luminat, ci şi o inimă larg deschisă umanităţii. Iată, în ce termeni plastici şi emoţionanţi înfăţişează el soarta robilor ţigani, a căror libertate nu oboseşte s'o ceară:

„Chiar pe uliţele oraşului Iaşi, în tinereţele mele, am văzut fiinţe omeneşti purtând lanţuri la mâni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte şi legate prin colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame şi fum, închidere în închisori particulare, aruncaţi goi în zăpadă sau în râuri îngheţate — iată soarta nenorociţilor Ţigani"... [1]).

Îi rămânea acestui *homo norus*, acestui cel mai practic revoluţionar al întregii noastre istorii, să realizeze ceea ce dorise dela începutul luptei sale politice: *împroprietărirea ţăranilor.*

Pentru a convinge pe boieri să cedeze o parte din pământurile lor, le arată că le-o cere însuşi Neamul, că pentru armonia socială este necesară împroprietărirea plugarilor, că însăşi noţiunea de proprietate va ieşi întărită de pe urma reformei, pe care cele mai elementare sentimente de omenie o impun şi, în sfârşit, că originea latifundiilor nu-i curată:

„„proprietatea numai acolo este respectată, numai acolo este sigură, unde ea are mulţi apărători, pentrucă ispita ne arată că acolo unde proprietarii n'au avut îndestul patriotism şi îndestulă inteligenţă, spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al ţării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a cărora au fost ei cele întâie victime.

1) Legea emancipării Ţiganilor mânăstireşti şi al Statului s'a votat în Moldova la 31 Ian. 1844 şi în Muntenia în 1847. iar aceea a emancipării Ţiganilor particulari la 10 Dec. 1855, n Moldova, şi la 8. II. 1856 în Muntenia.

www.digibuc.ro

de binele general al țării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a cărora au fost ei cele dintâie victime.

„Voiu combate în sfârșit orice proiect care n'ar îndestula drepturile și legitimele trebuințe ale țăranilor, pentrucă un asemenea proiect ar fi menit de a întreține neștearsă ura între două clase, care, pentru binele Patriei, trebue să fie pururea în cea mai strânsă legătură de armonie și de dragoste...

„O, nu drămuiți brazda de pământ trebuitoare hranei țăranilor. Gândiți la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiți la originea averilor D-v.; gândiți că cea mai mare parte din ele o datorați muncii și sudoarelor lor". (Imbunătățirea soartei țăranilor, discurs rostit în Parlament la 25 Mai și 1 Iunie 1862).

I. Ghica: *Amintiri din pribegia de după 1848* (țelurile și principiile revoluționarilor români din cere el însuși a făcut parte — aceleași ca la precedenții), *Scrisori*: *Nicu Bălcescu, Teodor Diamant* (figurile revoluției pașoptiste — vezi și mai sus T. D.), *Schițe politice* (abuzul de putere al agenților ordinei publice, nesocotirea țăranului, trebuința de a ne îndrepta spre meșteșuguri și industrie — instrumentele economice ale viitorului).

D. Bolintineanu: *Manoil* (vezi și evoluția romanului): satira societății bucureștene, viciate, trândave — în opoziție cu vieața sănătoasă, plină de vrednicie a boierilor de odinioară, care trăiesc la țară, în mijlocul cărora se refugiază și Manoil, după căsătorie; D. B. este și el un revoluționar pașoptist și pentru triumful cauzei redactează ziarul: *Popolul Suveran.*

N. Filimon: [vezi: Evoluția romanului].

V. Alecsandri: Poezii: Desrobirea Țiganilor, Cuza-Vodă, Eroii dela Plevna; Boieri și Ciocoi, Despot-Vodă; Istoria unui galbăn și a unei parale; Protestație în numele Moldovei, a omenirei

www.digibuc.ro

și a lui Dumnezeu; Grammaire de langue romaine [cap. Dialogurile]. Correspondențe.

In *Desrobirea Țiganilor* poetul profetizează apropiata împlinire a năzuințelor pașoptiste: „Brațul tău ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie, Ție lasă-ți pregătește viitor de libertate". Entuziastă, dar utopică, e viziunea ulterioară a domniei lui Cuza: „O! scump amic, Domn mare, o! nume cu splendoare, Sădit pe miriade de libere ogoare". *(Cuza Vodă)*. In postumele sale, veselul bard dela Mircești prezintă mult obraz decât cel obișnuit: trist, brăzdat de griji pentru soarta eroilor dela 77.

„Pe drumuri, prin orașe, prin sate, prin zăpadă,
Se văd sau singuratici trecând, sau în grămadă,
Sărmani în haine sparte, prin care intră gerul...
Goi, sarbezi, rupți de foame și obosiți de trude,
Triști, tremurând de friguri sub frigul iernei crude
Și întinzând la oameni o mână tremurândă..
Ce-i astă sărăcime și goală și flămândă?
Eroii dela Plevna!"...

(Eroii dela Plevna).

In *Boieri și Ciocoi* (comedie socială) se găsește o corosivă frescă a „furnicărului ciocoiesc" care „mișună de jigănii pocite, cu fețe de om". (Hârzobeanu, Slugărică, Vulpe, Lipicescu).

Protestație în numele Moldovei, a Omenirei și a lui Dumnezeu este un manifest redactat de V. A. la 28 Martie 1848, care cerea, în numele comitetului revoluționar moldovean, printre cele 35 puncte ale sale: drepturi pentru țărani, ridicarea stării lor materiale, tratament omenos pentru arestați, liberarea arestaților politici, desființarea cenzurei,

www.digibuc.ro

V. A. însoţeşte însă vorba cu fapta. Astfel, cea mai frumoasă amintire a vieţii sale — spune el — este din ziua anului 1854 când, din balconul casei dela Mirceşti anunţă desrobirea Ţiganilor de pe moşiile sale.

In *Grammaire de la langue roumaine* elogiază reformele înfăptuite sub Cuza şi anume desrobirea Ţiganilor şi împroprietărirea Ţăranilor.

La 1 Iulie 1865, consemnează în corespondenţa sa ideea alcătuirii unei biblioteci „într'un stil limpede şi cuprinzând comorile ştiinţei omenirii puse la îndemâna tuturor inteligenţelor", proect care tindea să ridice nivelul intelectual al poporului.

In *Istoria unui galbăn şi a unei parale* ridiculizează pe politicieni, pe trândavi şi scrie cu simpatie despre soarta tristă a Ţiganilor robi vânduţi la mezat prin târguri.

Al. Odobescu. Prin raportul întocmit asupra „gimnaziilor şi şcolilor reale" este un precursor al gimnaziului unic actual. El cerea aici să se formeze „prin toate oraşele ţării" şcoli secundare care, cu patru, cel mult cinci ani, să dea elevilor cunoştinţe de religie şi morală socială, dar mai ales „noţiuni temeinice de toate ştiinţele pozitive, având pururea în vedere aplicarea lor la vieaţa practică".

Tânăr fiind, student la Paris, scrie articolul *Muncitorul Român*, unde sprijină împroprietărirea ţăranilor şi are cuvinte tari pentru ciocoii spoliatori.

B. P. Hasdeu. In monografia istorică *Ioan-Vodă cel Cumplit* elogiază pe Domn, pentru că a pus

www.digibuc.ro

stavilă abuzului aristocrației laice și clericale, prețuind și ajutând norodul; în poeziile *Sărăcia*, *Odă la ciocoi* zugrăvește starea mizeră a țăranului (în prima) și trâmbițează ura și răzbunarea împotriva ciocoiului hrăpăreț (a doua); *Răzvan și Vidra* (drama istorică) abundă de versuri dictate de un democratism răsvrătit: „Toți banii din țara noastră poartă, moșule, pe sine (Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrămi și suspine,) Dela noi, dela opincă, dela omul cel sărman"...; activitatea lui ziaristică abundă în articole care vestejesc despotismul și pretind ameliorarea soartei celor nedreptățiți.

T. Maiorescu. In ciclul de prelegeri pe care-l ține în 1868 la Iași: *Cercetări psihologice* atinge — e drept — numai tangențial și probleme sociale văzute democratic într'o serie de articole și studii: *In memoria poetului dialectal Victor Vlad Dela Marina, Asupra poeziei noastre populare, Literatura română și străinătatea, In chestia poeziei populare* arată utilitatea inspirației populare. Pentru exemplicare cităm următorul pasagiu: ...„cultura artelor nu se pregătește, după cum pare la prima vedere, din sus în jos, ci din jos în sus, și precum coroana înfloritâ la înălțimea copacului își are rădăcinile de hrană în pătura pământului, așa arta cea mai desvoltată își primește sucul trăiniciei din viața populară"...

M. Eminescu. Prima parte a poeziei *Impărat și proletar* poate fi detașat socotită ca o ilustrare a dorinței proletare de a construi o lume mai dreaptă umană pe ruinele fumegânde ale celei vechi.

I. Creangă. Moș Ion Roată și Vodă Cuza, Moș

www.digibuc.ro

Ioan Roată şi Unirea. Democratismul lui Cr. isbucneşte patetic prin graiul lui Moş Ion Roată: „Dar, să nu vă fie cu supărare, că palmele aceste ţărăneşti ale noastre, străpunse de pălămidă şi pline de bătături, cum le vedeţi, vă ţin pe D-vs. de-atâta amar de vreme şi vă fac de huzuriţi de bine".

I. L. Caragiale. Fabulele: Bietul Ion, Boul şi viţelul, Mic şi mare justifică alegoric mişcarea ţărănească, [răscoala dela 1907], [în prima] înfăţişează cu humor şi obidă soarta plugarului — aceeaşi — şi după răscoală [a doua], dar îi află totuşi o mângâiere în poziţia sa de neglijabilă cantitate socială [Mic şi mare].

In studiul: *1907, Din primăvară până'n toamnă* face un judicios examen al situaţiei sociale reţi reşti dela noi şi explică determinantele răscoalei, indicând remediile. Studiul are trei părţi şi se ocupă în primul rând de cauzele mişcării sociale din 1907, apoi de soluţia cea mai bună aci. Cauzele consistă în reaua alcătuire a statului nostru, unde proprietatea, administraţia, politica, justiţia, şcoala sunt puse pe temelii false. Astfel, pământul e stăpânit de proprietarii mari, mijlocii şi mici. Ţăranii, cari au proprietăţi mici, diminuate mereu prin trecerea lor din tată în fiu, sunt silite să arendeze sau să lucreze prin învoieli pământul marilor proprietari. Din păcate e supralicitat de arendaşi, care reuşesc — exploatând pe plugari — să ajungă la o situaţie înfloritoare; în acest timp, latifundiarii trăiesc în lux şi îşi irosesc averea neglijând-o. Perindarea la cârmă a unei administraţii totalmente nouă cu schimbarea

www.digibuc.ro

fiecărui guvern, cu funcţionari hămesiţi de opoziţie, sărăceşte ţara şi constituie o nouă cauză de asuprire şi nemulţumire a ţăranului. Pe de altă parte, Camerele nu reprezintă decât clasa intelectualilor şi „plebea oraşelor"; interesele ţărănimii nu le apără nimeni. Justiţia nu-şi poate face datoria, fiindcă e amovibilă, iar şcoala fabrică funcţionari şi avocaţi „o pletoră de semidocţi, fără caractere, fără omenie". Şi autorul încheie cu obidă prima parte a studiului astfel:

„Asta, în ţara românească, se numeşte cu tot seriosul sistemă democratică... Şi oligarchia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cât de incapabilă de producţie utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la câştiguri şi onoruri, îşi arogă puterea întreagă a Statului: cu o cruda şi revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduieşte ţăranilor (imensei mase, supusă şi cuminte producătoare a avuţiei naţionale), sub pretextul ignoranţei şi lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cârmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor". Ca pentru orice boală veche, medicamentul va fi drastic: „Ar trebui o francă lovitură de Stat pentru realcătuirea acestuia din temelii, pe temeiul îndreptăţirii raţionale şi echitabile a producătorilor, şi înfrânării speculatorilor de tot soiul. Altfel nu se mai poate linişte în ţară".

Cu un humor amar, raporturile dintre propritari şi ţărani sunt înfăţişate în schiţa *Arendaşul român*. Ţăranul nedreptăţit şi bătut de arendaş nu-şi află înţelegere nici la sub-prefect, care e tot un om al acestuia.

I. Slavici (vezi Evoluţia nuvelei, nuvela socială).

Al. Vlahuţă „ „ „ „ şi Evoluţia poeziei lirice, lirica socială).

Gh. Coşbuc (vezi Evoluţia poeziei lirice, lirica socială).

www.digibuc.ro

B. Delavrancea (vezi Evoluţia nuvelei, nuvela socială).

St. O. Iosif (vezi Evoluţia poeziei lirice, lirica socială).

D. Zamfirescu. Sintetic, democratismul lui D. Z., de nuanţă romantică, se caracterizează prin: simpatia pentru cei umili, pentru cei ce muncesc şi sufăr şi ura împotriva celor *puternici*, înavuţiţi peste noapte *şi inumani*.

Harpista (poezie), *Alessio*, *Sub-prefectul* (nuvele), *Un drum greşit*, *Viaţa la ţară*, *Tănase Scatiu*, (romane) câteva articole din „România liberă"-1882 semnate Don Padil.

Harpista, odinioară mult citită pentru omenia versurilor de mai jos, înfăţişează suferinţele unei cântăreţe: Paola din Miramare. Pătrunsă de pesimismul eminescian, revolta împotriva destinului orb din poezie, are o factură puerilă:

„Şi când gândesc că'n lume sunt suflete menite
In veci de blânda rază a nu fi încălzite,
Când văd că sunt fiinţe ce port pe frunte scris
Eternă suferinţă şi'n trai, şi'n somn, şi'n vis,
Mă'ntreb de nu-i mai bine a-şi duce fiecare
Adânca sa durere pe şesuri sau pe mare,
Spre groapă sau spre bal?"

Alessio: este evidentă mila pentru fiinţele nevoiaşe, candide, naive, visătoare de tip Alessio.

Sub-prefectul: pune problema raporturilor dintre boier şi muncitorul pământului său, accentuând tendenţios asupra răutăţii dadice a primului. Maxenţian, latifundiarul, este precursorul lui Tănase Scatiu.

www.digibuc.ro

Un drum greşit [1]) Aici, mai mult decât în volumele din ciclul Comăneştilor, autorul are viziunea reală a situaţiei ţărănimii:

„Câţiva proprietari mari scăpătaţi; o mulţime de boieri nou ridicaţi din fiii vechilor răzeşi, arendaşi de ai Statului, îmbogăţiţi din noua formă politică a anilor din urmă... şi sub stratul acesta *ţărănimea, temeiul tuturor avuţiilor, săracă, chinuită, goală*"... Afirmaţie similară crezului democratic al lui M. Kogălniceanu care scria, vorbind de necesitatea pătrunderii în istorie a clasei ţărăneşti: „poporul, isvorul a tutulor mişcărilor şi isprăvilor şi fără care stăpânitorii n'ar fi nimică".

În *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu*, deşi nu înfăţişează individualităţi ţărăneşti, întrucât — după propria-i părere — sufletul ţăranului e simplu, lipsit de complicaţii — totuşi, din tabloul colectiv se desprind două profiluri sufleteşti, către care merge admiraţia lui D. Z.: Baciul Micu şi Lefter, pentru înţelepciunea lor nativă, cumineţenia, vrednicia şi modestia de care dau permanent dovadă, pentru curajul, sentimentul de dreptate şi dorul de răzbunare justificată. Autorul prezintă deasemenea într'un fragment realist — şi printre rânduri i se citeşte revolta — maltratările la care erau supuşi ţăranii în urma intervenţiei ciocoilor (Tănase Scatiu):

„Fiecare om era legat de braţe şi lipit cu spatele de tranchiul copacului. Un domn numai în cămaşă cu nişte mustăţi teribile, cu un chip bolnav de beţie, trecea un resteiu de corn între funie şi copac, şi începea să învârtească. Pieptul

1] Roman publicat în „Convorbiri literare". 1888—89.

www.digibuc.ro

şi braţul nenorocitului chinuit pocneau. El urla de durere, pe când călăul său înjura ca un surugiu, cerându-i să mărturisească adevărul. In acelaşi timp, doi călăraşi întinseseră la pământ pe un alt ţăran şi-l băteau pe pielea goală cu două opritori". (Vieaţa la ţară).

Intr'un articol din 1882 publicat în „România literară" vorbeşte de lipsa de înţelegere a Bucureştenilor pentru oamenii săraci, de dispreţul suveran faţă de „cei ce îndrăsnesc să spună că n'au ce mânca".

P. Cerna. Deşi nu-i cunoscut ca poet social, totuşi a scris câteva poezii, care pot egala prin umanitarismul şi compasiunea pentru ţăran, prin revolta împotriva celor avuţi, prin sacrificiul generaţiei prezente pentru binele celei viitoare, prin năzuinţa egalităţii dintre clase şi a iubirii dintre oameni, prin viziunea lor profetică bucăţile cele mai alese semnate de penele reprezentative ale literaturii democrato-progresiste. Aceste câteva poezii sunt: *Către pace, Poporul, Zile de durere, Lui Leo Tolstoi.*

In *Către pace,* poetul formulează ideea, că nu va putea fi pace la noi în ţară câtă vreme nu vor fi împlinite idealul naţional şi cel umanitar. Trebue să se facă dreptate muncitorului, care-şi plânge astfel obida:

„O, zee! Cei puternici ne pun în jug de prunci,
Şi anii trec zadarnic.
Căci nu-i a noastră casa pe care o zidim;
Pamântul, pentru care am plâns şi suferim,
Pe noi ne'ngroapă numai; iar pentru ei e darnic";

Utilitatea jertfei revoluţionarului e concretizată în versurile profetice;

www.digibuc.ro

„Și ce-i să cazi, când viața n'o pierdem în zadar.
Când trupurile noastre sunt pietre de altar, —
Când fiecare știm,
Că făurim o lume ce-o vor primi ca dar
Acei ce nu sunt încă și totuși îi iubim?"

Poporul trebue să lupte pentru înfăptuirea doleanțelor sale legitime, fiindcă viața pe care o duce e infernal de chinuitoare:

„Cine-i cel ce se jelește că i-e masa 'nlăcrămată?
Că nu-i vită în ogradă, că nu-i pită în covată;
Că, la cel ce hodinește, chinul n'are nici o plată;
Că la sânul mamei pruncul e-o pelincă înghețată,
Că la cer nu e nădejde, că la inimi nu-i crezare —
Că din leagăn i se cântă cântecul de'nmormântare?"

[Poporul]

Din această pricină revolta isbucnește „în țara holdelor bogate, Acolo unde foamea e regină" *(Zile de durere)* Luptătorul-insurect trebue însă să vegheze însă ca jertfa să nu-i fie zadarnică:

„Dispară-o lume, tron de tron să ardă;
Dar nici o lacramă să nu se piardă
Din plânsul și din sângele vărsat?"

[Zile de durere]

Și lupta va lua sfârșit, când „trinitatea...: foamea, fierul, nedreptatea" va fi înlăturată. Ceasul acesta va bate în clipa în care oamenii se vor iubi evangelic:

„Alții vor pricepe-odată, când s'o răzbuna furtuna,
Că acela ce răpune cu răpusul este una —
Și vor scrie-adânc în inimi, după veacuri de mizerii,
Că'n iubire fără margini este marginea durerii".

[Lui Leo Tolstoi].

www.digibuc.ro

P. Istrati (vezi Evoluţia nuvelei, nuvela socială)
Calistrat Hogaş „ „ „ „
L. Rebreanu „ „ „ „
şi Evoluţia romanului.
M. Sadoveanu (vezi Evoluţia nuvelei, nuvela socială).

www.digibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

A. L. R. I.

Anestin I. *Schiță pentru istoria teatrului românesc* (Vremea, 1928-38).

Baiculescu G. *Introducere* (N. Filimon—Ciocoii vechi și noi).

Balotă Anton dr. *Le problème de la continuité—Contributions linguistiques* (Buc. 1941).

Băncilă V. *Lucian Blaga, enèrgie românească* (Cluj, 1938).

Bianu I. și Hodoș N. *Bibliografia românească veche.*

Bogdan Duică G. *Istoria literaturii române moderne* (Cluj, 1923).

Breazu I. *Duiliu Zamfirescu și Transilvania* (Studii literare, vol. I, Sibiu, 1942).

Breazu I. *Junimismul în Transilvania* (Studii literare, vol. I, Sibiu, 1942).

Boutière J. *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă* (Paris, 1930).

Călinescu Gh. *Istoria literaturii române* (Buc. 1941).

Călinescu Gh. *Opera lui Eminescu.*

Camariano Ariadna. *Influența poeziei lirice neogrecești asupra celei românești* (Buc. 1935).

www.digibuc.ro

Camariano Nestor. *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi şi prototipurile lor greceşti* (Buc. 1935).

Cancel G. *Despre „Rumân" şi despre unele probleme lexicale vechi slavo române* (Buc. 1921).

Candrea A. I. *Psaltirea Scheiană.*

Capidan Th. *Romanitatea balcanică* (Anal. Ac. Rom. Discursuri de recepţie I. XVIII, Bucureşti 1936).

Capidan Th. *Les êléments des langues slaves* (Langue et litt. vol. I, Nr. 2).

Capidan Th. *Aromânii* (Buc. 1932).

„ „ *Meglenoromânii: Istoria şi graiul lor* (Buc. 1925).

Capidan Th. *Raporturile albano române* (Dacoromânia II).

Capidan Th. *Raporturile lingvistice slavo-române* (Dacoromânia), an. III.

Capidan Th. *Les parlers roumains transdanubiens* (Langue et litt. vol. I, Nr. 2).

Caracostea D. *La poésie d'Alecsandri* (Langue et litt. vol. I, Nr. 2).

Caracostea D. *Le préromantisme de Gh. Asachi* (Langue et litt. vol. I, Nr. 2).

Caracostea D. *Isvoarele lui Gh. Asachi* (Buc. 1928).

Caracostea D. *Arta cuvântului la Eminescu* (Buc. 1938).

Caracostea D. *Poetul Brătescu Voineşti.*

„ „ *Critice literare* I, (Buc. 1943).

„ „ *Expresivitatea limbii române* (Buc. 1942).

Caragaţă G. *Plurale rom. şi it. în ora* (Bulet. Inst. de filologie „Al. Philippide", 1936, vol. III).

www.digibuc.ro

Cartojan N. *Alăuta românească* (Buc. 1917).
„ „ *Istoria literaturii române vechi* (I, II).
„ „ *Cărțile populare* (I, II).
Chițimia I. C. *Cronicu lui Ștefan cel Mare* (Cercetări literare, III, 1939).
Cioculescu Șerban *Introducere* (I. L. Caragiale Opere, V—VI).
Cioculescu Șerban *Introducere* (St. O. Iosif, poezii 1939).
Constantinescu Pompiliu. *Figuri literare* (Vremea, 1928—38).
Cosma A. *Considerazzioni sull'origine dei Romeni* (Timișoara, 1940).
Densușianu Ar. *Din vocalismul latin și român* (Iași, 1882).
Densușianu Ar. *Istoria limbei și literaturei române* (Iași, 1885).
Densușianu N. Damé Fr. *Les Roumains du Sud* (1887).
Densușianu Ov. *Histoire de la langue roumaine* (Paris, 1902).
Densușianu Ov. *Literatura română modernă* (I, II, III).
Diculescu C. *Elemente vechi grecești din limba română* (Dacoromania, IV, partea I).
Dobrogeanu-Gherea *Poetul țărănimii.*
Drăganu N. *Conjucțiile de și dacă* (Dacoromania, III).
Drăganu N. *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponomiei și a onomasticei* (Buc. 1933).
Drăganu N. *Din vechea noastră toponomie* (Dacoromania I).
Dragnea R. *M. Kogălniceanu* (Buc. 1926).

www.digibuc.ro

Dragomirescu M. *Critica (I, II).*

Drouhet Ch. *Vasile Alecsandri şi scriitorii francezi* (Buc. 1924).

Dvoicenco E. *Inceputurile literare ale lui B. P. Hasdeu* (Buc. 1936).

Eliade Mircea. *Introducere.* (Al. I. Odobescu. Opere literare 1938).

Eliade Mircea. *Introducere.* (B. P. Hasdeu, Scrieri, tom. I) 1938.

Gamillscheg. *Despre originea poporului român.* (R. F. R. Aug. 1940).

Gherghel Dr. *Câteva contribuţiuni la cuprinsul noţiunii cuv. „Vlah".* (1920).

Giuglea G. *Crâmpeie de limbă şi viaţă românească.* (Dacoromania III).

Giurescu C. C. *Istoria Românilor* (I).

Graur A. *Mélanges linguistiques* (Paris-Buc. 1936).

Haneş V. P. *Istoria literaturii române.*

„ *Introducere* (Al. Russo,-Scrieri)

Ibrăileanu G. *Spiritul critic în cultura românească.*

„ *Studii literare.* (1931).

„ *Scriitori şi curente.* (1930).

Iordan I. *Diftongarea lui e şi a.*

„ *Sufixe române de origine recentă* (Bul. Inst. de filologie: „Al. Philippide", I, 1939).

Iorga N. *Istoria literaturii româneşti contemporane* (I, II).

Ivănescu Gh. *Din fonetica evolutivă a lb. române* (Bul. Inst. de filologie „Al. Philippide II, 1935).

Lacea C. *Sunt în Transilvania aşezări de Români veniţi din S. Dunării sau nu sunt?*

Loghin C. *Istoria lit. române.* (Cernăuţi, 1942).

„ *Subiecte de lb. română pentru baca-*

www.digibuc.ro

laureat. (ed. III, 1938).

Lovinescu Eug. *Asachi, viața și opera lui.*

„ *C. Negruzzi, viața și opera lui.*

„ *G. Alexandrescu,* „ „ „ „

„ *Titu Maiorescu.*

„ *Istoria lit. române contemporane* (1900—1937).

„ *Critice* (I—X).

„ *Ist. lit. române.* (I—V).

Macrea D. *Palatalizarea labialelor în lb. rom.* (Dacoromania, IX).

Marcu Al. *V. Alecsandri și Italia.* (Buc. 1927).

Meyer-Lübke W. *Palatalizarea labialelor.*

Milicescu D. *Barbu Delavrancea.*

Murărașu D. *Ist. lit. române* (ed. III).

Niculescu D. și Ionescu P. *Marginalii* (Craiova, 1941).

Panaitescu P. P. *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Urechă și Miron Costin* (Buc. 1925).

Pârvan V. *Getica.*

Pascu G. *Examenul de capacitate pentru limba română.*

„ *Sufixele românești.*

„ *Istoria literaturii române* (I, II).

Perpessicius: *Mențiuni critice* (I—IV).

„ *Introducere* (Eminescu, Opera I).

Petrovici I. *Titu Maiorescu* (Buc. 1931).

Philippide Al. *Originea Românilor* (I, II).

„ *Introducere în istoria limbii și literaturii române.*

„ *Știri despre limba română până în secolul XII* (cu note de D. Găz-

www.digibuc.ro

daru în Buletin. Inst. de filologie rom. Al. Philippide. (II, 1935).

Popovici D. *Ideologia literară a lui Eliade Rădulescu* (Buc, 1935).

„ *Alecsandri, l'eternellement jeune.*

„ *„Santa-Cetate". Intre utopie şi poezie* (Buc. 1935).

„ *Introducere* (Opere, I. H. Rădulescu).

„ *La littérature de Transilvanie au dix-neuvième siècle* (Buc. 1938).

„ *Studii franco române* (Studii literare, I, Sibiu, 1942).

Procopovici Al. *Introducere în studiul lit. vechi* (Cernăuţi, 1922).

„ *Despre ă şi â* (Dacoromania XI)

Puşcariu Sextil. *Istoria lit. române.* (Epoca veche, Sibiu, 1930).

„ *Locul limbii române între limbile romanice* (Buc. 1920, An. Acad. Rom. Discursuri de recepţie).

„ *Limba Română*, I.

„ *Les enseigements de l'atlas linguistique de Roumanie* (Revue de Transylvanie. 1936, III).

Rădulescu-Pogoneanu Elena. *Studiu, note şi comentarii* (la Poezii de V. Alecsandri).

Rarincescu Maria: *Studiu introductiv* (Poezii, nuvele, romane — D. Zamfirescu).

Rosseti Al. *Istoria limbii române*, Noţiuni generale (1942).

„ *Istoria limbii române* (I, II, III, IV).

„ *Limba română din secolul XVI.*

www.digibuc.ro

Russo D. *Studii bizantino-române* (Buc. 1907).
Sadoveanu Profera. *Introducere* (M. Sadoveanu Opere, I, II, III).
Stăhiescu I. Dimitrie. *Calistrat Hogaş.*
Streinu Vl. *Pagini de critică literară* (Buc. 1938).
Struţeanu Sc. *Opera literară* (I. Slavici Nuvele, I).
Şeineanu L. *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române* (Buc. 1900).
Torouţiu I. E. *Studii şi documente literare* (V. VII).
Vianu T. *Poezia lui Eminescu* (Buc. 1930).
„ *Arta prozatorilor români.*
„ *Introducere* (Macedonski—Opera I).
Vrabie G. *Gândirismul* (Buc. 1940).
Xenopol Al. *Teoria lui Roesler.*

www.digibuc.ro

SUMARUL

		Pag.
1.	Genurile literare	3
2.	Poezia populară şi poezia cultă	23
3.	Planul unei analize literare pt. poezii lirice.	27
4.	Analiza literară a poeziei „Melancolie“	33
5.	Planul unei analize literare pt. poezii epice.	47
6.	Textele rotacizante	52
7.	Evoluţia literaturii religioase	62
8.	Problema originii romanice în literatura noastră	77
9.	Influenţa cronicarilor asupra literaturii culte	91
10.	Primele influenţe străine	96
11.	Istoricul Şcolii Ardelene şi al curentului latinist	105
12.	Literatura populară scrisă	122
13.	Evoluţia poeziei lirice	126
14.	Evoluţia nuvelei	149
15.	Evoluţia romanului	183
16.	Comedia lui Alecsandri şi comedia lui Caragiale	205
17.	Drama istorică	212
18.	Evoluţia curentelor critice şi literare	220
19.	Conducători spirituali de generaţii	243
20.	Formarea limbii române	250
21.	Locul limbii române între limbile romanice.	267
22.	Influenţele exercitate asupra limbii române.	274
23.	Scriitori şi opere cu caracter democrat şi progresist	286

www.digibuc.ro

DE ACELAŞI AUTOR

Schiţe şi nuvele (epuizat).

Originea limbii române (epuizat).

Despre originea limbii române şi a neamului românesc.

Sinteze de istoria literaturii.

Vieaţa şi opera lui M. Eminescu.—Poezii—Istoric şi comentarii.

IN CURS DE APARIŢIE

Istoria limbii şi literaturii române.

Depozit general : I. MIHĂESCU, Bul. Carol, 16.
C r a i o v a

www.digibuc.ro

Acest volum
s'a tipărit în Tipografia
„SĂRBĂNȚA"
D. ȘT. DINCĂ
Craiova, str. Madona, 38
în anul 1947.

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro